

ISSN 2788-7251

MƏDƏNİYYƏT

Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi

XÜSUSİ BURAXILIŞ

Xaribülbül

V BEYNƏLXALQ FOLKLOR FESTİVALI
SUSA, AZƏRBAYCAN 2022

Turana qılıncdan daha kəskin ulu qüvvət,
Yalnız mədəniyyət, mədəniyyət, mədəniyyət!

Hüseyn Cavid

MƏDƏNİYYƏT

2022

MƏDƏNİYYƏT

Təsisçi:

Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi

Redaksiya Şurası:

Anar Kərimov

Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Naziri

Vaqif Əliyev

Fizika-riyaziyyat elmləri üzrə fəlsəfə doktoru

Sevda Məmmədaliyeva

Fəlsəfə üzrə elmlər doktoru

Nizami Cəfərov

Akademik

İlham Rəhimli

Sənətşünaslıq üzrə elmlər doktoru

Ayaz Salayev

Sənətşünaslıq üzrə elmlər doktoru

Ramiz Əbdülrəhimov

Memarlıq üzrə elmlər doktoru

Zümrüd Dadaşzadə

Əməkdar incəsənət xadimi

Redaksiya:

Baş redaktor:

Zöhrə Əliyeva

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

Baş redaktor müavini:

İlham Rəhimli

Sənətşünaslıq üzrə elmlər doktoru

Məsul katib:

Akif Azalp

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

Qurban Məmmədov

Şövkət Salimov

Rəşadət Gərayzadə

Samirə Behbudqızı

Rasim Abdurəhmanov

Dizayn:

Elnarə Xankişiyeva

Founder:

Ministry of Culture of the Republic of Azerbaijan

Editorial Board:

Anar Kərimov

Minister of Culture of the Republic of Azerbaijan

Vaqif Əliyev

Doctor of Philosophy in Physics and Mathematics

Sevda Məmmədaliyeva

Doctor of philosophical science

Nizami Jafarov

Academician

İlham Rəhimli

Doctor of Science in Art History

Ayaz Salayev

Doctor of Science in Art History

Ramiz Abdullərahimov

Doctor of Science in Architecture

Zümrüd Dadaşzadə

Honored Artist

Editorial:

Editor:

Zöhrə Əliyeva

Doctor of Philosophy in philology

Deputy Chief Editor:

İlham Rəhimli

Doctor of Science in Art History

Executive Secretary:

Akif Azalp

Doctor of Philosophy in Philology

Gurban Mammadov

Shovket Salimov

Rashadat Gerayzade

Samira Behbudgizi

Rasim Abdurakhmanov

Design:

Elnara Khankishiyeva

Учредитель:

Министерство Культуры Азербайджанской Республики

Редакционный Совет:

Анар Керимов

Министр культуры Азербайджанской Республики

Вагиф Алиев

Доктор философии по физико-математическим наук

Севда Мамедалиева

Доктор философских наук

Низами Днафarov

Академик

Ильхам Рагимли

Доктор наук по искусствоведению

Айаз Салаев

Доктор наук по искусствоведению

Рамиз Абдулрахимов

Доктор наук по архитектуре

Зумруд Дадашзаде

Заслуженный деятель искусств

Редакция:

Главный редактор:

Зохра Алиева

Доктор философии по филологии

Заместитель главного редактора:

Ильхам Рагимли

Доктор наук по искусствоведению

Ответственный секретарь:

Акиф Азалп

Доктор философии по филологии

Гурбан Мамедов

Шовкет Салимов

Рашадат Герайзаде

Самира Бехбудгизы

Расим Абдурахманов

Дизайн:

Эльнора Ханкишиева

Journal Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Ali Attestasiya Komissiyası Rəyasət Heyətinin
30 aprel 2010-cu il tarixli (protokol №10-R) qərarı ilə
sənətşünaslıq, memarlıq, kulturologiya və pedaqogika üzrə
“Azərbaycan Respublikasında dissertasiyaların
əsas nəticələrinin dərc olunması tövsiyə edilən
dövri elmi nəşrlərin siyahısı”na daxil edilmişdir

Ünvan:

AZ1012, Bakı şəhəri,

Moskva prospekti – 1D,

Dövlət Film Fondu, 5-ci mərtəbə

Telefonlar:

(+99412) 431-49-25

(+99412) 431-49-54

Email: medeniyyetculture@gmail.com

Veb-sayt: medeniyyetculture.com

facebook.com/medeniyyetculture

instagram.com/medeniyyetculture

Jurnalə təqdim olunan əlyazmalar geri qaytarılmır,
dərc olunan materiallar yalnız redaksiyanın
icazəsi ilə istifadə oluna bilər.
Jurnal “CBS” mətbəəsində nəşr olunur
Sifariş №
Tirajı: 500
Elmi-metodikli, publisistik
“Mədəni-maarif işi” jurnalı 1967-ci ildən çıxır
Şəhadətnamə №R-122
2012-ci ilin yanvarından “Mədəni həyat”,
2015-ci ilin mart ayında “Mədəniyyət.Az”, 2020-ci ildən isə
“Mədəniyyət/Culture” adı ilə nəşr olunur

The journal was included in the “Register of scientific publication
recommended for publishing the main results of dissertation in
the Republic of Azerbaijan” by the decision of Presidium of the
Supreme Attestation Commission under the President of the
Republic of Azerbaijan (decision dated April 30, 2010: protocol
№10): on the Study of Art, on the Study of Architecture, on the
Study of Culture and on the Study of Pedagogy

Address:

AZ1012, Baku,

Moscow Avenue – 1D,

State Film Fond, 5th floor

Telephones:

(+99412) 431-49-25

(+99412) 431-49-54

Email: medeniyyetculture@gmail.com

Website: medeniyyetculture.com

facebook.com/medeniyyetculture

instagram.com/medeniyyetculture

Submitted manuscripts

are not returned back and publishing materials

can be used only by permission of editorial staff

The journal is published in printing house “CBS”

Order №

Circulation: 500

The journal “Cultural and educational” covering

scientific, methodical and publicistic areas have been

publishing since 1967. Certificate №R-122

In 2012, January journal was renamed “Medeni heyat”,

but since 2015 March “Medeniyyet.Az” and since 2020 it have

been publishing as “Medeniyyet/Culture”

Журнал внесен в “Список научных периодических изданий,
рекомендованных для публикации основных результатов
диссертаций в Азербайджанской Республике”, решением
Президиума Высшей Аттестационной Комиссии при
Президенте Азербайджанской Республики от 30 апреля
2010-го года (протокол №10-R)

Адрес:

AZ1012, город Баку,

Московский проспект – 1Д,

Государственный Фильмфонд, 5-й этаж

Телефоны:

(+99412) 431-49-25

(+99412) 431-49-54

Email: medeniyyetculture@gmail.com

Веб-сайт: medeniyyetculture.com

facebook.com/medeniyyetculture

instagram.com/medeniyyetculture

Рукописи, представленные в редакцию журнала,
не возвращаются

Материалы, опубликованные в журнале, могут быть

использованы только с разрешения редакции

Журнал печатается в издательстве “CBS”

Заказ №

Тираж: 500

Научно-методический, публицистический журнал

“Культурно-просветительская работа”

издается с 1967-го года. Свидетельство №R-122

С января 2012-го года издавался под названием

“Медени хаят”, с марта 2015-го “Medeniyyet.Az”, а с 2020-го

года выходит под названием “Меденийет/Culture”

- 6** Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin V "Xarıbülbul" Beynəlxalq Folklor Festivalının açılışında çıxışı
- 8** Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət naziri cənab Anar Kərimovun çıxışı
- 9** Zöhrə Əliyeva. Şuşanı gör... və... Var ol!
- 12** Şövkət Səlimov. Xarıbülbul əmanəti
- 18** Qurban Məmmədli. Vətən həsrətinin qürbətə soldurduğu Qarabağ gülü - Ağabəyim Ağa
- 24** Lalə Azəri. Dünyanı bizə, bizi dünyaya tanıdan "Xarıbülbul"
- 28** Leyla Zöhrabova. Vətən bağı al-əlvandır, var üstündə "Xarıbülbul"!
- 32** "Xarıbülbul" - IV
- 38** Aybəniz Növrəslı. Şuşa: tarixi ənənələrə qayıdış
- 44** Samirə Behbudqızı. V "Xarıbülbul" Beynəlxalq Folklor festivalı
- 80** Fəxryyə Abdullayeva. Etibarın, sədaqətin simvolu – Xarıbülbul
- 86** "Xarıbülbul" festivalı Cıdır düzündən dünyaya bir mesaj idi ki, biz sülhsevər xalqıq – Bəyimxanım Verdiyeva
- 90** Наталья Гулиева - Рафаэль Некталов: "В сердце каждого бухарского еврея есть место для Азербайджана"
- 96** Yulduz Usmanova: "Şuşanı görmək, "Xarıbülbul"ə qatılmaq çox gözəl olar"
- 100** Adilə Yusifova. Xəyallarımızdakı şəhər sənsənmiş, Şuşam!
- 104** Yavər Neymətli. Xarıbülbul ətirli "Qarabağ şikəstəsi"
- 110** Rauf Bəhmənli. Unudulmuş "Xarıbülbul" yenidən səslənəcək
- 114** Ziyadxan Əliyev. "Vətən bağı"nın baş yaraşığı
- 118** Gülnaz İsmayılova. Azərbaycan musiqisinin məbədi Şuşanın musiqi ənənələri və "Xarıbülbul" Beynəlxalq Folklor Festivalı
- 120** Rasim. Ruhumuza, Şuşamıza, Xarıbülbulümüza qayıdış

Xarıbülbül

Əfsanən doğulan andan
Könüllərə od salmışan.
Sən yara vurğun olandan
Görkəmindən pay almısan.
Yarı gülsən, yarı bülbül,
Xarıbülbül, Xarıbülbül!

Ötdükçə cəh-cəhlər ilə
Gah sağında, gah solunda,
Sirlərini saçmış elə:
Heç demə, sənin yolunda
Sarılmış sarı bülbül,
Xarıbülbül, Xarıbülbül!

*Bunca qəm çəkdiyən yetər,
Gül, ey gülşənlər göyçəyi!
Ümidlər getmədi hədə,ər,
Qarabağın xan çiçəyi,
Şuşanın vüqarı bülbül,
Xarıbülbül, Xarıbülbül!*

*Demişdin, İlham anları
Bitdiyim yerə dönəcəm.
Sonda qara tikanları
Mətanətimlə yenəcəm!
Cıdırın ilqarı bülbül,
Xarıbülbül, Xarıbülbül!*

*Bu sehr, bu lətafətlə
Sən güllərin birincisi!
Bu mehr, bu sədaqətlə
Yurd gülzarının incisi!
Əlin iftixarı bülbül,
Xarıbülbül, Xarıbülbül!*

*Akif Azalp
2022*

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin V "Xaribülbül" Beynəlxalq Folklor Festivalının açılışında çıxışı

Əziz dostlar, bu gün ölkəmizin tarixində əlamətdar bir gündür. Uzun fasilədən sonra Cıdır düzündə - hər birimiz üçün müqəddəs olan Şuşada "Xaribülbül" festivalı keçirilir. Bu münasibətlə sizi və bütün Azərbaycan xalqını ürəkdən təbrik edirəm.

Biz bu günü 30 il səbirsizliklə gözləmişik, 30 il Vətən həsrəti ilə yaşamışıq. 30 il ədalətsizliklə barışmalı olurduq, amma barışmırdıq və hər dəfə deyirdik ki, bu vəziyyətlə biz heç vaxt barışmayacağıq, nəyin bahasına olursa-olsun öz doğma torpaqlarımızı işğalçılardan azad edəcəyik və bunu etdik. Uzun fasilədən sonra bu il birinci dəfə keçirilən "Xaribülbül" musiqi festivalı şəhidlərimizin əziz xatirəsinə həsr olunub. Biz bu günü bizim qəhrəman hərbiçilərimizə borclu-yuq, Azərbaycan xalqına borcluyuq. Xalq birləşdi, xalq həmrəylik göstərdi, bir yumruq kimi birləşdi və bu Qələbəni Azərbaycan xalqı qazandı. Bu, bizim hamımızın qələbəsidir. Mən xahiş edirəm ki, Vətən müharibəsində həlak olmuş qəhrəman şəhidlərimizin əziz xatirəsini bir dəqiqəlik sükutla yad edək.

Allah bütün şəhidlərimizə rəhmət eləsin!

ŞUŞA şəhərinin Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı elan edilməsi haqqında Sərəncam

Şuşa şəhəri tarixən Azərbaycanın tarixi-mədəni, ictimai-siyasi həyatının mühüm mərkəzlərindən biri olmuşdur. 1977-ci ildə xalqımızın Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə "Şuşa şəhərinin tarixi hissəsini tarix-memarlıq qoruğu elan etmək haqqında" qərar qəbul edilmişdir. Həmin qərar nəticəsində Şuşada abidələrin qorunması, görkəmli mədəniyyət və incəsənət xadimlərinin xatirələrinin əbədiləşdirilməsi istiqamətində əhəmiyyətli addımlar atılmışdır.

Azərbaycana qarşı başladığı hərbi təcavüz nəticəsində Ermənistan Respublikası 1992-ci il mayın 8-də Şuşa şəhərini işğal etmiş və şəhərdə xalqımızın tarixi-mədəni irsinin məhv edilməsi siyasətini həyata keçirmişdir.

Ordumuzun qətiyyətli mübarizəsi ilə tarixi ədalət bərpa edilmiş və 2020-ci il noyabrın 8-də Şuşa şəhəri işğaldan azad olunmuşdur. Şəhərə, onun tarixi-mədəni irsinə və təbiətinə vurulmuş zərərin təxirəsalınmadan inventarizasiyası aparılmış, bərpa işlərinə başlanılmışdır. Bərpa-quruculuq işlərinin təşkilində çevikliyi və səmərəliliyi təmin etmək üçün Şuşada dövlət idarəetməsinə də böyük diqqət yetirilmişdir. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin işğaldan azad olunmuş ərazilərdə ilk xüsusi nümayəndəsi məhz Şuşa rayonuna təyin edilmişdir.

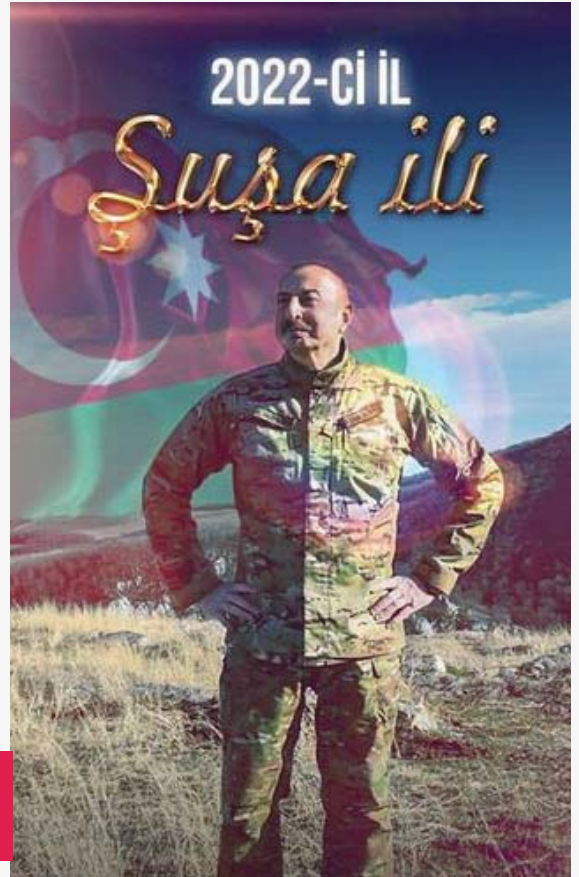
Tarixi-mədəni əhəmiyyəti və Azərbaycan xalqı üçün müstəsna mədəni dəyərə malik olması Şuşaya xüsusi qayğı və həssaslıqla yanaşılmasını zəruri edir. Bu baxımdan, Şuşada dövlət idarəetməsinin və hüquqi tənzimləmənin daha da təkmilləşdirilməsi şəhərdə tarixi-mədəni irsin bərpasına və qorunub saxlanmasına xidmət etməklə yanaşı, onun daim inkişafına şərait yaradacaqdır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq, Şuşa şəhərinin tarixi görkəminin bərpası, əvvəlki şöhrətinin özünə qaytarılması və ənənəvi dolğun mədəni həyatına qovuşması, eləcə də Azərbaycanın çoxəsrlik zəngin mədəniyyətinin, memarlıq və şəhərsalma sənətinin parlaq incisi kimi beynəlxalq aləmdə təbliği məqsədilə qərara alıram:

1. Şuşa şəhəri Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı elan edilsin.
2. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti bu Sərəncamdan irəli gələn məsələləri həll etsin.

İlham ƏLİYEV,

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Bakı şəhəri, 5 yanvar 2022-ci il

Biz bu gözəl ənənəni bərpa etdik və bundan sonra "Xaribülbül" festivalı Şuşada hər il keçiriləcək. Builki festival Azərbaycanda yaşayan xalqların nümayəndələrini əhatə edir. Bugünkü festivalda ölkəmizdə yaşayan müxtəlif xalqların nümayəndələri çıxış edəcəklər. Bu tövsiyəni festivalın təşkilatçısı olan Heydər Əliyev Fonduna mən vermişdim, çünki Vətən müharibəsində Azərbaycanda yaşayan bütün xalqların böyük payı vardır. Vətən müharibəsi bir daha onu göstərdi ki, Azərbaycanda bütün xalqlar dostluq, qardaşlıq, həmrəylik şəraitində yaşayır və bu 44 günlük müharibə bir daha onu göstərdi ki, ölkəmizdə milli birlik, milli həmrəylik vardır...

44 günlük müharibə Azərbaycanın tam Qələbəsi ilə nəticələndi. Azərbaycan tam Qələbə qazandı, işğalçıları qədim Azərbaycan torpaqlarından qovdu və azad edilmiş bütün torpaqlarda Azərbaycan bayrağını ucaltdı. 44 günlük müharibə bizim şanlı tariximizdir. 44 günün hər bir günü qəhrəmanlıq dastanı idi, hər bir gündə biz şəhidlər verirdik, qan tökürdük və irəliyə gedirdik. Hər gün biz irəliyə gedirdik. 44 gün ərzində bir gün də

olmayıb ki, biz geriye addım ataq. Ancaq irəli gedirdik, şəhidlər verərək, qan tökərək, xalqımız birləşərək və biz birləşib bu Qələbəni şərtləndirdik. 300-dən çox şəhər və kənd döyüş meydanında işğalçılardan azad edildi və Şuşanın – alınmaz qalanın alınması ayrıca bir qəhrəmanlıq dastanıdır. Şuşada olan hər bir insan və artıq Şuşaya gələn Azərbaycan vətəndaşları görürlər ki, Şuşanı götürmək, işğaldan azad etmək böyük qəhrəmanlıq, şücaət, fədakarlıq tələb edirdi. Bizim qəhrəman hərbiçilərimiz bu sıldırım qayalara dırmaşaraq əlbəyaxa döyüşdə Şuşanı işğalçılardan azad etdi. Baxmayaraq ki, işğalçılar bizə qarşı tanklardan, toplardan atəş açırdılar. Biz Şuşa uğrunda gedən döyüşlərdə şəhidlər verdik. Ancaq bizi irəliyə aparan milli ruh bu Qələbəni təmin etdi. Şuşanın azad edilməsi faktiki olaraq Ermənistan ordusunun və Ermənistan dövlətinin çökməsi demək idi. Çünki ondan bir gün sonra Ermənistan məcbur olub bizim şərtlərimizə əsasən formalaşmış kapitulyasiya aktına imza

atıb və biz bir güllə atmadan Laçın, Kəlbəcər və Ağdam rayonlarını geri qaytardırıq. Təsadüfi deyil ki, Şuşanın azad edilməsi günü – 8 noyabr günü Azərbaycanda rəsmi dövlət bayramı elan edildi, Zəfər bayramı elan edildi və biz bu bayramı hər il qeyd edəcəyik.

Şuşa Azərbaycan xalqının milli sərvətidir. Bu yaxınlarda Şuşanın Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı elan edilməsi bunu bir daha göstərir. Şuşa qədim Azərbaycan şəhəridir. Gələn il biz Şuşanın 270 illiyini qeyd edəcəyik...

Əminəm ki, əziz dostlar, sizin bir çoxunuz buraya işğaldan sonra birinci dəfədir ki, gəliirsiniz, bunu görürsünüz, bunu hiss edirsiniz. Mən artıq 3-cü dəfədir Şuşadayam və demişəm ki, hər dəfə bura gələndə burada qalmaq istəyirəm, buradan ayrılmaq istəmirəm. Şuşanın özünəməxsus aurası var. Mən dünyada Şuşaya bənzər şəhər görməmişəm, bəlkə də yoxdur. Bu gün biz uzun fasilədən sonra azad Şuşada yığılmışıq. Bu gün Cıdır düzündə Azərbaycan muğamı səslənəcək. Uzun fasilədən sonra biz Şuşada bu gözəl musiqi bayramını qeyd edəcəyik...

Bundan sonra biz Şuşada əbədi yaşayacağıq və Şuşanın bərpa edilməsi artıq başlanmışdır. Verilən göstərişlər yerinə yetirilir. Artıq Yuxarı Gövhərağa məscidi təmir edilib və sabah orada bayram namazı qılınacaq.

...Beş il bundan əvvəl Cocuq Mərcanlı işğaldan azad olunandan sonra orada mən Şuşa məscidinin bənzəri olan məscidi tikdirdim. O vaxt məscidin açılışında demişdim ki, gün gələcək biz Şuşada məscidləri

bərpa edəcəyik və yeni məscidlər tikiləcəkdir. Bu gün Ramazan bayramı ərəfəsində Şuşada yeni möhtəşəm məscidin təməli qoyuldu. Ermənilər tərəfindən qurudulmuş “Xan qızı Natəvan” bulağından bu gün su gəldi. Bütün bunlar böyük rəmzi mənə daşıyır. Bax, bizim qayıdışımız budur. Biz Şuşanı quracağıq, bərpa edəcəyik, mənfur düşmən isə Şuşanı dağıdırdı. İndi siz - burada olan vətəndaşlar, dostlar gəzəcəksiniz, görəcəksiniz ki, Şuşa hansı dağıntılara məruz qalıb. Amma yenə də deyirəm, biz Şuşamızı, Ağdamımızı, Cəbrayılıımızı, Füzulimizi, Zəngilanımızı, Qubadlıımızı, Laçınımızı, Kəlbəcərimizi qəlbimizdə yaşatmışdıq. Dağıdılmış məscidləri biz bərpa edəcəyik, amma o məscidlər işğal dövründə bizim qəlbimizdə ucaldılmışdı. İndi isə biz burada, Cıdır düzündə - hər bir azərbaycanlı üçün müqəddəs olan yerdə yığılmışıq və bu musiqi bayramını, bu birlik bayramını, bu qayıdış bayramını, bu ləyaqət bayramını qeyd edirik. Yaşasın Şuşa! Yaşasın Qarabağ! Yaşasın Azərbaycan!

İlham ƏLİYEV,

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
12.05.2022

Xaribülbul

V BEYNƏLXALQ FOLKLOR FESTIVALI
SUSA, AZƏRBAYCAN 2022

12-14 may 2022-ci il tarixində Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı Şuşa şəhərində V "Xaribülbul" Beynəlxalq Folklor Festivalı keçirilmişdir.

30 illik həsrətdən sonra Şuşamız Azərbaycanın "mədəniyyət beşiyi" kimi yenidən mötəbər beynəlxalq tədbirlərin, festivalların keçirildiyi mədəniyyətlərarası dialoq məkanına çevrilməkdədir.

Qarabağın tacı olan Şuşanın təməli 1752-ci ildə Qarabağ xanı Pənahəli xan tərəfindən qoyulmuşdur və bu il Şuşanın 270 illiyi münasibətilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin Sərəncamı ilə Azərbaycanda "Şuşa İli" elan olunmuşdur.

Ötən əsrdə Şuşanın sürətli inkişafı məhz ulu öndər Heydər Əliyevin adı ilə sıx bağlıdır. Onun təşəbbüsü ilə Şuşada quruculuq işləri geniş vüsət almış, mədəniyyətimizin inkişafı istiqamətində mühüm addımlar atılmışdır.

Bu gün artıq azad olan Şuşamızda ulu öndərin quruculuq siyasəti Cənab Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir. Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti Mehriban xanım Əliyeva və Heydər Əliyev Fondunun işğaldan azad olunan ərazilərdəki mədəni quruculuq prosesinə verdiyi önəmli töhfələr göz önündədir.

Şuşanın zəngin incəsənət ənənələri yenidən həyata qaytarılır. Bu ənənələrdən biri də "Xaribülbul" Beynəlxalq Folklor Festivalıdır. 3 gün davam edən tədbirdə Azərbaycandan və 9 xarici ölkədən olan iştirakçıların ifasında xalq mahnı və rəqsləri, muğam və aşıq sənəti, eləcə də folk-jazz, folk-pop, folktronika janrlarında maraqlı çıxışları izləyə bildik.

Festivalın ən böyük əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, ölkəmizdə yaşayan bütün azsaylı millət və etnik qrupların rəngarəng folklor nümunələrinin təqdimi ilə yanaşı, rəngarəng musiqimizi, rəqslərimizi dünyaya, dünyanı isə bizə tanıdır. Əlbəttə ki, burada da qazanan qədim köklərə malik mədəniyyətimiz, incəsənətimizdir.

Mən bir daha mədəniyyətə ayrılan diqqət və qayğıya, eyni zamanda işğaldan azad olunan torpaqlarda həmişəyaşar ənənələrin bərpasına görə ölkə rəhbərliyinə təşəkkürümü bildirir və əmin etmək istəyirəm ki, nazirliyimiz bundan sonra da öhdəsinə düşən vəzifələri layiqincə yerinə yetirəcək, Qarabağımızdakı dirçəliş prosesinə öz töhfələrini verəcəkdir.

Anar Kərimov

Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Naziri

ŞUŞANI GÖR... və ...Var ol!

...Baharda yazılacaqdı bu yazı, çünki mən ora baharda getmişdim... May ayı idi, hər tərəf yaşıllaşmışdı... Amma bahar o bahar deyildi... Dərdlər, faciələr yaşamış Şuşanı ziyarətə gedib orada çiçəkləmiş, xoşbəxt bir bahar görəcəyimi də düşünmürdüm təbii ki... Kədərlə süslənmiş bir ovqatla gedirdim, torpaqdan hələ uzun müddət o faciələrin qoxusu çəkilməyəcək, hələ neçə illər, nəsillər dəyişməli ki, yaddaşların ağrısı bir az səngisin, ətraf elə yenilənməli ki, yaşamış vəhşiliklərin izləri tarixin altıda qalan səhifələrinə gömülsün... O üzdən, neçə vaxtdan bəri can atdığım, mənim doğulmadığım vətənimə - Şuşama gedirdim və hər kəs də beləcə, içində öz Şuşası ilə baş-başa qala-qala bu yolu həyəcən, ümid, həsrət və qısqanclıqla qət edirdi... İstəmirəm gözüyaşlı, acılı hisslərlə yazam bu səfər haqqında, çünki artıq gələcəyə baxmağın zamanı gəlib... Amma, onsuz olmur, alınmır, zaman-zaman içimizin naləsi hər fürsətdə partlayıb çat verir və ürəyimizin tən ortasından güllə kimi keçib yaralayır, izlərini unutmağa da qoymur... Və bu, həmişə belə olacaq... bizim üçün də, sabahdakılarımız, bütün gələcəkdəkilərimiz üçün belə olması lazımdır ki, bu torpaq əminliyətdə, güvəndə, əmələ-salehdə olsun... unudacağıqsa, demək ki, uduzacağıq...

...Qısqanclıq... aha, qısqanclıq... elə xoşum gəlir bu Şuşa qısqanclığından....

Hər kəs orda olmaq istəyir, millətin ən kiçik nümayəndəsi belə, bu saat Şuşaya gedib görmək, bu səfəri ilə fəxr etmək istəyir... Əlbəttə, onların doğulmadığı Şuşa bu gün Vətəndir və əbədi belə olacaq artıq... Onunçün mən bu qısqanclığı sevdim, çünki bir gün insanlarımızın içindən Şuşa sevdası yox olarsa, o zaman Vətən də olmaz, bütövlük də xırdalanar... Təki adamlar bir-birinə belə qısqanclıq göstərsinlər, hər il Şuşanı görmək istəyənlər çoxalsın, artsın, yeni-yeni nəsillər yetişsin, hər kəs Şuşanı gəzib gəldiyi ilə fəxr eləsin....

...Bütün klassik təsvirlərdə Şuşamızı Parisə bənzədənlər, Parisi möcüzə bilənlər, "Parisi görmək və ölmək" deyər ədəbiyyata təşbih sunanlar... Şuşamızın bizim üçün bir Parisdən daha müqəddəs, daha gözəl, daha cazib, daha heyranəməli, daha ehtirasla istənən bir möcüzə olduğunu axı hardan biləydilər?... Bununçün onların da Şuşanı görmələri lazım idi... Dünya üçün bu təbii "Parisi görmək və ölmək" isə, indi qoy dünya "Şuşanı gör... və... Var ol!" desin bütün cahana!

...Qəlbimdə bu duyğular varkən, çox böyük bir qələbəliyə endik... və elə bildim başqa yerə gəlmişəm, orda deyiləm... samnabula kimi dolaşib harda olduğumu anlamaq istəyirdim, reallığı bir azdan dərk edəcəkdim... İçimdəki kəsici ağrını getdikcə hiss edəcək, yuxuda olmadığımı bir azdan fərqi varacaqdım... mənə elə gəlirdi ki, rüyada suyun üzərində yeriyirəm və oyanan kimi də batacağam... Ətrafın səs-küyü də oyada bilmirdi məni, birdən musiqi eşitdim... Artıq gəlib Cıdır düzünə çatmışdıq... Cıdır düzünün hər tərəfində qurulan müxtəlif səhnelərdən ətrafa musiqi sədaları yayılırdı... Özümə gəlirdim və indi inandım ki, azad edilmiş, mənə qaytarılmış, bizim olan Şuşamın düz ortasında, Cıdır düzündəyəm... Həyatımda ilk dəfə burada idim, amma sanırdım, elə indicə, lap elə indicə burda doğulmuşam... ömrüm boyu burda yaşamışam... İnən inənsin, yalan deyən də daşa dönsün!.. Qollarımı açıb hər tərəfi qucaqlamaq istədim... sinə dolusu nəfəs aldım... və ayıldım... - ətraf adamlarla dolu, hər tərəf qonaq, artistlər... Xarıbülül festivalının qızgın vaxtıdır... Reza Diqqətini görürəm... yenə Paris obrazı yadıma düşür... kiçik Paris adlandırırırlarmış Şuşanı... Cıdır düzü yaqın Şuşanın Monmartri imiş... tam sürrealist bir məqam yaşayıram... Yaddaşımdan Salvador Dalinin tabloları keçir... Məşhur öncəgörmə sərgiləyən əsərlərindən birində, nəydi onun adı, hə "Yaddaşın əbədiyi"

("Постоянство памяти") Dəli Azərbaycanı dünyanın mərkəzi kimi işarələyir... Məgər doğru deyil? İndi hamı Şuşadan danışır... gəl və gör.... "Monmartrı" gəzməyə başlayırıq... Biri şəkil şəkir, digəri rəqs eləyir, o biriləri söhbətləşir... 30 il... bu möcüzəni gözləyən xalq burda nə etməlidir ki?... Əlbəttə, danışib-gülməli, çalıb-oxuyub oynamaqdır...

Şuşanın tozlu, kimsəsizləşmiş, xaraba qoyulmuş küçələrini gəzdikcə, Üzeyirin, Natəvanın, Bülbülün güllələnmiş heykəllərini gördükcə, illərin zəhmətinin neçə külə döndüyünə, abad bir şəhərin viran qalmış halına baxdıqca ürəyim parçalanırdı... Baş-qaları burda onların ruhunu gəzirdisə, mən Duma-atanın burda olsaydı əgər, nə düşünəcəyinin marağınadaydım... Bax, ey həyatı boyu anahit xislətli Qərb kraliçalarının eşq macəralarından dastan yazan ədib, üzr istə Xan qızının alt-üst edilmiş məzarından, burda dərddən-ələmdən sərgərdan dolaşan məsum ruhlardan utan!.. İnsafən, ey ömür boyu bu yerlərin gözəlliyini, Azərbaycan qadınının ucalığını ağızdolusu vəsf edən romantik, ömür boyu bizə sırınan dəyərsiz dəyərlərinizin əsl üzünü gör!..

Üstəlik, bu, məclis qaldığı yerdən davam etməlidir... "Xaribül-bül" festivalı kimi yarımçıq qalmış hekayələrin davamı yazılmalı... tarixin səhifələri tamamlanmalıdır... Belə olmalıdır... və başqa cür əsla!

...Əslində, bir zamanlar sovet adamına Parisi görmək də qadağan idi... İlyə Erenburq adlı yazıçı sovetləri heç sevməzmiş və rus paytaxtından qaçaraq Parisə gedər, dünyanı gəzər, müqayisə edərmiş... Və Parisə bir möcüzə süsü verərək "Parisi görmək və ölmək" ifadəsini ədəbiyyata gətirmişdi... Nə biləydi ki, sonralar onu ittifaqa dönməyə məcbur edəcək və elə burda da öldürəcəklər... Amma bu, sonra olacaqdı, hələlikse, Paris hamı üçün möcüzə idi...

XXI əsr... Azərbaycan... Şuşa... Yeni dövrün, yeni tarixin möcüzəsini yaşayan dünya üçün Şuşa Yer kürəsinin mərkəzidir... Qətiyyəni şışirtmirəm, çünki yatıb yuxusunda Şuşanı görüb sayıqlayan üzdəniraqlar və fransızlıqların Parisi artıq möcüzə deyil, olsa-olsa ədalətsiz Qərbin obyektivliyini qoruya bilmədiyi adi bir məkandır, əlbəttə, ecazkar mədəniyyət nümunələri olan bir məkan... Amma ədalət olmayan yerdə kim möcüzə arasın ki... elə isə, ölmək deyərəkən yaşamaq düşünən müəllifin ehtiva etdiyi mənə da sarsıldı, keçmiş seyrini itirdi, adılardı... Çünki məram, məqsəd və hədəf qüsurlu və yanlış məzmun daşımağa başladı...

...Ədalətin təcəllə edəcəyi məkan artıq dahi Dalinin göstərdiyi mərkəzdə - Azərbaycandır... Müqəddəs Şuşamızda...

...Ernest Heminqvey yazmaq istəyəndə Parisə gəlmiş, hər gəldiyində Monmartrdakı kafelərdən birində yer seçər, ətrafı müşahidə edərmiş. Sevvərdi şəhərin yağışlı küçələrində gəzişməyi, gündə bir neçə səhifə yazmağı, şəhərlə tənha qalıb hiss etdiklərini qələmə almağı... Paris ona yazdırırdı... Şuşanın bizə yazdırdığı kimi... O üzdən Parisi "həmişə bizimlə olan bayram" adlandırmışdı... Hər nə qədər Parisi artıq möcüzə saymasaq da, ədəbiyyat bir də bu ifadəyə görə Parisə borcludur. Yenə də ölməz obrazlar bizi müşayiət edəcəkdə sanki... Bu obrazın təsirindən bir azərbaycanlının çıxmasına yalnız Şuşa möcüzəsi səbəb ola bilər... Artıq bizim içimizin əbədi bayramı Şuşa.... *Hər zaman bizimlə qalacaq, əbədi bizimlə olacaq, dəyişməz, solmaz, müqəddəs bayramımız, Şuşa!..*

***

Möhtəşəm Zəfərimizdən sonra üç dəfə Şuşaya getdim... 2022-nin baharında - Xarıbülbül festivalında, Bülbülün 125 illik yubileyi münasibətilə ənənəvi keçirilən Vokalçıların Beynəlxalq Bülbül Müsabiqəsində və Mədəniyyət nazirliyinin "ArtCamp Shusha" layihəsində...

İkinci dəfə həyəcanım bir az azalmışdı, hər halda gözlərimə inanırdım ki, Şuşadayam... İş belə gətirdi ki, iki gözəl tədbirin şahidi oldum, həm müsabiqənin yekun konsertində Şuşanın şəninə möhtəşəm səslərdən əsərlər dinlədim, həm də Şuşa Dövlət Qoruğunun bir yaşının qeyd olunmasında iştirak etdim... "Xarıbülbül" otelində yaşayırdım... Gecənin qaranlığında o əsrarəngiz çiskin yağışın altında, səssiz-səmirsiz, bir daha Cıdır düzünə getmək imkanımız olmayacağı deyə elə hey soruşurdum... Sakit küçələrlə "Qarabağ" otelindən evə qayıdırdım... Tək deyildim əlbəttə, yolda da burda daim yaşayıb işləyən dostlarla qarşılaşdıq, yolüstü mənzilbaşına çatdırmağı təklif etdilər... Yağış güclənirdi... Bir dəli arzu keçirdi ürəyimdən: bir daha Cıdır düzünə getmək imkanımız olsaydı... Bu fantastik arzumı hiss etmişlər kimi, istəsəniz, indi gedərik söylədilər... Öz-özümə möcüzələr davam edir, dedim....

***

...Bu dəfə getmək çətin oldu, bütün yol boyu təmir işləri aparıldığından yağış, palçıq hərəkət etməyə imkan vermirdi... Amma yenə yetişdik... O hələ tamamilən qaralmamış buludlara toxuna biləcəkdim,

səma o qədər yaxın idi ki... Əlini uzatsaydın, sanki göyə çatacaqdı... Sanki səmada Cıdır düzünün proyeksiyası cızılırdı, əvvəlcə ehməlcə, sonra da var gücü ilə çaxan ildırımın naxışları Cıdır düzünün cadar olmuş torpağına bənzədi, elə bil göyün üzü torpaq idi - inləyir, bunca çəkdiklərini anladırı... Nərə çəkir, partlayır, ətrafı işıqlandırır, birdən də qaranlığa qər qədirdi... Bütün bunlar bir neçə dəqiqənin içində baş versə də, sanki illər idi bu fantasmaqoriyanın ortasında idik... Yağış bizi isladır, amma üşütmürdü, məmnuniyyətlə təbiətin bu hekayəsini

dinləyir, heç birimiz danışmır, ildırımdan qorxmuruq... O isə... lap yaxındaydı... Bəzən bir döyüş meydanındaymışıq kimi hiss etdiyim də oldu... gurultu, təbiətin vəhşi nərlitisi müharibə meydanı effekti yaradırdı... Görünməmiş şey deyildi ki... yanımızda olanlar, buraları gecə-gündüz qoruyanlar elə sakitcə gülümsəyirdilər... Yəni, qorxmayın, burdayıq, biz sizi o böyük Allahın köməyi ilə, hər cür bələdan qoruyarıq deyirdilər... onların alnından öpməyim gəlirdi də... vəzifə başında idilər...

***

Qayıtmalı idik... amma olduğumuz yüksəklikdən bəzi işıqlar görürdük... Aşağıda yolumuzu ümidlə gözləyən, nigaran işıqları heç sönməyən o məşum məkanı görmək üçün yolumuzu dəyişdik... Hələlik ki, uzaqdan baxıb köks ötürdük... Əlbəttə, bir gün o da olacaq, bir gün nəğil bütövləşəcək və hər zaman içimizdə daşıdığımız bayram sevincini mütləq sonuna qədər yaşayacağıq!..

Hər dəfə Bakıya dönərkən "Şuşanı yenə də gördüm, daha mənə zaval yoxdur" desəm də, onu görüb də var olmanın yollarını düşünür, ölkəm, millətim, xalqım adına içimdəki ümidlərim göyərir! Biz "Xarıbülbül" festivalını yenidən həyata qaytarıb yaşadacaq, bu festival üçün əlimizdən gələni edən bir komanda olaraq bayramı əbədi sevinc, bir ərməğan kimi gələcək nəsillərə ötürmək üçün həmişə içimizdə, tariximizdə, yazılarımızda, şəkillərdə və lentlərdə yaşatmaq missiyasını davam etdirəcəyik... *Çünki, aziz Şuşa, sən azadsan, sən bizimsən və artıq daim bizimlə olacaq bayramımızsan!*

Sevgilərlə,

Şuşada doğulmayan şuşalı Zöhrə Əliyeva

14.05.2022-28.08.2022

Tarixin çox-çox əvvəl zamanlarında hər bir xalqın özünə böyük bilməyi fəxr sayacağı başı dağlardan uca, yaşı çağlardan qoca müdrik ömr edirdi bu torpaqlarda. Dədə Qorqud deyərdilər adına. Təkcə insanları deyil, daşı-torpağı, otu-ağacı, suyu-küləyi, gülü-çiçəyi, uçanı-qaçanı da anlar, anladardı. Üzü nurlu, sözü uğurlu idi. Hikmətli hekayətlər danışar, xalqa yaxşılığı tövsiyə edər, hər biri ziqiymət inci olan öyüdlər verərdi. Səhərdən axşamacan yox, təbdən təbə söz deyərdi, gərək duyana, dəyərini bilənə yol göstərərdi. Az söylər, öz söylər, amma sözü düz söylərdi.

Dönəmlər döndü, çoxlu qərinələr dəyişdi. "Dünya mənim!" deyən xas ərənlərdən sonra pirani Dədə Qorqud da faniliyə əlvida dedi, söz dünyasını, düşüncə karvanını da özü ilə götürüb əbədiyyətə köç etdi. Yurd sevgisini, torpağı qorumaq, onun uğrunda son nəfəsinədək döyüşmək əzmini isə Vətənin suyuna-havasına, daşınatorpağına, gülünə-çiçəyinə əmanət etdi ki, onlardan da bu ülviliklər zaman-zaman onun övladları olan hər birimizin qanına hopsun, ruhuna sinsin, bizi qəhrəmanlıqlara ruhlandırın...

SAMADAN SƏDA

Pənahəli xan Cavanşir: "Bu qədim torpağımızda dövlət qurdum, alınmaz qala inşa elədim. Zəngin miras qoyub getdim. Vədellilərin küçürüb gözəl Qarabağa gətirdikləri yurd-yuvəsiz, lakin azğın olanları daim rəm eləməyi ardıcılara vəsiyyət etdim. Dəmir iradəmlə qurduqlarım otuz ildə ki, tar-mar idi. Azadlıq sevən ruhum nigarlıq məhəbbətinin barmaq-buqları arasında asir idi. Nəhayət, dəmir bilikli, dəmir əqidəli əsgərlərimiz, dəmir yumruqlu öncüllərimiz amallarını ölməyə qoymadılar. Şuşa qaləmizi şüşə təklə çilklənməkdən qurtardılar. Behişt Qarabağımızı öz daimi varislərinə, bizim özlümüza qaytardılar. Daha ruhum rahatdır, daha Vətən azaddır, xalq birdir, sanki bir nəfərdir, biza yaraşan Zəfərdir!"

Daş-daş tikilən qala

"Hər oxuyan Molla Pənah olmaz" məsəlini hər kəs eşidib. Ancaq onun Qarabağda yaranmış ilkin variantını heç də hamı, hətta qarabağlıların da çoxusu bilmir. Pənahabadın artıq Şuşa adlandığı dövəmdə yarınsa da onun bu qala-şəhərin meydana gəlməsi ideyası ilə bərbəşə, tarixi əlaqəsi var. Həmin məsəlin, müqəddir xanəndəməz Xan Şuşinskiyin oğlu, dəyərlə ziya-lımız Aslan Cavanşirovdan eşitdiyimiz yaranma tarixçəsi ilə sizi də tanış etmək istəyirik, əziz oxucular.

Zaman - XVIII əsrin ortaları, məkan - Qarabağ. Azərbaycandakı ümumi hərbi-siyasi vəziyyət burada baş verən hadisələrə də mütləq təsir göstərir. Nadir şah Əfşarın qəfil qətlindən sonra tarixi vətəni Qarabağda elan elədiyi xanlığın başına keçmiş Pənahəli xan Cavanşir indiyədək tikdirdiyi Bayat və Şahbulaq qalaları ilə müqayisəyə gəlməyəcək qədər möhkəm və

alınmaz qala qurmaq əndişələri içərisindədir. Çünki belə qarışıq əyyamda düşmənlərdən müdafiə olunmaq, həm də uzunmüddətli üzücü mühasirələrə duruş gətirmək üçün bu civarda indiyədək bərabəri olmayan bir qala-paytaxt ərsəyə gətirməyin mühüm şərt olduğunu yaxşı anlayır. Odur ki, xanlığın ərazisində münasib yerin axtarılması tapşırığını verir. Çox keçmir belə bir məkan tapılır. Xan gəlib ətrafı diqqətlə gəzib-dolaşır, üç tərəfi qüdrətdən alınmaz qala olan, demək olar, tam şaquli qayalarla nəhayətlənən və yerli əhalinin Cəfər, Şahbaz və Kəngərli adlandırdıqları dərin dərələrlə əhatə olunmuş bu geniş ərazi onun xoşuna gəlir. Amma axırda bircə sual verir: "Burada qala əhlinə bəs olacaq qədər su varmı?" Yaxşı, lakin cavabı müşkül sualdı. "Əgər bu yerdə hər kəsə bəs edəcək qədər su tapsa, böyük bir qala tikərik." Xanın son sözü bu olur...

350 hektarlıq dərə-təpəli, kollu-koslu, yasa-mallı dağ yeri, ucqar və hündür plato. O miqdarda suyu kim və necə tapacaqdı axı? Lakin iki

məğribin və iki məşriqin sahibinin bilinməz yolları var! Kömək də elə Ondan, daha doğrusu, vəsilə seçdiyi adi bir adəmdən gəlir, tanıyan-bilənin qatırçı Murad adlandırdığı kəsdən.

Qatırları ilə bu yerlərin daimi "sakin" olan Murad, xanın arzusundan da, qoyduğu şərtəndə də xəbərdar idi. "Bu dağın başında su nə gəzir?" deyə tez-tez düşünsə də hərdən: "yaxşı, bəs bu qədər ağac, kol, ot-çiçək suyu hardan tapır ki, belə tər-yaşıldır" fikri keçirdi ürəyindən.

Bütün çöl-bayır adamları kimi qatırçı Murad da sərvəxt, müşahidəçi idi. Qurdan-çaqqaldan qoruduğu qatırlarını bir an da gözdən qoymurdu. Elə gələcəyin şəhər yerindəki bir neçə gur sulu yeraltı mənbəyi də onların sayəsində tapdı! Sevindiyyindən az qala qanad taxıb uçmaq istədi. Çətinliklə də olsa Şahbulaqda xanın hüsuruna çıxma bildi, suyun tapılması müjdəsini verdi, vəd olunan bolluca ənamı alıb varlandı və bir daha qatırçılıq eləmədi. Lakin Qarabağ tarixinə adı elə qatırçı kimi həkk olundu: "Hər oxuyan Molla Pənah, hər qatırçı Murad olmaz..."

***

SAMADAN SƏDA

Molla Pənah Vəqif: "Mən bu yerlərə çəkib gətirən Qarabağ xanlığına xidmət arzusu, bu diyarın gözəlliklərinə və gözəllərinə vurğunluğum idi. Bacardığım qədər hökmdarın və xalqın qulluğunda durdum, gördüyüm-duyduğum gözəllikləri vəsf elədim, bəlkə elə buna görə nankor ermənilər mənim məzarımdan da intiqam almaq istədilər. Amma alınmadı. Qarabağın İsa bulağı, xoş növrəgi yənə bizim oldu, bizim olacaq, əbədi qalacaq. Vətən mülküni mütləq düz halatı, sevimli Zəfəri daimi olsun, səflərimiz mətin olsun!"

Qarabağın ilk hökmdarı olan Sarıcalı Pənahəli xan Cavanşir burada qala tipli yaşayış məskəninə əsasını qoysa da hakimiyyətini qoruyub saxlama çabalarından macal tapıb şəhərsalma baxımından elə çox iş görə bilməmişdi. Amma əsas inşaatları bitirmişdi: onun zamanında Pənahabad-Şuşanın hücumu nisbətən açıq olan quzey civarında qala divarları, xan ailəsi üçün qəsr və onun qohum-əqrəbasından ötrü yaşayış evləri – mülklər tikilmişdi. Bu ərazinin əsl tikinti meydanına çevrilməsi artıq onun oğlunun – atasından sonra hakimiyyətə gəlmiş İbrahimxəlil xanın zamanında oldu. Belə ki, yeni xan Şuşanın qala divarlarını möhkəmləndirdi, əvvəllər qurulmuş müvəqqəti ibadət xananın yerində

daşdan böyük Cümə məscidi inşa etdirdi və bununla da qala-şəhərdə əhalinin artmasına yol açdı. Qalanın şəhərsalma strukturunun formalaşmasına Şərqi feodal şəhərləri üçün səciyyəvi olan məhəllələrə bölgü sistemi böyük təsir göstərmişdi. Şəhərin və onun ayrı-ayrı məhəllələrinin memarlıq-planlaşdırma quruluşu üç mərhələ üzrə ərsəyə gəlmişdi.

Xalq arasında Qala adı ilə məşhur olan Şuşa qısa müddətdə iqtisadi, siyasi və mədəni cəhətdən Azərbaycanın mühüm şəhərlərindən birinə çevrildi. Burada sənətkarlığın bir sıra sahələri yüksək inkişaf etmişdi. Şəhərdə dəmirçi, boyaqçı, misgər, dərz, papaqçı, başmaqçı və b. məhəllələr, bir neçə karvansara, bazar və s. vardı. Ticarət xüsusilə tərəqqi etmişdi. Şuşalı tacirlər Təbriz, Tehran, İstanbul, İsfahan, Moskva və digər şəhərlərə müxtəlif sənətkarlıq məhsulları və ipək məmulatı apa-

SƏMƏDƏN SƏDƏ

Xurşidbanu Natəvan: "Xan atamın çatdırıb edə bilmədiklərini ərsəyə gətirdim ki, insanlarımız korluq çəkəsin, bu dağların xaribülbulü mənim qan ağlayan qaranıl gülümə oxşamasın. Amma bu üç on ildə dağın tifaqımıza ruhum da qan ağlayırdı. Na gözəl ki, gözəl yurdum gözəlliklərə bülənd olub yenidən. Xan atamın ruhu şadıddır, qəm yeyən varsa – o da yaddır. Yaşa, Şuşam! Yaşa, ölkan! Min yaşat!"

rırdılar. Şəhərdəki zərbxanada Panabadi adlı gümüş pul da kəsilirdi.

Bu yerdə Şuşanın şəhər kimi təşəkkülü və inkişafının ilkin dövrlərində gözə çarpmasa da sonralar onu mədəniyyət və incəsənət mərkəzi kimi məşhurlaşdıracaq bir ənənədən söz açmamaq olmaz: siyasi təlatümlərdən, hakimiyyətini saxlamaq üçün qovğa-döyüşlərdən başı ayılmasa da zaman tapıb xanlığın hər yerindən sənətkarları, musiqiçiləri, şairləri yeni şəhərə toplamaq tapşırığını məhz Pənahəli xan vermişdi. Bu, bir tərəfdən onun sənətə və sənətkarlara yüksək qiymət verdiyinin göstəricisi idisə, digər tərəfdən əsasını qoyduğu şəhəri, yalnız hərbi istehkam, müharibələrə sinə gərmək üçün tikilmiş qala kimi görmək istəməməsi ilə bağlı idi yəqin ki.

Beləliklə, qala-şəhər Şuşa həm də özünəməxsus musiqi, şeir, sənət mərkəzi, incəsənət məktəbi kimi getdikcə daha çox tanınmağa başladı. Məktəblərinə şagird-davamçı yetişdirmək kimi özəlliyi var deyən, Şuşa həm də musiqi, ədəbiyyat, rəssamlıq, pedaqogika sahəsində püxtələşmiş neçə-neçə parlaq peşəkarın yaşadığı məkan kimi məşhurlaşdı sonralar. Və beləliklə, ticarətlə yanaşı musiqi və poeziya Şuşanın vizit kartına çevrildi, buradakı musiqi və ədəbi məclislərin sorağı uzaqlara yayıldı.

Xan atasının siyasi himayə qazanmaq amacının nəticəsi olaraq Tehrana, Fətəli şahın zövcəsi kimi onun sarayına düşmüş öz dövrünün savadlı, ziyalı qadınlarından olan Ağabəyim ağa Cavanşirin sayəsində Şuşa onu daha da məşhurlaşdıracaq gerçək və eyni zamanda mistik bir rəmz qazandı – bu, min güllü-çiçəkli Şuşa təbiətinin haqqında əfsanələr yaradılmış nadir bir individ – elmi dildə Qafqaz daş səhləbi, Şuşada isə xaribülbul adlanan ilk baxışda qərribə görünüşlü gül idi. Rəvayətə görə bu gülün gözəlliyinə vurulmuş bülbul onunla əbədi birləşmək üçün özünü fəda etmişdi və gülün qərribə, maraqlı görünüşü bununla bağlı idi.

Qarabağlı şeir, musiqi aşiqi olan gözəl xanımının daim vətəninə xiffətini çəkdiyini görən

şah adam göndərib Ağabəyimə doğulub-böyüdü yərlərdən hər cür ağac, kol, gül-çiçək gətizdirib saray həyatının bir tərəfində "Vətən bağı" saldırır ki, zövcəsini sevindirsin. Lakin bir çox bitkilər Tehranın iqliminə öyrəşə bilsələr də xaribülbul heç cür bu yerlərə alışmır, saf, sərin havalı doğma dağlar üçün qərubsəyir, solur. Bunu görən xan qızının, şah xanımının ürəyi daha da sıxılır, sonralar bütün Qarabağda, Azərbaycanda geniş yayılmış, nəğməyə çevrilmiş öz məşhur bayatısını çağırır. Xaribülbulün Şuşadan başqa heç bir yerdə bitməməsi fikri o zaman yaranır, onu şuşalılar, qarabağlıların sevimlisinə, dillər əzbərinə çevirir, bu zərif gül dağların zirvəsindəki qala-şəhərin simvollarından birinə, onun mənavi müdafiəçisinə, qoruyucu talismanına çevrilir...

İnsanlığın ciddi-ciddi Marsda yerləşmək iddiasını gerçəkləşdirmək yolunda irəlilədiyi bu elmi-texniki sıçrayış, dördüncü sənaye inqilabı çağında şəhərləri heç bir, hətta ən qalın, ən qəlbi divarlar da qoruya bilməz. Bu gün əziz Şuşanın alınmaz qala divarı da, gülləkeçirməz sipəri də mədəniyyətimizin carçısı və təbiətimizin küskün qızı kövrək xaribülbuldür.

Bütün tarixi ərzində Şuşada keçirilmiş və keçirilən mədəni tədbirlərin ən möhtəşəmlərindən olan beynəlxalq "Xaribülbul" folklor festivalları xalqımızın sülhə, dinc yaşamağa sədaqətini, mədəniyyətimizin zənginliyini, xoş məramımızı sərgiləməklə əslində bu gün Qarabağın və Şuşanın ən dönməz və qətiyyətli mənavi müdafiəçisi,

zəngin musiqimizin, qədim şifahi xalq ədəbiyyatımızın təbliğçisi kimi meydana çıxır.

Mülk-mülk soyulan Şuşa

Zaman – 1991-ci ilin oktyabrı, məkan – Şuşa şəhəri. Qarabağ müharibə alovları içərisindədir. Eynən buraları ələ keçirməyə gəlib Şuşada qətlə yetirilmiş Ağa Məhəmməd şah Qacarın 1795-ci ildə 33 günlük mühasirəsi və Qacarların digər üç hücumu zamanında, Çar Rusiyasının ali hərbi rütbə verdiyi Qarabağ xanını 1806-cı ildə ailəsi ilə birlikdə mayor Lisaneviçin dəstəsinə qılıncdan keçirdiyi vaxtlarda olduğu kimi yenə odlara qalanıb bu cənnət torpaq. Qız-gəlinin gül-çiçək dərdiyi, pencər topladığı, axşamsərinə ailələrin gəzintiyə çıxdığı, kənarındakı qəbiristanlığı ziyarətə gəldiyi Cıdır düzü indi... dikuçar-vertolyot meydançasına çevrilib – aşağıdakı, bir vaxtlar Xanın kəndi olmuş şəhər artıq qarşı cəbhədir. Şuşa əsl müharibə şəhərini andırır – tez-tez hərbiçilər gözə dəyir, insanlar nigaran çöhrəli, həyəcanlıdırlar. Hər kəs harasa tələsir ya da sadəcə sakit yeriməyə səbirsizləndiyindən belə edir. Amma kimsə doğma şəhəri tərk eləməyi ağlından keçirmir. Hətta aşağıdakı, sovet vaxtı yad bir ad verilmiş şəhərdən zorla qovulduqdan sonra bura sığınmış qaçqınlar da. Düşməndə dedikcə müxənnət və arxalı olsa belə.

* * *

Zaman - 2022-ci il, məkan - Şuşa! 14

maydır. Məhz bu gün – oğlumun ad günündə burada, Cıdır düzündə ənənəvi "Xarıbülbul" Beynəlxalq Folklor Festivalının təntənəli bağlanış mərasimi keçiriləcək!

İlk və son dəfə bu şəhərdə otuz il yarım bundan əvvəl olmuşdum. Rahat avtobusumuz elə bu qədər rahat, amma şücaətli Azərbaycan igidləri üçün əsla rahat olmamış "Zəfər yolu" ilə Cıdır düzündən aşağısındakı dərələr sandan tədricən yuxarı qalxaraq şəhərə daxil olmaqdadır. Buradan xüsusi təyinatılarımızın indi dünyanın bir çox hərbi dərslərinə salınmış unikal hücum əməliyyatı gedişində 2020-ci il noyabrın ilk günlərində qalxdıqları dik, sıldırım qayalar bütün əzəməti və vəhşəti ilə görünməkdədir. İlahi, insan yalın əllə bu vertikal təbii divarla necə dırmaşa bilər! Heç demə ürəkdə istək və Vətən məhəbbəti olduqda bunu da bacarmaq mümkünmüş!

Hələ ötən əsrin 70-ci illərində Qarabağ ermənilərinin qorxa-qorxa ara-sıra dilə gətirdikləri bir "zarafat" vardı: "Şuşanı bizə verin, onu Parisə çevirək". Zavallılar! O qədər kor idilər ki, görmürdülər: özünün musiqi, poeziya, bir sözlə, zəngin mədəniyyət potensialının qüdrəti, çar zamanında hətta Parisin özü ilə belə ticarət quran adlı-sanlı mesenat tacirlərinin fəaliyyəti, öz çapındakı şəhərlər arasında gözəl təbiəti, yetişdirdiyi incəsənət xadimlərinin, alimlərinin sayı, sakinlərinin rifahı ilə Şuşa artıq çoxdan Qafqazın kiçik Parisinə çevrilmişdi! Onlar bunu görməsələr və ya görmək istəməsələr də iş-gəlçi çar çinovnikləri bunu bir əsr əvvəl başa düşmüşdülər. Odur ki, həmişə bu miyanə şəhərin əyilməz sakinlərinin əzmini qırmağa, onları qorxu altında saxlamağa uğursuz cəhdlərdə bulunmuşdular. Amma buna heç vaxt nail ola bilməmişdilər. Nə şeyirlərdən dərd-ələm yağan Xan qızı Natəvanı doğma şəhəri və xalqı naminə etdiyi xeyirxah əməllərindən, poetik məclislər düzənləməkdən, nə Qasım bəy Zakiri öldürücü satiralarını qələmə almaqdan, nə Şuşa musiqiçilərini buranı özünəməxsus konservatoriyaya çevirən muğamli-dəstgahlı axşamlara toplaşmaqdan, nə Şuşa zənginlərini şəhərdə realni məktəb açmaqdan, burada Qafqazın ilk mətbəələrindən birini qurmaqdan və neçə-neçə digər illərdən çəkirdirə bilməmişdilər. Müsəlman şəhərini qəsdən iki hissəyə bölmək, buradakı təpələrin birində kilsə inşa etmək, şəhərə süni surətdə erməniləri yerləşdirmək və digər bitməz-tükənməz müxənnətlilər də

Hər nə qədər zamanın üzü dönsə də uca ağaclı, bol yasəmənli Şuşa yenə gözəldir, əzəmətli, doğma, məhrəmdir. İlk dəfə ayaq bassam da özümü illərlə burada yaşayırammış kimi hiss edirəm – hər səhər çəkilişlər başlanana qədər küçə və məhəllələri gəzir, Şuşanın bəzəyi olan sanballı müllərə, azanlı-dualı məscidlərə, hər qarışı milli ruhlu münis şəhərin eyvanlarına, aləqəpələrinə, bəzəkli pəncərələrinə, dağlar kimi ciddi adamlarına tamaşa edə-edə dolaşır, lakin heç yorulmuram...

O vaxt kimin ağına gələrdi ki, cəmi 6 ay keçəcək və 1992-ci ilin 9 mayında hər cür xəyanətlərin qurbanı olacaqdı alınmaz qala Şuşa. Bu bənzərsiz şəhər də, Qarabağın bir çox məntəqələri də Ana vətəndən cüda düşəcəkdirdi. Kimsənin əzizləmədiyi, anlaşılmaz dildə danışan gəl-mələrsə heç tanımadıqları xarıbüllüllər də bir daha gözə görünməyəcək, sanki qeybə çəkiləcəkdilər. Cıdır düzü yetim qalacaq, Vaqifin məzarı tütütlərə bürünəcək, Nəvvabın uyuduğu məzarlıqsa zamanla büsbütün yox olacaqdı... Şuşa onu sevənlərin yuxularına köçüb rəyalar aləmində yaşayacaqdı. Bir il yox, üç il yox, səkkiz il yox, düz 28 il!..

heç bir fayda verməmişdi. Ruslar hətta Şuşanın inadkar qaçağı Məmməd bəy Kavaləri də ram eləyə bilməmiş, onu rütbə verməklə də öz "ticarətindən", doğma o tayla əlaqələrindən ayırmağa müvəffəq olmamışdılar.

Yüz ildən artıq müddət ərzində itaətkar nökrələri olan ermənilərlə birləşib Şuşanı müsəlman, Azərbaycan şəhəri olmaqdan çıxarmağa can atan işğalçı çar məmurları bunu bacarmadılar. Çox maraqlı və ibrətamizdir ki, Şuşanı Şuşa eləyən ən gözəl mütləklər, küçə

və məhəllələr məhz həmin dövrdə tikildi, Azərbaycan, dünya musiqisinə, ədəbiyyatına, incəsənətinə və mədəniyyətinə töhfələr verən, onu daha da zənginləşdirən dühalar elə bu şovinist basqılara rəğmən yetişdi, düşmən azğınlaşdıqca Şuşa da azmanlaşdı, üstündə pərvəriş tapdığı nəhəng sal qayaya dayanıb qayalaşdı, yaşadı, inkişaf elədi, musiqi yurdu, poeziya məkanı, mədəniyyət beşiyi kimliyini qorudu-gücləndirdi...

***

SSRİ-nin çöküşünü fürsət bilib yenə köhnə ağalarının şovinist düşüncəsindən yararlanaraq nəyin bahasına olursa-olsun Şuşaya yiyələnmək cəhdlərini təzələdilər nankor qonşular. İndiyədək ciddi-cəhdləri həmişə Şuşa qayalarında çiliklənərək dərin dərələrə səpələnmişdi. Ancaq axır ki, min fitnə-fəsadla Şuşaya yiyələndilər. Və çox ibrətamizdir ki, Qafqazdakı təqribən 200 illik yaşam tarixçələri ərzində hələ də doğrudan-döğruya özlərinin olan birçə memarlıq əsəri yarada bilməyənlərin bacardıqları ən "yaxşı" iş 28 il ərzində bu cənnət guşəsini Pompey çevirmək yolundakı mənhus cəhdlərindən ibarət oldu.

Bu doğma şəhəri gəlmiş-keçmiş hərbi tarixinin ən unikal, ən səliqəli və cəsur hücum əməliyyatı nəticəsində azad etmiş şanlı Azərbaycan Ordusunun Şuşaya heç bir zərər yetirmədiyini artıq dünyanın bütün analitik mərkəzləri və ekspertləri bilir. Deməli, vandalizm nişanələrinin mənhus "müəllifləri" ötən illər ərzində burada at oynatmağa çalışan çağırılmış qonaqlar və onların yadelli havadarlarıdır.

Şuşanı Parisə çevirmək iddiasında olanların indiyədək şəhərdə gördüyü "işlər" bunlardır: milli koloritli Azərbaycan evlərini söküb yerindən yol salmaq, məzarlıqları yağmalayıb daşını,

mərmərini mənimsəməklə bu axirət məkanlarını yer üzündən silmək, xaricdən "mütəxəssislər" çağırıb Şuşanın ən məşhur məscidini yadlaşdırmaq, pullu ermənilərin adda-budda qaraltdıqları bir neçə sısqə villa, sondasa cəsarətlənib burada "parlament" binası tikmək üçün etdikləri yarımcıq cəhd. Vəssalam! Şuşada görülmüş "işlər" yalnız bunlardanmı ibarətdir? Yox, əlbəttə!

Arxalı işğalçıların buralarda daimi qalacaqlarına heç vaxt inanmadıqlarına inanmaq üçün onların şəhərdə apardıqları fraqmental ürkək inşaatlara deyil, hər biri Azərbaycan milli memarlığının incisi olan imarətləri, saray tipli mütləkləri... necə "soyduqlarına" baxmaq kifayətdir. Tələsik də olsa bu acı mənzərəni fotoaparatin rəqəmsal yaddaşına yazmağa müvəffəq oldum...

Proqrama görə, "Xarıbülbül" festivalının Üzeyir Hacıbəylinin əvvəlki yerinə qoyulmuş abidəsi önündə qurulan Kiçik səhnəsində tamaşa etdiyimiz Azərbaycan və bəzi dünya musiqi kollektivlərinin canlı ifalarından ibarət konsertdən bir qədər sonra Cıdır düzündə beşinci (və azad edilmiş Şuşada keçirilən ikinci) "Xarıbülbül" Beynəlxalq Folklor Festivalının tənənəli bağlanmış mərasimi başlamalıdır. Ya bu mərasimə azca ləngiyib qala divarlarını və Cıdır düzünə gedən yol boyu qarşıma çıxacaq binaları çəkmək ya da bu fikirdən (və deməli, həmin kadrlardan) imtina edib hamıya qoşularaq elə indicə Cıdır düzünə getməliyəm. Risk edib birinci fikri seçirəm.

Şuşanın "Çöl qala" məhəlləsindəki qala divarlarının müdafiəçi əsgərlər üçün nəzərdə tutulmuş gediş-gəliş və döyüş ciğırları xeyli hündür olduğundan buraya dırmaşmaq asan deyil. Amma qədim müdafiə qurğusunun ayrı-ayrı

bürcələrini gəzmək, mazgallarından aşağıdakı ənginlikləri seyr etmək və ən əsası da bu gözəllikləri fotocihazın obyektivinə hopdurmaq istəyirsinizsə, gərək mütləq həmin maneəni aşasınız. Elə də edirəm...

Hələ konsertə gəlirkən həmkarlarımızla birlikdə Xan qızının katibi olmuş Üzeyir bəyin atasının və əfsanəvi xanəndə Xan Şuşinski-nin indi daş qalağına çevrilmiş yanaşı mütləq yerlərinin qarşısından keçmişdik. Xanın oğlu Aslan Cavanşirov kəderini boğmağa çalışaraq hər iki mütləq haqqında məlumat vermiş, hətta bir vaxtlar yaxınlıqda çağlayan soyuq sulu bulağı da xatırlatmışdı.

Cıdır düzünə sarı təkbaşına yol aldığımızda rastıma çıxan ilk imarəti tanıtmağa ehtiyac yoxdur. Bu yarıuçulmuş bina Xurşidbanu Natəvana məxsus olub. Hələ uzaq 1991-ci ilin payızında bu yerləri qarış-qarış gəzib videolentə alırkən möhtəşəm mütləq salamat idi və özünün təkrarsız memarlıq əzəməti ilə bütün şəhəri bəzəməkdəydi. Yaradıcı olduqlarını iddia edən nadanlarsa onu bax bu cür "bəzəmişlər".

Azərbaycan dövlətinin qısa müddət ərzində tam şəkildə bərpa etdiyi milli üslublu karvansaranın, çoxmərtəbəli "Qarabağ" məhmanxanasının, bərpasına yeni başlanmış Yuxarı Gövhəraya məscidinin, Vaqifin yenidən

SƏMƏDƏN SƏDƏ

Üzeyir Hacıbəyli: "Bu yerlərin havası da, suyu da, insanın söz-sövu də, huyu da, darası da, çəməni də, çölü də musiqidən yığılmışdır. Onuz ildə ruhum burada musiqidən, şikəstdən bir ün belə eşitmədi. Amma cəngi səsinə, qorxmaz övladlarımızın hayqırtısına yenidən oyandı. Şuşanı, Qarabağı, onun saqqıq şikəstəsini gülən, şənənən gördü. Zəfərin daimi olsun, aziz xalqım. Siz şad olduqca bizim də ruhumuz şad olur. Siz bir olduqca biz də bir göyün altında sizlərlə qürur duyuruq!.."

açılmış büstünün və zədələnmiş minarələri görünən Aşağı Gövhərağa məscidinin yanından ötüb gedirəm. Yol boyu gördüyüm, fasadlarına "Yoxlanıb, mina yoxdur" lövhəsi vurulmuş bütün bu viranə mütləq bir vaxtlar Şuşanın adlı-sanlı sakinlərinin daim qonaq-qaralı olmuş doğma ocaqları idi və hər biri şəhərin təkrarsız memarlıq simasının ərsəyə gətirilməsində əvəzsiz rol oynamışdı. İndi isə bunların hamısı qaranlıq gecədə soyğunçuya tuş gəlmiş yalqız yolçu kimi soyulub. Bəli, məhz soyulub. Əksəriyyətinin bir əsrdən artıq

alaqapıları, eyvanları və hətta divarları memarlıq incisi sayıla bilən, bir çoxunun içməkanı gümüş elementlərlə süslənmiş bu mütləq məhz kimlərin soyduğu əslində ayrıca bir araşdırmanın mövzusu. Yəqin ki, gələcəkdə elə belə də olacaq.

...Getdikcə yaxınlaşan doğma Cıdır düzündən ətrafa yayılan musiqi sədaları gəldiyim nikbin qənaətə əlavə pozitiv çalarlar qatır. Elə bu xoş ovqatla görkəmli vəzir və şair Molla Pənah Vəqifin tam yenilənmiş məqbərəsinə yaxınlaşdım ki, az sonra piya-

yaşı olan və namərd əli toxunmasa hələ çox-çox on illər bundan sonra da dimdik dayanacaq nadir tikililəri quru divarlaradək belə "diqqətlə" soyanları yalnız tikinti materiallarının maraqlandırıldığı açıq-aşkardır. Divarlarında hələ də qədim naxışları görünən, qapı və pəncərələri,

da qonağı görüb maşına dəvət eləmiş polis naryadı ilə birlikdə 30 il 6 ay əvvəl helikopterlə tərk etdiyim məkana yenidən ayaq basır, deyib-gülən, şənələnən, nəğmə oxuyan qalib vətəndaşlarımıza qatılıram...

Salam, Zəfər ünvanlı Cıdır düzü!

Kövrək pasiban

Düşmənin bəd nəfəsindənmi, təbiətin şiltağındanmi bilmirəm, xarıbülbul bu gün Şuşanın Qırmızı kitabına düşüb, tapılmır, görünür. Bəlkə bunun da qayğısına qalmağın zamanı çatıb? Yoxsa mənəvi talismanımız, ruhumuzun, özgür Qarabağımızın, Şuşamızın rəmzi olan bu zərif güldən çox danışdıqca əcnəbi ziyarətçilərdə onu görmək həvəsi yaranacaq və mütləq xarıbülbulə tamaşa etmək istəyəcəklər. Nə yaxşı ki, o, bunca müddət Şuşanı tərk etməmiş bizlərdən incikliyi unudub yavaş-yavaş boy göstərməkdədir.

Dünyaca ünlü fotojurnalist, Azərbaycanın və Qarabağın yorulmaz təbliğatçısı, "Dostluq" ordenli Rza Deqqəti Şuşada olduğu uzun müddətdə natura çəkilişləri aparanda daim gözü xarıbülbul gülünü axtardı, amma tapa bilmədi. Nəhayət, 2022-ci ilin 12-14 mayında keçirilən "Xarıbülbul" Beynəlxalq Folklor Festivalı günlərində milli ordumuzun bir zabiti xarıbülbul tapıb Rza bəyə göstərdi, ustad da böyük məhəbbətlə onun fotosunu çəkdi, sevinclə yaxın-uzaq hər kəsə göndərdi, virtual aləmdə təbliğ elədi.

...Son 33 il ərzində beşincisi keçirilən "Xarıbülbul" Beynəlxalq Folklor Festivalı ənənəvi ritualla - Cıdır düzüne toplaşmış insanlarımızın hamısının qatıldığı "Yallı" sədaları altında böyük təntənə ilə başa çatır. Heç istəməsək də xarıbülbullu bu əziz məkanı tərk etməliyik. Artıq şanlı əsgərlərimizin canları-qanları bahasına bizə bəxş etdikləri bu cənnət məkanı tərk edib geri dönməyin vaxtıdır. Amma yalnız indilik.

Xarıbülbul əmanəti, Cıdır düzü. Tezliklə yenə görüşəcəyik!..

Şövkət Səlimov Budad
jurnalist

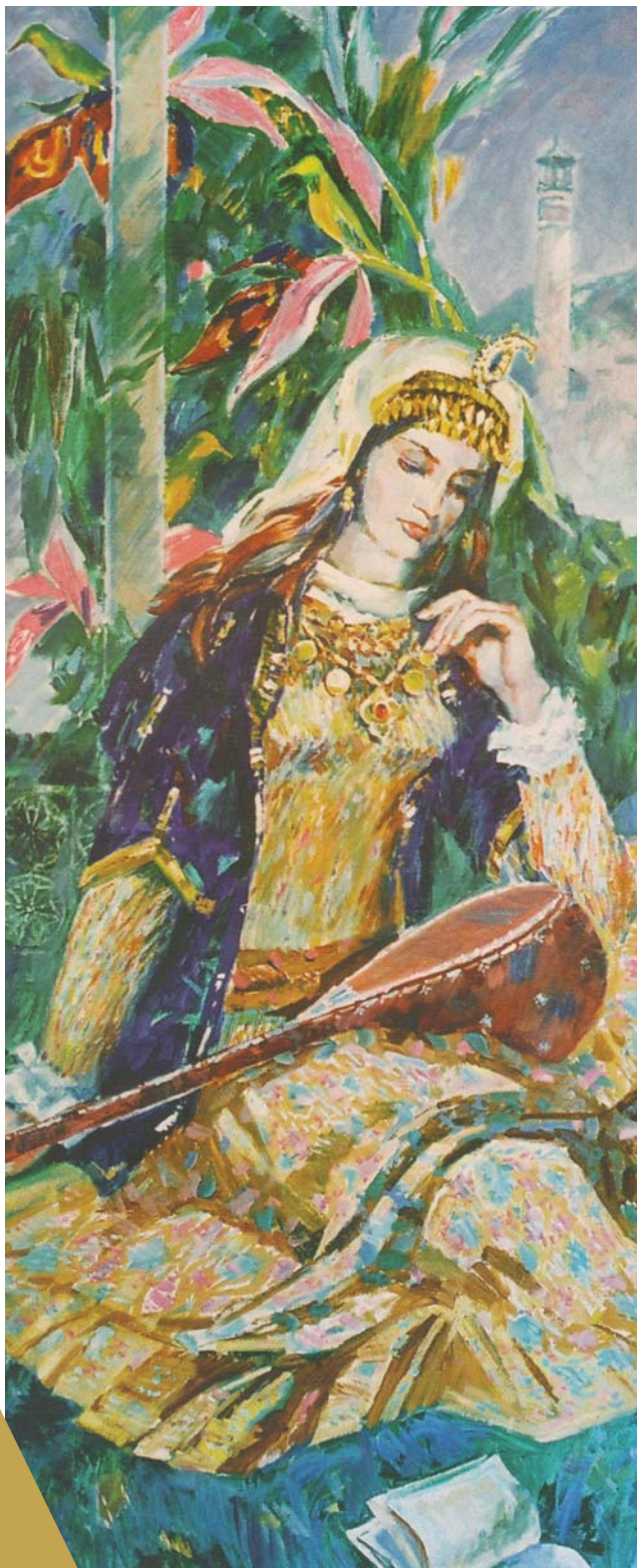
Ədəbiyyat:

1. Ш.С.Фатуллаев. Градостроительство и архитектура Азербайджана XIX – начала XX века. Стройиздат (Ленинградское отд.), 1986
2. Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası, X cild, ASE Baş redaksiyası, Bakı, 1987
3. Ş.Səlimov. Şuşa simfoniyası (Xüsusi müxbirin ümumi xatirələri), "Mədəniyyət/Culture" jurnalı, may-iyun (331) 2020

Vətən həsrətinin qürbətdə soldurduğu QARABAĞ GÜLÜ Ağabəyim Ağa

*Əfsus ki, yarım gecə gəldi, gecə getdi,
Heç bilmədim ömrüm necə gəldi, necə getdi.
Könlüm dəxi aram olmadı, dönsün qana,
Ta deyim dərdimi bir-bir becə gəldi, becə getdi.
Öldürüb hicrdən vəslində ehyə eylədi,
Son dünyadakı ömrüm vecə gəldi, vecə getdi...*

Onun yeganə sevgisi əmisi Mehralı xanın oğlu Məhəmmədqulu bəy idi. O Məhəmməd bəy ki, Cavanşirlər nəslinin cəsur nümayəndəsi, igid sərkərdə simasında xanlığın qoşunlarının rəhbəriydi, el-ulusda, məmləkətin hüduqlarından kənarda "Batmanqılınc" ləqəbi ilə tanınırdı. Daim uzaqlarda döyüşən ordunun yanında olduğundan, İbrahimxəlil xandan tapşırıqlar almaq üçün əsasən gecələr saraya gəlib-qayıdarmış. Həmin kiçik zaman kəsiyi hərbi məsləhətləşmələrlə yanaşı, aşiqlərin vüsəl dəqiqələri ilə də yadda qalırdı. Məhz bu səbəbdən təəssüflə yazırdı: əfsus ki, yarım gecə gəldi, gecə getdi... Nə isə, Məhəmməd bəy Sarıcalı tarixçəsi bizi çox uzaqlara aparar – 14 yaşında öz anasını öldürmüşdü, qardaşı Əsədlə birgə Qacara əsir düşmüşdü, Ağaməhəmməd şahın edamına hökm verdiyi 6 nəfərdən biri idi, ona şeir yazmasına baxmayaraq, tanınmış şair Molla Pənah Vəqiflə oğlu Əli bəyi edam elətdirmişdi, atasının qatili Şamaxı xanının 5 oğlunu doğratmışdı, 35 yaşında ikən Şəki xanlığına qonaq çağırılaraq namərdcəsinə qətlə yetirilmişdi... – hərçənd, bütün sadalananların əsaslı səbəbləri var və ibrətamiz müzakirələrə yol açırsınız...

Qarabağın əmin-amanlığı naminə girov qoyulan inci

Mövzuya qısaca toxunmaqda məqsədim XVIII yüzilliyin sonlarında Azərbaycandakı pərakəndəlik, xanlıqların biabırçı didişməsi, amansız fəth Qacarın regiona yürüşü, Rusiyanın müstəmləkə iştahasının artması zəminində, Qafqaza dış qıcaması fonunda Qarabağ xanlığındakı duruma işıq salmaqdır. Bəli, 1797-ci ildə 33 günlük mühasirə qəhrəman şuşalıların müqavimətini qırdı və qala-şəhər süquta uğradı. Amma Qacara Şuşada çox qalmaq nəşib olmadı və gecə yatdığı yerdə öldürüldü. Sülalə mənsubları, xüsusən də onun bacıları intiqam

Məhəmməd bəy Cavanşir

məqsədilə Qarabağ xanlığının yerlə-yeksan olunmasını tələb edirdilər. Taxta çıxan Fətəli şah (Qacarın qardaşı oğlu və vəliəhdi) qisas yangısını zəiflətmək və "hər iki tərəfin xatircəmliyi üçün" Qarabağ xanına qızını Tehrana - hərəmxanasına göndərməsini istədi. İbrahimxəlil xan bu ağır təkliflə razılaşmaq əzabına qatlaşdı və 1801-ci ildə sevimli qızını İran hökmdarına əvə verdi.

Bəli, haqqında söhbət açdığımız vətənpərvər, alicənab, əsilzadə qadın həmin mürəkkəb dövrün "nikah diplomatiyası"nın ən dəyərli qurbanlarından. Və öz taleyini, xoşbəxtliyini bu yolla ölkəsinə, xalqına fəda elədi. Əks-təqdirdə, Azərbaycanda daş üstə daş qalmayacaq, qan su yerinə axacaq, kəllələrdən divarlar hörüləcəkdi.

Ağabəyim ağa! Qarabağ xanədanının gövhəri, Cavanşirlər şəcərəsinin ciyərpərəsi, gözəl-göycək, ağıllı, kamallı, incə ruhlu xanım, şairə, tanınmış şairəmiz Xurşidbanu Natəvanın bibisi...

Məlumdur ki, Nadir şahın yanında xidmət dövrlərindən qüvvətli, qüdrətli sərkərdə kimi tanınan Pənəhəli xan həm də şəxsiyyəti, rəhmli, ədalətli davranışıyla hörmət, rəğbət qazanmışdı.

Qarabağ xanlığının qurucusu şairə, musiqiyə böyük maraq göstərən,

1780-Cİ İLDƏ ŞUŞADA İBRAHİMXƏLİL XANIN AİLƏSİNDƏ DÜNYAYA GÖZ AÇAN AĞABƏYİM HƏLƏ GƏNCLİYİNDƏ ŞEİRLƏR YAZARMIŞ. ATASININ VƏZİRİ MOLLA PƏNAH VAQİFDƏN DƏRS ALMIŞDI. SONRADAN FRANSIZ DİLİNİ ÖYRƏNİB, DÖVRÜNÜN BİR SIRA ŞƏXSİYYƏTLƏRİ İLƏ MƏKTUBLAŞIB. 1811-Cİ İLDƏ FRANSA İMPERATORUNUN ARVADI İLƏ GÖRÜŞƏRƏK, ONUN VASİTƏSİLƏ NAPOLEON BONAPARTA MƏKTUB GÖNDƏRMİŞDİ...

məhəbbətlə yanaşdı. Övladlarının təhsilli, savadlı yetişməsinə xüsusi diqqət ayırıb. Bu əənə onun sülaləsində nəsilən-nəslə keçib və yeni parlaq simaların yetişməsinə yol açıb. 1780-ci ildə Şuşada İbrahimxəlil xanın ailəsində dünyaya göz açan Ağabəyim də hələ gəncliyində şeirlər yazarmış. Atasının vəziri Molla Pənəh Vaqifdən dərs almışdı. Sonradan fransız dilini öyrənib, dövrünün bir sıra şəxsiyyətləri ilə məktublaşdı. 1811-ci ildə Fransa imperatorunun arvadı ilə görüşərək, onun vasitəsilə Napoleon Bonaparta məktub göndərmişdi.

...Çox böyük cehizlə Tehrana gələn köçürülən, saysız-hesabsız varidat, min nəz-nemətlə əhatələnən Xan qızının qərblərdəki həyatı cəhənnəm məşəqqətlərinə bərabər idi. Qarabağı çox sevdiyindən daim həsrəti ilə yaşayan, qəlbi yurd acısı ilə göynəyən Ağabəyim ağanın Vətən nisgilli bayatısı dildən-dilə düşmüşdü:

*Əziziyəm, Qarabağ,
Qara salxım, qara bağ.
Aləm cənnətə dönsə,
Yaddan çıxmaz Qarabağ!*

Aradakı gərginliyə rəğmən şah onu çox sevdi və qiymətləndirirdi

Onu sevindirmək, könlünü şad etmək üçün Fətəli şah Tehrandə möhtəşəm bir bağ saldırır. Qarabağdan, Şuşadan ağac, gül-çiçək gətizdirib əkdirir ki, zövcəsi doğma yerlərin havasını bu bağdan ala bilsin. Hətta bağbanı da Şuşadan dəvət edirlər. "Vətən bağı"nda hər şey bitir, təkə Xarıbülbul adlı güldən başqa. Onu dəfələrlə gətirib əksələr, nə qədər qulluq eləsələr də, solub məhv olur. Bundan təsirlənən Ağabəyim ağa belə bir bayatı çağırır:

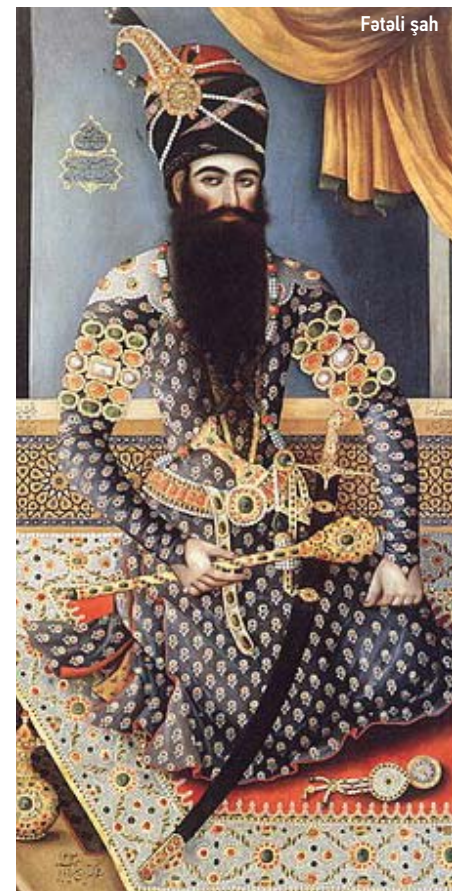
*"Vətən bağı" al-əlvandır,
Yox içində xarıbülbul.*

*Nədən hər yerin əlvandır,
Kərkəşin altı sarı, bülbul?*

Saray tarixinin bilicisi, babası İbrahimxəlil xanın Osmanlı sarayında böyük elçisi, özü də Cümhuriyyət dönəmində Türkiyədə səfir məqamında çalışan Yusif Vəzir Cəmənzəminliyə görə, Ağabəyim xanımın ilk və son eşqi əmisi oğlu Məhəmməd bəy olduğundan, başqa münasibətləri əhəmiyyətsiz sayır. Bir gün Fətəli şah ondan soruşur ki, sənə bəslədiyim bu boyda məhəbbətin müqabilində, mənə nə qədər sevirsen?

Ağabəyim cavab verir ki, bir ürəkdə iki məhəbbət ola bilməz.

Cavab şahın şəstinə toxunur və ürəyində 500 qadının yaşadığını söyləyir.

Fətəli şah

Şuşa qala divarı

Onsuz da şahı sevməyən xan qızı istehza ilə deyir:

– Sürü yatağı ilə məhəbbət məkanının çox fərqi var.

İranlı tarixçi Mehdi Bamdad yazır ki, Fətəli şahın lap əvvəldən qarabağlı xanımı ilə münasibətində gərginliklər vardı: “Səbəblərdən biri İbrahimxəlil xanın onun əmisi Ağə Məhəmməd xana çətinliklər törətməsi, yenidən Qafqaza qoşun yeritməsi və nəhayət sui-qəsd nəticəsində Şuşada həlakı idi. Digər problem isə toy gecəsi edilən gözlənilməz jestdən qaynaqlandı. Belə ki, zifaf gecəsi Ağabəyim xanım şahı anasının rəsmi libasında qarşılayır. Nikahlı arvadını anasının paltarında görən ərin heyrdəndən gözləri kəlləsinə çıxır, bərk sarsılır. Ömrünün sonunadək bakirə qalmış bu xanım haqqında müxtəlif salnaməçilər, o cümlədən Mirzə Fəzlullah Şirazeyi-Xavəri, Məhəmməd Həsən xan Etimadüs-səltənə (və digər bir neçə tarixçi) yazırlar ki, Fətəli şah zifaf gecəsi arvadının yanına girdikdən cəmi beş dəqiqə sonra ordan dəli kimi çıxdı və bircə kəlmə söz dedi: “İbrahim xanın qızı məni ilan kimi çaldı”. Bundan sonra o, qəzəblə öz otağına doğru yürüdü.

Fətəli şah ömrünün sonuna qədər onunla bir yataqda yatmır, amma talaq da vermir. Qumda ayrıca yaşayaraq həyatının axırına kimi bakirə qalan Ağabəyim ağa, övladlığa götürdüyü şahzadə Keykavusu öz doğma balası kimi böyüdür” (Mehdi Bamdad. İranın görkəmli şəxsiyyətlərinin tərcümeyi-halı, Tehran, I cild, s.12.).

Lakin bu olaya və başqa anlaşılmazlıqlara rəğmən, Qarabağ xanının qızı Fətəli şahın hörmət və ehtiram göstərdiyi nadir şəxsiyyətlərdən idi – həm də təkcə gözəlliyinə deyil, ağılına, dərrakəsinə, siyasi təhlil bacarığına, proseslərdən baş çıxartmaq

QACARA ŞUŞADA ÇOX QALMAQ NƏSİB OLMADI VƏ GECƏ YATDIĞI YERDƏ ÖLDÜRÜLDÜ. SÜLALƏ MƏNSUBLARI, XÜSUSƏN DƏ ONUN BACILARI İNTİQAM MƏQSƏDİLƏ QARABAĞ XANLIĞININ YERLƏ-YEKSANINI TƏLƏB EDİRDİLƏR. TAXTA ÇIXAN FƏTƏLİ ŞAH (QACARIN QARDAŞI OĞLU VƏ VƏLİƏHDİ) QİSAS YANĞISINI ZƏİFLƏTMƏK VƏ "HƏR İKİ TƏRƏFİN XATİRCƏMLİYİ ÜÇÜN" QARABAĞ XANINA QIZINI TEHRANA - HƏRƏMXANASINA GÖNDƏRMƏSİNİ İSTƏDİ. İBRAHİMXƏLİL XAN BU AĞIR TƏKLİFLƏ RAZILAŞMAQ ƏZABINA QATLAŞDI VƏ 1801-ci İLDƏ SEVİMLİ QIZINI İRAN HÖKMDARINA ƏRƏ VERDİ

qabiliyyətinə görə... Bəzən “Ağabacı gözümə ilan kimi görünür” deyən hökmdar, xanımının vəfatından sonra “mən onunla xoşbəxt idim” naləsi ilə hətta göz yaş tökürmüş...

“Müqəddəs Georgi” ordeni almış yeganə türk qadın

İran səfərinə çıxmış İngiltərə kralı Ağabəyim ağanın təhsilinə, biliyinə, düşüncəsinə, intellektinə heyran qalaraq, öz əli ilə ona “Müqəddəs Georgi” ordeni təqdim etmişdi. Xan qızı bu yüksək mükəfəti almış yeganə türk qadındır.

ğa qalxır və xanım əyləşənədək ayaq üstə dururmuş.

Qarabağ xanının qızına qarşı erməni məkri

Bəzi mənbələrə görə, sarayda İran şahı ilə Qarabağ xanının qızının arasında ixtilaf yaratmaq istəyən çoxsaylı qüvvələr mövcud olub. Bir qrup saray əhli bu izdivaca qısqanclıqla yanaşı, kənardan gələn, təzəcə həddi-buluğa çatmış gözəl xanımı birinci gündən Fətəli şahın gözündən salmaq üçün yollar axtarırdılar. "Zifaf gecəsi" əhvalatı da həmin qəbildəndir. Xidmətçilər bildirdilər ki, Fətəli şah öz anasını çox sevir, ona tayı-bərabəri olmayan gözəl, bahalı paltarlar tikdirir. Bundan istifadə edərək ilk gecə – bəylə gəlinin görüşü zamanı, Ağabəyim ağaya şahın anasının paltarını geyindirirlər. Görüş zamanı Fətəli xeyli məyus olur və bir daha onunla ər-arvad ünsiyyəti qurmur.

Nifaq quyusunu dərinləşdirmək istəyən kəmfürsətlər başqa bir məqamda həmişə dillər əzbərinə çevrilmiş məşhur bayatıdan bəhrələnməyə çalışıblar: "Tehran cənnətə dönsə, yaddan çıxmaz Qarabağ!.." Hökmdar bu misraları söyləyərək, üstəlik də əlavə

Tarixi mənbələrdə daxili idarəçilik işlərinə bələd, eyni zamanda müstəsna diplomatik keyfiyyətlərə malik bir xanım kimi xarakterizə edilir. Əcnəbi dilləri bilməsi sayəsində Avropanın qabaqcıl dövlətləri ilə əlaqələrin qurulmasında xüsusi rol oynayırdı. Yeri gəlmişkən, İrəvan xanının ruslara əsir düşmüş qardaşı, "Sarı Aslan" ləqəbli Həsən yüzbaşının azad

213-214.). Saraydakı görüşdə səfirin xanımı Ağabəyim ağaya İngiltərə kraliçəsi adından bir ənbər – qiymətli ətir hədiyyə etmişdi.

Zəruri haşiya: yalnız şahbanular qızıl düymə və qumaş parçadan libas geyə bilirdi. Bu qədim ənənə, yazılmamış qanun idi. Və nə qədər təcüblü səslənsə də, xanlıqlar dövründə qızıl paltarı yalnız bir hakim – İrəvan sərdarı Hüseynqulu xanın hərəmləri

ONU SEVİNDİRMƏK, KÖNLÜNÜ ŞAD ETMƏK ÜÇÜN FƏTƏLİ ŞAH TEHRANDA MÖHTƏŞƏM BİR BAĞ SALDIRIR. QARABAĞDAN, ŞUŞADAN AĞAC, GÜL-ÇİÇƏK GƏTİZDİRİB ƏKDİRİR Kİ, ZÖVCƏSİ DOĞMA YERLƏRİN HAVASINI BU BAĞDAN ALA BİLSİN. HƏTTA BAĞBANI DA ŞUŞADAN DƏVƏT EDİRLƏR. "VƏTƏN BAĞI" NDA HƏR ŞEY BİTİR, TƏKCƏ XARİBÜLBÜL ADLI GÜLDƏN BAŞQA. ONU DƏFƏLƏRLƏ GƏTİRİB ƏKSƏLƏR, NƏ QƏDƏR QULLUQ ELƏSƏLƏR DƏ, SO-LUB MƏHV OLUR...

olunması da Ağabacı ağanın xidməti idi.

1812-ci ildə İngiltərə səfiri Ser Qor Ouzli İranda danışıqlar apararkən diplomatın həyat yoldaşı da ölkənin birinci xanımı ilə dialoqa qatılmaqda israrlıydı. Sarayın mülkəsi ilə görüşü ingilis səyyah-diplomatı Ceymz Moriyer belə təsvir edir: "Kraliçənin taxtda əyləşdiyi böyük saraya girmək üçün səfirin qadınına bələdçilik etdilər. Ağabacının əynindəki geyim Qacar dövlətinin ehtişamını göstərirdi. Bahalı paltarlarının qızıl düymələri par-par yanırdı. Üzərində o qədər qızıl, ləl-cəvahirat var idi ki, sərbəst hərəkət edə bilmirdi" (Ceymz Moriyer. İkinci səfər. Tehran, "Tus" nəşriyyatı, 1386 (2007), s.

geyinirdi. Bu müstəsna ixtiyarı ona heç kim verməmişdi, ancaq və ancaq xanın şah sarayındakı fəvqəladə nüfuzundan irəli gəlirdi.

Ağabacı ağa alimənsəb qadın idi, yəni ədəbsizliyə yol verilməsin deyə, çox vaxt İmamzadə Qasim məqbərəsindəki hücrəsində tənha qalırdı. Sonralar Qum şəhərini də ona bağışladılar. Qarabağdan gətirdiyi, zəkali və tanınmış şəxslərdən ibarət 200-dən artıq xidmətçi qulluğunda durur, Qumun vergisinin bir hissəsi də ona çatırdı...

Dəfələrlə təkrarlınırdı ki, artıq yaşı ötmüş Ağabəyim otağa daxil olanda, şahın diqqət mərkəzindəki digər cavan və yaraşıqlı arvadı Tacüddövlə hörmət əlaməti kimi dərhal aya-

eləmişdilər ki, uzaq ellərdən gəlib gözəl şəhərimizdə sizə zövcə olmuş "qızciğaz" Tehrandə oturub Tehranı bəyənmir. Şah incik halda arvadını hüzuruna çağırırdı. Şairə kiçik manevrlə onun fikrini yayındırmağa çalışır:

– Mən elə deməmişəm, şahım, sizə başqa cür çatdırıblar. Söyləmişəm ki, "Tehran cənnətə döndü, yaddan çıxır Qarabağ!..."

Doğrudur, danışılan rəvayət xan qızının hazır cavablığını özündə ehtiva edir. Amma tarixi məxəzlərdən Ağabəyimin məqamına, əqidəsinə, məğrurluğuna, dönməzliyinə az-çox bələd olanların bu cür nağıllara inanması çətin məsələdir – o, canından da artıq

AĞABACI AĞA ALİMƏNSƏB QADIN İDİ, YANINDA ƏDƏBSİZLİYƏ YOL VERİLMƏSİN DEYƏ, ÇOX VAXT İMAMZADƏ QASİM MƏQBƏRƏSİNDƏKİ HÜCRƏSİNDƏ TƏNHA QALIRDI. SONRALAR QUM ŞƏHƏRİNİ DƏ ONA BAĞIŞLADILAR. QARABAĞDAN GƏTİRDİYİ, ZƏKALI VƏ TANINMIŞ ŞƏXSLƏRDƏN İBARƏT 200-DƏN ARTIQ XİDMƏTÇİ QULLUĞUNDA DURUR, QUMUN VERGİSİNİN BİR HİSSƏSİ DƏ ONA ÇATIRDI...

sevdii, yolunda qürbət eldə girov qalmağa razılaşıb qadın xoşbəxtliyinin üzərindən qara xətt çəkdiyi doğma Qarabağdan belə asanlıqla vaz keçə bilməzdi. Qacarların qəzəbindən yayınmaq cəhdinə gəldikdə isə, vətənpərvərlik bioqrafiyasında cəza üçün əsaslı səbəblər kifayət qədər idi, ya biri az, ya biri çox...

Böyük qəlbli, lirik duyğulu, poetik təfəkkürlü şairə xanımın azsaylı beytləri, misraları əsrləri aşıb, zamanəmizə qədər gəlib çatıb, özü ilə dərin bir kədər, nisgil gətirib. Ağabəyim ağanın həm həyatı, həm də yaradıcılığı barədə az qala əfsanələrə qarışmış məlumatlar ali ideallara qurban gedən azərbaycanlı qadının incə təbiəti, nakam məhəbbəti, romantik dünyası, fəlsəfi düşüncələri haqqında çox söz deyir... 31 il Vətən həsrəti çəkərək yaşayan,

ilk eşiqinə sadıq qalaraq heç bir pariltılı daş-qaşın əyə bilmədiyi Qarabağ qızı 1832-ci ildə 52 yaşında haqqa qovuşaraq Qum şəhərindəki xanədan sahiblərinə məxsus Darül-İman adlanan qəbiristanlıqda torpağa tapşırıldı.

Yazıçı Mehriban Vəzir qeyd edir ki, Ağabəyim Ağa rusların Qafqazdan çıxarılması uğrunda növbəti müharibənin tərəfdarlarından idi. Buna görə də İran taxt-tacında mötəbər mövqe tutan erməni casusların əli ilə zəhərlənərək öldürüldü. Ağlabatan versiyadır, ən azı bu tarixdən 3 il öncə - 1829-cu ildə şahın erməni xacəsinin qaçıb rus səfirliyinə sığındığına görə Tehrandə hansı müsibətlərin baş verdiyini, Rusiya səfiri, məşhur yazıçı Aleksandr Qriboyedovun necə qətlə yetirildiyini yaxşı bilirlik...

İbrahimxəlil xan

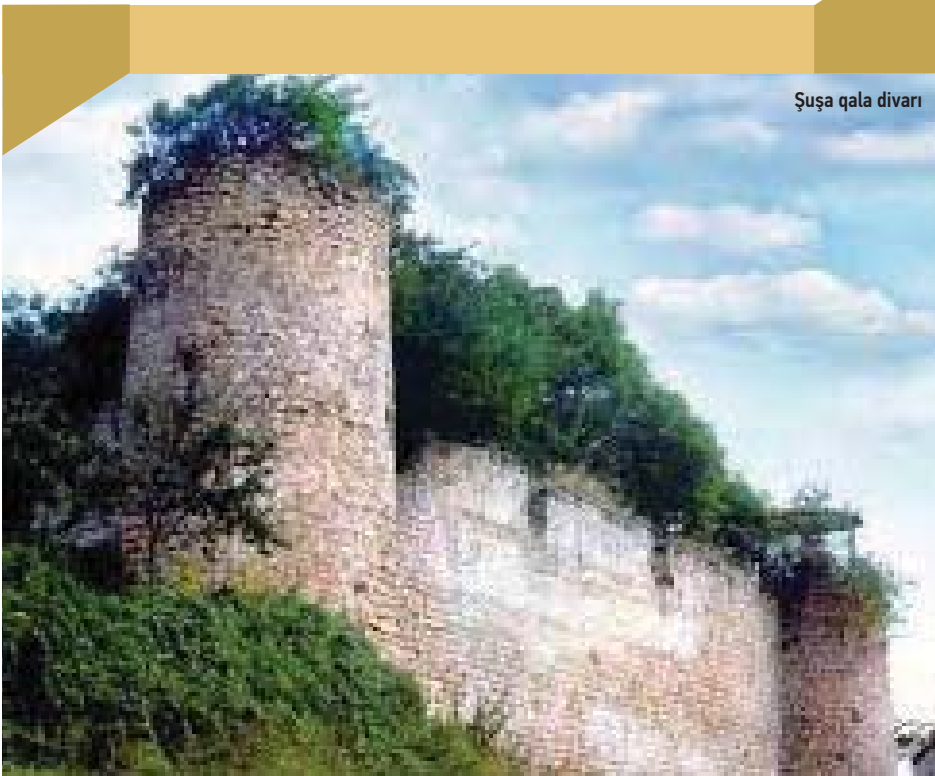
Xarıbülbul niyə Şuşadan Tehrana köçmədi?

Şuşanın dağ-dərəsindən karvan-karvan torpaq daşındı. Burada bitən hər bir ot-ələf, gül-çiçək, kol, ağac "Vətən bağı"nda əkildi, becərildi. Hər şey hazır olduqdan sonra Ağabəyim ağa gəzintiyə çıxdı. Bağ doğrudan da gözəl idi. Məharətli bağban əlləri gül-çiçəklə bərabər, sanki Şuşanın dağ-dərəsinin havasını da, ətrini də gətirmişdi. Şairə bağı dolandı, hər şey zövqünü oxşadı. Lakin nə qədər axtardısı, xarıbülbul çiçəyini tapa bilmədi. Bağda işləmiş bütün heyəti çağırırdı, məsələni onlara bildirdi. Bağbanlar yenidən ikiqat səylə işə başlamalı oldular. Lakin nə qədər çalışdılsa, xarıbülbul "Vətən bağı"nda bitmədi. Bütün çəkilən zəhmətlər hədəf getdi... Xarıbülbul Şuşadan Tehrana köçmədi ki, köçmədi...

Bəs qərrib şairənin Vətən həsrətini azaltmaq istəməyən xarıbülbul necə gül idi?

"Nədən hər yerin əlvandır, köksün altı sarı, bülbul?" - müəllif demək istəyir ki, qəfəsdə uzun müddət oturduğu üçün, gülə qovuşmaqdan ötrü həsrət çəkən bülbul iztirablarını, dərini bədənindən çölə sızdırıb, köksünün altı sarılıb, sarı rəngə boyanıb. Bu hadisələri Ağabəyim ağa özünə şamil edərək, Şah sarayında Vətən həsrəti ilə ürayinin alışıb-yanmasına bənzətmişdi.

Şuşa qala divarı

Xaribülbül haqqında qəribə əfsanə

Xaribülbül adi çiçəkdən çox, bir möcüzəyə bənzəyir, ancaq bu gülü gördükdə haqqında tam təsəvvür yarana bilər. Onun heç ətri də yoxdur. Xırda bənövşəyi rəngli ləçəkləri otların, başqa gül-çiçəklərin içərisində çox çətinliklə seçilir. Gülün üç ləçəyi olur, simmetrik quruluşuna görə aydınca görmək olur ki, dörd ləçəyi olmalı imiş. Dördüncü ləçəyin yerində isə ariya bənzəyən, üstündə, cücülərdə, böcəklərdə olduğu kimi naxışları, məxmər kimi nazik tükcüklərlə örtülü bir böcək -xar var. Belə təsəvvür yaranır ki, böcək gülün dördüncü ləçəyini yeyib. İndi isə başını gülün ortasına soxub, çünki böcəyin başı da görünür. Gülün düz ortasında isə sanki bir bülbül oturub. Bülbülün çiyində iki balaca ləçək var, gülün ləçəklərinin rəngindən bir azca tündür. Ləçəklərdən biri xeyli balacadır. Aydınca görünür ki, bu ləçəklər bülbülün qanadlarıdır. Hətta gülü əlinə alanda belə inanmırsan ki, bülbül də, gülün bir ləçəyinin yerində bitmiş ariya bənzər böcək də canlı deyil, sadəcə çiçəyin bir elementidir.

Təsadüfi deyil ki, Xaribülbül haqqındakı rəvayətdə deyilir:

Bir zamanlar bütün bitkilər insanlar kimi danışır, sevə bilirmişlər. Bülbül o zamanlar gülü sevdi, bütün çiçəklər də bu məhəbbəti alqışlayır. Hər gün səhər tezdən bülbül gülün üstünə qonub ona məhəbbət mahnısı oxuyardı, gül-çiçəklər də bu nəğmənin təranələri altında rəqs edərdi, şənələnərdi. Amma xar belə bir şadyanaqlığa, sevgiyə, məhəbbətə dözə bilmir, qısqanır, paxılıqdan az qalır bağrı çatlasın. Gülü bülbüldən ayırmaq üçün gəlib ona öz ürəyini açır, sevgisini bil-

dirir. Gül xarı rədd etməyə çalışır. Acıqlanan xar gülün saplağı ilə yuxarı dırmaşır, onun bir ləçəyini yeyir. Bülbül gülün məhv olduğunu görüb fəryad qoparır. Bütün gül-çiçəklər də bu ağrıya qoşulur. Lakin xarın daş qəlbi yumşalmır, yenə gülü yeməkdə davam edir, onda hamı Allah-təalaya yalvarır ki, onların canını alsın, amma güllə bülbülün eşqinə, məhəbbətinə qıymasın. Ah-nalə qarışıq duaları qəbul edilir. Hamısı sadəcə bitkiyə çevrilir. Gül, bülbül və xar üçlükdə bir çiçəyə dönüşürlər. O zaman ki, gül-çiçəklər fədakarlıqla canlarını bülbüllə gülün eşq-məhəbbətinə qurban etmişdilər, Xaribülbül də söz vermişdi ki, bu fədakarlığa cavab olaraq yalnız onların bitkiyə çevrildikləri yerdə bitəcək. Belə də olur. Xaribülbül bitkiyə çevrildi. Şuşa torpağından başqa, dünyanın heç bir yerində rast gəlmək mümkün deyildir. Hətta ən məharətli bağbanlar da bu gülü başqa torpaqda yetişdirə bilmirlər. Xaribülbül hətta vətənpərvər xanım, gözəl şairə Ağabəyim ağanın Vətən həsrətini, qərbləkdə çəkdiyi əzabları yüngülləşdirmək üçün saldırdığı bağda bitmir ki, bitmir...

"Əziz Şuşa, biz qayıtmışıq!..

"Şahidlər söyləyirlər ki, xaribülbül 30 illik işğal dövründə heç Şuşada da gözə dəymədi. Bəlkə də bu, gülün işğala, ədalətsizliyə bir etirazı, düşmənlərlə özünəməxsus mübarizə forması, bizə - torpağın əsil sahiblərinə səslənişi, çağırışı idi...Amma təbii ki, Ulu öndərin də Qarabağla, Şuşayla, Laçınla bağlı qəti, uzaqgörən vəsiyyəti, tövsiyəsi unudulmamışdı – nə övladı, nə də xalqı tərəfindən... Və ötən müddətdən səmərəli bəhrələnilib ölkəni iqtisadi cəhətdən qüdrətləndirən, vətənpərvərlik tərbiyəsi aşılayan, beynəlxalq münasibətləri xeyrimizə dəyişən rəhbər-vətəndaş tandemi əsas vəzifənin üzərinə gəldi. Cənab Prezident, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin müdrik və qətiyyətli siyasəti, igid oğullarımızın qanı, canı bahasına 44 günlük Vətən müharibəsində tarixi Zəfərə imza atıldı, yağlı tapdağı altında inləyən müqəddəs torpaqlarımız azadlığa qovuşdu. Qəhrəman ordumuz Şuşa uğrunda savaşa nəinki daşnak tör-töküntülərini əzib qovaladı, eləcə də dünya hərbi elminə strateji-taktiki yeniliklər gətirdi. Siyasi doktrinalar, diplomatik gedişlər dəyişildi, ən məşhur hərbi-siyasi akademiyaların proqramlarına həmin mövzuda dərslər salındı, tanınmış strateqlər köhnəmiş konspektlərindən əl çəkmək məcburiyyətində qaldılar, dağ şəraitindəki təlimlərə təzə ştrixlər əlavə edildi...Bəli, biz – Azərbaycan xalqı və onun dostları Şuşaya qayıtdıq, tikinti-quruculuq işləri başlandı. Xaribülbül festivalları, Vaqif Poesiya Günləri, digər mədəni tədbirlər daha möhtəşəm şəkildə bərpa olundu. Ağabəyim Ağanın, Xurşudbanu Natəvanın, Molla Pənah Vaqifin, Üzeyir bəyin, I və II Qarabağ cihadı şəhidlərinin ruhu sevindi... Və... Və mərdliyimizi, sədaqətimizi, halallığımızı, hənimimizi duyan xaribülbül torpaq altından baş qaldırdı – bizi şəərəli ulularımızın, əcdadlarımızın adından salamlasın, bir də məmləkətimizin Məkkəsini, Mədinəsini, Kərbəlasını tərk edib getməyimizə imkan verməsin deyə!...❖

Qurban Məmmədli

Dünyanı bizə, bizi dünyaya tanıdan “Xaribülbül”

Arzu edirəm ki, sizinlə birlikdə gedək Şuşaya. Gedəcəyik, inanın ki, gedəcəyik. Şuşa Azərbaycanın gözüdür. Hər bir azərbaycanlı üçün bu iftixar nöqtəsidir. Şuşa bizim mədəniyyətimizin, tariximizin rəmzidir. Şuşa hamı üçün əzizdir. Amma tək Şuşa yox, Laçın dağları da belə əzizdir. Heç vaxt biz Laçınsız yaşaya bilmərik. Ağdam kimi gözəl bir şəhər, Fizuli, Cəbrayıl, Təngilan, Qubadlı, Kəlbəcərin o bulaqları, Kəlbəcərin o İstisuyu, biz onlarsız yaşaya bilmərik, təsəvvür edə bilmərik.

Heydər Əliyev

Prezident İlham Əliyevin təşəbbüsü ilə 2021-ci il mayın 12-13-də “Xaribülbül” musiqi festivalının ölkəmizin mədəniyyət paytaxtı Şuşanın əsrarəngiz Cıdır düzündə yenidən təşkili həmin ilin kulminasiya nöqtəsi idi. Düz 32 il Cıdır düzü belə bir möhtəşəmliyin həsrətini çəkirdi. Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin qalib ölkənin rəhbəri kimi səsləndirdiyi “Şuşa Qarabağın tacıdır! Şuşanın azad edilməsi həm böyük siyasi, həm böyük strateji, eyni zamanda, çox böyük mənəvi mənə daşıyır. Biz Şuşaya qayıtdıq, biz Şuşanı qaytardıq, biz Şuşada yaşayacağıq” fikirləri hər bir azərbaycanlıda xoş anlar yaşatdı. Heydər Əliyev Fondunun təşkilatçılığı ilə keçirilən festivalın ilk günündə ölkəmizdə yaşayan müxtəlif xalqların musiqi yaradıcılığı “Azərbaycan musiqisində multikulturalizm” mövzusunda təqdim edildi. Ölkəmizin müxtəlif bölgələrində yaşayan ayrı-ayrı xalqların musiqi qrupları və ifaçıları öz çıxışları ilə Azərbaycanın millətindən, dinindən asılı olmayaraq hər bir kəsin vahid Vətəni olduğunu, hər bir vətəndaşın da bu torpaq uğrunda yaşadığı ideyasını çatdırdı... Və bu mesaj, bu festival ulu öndər Heydər Əliyevin “Arzu edirəm ki, sizinlə birlikdə gedək Şuşaya. Gedəcəyik, inanın ki, gedəcəyik” fikrini tamamladı.

Dövlət başçımız İlham Əliyevin sözləri ilə desək, biz gözəl ənənəni bərpa etdik və bundan sonra “Xaribülbül” festivalı Şuşada hər il keçiriləcək.

“Əziz dostlar, bu gün ölkəmizin tarixində əlamətdar bir gündür. Uzun fasilədən sonra Cıdır düzündə, hər birimiz üçün müqəddəs olan Şuşada “Xaribülbül” festivalı keçirilir. Bu münasibətlə sizi və bütün Azərbaycan xalqını ürəkdən təbrik edirəm. Biz bu günü səbirsizliklə 30 il gözləmişik. 30 il Vətən həsrəti ilə yaşamışıq. Hər dəfə deyirdik ki, biz bununla heç vaxt barışmayacaq və nəyin bahasına olursa-olsun öz doğma torpaqlarımızı işğalçılardan azad edəcəyik və bunu etdik. Bu il uzun fasilədən sonra keçirilən “Xaribülbül” festivalı şəhidlərimizin əziz xatirəsinə həsr olunur. Biz bu günü bizim qəhrəman hərbiçilərimizə borcluyuq, Azərbaycan xalqına borcluyuq. Xalq birləşdi, xalq həmrəylik göstərdi, bir yumruq kimi birləşdi və bu Qələbəni Azərbaycan xalqı qazandı...”

Biz bu ənənəni bərpa etdik və Şuşada “Xaribülbül” festivalı hər il keçiriləcək. Builki festival Azərbaycanda yaşayan xalqların nümayəndələrini əhatə edir. Festivalda ölkəmizdə yaşayan azsaylı xalqların nümayəndələri çıxış edəcəklər. Bu tövsiyəni festivalın təşkilatçısı olan Heydər Əliyev Fonduna mən vermişdim. Çünki Vətən müharibəsində Azərbaycanda yaşayan bütün xalqların payı vardır. Vətən müharibəsi bir də onu göstərdi ki, Azərbaycanda yaşayan bütün xalqlar dostluq, qardaşlıq, həmrəylik şəraitində yaşayır və bu 44 günlük müharibə bir də onu göstərdi ki, ölkəmizdə milli birlik, milli həmrəylik vardır...”

Bəs adı dillər əzbəri “Xaribülbül” festivalı necə başlandı, bu günə qədər hansı yolu keçdi? Torpaqlarımızın işğalından əvvəl doğulan festivalın keçdiyi yola tarixin səhifələrində səyahət edək.

Mədəniyyət paytaxtımız, dilbər və səfalı məskən Şuşada ənənəyə çevrilmiş bu yaz festivalı XXI əsrdə yeni həyata gəlişi ilə qonaqlara böyük zövq aşılamaq, zəngin tarixə malik musiqimiz, milli-mənəvi dəyərlərimiz, incəsənətimiz, multikultural dəyərlərimiz barədə dolğun məlumatla yanaşı, həm də mərdliyimizi, birliyimizi, igid oğullarımızın qorxmaz anlarını yaşatmış olur.

Adı Şuşa ilə qoşa çəkilən festival bir qərinə əvvəl...

Ərazi bütövlüyümüzün bərpası ilə nəticələnən 44 günlük Vətən müharibəsi Azərbaycanın mədəni həyatında da mühüm dönüş mərhələsinin təməlinə çevrildi. Şanlı Zəfər muğam-sənət beşiyimiz Qarabağa, Şuşaya mədəni həyatın da yenidən qaytarılması ilə əlamətdardır. Prezident İlham Əliyev tərəfindən Şuşa şəhərinin Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı elan edilməsi, 2021-ci ildə Vəqif poeziya günləri və ənənəvi "Xarıbülbül" festivalının bərpası, 2022-ci ilin ölkəmizdə qala-şəhərimizlə şərəfləndirilməsi milli mədəni yaddaşın bərpası baxımından böyük əhəmiyyət daşıyır.

Bu il azad Şuşada ikinci, ümumilikdə isə beşinci gerçəkləşən "Xarıbülbül" festivalı 270 yaşlı şəhərimizin, Pənahəli xan yadigarının bir qərinə öncəki çal-çağırılı günlərinə daha bir möhtəşəm qayıdış oldu. Musiqi bayramı bir sıra ölkələrdən ifaçı və kollektivləri Cıdır düzünə yığaraq yenidən beynəlxalq statusunu təsdiqlədi.

Uzaq-yaxın 1989 və ilk "Xarıbülbül" sədələri

Mahnı və dostluq bayramı adlandırılan "Xarıbülbül" musiqi festivalının əsası məşhur xanəndə, pedaqoq, Xalq artisti Seyid Şuşinskiyin (1889-1965) 100 illik yubileyi ilə əlaqədar 1989-cu ildə qoyulub. Həmin ilin əvvəlində festivala hazırlıqlara başlanılıb, may ayında, Şuşada xarıbülbülün çiçəklənmə dövründə keçirilib.

İlk festivalda yerli ifaçılarla yanaşı, keçmiş Sovet İttifaqı üzrə respublikalardan musiqi qrupları da iştirak edib. Ümumilikdə festivala 100-ə yaxın qonaq qatılıb. Konsertlər Cıdır düzündə qurulmuş 7 məkanda keçirilib. Festival 12-15 yaşlı yeniyetmələrin

ifasında "Qarabağ şikəstəsi" zərb muğamı ilə açılıb. İlk festivalın tamaşaçıları əsasən Şuşa sakinləri idi. Musiqi şölənin ilk günü Qarabağ atlarının yarışı da təşkil olunmuş, festival çərçivəsində Şuşada güləş yarışları keçirilmişdi...

Düz 33 il əvvəl ilk festivalla bağlı yaddaşımızı yeniləmək üçün həmin ilin may ayı buraxılış olan "Bakı" qəzetini vərəqləyirik: "Ümumittifaq xalq yaradıcılığı festivalı" rubrikası ilə "Mahnı və dostluq bayramı" adlı "Azadinform"-un (indiki AZƏRTAC) müxbiri Ç.İsmayilovun yığcam informasiyası dərc olunub: "Şuşa şəhərinin sakinləri "Xarıbülbül" Ümumittifaq folklor mahnı festivalının iştirakçılarını Azərbaycan şərbəti, gül-çiçək və mahnı ilə qarşıladılar. Onlar "Cıdır düzü" bayramını qeyd etmək üçün Şuşaya gəlmişlər. Bu il bayram görkəmli Azərbaycan müğənnisi Seyid Şuşinskiyin anadan olmasının 100 illiyi ilə bir vaxta düşmüşdür. Doğma Cıdır düzündə səhnələşdirilmiş tamaşa göstərilmiş, müğənnilər, rəqqaslar, kəndirbazlar, atçapanlar və pəhləvanlar iştirak etmişlər. Bir çox dillərdə mahnılar oxunmuş, musiqilər səslənmişdir..."

Xəbərdə festivalda Başqırdistan, Türkmənistan, Qırğızıstandan olan musiqiçilərin iştirakı qeyd edilir və görkəmli xanəndə, Xalq artisti Sara Qədimovanın muğamlarımızı ifa etdiyi vurğulanır. Rusiyalı qonaq, P.İ.Çaykovski adına Moskva Dövlət Konservatoriyasının professoru V.Şurovun təəssüratlarına da yer verilir. Alim festivalı əsl yaradıcılıq və dostluq bayramı adlandırır.

Bəs "Kommunist" (indiki "Xalq qəzeti") nə yazırdı?

Qəzetin 26 may 1989-cu il tarixli buraxılışında da festival haqqında xəbəre rast gəlirik. Qəzetin Ağdam müxbiri yazır: "Musiqi sərhəd tanımır. Xalqın tarix və mübarizə yolunu, arzu və düşüncələrini tərənnüm edən muğam və el havaları milliyyətindən, dinindən asılı olmayaraq, hamının qəlbini ehtizaza gətirir. Festival iştirakçıları Ağdamda Şahbulaq qalası və Çörək muzeyində olub, muğam məktəbində çıxış ediblər. Bu xəbərdə də professor V.Şurovun fikirlərinə yer verilib: "Əbəs yerə demirlər ki, Qarabağda uşaqlar da muğam üstündə ağlayır. Mən sizin gözəl yerlərdə – Şuşada, Şahbulaqda, Gülablıda olarkən bu fikrin həqiqiliyini bir daha yəqin etdim". ... Çörək muzeyi və minlərlə dağıdılan abidələrimizin adına

rast gəlincə insan istər-istəməz qərribə bir sarsıntı keçirir – 33 il əvvəl hələ ki, tam idi bu məkanlar düşüncəsi ilə....

Həmin dövrdə mədəniyyət naziri və festivalın ideya müəllifi olan Polad Bülbüloğlu festival iştirakçılarının əmək kollektivləri ilə görüşlərində də yaxından iştirak edir.

İlk festivalın ən dolğun təəssüratını “Şuşa” qəzetində oxuyuruq. Müəllif Əli Mahmudun yazısında Cıdır düzü açıq səma altında möhtəşəm konsert salonu kimi təsvir edilir. Qeyd olunur ki, beynəlxalq folklor festivalının rejissoru Azər Zamanlıdır. Məqalədə cıdır atları, Şərq musiqi alətləri fabrikində hazırlanan tar, kamança, ud və nağaraların, həmçinin Qarabağ xalçalarının nümayiş etdirildiyi diqqətə çatdırılır. Musiqi bayramının Şuşa rayon Xalq Deputatları Sovetinin sədri M.Gözelovun açılış nitqi ilə başladığı, musiqi sədalarının Daşaltı dərələrində əks-səda verib Topxana meşəsinə, Qızılqayaya yayıldığı vurğulanır.

Qeyd olunur ki, ilk festivalda mədəniyyət naziri Polad Bülbüloğlu, Moskva Dövlət Konservatoriyasının professoru V.Şurov, SSRİ Xalqları Musiqisinin Təbliğatı Bürosunun şöbə müdiri Natalya Şurova, SSRİ Folklor Komissiyası redaksiya bölməsinin müdiri B.Rabinoviç, bəstəkar, Xalq artisti, professor Vasif Adıgözəlov, Ü.Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının (indiki BMA) professoru Oqtay Quliyev, Mədəniyyət Nazirliyinin idarə rəisi Şamil Axundov, Türkmənistan, Başqırdıstan, Tacikistan mədəniyyət nazirliklərinin məsul şəxsləri iştirak edib. Xalq artisti Sara Qədimova və Azərbaycanın müxtəlif bölgələrindən gəlmiş musiqiçilərin qatıldığı festivalın iştirakçıları Şuşada Üzeyir bəyin və Bülbülün ev-muzeylərini də ziyarət ediblər.

Qara yanvar, ümummillə ağrı və torpaqlarımızın bütövlüyünün rəmzi - ikinci “Xarıbülbul” festivalı

1990-cı il. Bu tarix ölkəmiz üçün o qədər də bayram əhvalı sayılmır. Çünki il başlayanda, yanvarın 20-də sovet imperiyası Bakıda qanlı qırğın törətmişdi. Bəlkə də elə bu səbəbdən ikinci “Xarıbülbul” festivalı ilə bağlı cəmi bir mənbədə - “Kommunist” qəzetində məlumatlara rast gəlirik. S.Krasnovanın 20 may tarixli “Xarıbülbul” festivalının marşrutları ilə... Nəğmə qonaq gəlir...” adlı yazısı tədbirə qatılacaq qonaqlar üçün Mədəniyyət Nazirliyinin təşkil etdiyi beynəlxalq festival qəragahından reportajdır. Qonaqların “Azərbaycan” mehmanxanasında qarşılandığını yazan müxbir həmin il festivala Hollandiya, Tatarıstan, Meksika, ABŞ, Gürcüstan, Belarusiya (Belarus), Türkiyə, Litva və Tacikistandan

etnomusiqişünas, sənətsünas, eləcə də musiqi kollektivlərinin qatıldığını qeyd edir.

“Dünyanı bizə, bizi dünyaya tanıdan “Xarıbülbul”

Əgər ilk iki ildə musiqi bayramı “Ümumittifaq xalq yaradıcılığı festivalı”, “Folklor festivalı” adlanırdısa, 1991-ci ildə “Xarıbülbul” III Beynəlxalq Musiqi Folkloru Festivalı kimi qeyd olunur.

Üçüncü festival haqqında “Kommunist” qəzeti 12 may 1991-ci il tarixli sayında yazırdı: “Artıq 3-cü dəfə keçirilən festival əsl sülh və dostluq bayramına çevrilir... Startını musiqi yaradıcılığının gözəl çeşməsi sayılan Şuşadan götürən festivalın düşərgəsi keçən ildən Mingəçevir şəhəridir. Mingəçevir Partiya Komitəsinin ikinci katibi Rəsim Məmmədov festivala hazırlıqla bağlı müsahibəsində deyir: “Bu il Türkiyə, İspaniya, Əfqanıstan, ABŞ və digər ölkələrdən folklor ustaları gəlmişlər. Festivalın açılışı Mingəçevirdə Y.Qağarın adına stadionda baş tutmuşdur. Tədbiri isə mədəniyyət naziri Polad Bülbüloğlu açmışdır. Festival iştirakçıları Gəncə, Ağcabədi, Bərdə, Zaqatala, Ağdaş və Ağdamda çıxışlar edəcəklər. Yekun konsert isə Bakıda reallaşacaq”.

Təəssüf ki, “Kommunist” qəzeti festivalın hansı səbəbdən Şuşada deyil, Mingəçevirdə təşkilinin səbəbini göstərmir. Artıq Dağlıq Qarabağda Azərbaycanın suverenliyinə təhdid olan erməni separatizmi, Ermənistanın ölkəmizə qarşı ərazi iddiaları silahlı münaqişəyə keçmişdi. Belə bir vəziyyətdə Şuşada təntənəli musiqi, folklor bayramının reallaşması mümkün deyildi...

1991-ci ilin yanvarında nəşrə başlayan “Mədəniyyət” qəzeti həmin ilin 15 may tarixli sayında mədəniyyət nazirinin müavini Şamil Axundova istinadən festivala hazırlıqla bağlı məlumat verir. Materialda festivalın 18 may tarixində Mingəçevirdə keçiriləcəyi və İtaliya, Hindistan, Yaponiya və digər ölkələrdən kollektivlərin qatılacağı haqqında qeyd olunur.

Qəzetin 21 may buraxılışında isə “Dünyanı bizə, bizi dünyaya tanıdan “Xarıbülbul” başlıqlı yazıda festivalın 70 ildən bəri Azərbaycanda keçirilən yeganə beynəlxalq əhəmiyyətli tədbir olduğunu yazır. Yazıda eyni zamanda bədnam ermənilərin torpaqlarımıza göz dikdiyi, Qarabağda vəziyyətin ağırlığı vurğulanır: “Təəssüf ki, festival torpağımıza göz dikənlərin fitnə-fəsadı, hər cür alçaqlığa əl atması səbəbindən bu il də Şuşada keçirilmir. Faşizmi diz çökdürən

Sovet ordusu erməni neofaşizmindən çəkinərək qonaqlarımızın təhlükəsizliyinə zəmanət vermir. Lakin inanırıq ki, festival əvvəl-axır Şuşada start götürəcək...". Yazıda həmin il festivala 600 iştirakçının qatıldığı da qeyd edilir.

"Kommunist" qəzetinin 16 may 1991-ci il tarixli buraxılışında "Mədəniyyət" qəzetinin baş redaktoru Şahmar Əkbərzadənin festivalın Təşkilat Komitəsinin sədri, mədəniyyət naziri Polad Bülbüloğlu ilə müsahibəsi dərc edilib. "Qazanan mədəniyyətimizdir" adlı müsahibədə nazir festivalın coğrafiyasının genişləndiyini bildirir: "Xarıbülbül" mədəniyyət sahəsində suveren addımlar atmağımıza canlı sübutdur. Mərkəzdən icazəsiz birbaşa mədəni əlaqələr yaratmaqla bağlı razılığa gəlmişik". P.Bülbüloğlu həmçinin festivalı xalqımızın tarixi, mədəniyyəti haqqında "bədaxların yaydığı böhtanları alt-üst edən ədalət məclisi" adlandırır. Diqqətə çatdırır ki, amerikalı Rozi Törner, Bob Barılski Azərbaycanı tanıyıb görəndən sonra düşmənlərimizin rəzil niyyətləri barədə obyektiv fikirlər söyləmişlər.

Ş.Əkbərzadənin "Bu qıtlıq vaxtında iştirakçıların korluq çəkəcəyindən ehtiyat edirsinizmi" sualına isə nazir "Dünyanı bizə, bizi dünyaya tanıdan "Xarıbülbül" yolunda hər cəfaya dözmək olar" cavabını verir.

"Kommunist" qəzeti 28 may tarixli sayında üçüncü festivalın Bakıdakı bağlanış mərasimindən yazır: "Mayın 25-də V.İ.Lenin adına Respublika Sarayında "Xarıbülbül" III Beynəlxalq Musiqi Festivalının

bağlanış mərasimi keçirilib. Festivalda iştirak edən folklor kollektivlərinə Azərbaycan Mədəniyyət Nazirliyinin "Xalqın milli mədəniyyətinin qorunması və yüksək ustalığa görə" fəxri diplomları təqdim edilmişdir...".

Xəbərdə üç saatdan çox davam edən konsertin möhtəşəmliyi qeyd olunur. Bildirilir ki, yekun konsertin quruluşunu festivalın baş rejissoru, Xalq artisti Kərim Kərimov və moskvalı baletmeyster İqor Sklyar verib.

"Qoy susmasın "Xarıbülbül"..."

Çox mürəkkəb bir dövr. Xocalıda soyqırım törədilib, əzəli yurd yerlərimiz işğal olunur. Artıq Şuşanın da başının üzərini qara buludlar bürüyüb...

30 aprel 1992-ci il. "Mədəniyyət" qəzeti. "Qoy susmasın "Xarıbülbül" sərlövhəli yazı Mədəniyyət Nazirliyində keçirilən mətbuat konfransı haqqındadır. Xəbərdə festivala, əvvəlki illərdə olduğu kimi, çoxsaylı ölkələrdən iştirakçıların qatılmaq üçün müraciət etdiyi diqqətə çatdırılır: "Hazırda hamını bir sual düşündürür: "Azərbaycan torpaqlarında müharibə gətirdiyi bir vaxtda festivalı keçirmək, ya keçirməmək?". Bütün dünyada informasiya blokadasına düşdüyümüz bir zamanda xalqımızın başına gətirilən faciələri göstərmək üçün bundan böyük vasitə ola bilməz...".

Festivalın keçiriləcəyi tarix 23-28 may kimi qeyd edilir. Bildirilir ki, festivalın bağlanış mərasimi Azərbaycan Demokratik Respublikasının yaradılmasının ildönümündə Gəncədə keçiriləcək. Yazıda iqtisadi çətinliklərin hökm sürdüyü vaxtda imkanlı təşkilatlardan maddi yardım göstərilməsi də xahiş olunur...

...Mayın 8-də xarıbülbülün vətəni Şuşa erməni silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunur. Dördüncü "Xarıbülbül" festivalı ləğv edilir. Şuşa, Cıdır düzü musiqi, folklor şöləni üçün uzun illər gözləməli olur.

2020-ci ilin 44 günlük Vətən müharibəsində ərazi bütövlüyümüz bərpa olunur, Şuşada üçrəngli bayrağımız yenidən dalğalanır. Qala-şəhərimiz yenidən festivallı günlərinə qayıdır. Cıdır düzü Heydər Əliyev Fondunun təşkilatçılığı ilə möhtəşəm musiqi bayramına – "Xarıbülbül" musiqi festivalına ev sahibliyi edir...❖

Lalə Azəri

VƏTƏN BAĞI AL-ƏLVANDIR, VAR ÜSTÜNDƏ “XARIBÜLBÜL”!

GƏRƏK SƏNƏTKAR YAŞADIĞI ZAMANIN HADİSƏLƏRİNİ ÖZ ƏSƏRLƏRİNDƏ İFADƏ EDƏ BİLSİN Kİ, GƏLƏCƏK NƏSİL DƏ BUNDAN XƏBƏRDAR OLSUN. ÇÜNKİ MUSIQI DƏ TARİXDİR VƏ NƏSİLLƏR ARASINDA BİR MƏNƏVİ KÖRPÜ FUNKSIYASINI DAŞIYIR.

inkişaf edirdi. Şuşa bir çox ictimai-siyasi xadimlər, yazıçılar, xanəndələr, bəstəkarlar, ifaçılar yetişdirmişdir.

Keçən əsrin 20-ci illərində Şuşada çoxlu sayda musiqi məclisləri fəaliyyət göstərirdi. Əsasən Cıdır düzündə təşkil olunan musiqi gecələrinə Xan Şuşinski, Seyid Şuşinski kimi görkəmli ifaçılar, musiqi xadimləri qatılırdılar. XIX əsrin ikinci yarısında mövcud olan Mir Mövsüm Nəvvabın “Məclisi fəramüşan” (“Unudulmuşlar məclisi”), Xarrat Qulu və Molla İbrahimin keçirdiyi musiqi məclisləri məhz bu qəbildəndir.

Təsədüfi deyil ki, Azərbaycanın bir çox tanınmış, görkəmli musiqiçiləri, ifaçıları məhz bu bölgənin yetirmələridir. İfaçılardan Hacı Hüsü, Bülbülcan (Əbdülbağı Zülalov), Sadiqcan, Cabbar Qaryağdıoğlu, Keçəçi oğlu Məhəmməd, Məşədi Məhəmməd Fərzəliyev, İslam Abdullayev, Qurban Primov, Seyid Şuşinski, Zülfü Adıgözəlov, Bülbül, Xan Şuşinski, Rəşid Behbudov, Fərhad Bədəlbəyli; bəstəkarlardan Üzeyir Hacıbəyli, Zülfüqar Hacıbəyov, Əfrasiyab Bədəlbəyli, Soltan Hacıbəyov, Niyazi, Əsrəf Abbasov, Süleyman Ələsgərov və digərlərinin adlarını çəkmək olar.

Uzun illər dillər əzbəri olan “Vətən bağı al-əlvandır, yox içində xaribülbül” mahnısının sözlərində bu gün müəyyən dəyişiklik labüddür. Çünki indi böyük əminliklə deyə bilərik ki, “Vətən bağı al-əlvandır, var içində xaribülbül”.

Müasir dövrdə Qarabağ mövzusu öz aktuallığı və tarixi əhəmiyyəti ilə seçilir. Uzun illər əzəzil düşmənin əsarətində qalan Qarabağımızın azadlığı çox fərəhlidir və xalqımız bu sevinci yaşayaraq müxtəlif sahələrdə bərpa-quruculuq işləri həyata keçirir. Qələbə uzun illər gözlədiyimiz və daim can atdığımız bir hadisə idi.

Gözəl təbiəti, mənzərəsi olan Qarabağ vətənimizin cənnət güşələrindən biridir. Musiqimiz üçün də daim qida, ilham mənbəyinə çevrilib, dahi sənətkarlar yetişib. Heç də təsadüfi deyil ki, Qarabağın mərkəzi olan Şuşanı “Kiçik Paris”, “Azərbaycan musiqisinin beşiyi”, “Zaqaf-qaziyanın konservatoriyası” adlandırırdılar. Bu şəhər Azərbaycanın simvoludur.

Azərbaycanın bir çox yaradıcı mühtiləri içərisində Qarabağ ədəbi mühiti xüsusilə seçilir. XVIII əsrdə burada yazıb yaradan Molla Pənah Vəqifin adını xüsusilə qeyd etmək lazımdır. XIX əsrin ortalarından başlayaraq Şuşada elm, mədəniyyət, maarif, ticarət sürətlə

“SARI BÜLBÜL” XALQ MAHNISININ YANIQLI, TƏSİRLİ OLMASININ ƏN BAŞLIÇA İKİ SƏBƏBİ VAR. BUNLARDAN BİRİ MAHNININ SÖZLƏRİ, DİGƏRİ İSƏ MELODİYASIDIR. MELODİYANIN YANIQLILIĞI İSƏ OBRAZIN DAXİLİ ÇİRPINTILARINI BÜTÜN DOLĞUNLUĞU İLƏ ƏKS ETDİRMƏYƏ QADİR MƏQAMI İLƏ ƏLAQƏLİDİR

Bu səbəbdən böyük tarixə malik bölgənin musiqidə geniş təcəssümü də təsadüfi deyil. Qarabağla əlaqəli bir sıra əsərlər yaranaraq həm ölkəmizdə, həm də onun hüduqlarından kənarda məşhurlaşmışdır.

Maraqlıdır ki, Qarabağ nəinki qədim musiqi nümunələrində, eləcə də ağırlı günlərində yaranmış yeni əsərlərdə də xatırlanır. Bu məqamda Süleyman Ələsgərovun söylədiyi fikri sitat şəklində təqdim etmək istərdik:

“Gərək sənətkar yaşadığı zamanın hadisələrini öz əsərlərində ifadə edə bilsin ki, gələcək nəsil də bundan xəbərdar olsun. Çünki musiqi də tarixdir və nəsillər arasında bir mənəvi körpü funksiyasını daşıyır”.

Bəli, doğrudan da, musiqi tarixin səs yaddaşıdır. Ötən illərin bir çox hadisələri, yaşantıları bizə məhz musiqi vasitəsilə də çatdırılıb. Təbii ki, xoşbəxtliyi, qəhrəmanlığı sevinc hissi ilə, faciəviliyi isə kədərlə dinləmişik. Belə ki, uzun illərin faciəsi digər sahələrdə olduğu kimi, musiqidən də yan keçməmişdir. Torpaqlarımızın işğalı ilə əlaqəli bəstəkarlarımız bir çox əsərlər bəstələmişlər. Qarabağ faciəsini musiqidə təcəssüm etdirən əsərlərdən Vasif Adıgözəlovun “Natəvan” operası, Ramiz Mustafayevin “Bu qan yerdə qalmayacaq”, Firəngiz Əlizadənin “İntizar” operası, Sevdə İbrahimovanın “Qurbansız qalan tarım” və sairə misal göstərə bilərik.

Qarabağ mövzusu qədim zamanlardan bəri musiqidə müxtəlif janrlı əsərlərin yaranması ilə nəticələnib. Bu sırada muğam və onun növlərini, aşiq havalarını, eləcə də xalq mahnılarını xüsusilə qeyd edə bilərik. Xalq mahnılarından “Qarabağda bir dənədən”, “Qarabağın yollarına düşəydim”, “Şuşa ceyranı”, “Şuşanın dağları” və başqaları dediklərimizə parlaq nümunədir.

Bölgəyə aid xalq mahnıları içərisində rəngarəng tarixi ilə seçilən mahnılardan biri də “Sarı bülbül”dür. Maraqlıdır ki, mahnı mənbələrdə “Sarı bülbül” kimi təqdim olunur, lakin ifaçılıq praktikasnda “Xarıbülbül” kimi də adlandırılmasına, melodiyanın eyni, lakin sözlərinin dəyişilmiş şəkildə verilməsinə də rast gəlirik.

Əsrlərdən əsrlərə keçərək bugünkü günümüze qədər gəlib çatmış “Sarı bülbül” xalq mahnısı qədim aşiq havalarından biri olan “Dübeyti” üzərində oxunulur. Dübeyti havası isə aşiqlərimiz tərəfindən ənənəvi şəkildə məhəbbət dastanı “Tahir və Zöhrə” dastanından məşhur olan “Sarı bülbül” sözləri üstündə oxunurdu. Dastanın əsas

qəhrəmanı Tahir özü çox gözəl saz ifaçısı idi. Bu gəraylını o məhz Zöhrə üçün ifa etmişdir.

*Səhərin gülşən çağında
Nə gəzirsən bağı, bülbül
Oxudun aqlım apardın
Oldun mənə yarı, bülbül*

*Könlüm yarın həvasında
Qulağım haqqın səsinə
Xan Tahirin sinəsində,
Zöhrə yarın dağı, bülbül*

Daha sonra xanəndələrimiz həmin sözlərdən istifadə edərək maraqlı mahnılardan biri olan “Sarı bülbül” adlı xalq mahnısını da oxumağa başlamışlar. Deyilənlərə görə, mahnının “Xarıbülbül” versiyası Qarabağın hökmdarı İbrahim Xəlil xan Cavanşirin qızı Ağabəyim Ağanın sözlərinə əsaslanır. O, Fətəli şahla əlaqədən sonra vətən həsrətinə görə bunu bəstələmişdir. Onun üçün salınan bağda ən çox sevdiyi gül olan xarıbülbül bitmədiyinə görə çox üzüllüb, kədərlənmişdir. “Xarı bülbül” kimi mahnı aşağıdakı sözlər əsasında oxunulur.

*Vətən bağı al-əlvandır,
Yox üstündə xarıbülbül.
Ömür sürməli dövrəndir.
Səsin gəlsin sarı bülbül.*

*Oxu nağmən dilə galsin,
Xoş nəfəsin elə galsin.
Yarım gülə-gülə galsin,
Mən çalanda tarı bülbül.*

Haqqında söz açdığımız "Sarı bülbül" xalq mahnısı lirik janr qrupuna aiddir. Məlumdur ki, xalq mahnıları mövzu əsasına görə dörd janr qrupuna ayrılır: əmək, mərasim, məişət və tarixi-qəhrəmani

mahnılar. Bunların da hər biri öz daxilində bir neçə yarımqrupa bölünür. Lirik mahnılar məişət janr qrupuna aiddir. Bu isə onun məişətlə bağlılığından irəli gəlir. Lakin biz Azərbaycan xalq mahnılarına nəzər yetirsək görəcəyik ki, içərisində əksəri lirik xalq mahnılarıdır. Bu səbəbdən biz həmin qrupu ayrıca olaraq lirik janr qrupu kimi adlandırma bilərik. Lirik xalq mahnılarının mövzu dairəsi əsasən sevgi, məhəbbət ilə bağlıdır. Onlar da öz növbəsində şad-xürrəm və bədbin, qəmli xarakterli lirik mahnılara ayrılır. Lirik mahnılar bir sıra məxsusi xüsusiyyətlərə malikdir ki, məhz buna görə digər janr qruplarından ayrılır. Məsələn: mərasim mahnılarından fərqli olaraq lirik mahnılarda melodiya öz dinamik inkişafı, intonasiya diapozonunun genişliyi, melizmatikanın müxtəlifliyi və zənginliyi ilə seçilir. Həmin janr qrupuna aid mahnılara çox zaman axıcı intonasiyalıq, zəngin mahnıvarilik xasdır. Sadalanan xüsusiyyətlər əlbəttə ki, melodik özəyin daha çox inkişafına səbəb olur. Əmək mahnılarından fərqli, lirik mahnılarda bir qayda olaraq bir neçə əsas istinad dayaq pillələrindən istifadə olunur.

"Sarı bülbül" xalq mahnısının yarıqlı, təsirli olmasının ən başlıca iki səbəbi var. Bunlardan biri mahnının sözləri, digəri isə melodiyasıdır. Melodiyanın yarıqlılığı isə obrazın daxili çırpıntılarını bütün dolğunluğu ilə əks etdirməyə qadir məqamı ilə əlaqəlidir.

Mahnı ümumilikdə segah məqamı və onun əsas intonasionaları üstündür. Digər tərəfdən mahnıda çoxlu sayda melizmlərdən - forşlaq və mordentlərdən istifadə olunub. Bu da segah məqamı üzərində oxumanı daha da təsirli və obrazlı edir. Maraqlıdır ki, mahnının ümumi quruluşu da çox sadə və lakonikdir. O, musiqi quruluşu baxımından iki variantlı cümlədən ibarətdir. Yəni, cümlələr kontrastlı deyil, bir-biri ilə yaxın mövzulu melodiyanın inkişafına malikdirlər. Belə ki, segahın şikəsteyi-fars aralıq məqamının istinad pilləsi ("sol1") ilə başlanan cümlə sonda segahın tonikasında ("mi1") tamamlanır. Segah üzərində əksər mahnılar bu quruluşdadır. Melodiyanın əvvəlində olan reçitativlik, yəni, bir səsin üzərində sözlərin oxunulması isə bilavasitə segahın məqam intonasiasını daha da gücləndirir.

HAQQINDA SÖZ AÇDIĞIMIZ "SARI BÜLBÜL" XALQ MAHNISI LİRİK JANR QRUPUNA AİDDİR. MƏLUMDUR Kİ, XALQ MAHNILARI MÖVZU ƏSASINA GÖRƏ DÖRD JANR QRUPUNA AYRILIR: ƏMƏK, MƏRASİM, MƏİŞƏT VƏ TARİXİ-QƏHRƏMANİ MAHNILAR

1. Və - tən ba - ğı al - əl - van - dır, yol üs - tün - də sa - rı bül - bül.

Ö - mür sür - mə - li döv - ran - dır, Sə - sin gəl - sin ba - rı, bül - bül.

Ö - mür sür - mə - li döv - ran - dır, Sə - sin gəl - sin ba - rı, bül - bül

ba - rı, bül - bül ba - rı, bül - bül.

Fine *Da Capo al Fine*

Gördüyümüz kimi, bir mahnının tarixi nə qədər dərin, keçməkeşlidir, onun inkişaf arealı da öz zənginliyi ilə fərqlənir. Uzun illər əhəmiyyətini itirməyən, xalqın dillər əzbəri olan mahnı bu gün də öz varlığı ilə tariximizin, mədəniyyətimizin, musiqimizin zənginliyini bir daha sübuta yetirir. Əlbəttə, belə nümunələr Azərbaycan musiqi folklorunda, şifahi ənənəli professional musiqi

janrlarında, eləcə də xalq peşəkar musiqi janrlarında minlərlədir. İnandırıcı ki, adıçəkilən əsərlər tarixi keçmişdən bu günə qədər sarsılmaz varlığını, təsir gücünü qoruduğu, yaşatdığı kimi, hələ uzun illərin, əsərlərin, qərinələrin həqiqətlərini də özündə yaşadacaqlar.

Leyla Zöhrabova

Sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

"Харыбюль" - IV

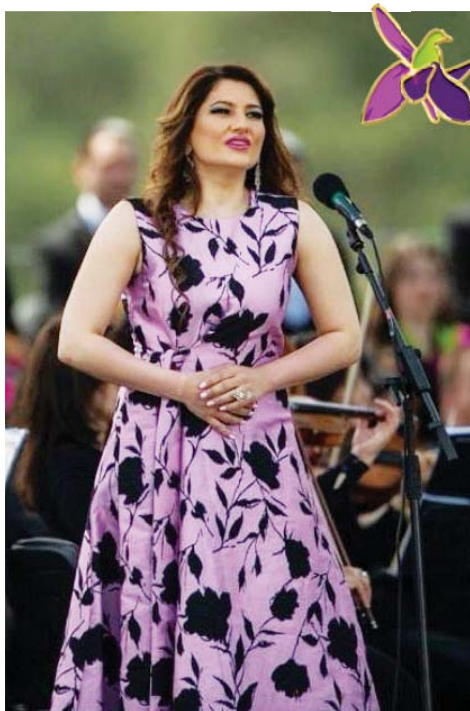

Elçin Əzizov və Yusif Eyvazov

Юсиф Эйвазов: «Перед приездом в Шушу мы понимали, что это будут невероятные эмоции, но реальность превзошла все ожидания. Уже подъезжая к Шуше, и воочию видя эти скалы и горы, мы с Эльчином с большим восхищением и почтением вспомнили о тех героях, которые освободили этот город. Это что-то невероятное! Мы выражаем благодарность Президенту Азербайджана, Верховному главнокомандующему Ильхаму Алиеву, под руководством которого наши доблестные воины проявили неимоверный героизм, вписанный в историю. Находиться в Шуше, испытывать эти эмоции – это бесценно! Мы решили обязательно приезжать сюда каждый год с концертами и мастер-классами, и будем смотреть, как этот город возрождается, живет и дышит после стольких лет тьмы и оккупации. Очень сложно описать наши чувства. Счастье, ощущение долгожданной справедливости...»

Эльчин Азизов:

«Как только мы получили приглашение приехать и выступить в Шуше, вместе с Юсифом находились в эйфории от предстоящего визита и участия в грандиозном историческом событии в нашем древнем городе. Находится в Шуше это какой-то роскошный сон!. Мы получили колоссальное удовольствие просто от того, что находимся в этом неповторимом, родном городе, дышим этим воздухом, и будем выступать в Шуше. Это действительно потрясающие чувства - вернуться в этот уникальный город, где еще ребенком отдыхал вместе с родителями. Спустя столько лет я вернулся, неимоверная радость переполнила наши сердца и души!»

Динара Алиева:

«Посещение Шуши - колыбели Азербайджанской культуры стало для меня одним из самых ярких впечатлений последних лет. Шуша очаровала меня своей красотой, чистотой своего воздуха и особой аурой. Она как будто ждала всех нас. Организаторы фестиваля "Харыбюльбюль" рассказывали мне, что до нашего приезда в Шушу погода была ненастная, было холодно и шёл дождь. А к нашему приезду все изменилось в один миг, светило яркое солнце, как будто вся окружающая природа радовалась нашему приезду. Фестивальные концерты прошли на одном дыхании. Меня переполняли самые приятные эмоции и мне посчастливилось сфотографироваться с нашими славными воинами-гарталами освободившими эту обетованную землю наших предков. Шуша наша гордость, наша древняя и славная история и достояние. Мы превратим ее в жемчужину мира. И там уже навсегда будет звучать наша славная музыка, голоса наших ханяндя, ашуггов, оперных исполнителей, чарующие звуки тара и кяманчи. Слава народу Азербайджана, Слава Нашему Президенту. Хвала Всевышнему Аллаху!»

Firəngiz Mütəllimova:

"...Şuşaya çatana yaxın, uzaqdan onu görəndə yavaş səslə "Şuşa, sənə qurban olum, ay mənim gözəl Şuşam, ay mənim yaraşığı Şuşam, ay dünyaya səs salan Şuşam, ay mənim atırlı Şuşam..." deyə səslənməyə başladım, bir də gördüm ki, gözlərimdən yaş axır. Şuşaya çatanda xəlvətə çəkilib hönkürmək istəyirdim. Nəhayət mehmanxanada qalacağım otağa çəkilib ürəkdən ağladım, sonra güzgüyə baxıb dedim ki, Firəngiz, sil gözünün yaşını, sən bu gün 30 ilin həsrətinin tamamında nəhayət Şuşadasan, sənün üzündə sevinc, qürur təbəssümü olmalıdır. Və belə də etdim. Göz yaşlarımı silib qalib ölkənin vətəndaşı kimi otaqdan çıxdım. Cıdır düzündə olanda hələ də narahatlığım keçməmişdi, başımı döndərib Topxana meşəsinə baxdım, əsgərlərimizin Şuşanı erməni işğalından azad etmək üçün necə əziyyətlə döyüşdüklerini gözümlə qarşısına gətirdim, diz çöküb torpağı öpdüm, çünki əsgərlərimizin ayağı dəymişdi, qanları o torpağa tökülmüşdü, torpaqdan bir ovuc götürüb bağrıma basdım... Allah heç kimi heç nəyə həsrət qoymasın, o ki ola doğulub-böyüdüüyü torpağa. Başımı göylərə qaldırıb

Allaha xitabən bizi bir də belə haqsızlıqlara, nankorluqlara məruz qoymamağı dilədim, xalqımıza, Prezidentimizə, ordumuza salamatlıq və başıucalıq arzuladım. Ailə üzvlərimlə birlikdə Şuşadakı evimizin qapısından girmək istədim. Allah Prezidentimizdən, Ali Baş Komandanımızdan, Heydər Əliyev Fondundan razı olsun ki, onun rəhbərliyi altında biz torpaqlarımızı qaytardığımız sevinc göz yaşları nəsimiz oldu və gedib Şuşanı bir daha görüb-gəzə bildik, "Xarıbülül" musiqi festivalını dirçəlttik. İnşallah, hamımıza qismət olsun Şuşaya səfər etmək..."

Fuad İbrahimov:

"...Mənim arzum idi Şuşada frak geyinib konsert vermək, onu da elədim. Amma düzünü desəm, müharibə vaxtı, Şuşada bomba qorxusu ilə zirzəmilərdə yaşadığımız vaxt ağılıma da gəlməzdi ki, nə vaxtsa Almaniyada təhsil alacam, dirijor olacam. Bu hadisələrin hamısı bir mücüzə kimi baş verdi. Yeri gəlmişkən vurğulamaq istəyirəm ki, mən məhz Heydər Əliyev Fondunun təşəbbüsü ilə xaricdə təhsil almaq imkanı qazandım. Mən musiqiyə gələndə filarmoniyada ilk dəfə "Azərbaycan kapriççiosu"nu eşitmiş və vurğun olmuşdum. 12 yaşım var idi. Bakıya təzə köçmüşdük. Həmin gün konsertdən sonra musiqinin təsiri ilə bütün yol boyu dəli kimi hərəkətlər edirdim. O vaxtdan ürəyimdə böyük bir arzu yaranmışdı ki, o əsəri nə vaxtsa özüm ifa edim. Əlbəttə, o yaşda dirijor olmaq heç ağılıma gəlməzdi. Amma bizim ailədə çoxu musiqiçi olduğuna görə musiqiyə bağlanmağım təbiidir. Bu arzum Almaniyada ilk dəfə yerinə yetəndə çox kövrəldim və həmin gündən də çox böyük arzum idi ki, "Azərbaycan kapriççiosu"nu ifa etmək Şuşada mənə qismət olsun. Biz 44 günə bu müharibədə haqq yolu ilə qalib gəldik. Yeri gəlmişkən, mən şəhidlərimizin ruhunu anmaq istərdim. Hamısına Allahdan rəhmət diləyir, igid qazilərimizə "sağ olun" deyirəm. Ali Baş Komandanımıza "Çox sağ olun" deyirəm. Onlar hamımıza bu hissi yaşatdılar və biz sevinc hissinə görə əlbəttə ki, igid oğullara borcluyuq. Hər birinin qarşısına baş əyirəm. Bu insanlarsız və Ali Baş Komandanın cəsarəti olmadan bu günləri yaşamazdıq..."

Məryəm Əlizadə:

"...Xarıbülül" festivalının nəhayət yenə də Şuşada keçirilməsi çox böyük bir hadisədir. Mənim üçün bu səfər Allahın, şəhidlərimizin, qazilərimizin, Prezidentimizin çox böyük hədiyyəsi oldu. Şuşaya çatana kimi hamımız diz çöküb onun torpağını öpdük. Şuşa sakral bir məkandır. Bu elə əvvəldən belə idi. Həmişə yadellilərin gözü bu məkanda olub. Amma axırda Şuşa yenə də özünü külləri ağışına alıb.

Bizim qədim mədəniyyətimizin rüşələri Şuşanın dərinliklərinə işləyib. Və festivalın konsertləri də bunu bir daha sübut etdi. Musiqi mədəniyyətimizin həm multikulturallığı, həm də peşəkarlığı ən layiqli şəkildə təqdim olundu. Heydər Əliyev Fondu növbəti dəfə yük-

sək zövq və müstəsna bacarığını nümayiş etdirdi. Və dünya gördü ki, Şuşa Azərbaycan torpağıdır. Şuşa təkrarsız təbiətə, əsrarəngiz ab-havaya malik olmaqdan başqa, həm də ziyalılar yurduudur. Köklü şuşalı olan babam Səlim bəyin orda qalmış evi, əcdadlarımızın məzarları indi təbii ki, dağıdılmış vəziyyətdədir. Ona görə bir gözümlə gülürsə, o biri gözümlə ağlayır. İnənirəm ki, dünya bu varvarlığa obyektiv münasibətini bildirəcək. Şuşa indi daha da müqəddəsləşib, bəlkə də dünyanın ən müqəddəs məkanındır və bu sözdə heç bir mübaliğə yoxdur, çünki Prezidentimizin də qeyd etdiyi kimi, Şuşa şəhidlərimizin canı, qanı bahasına, qazilərimizin min bir əziyyəti hesabına geri alınıb. Arzu edirəm ki, xalqımız istədiyi vaxt gedib Şuşanı gəzib oranın müqəddəs ab-havasından, təkrarsız təbiətindən zövq ala bilsin..."

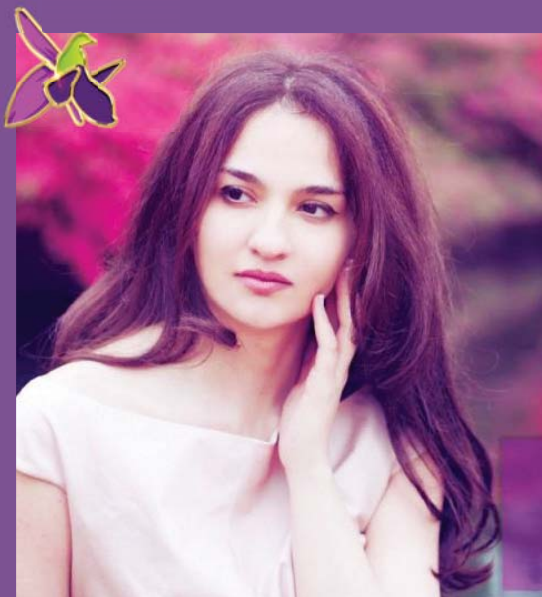

Həmidə Ömərova:

“Şuşadan qayıdandan iki gün sonra Firəngiz Mütəllimova mənə zəng edib dedi ki, Şuşa üçün darıxmışam. Təsəvvür edirəm ki, şuşalılar bu illər ərzində Şuşa üçün necə darıxmışlar. Səfərimiz çox önəmli, çox da təsirli idi. Başda Prezidentimiz olmaqla hamımız kövrəlmişdik. Qəhrəman Şuşada uzun illərdən sonra nəhayət ki, baş tutan “Xarıbülbul” festivalını izləmək sözlə ifadə edilməyəcək dərəcədə qürurverici idi. Oranın ab-havası, təbiəti heç bir təsvirə, tərifə sığmır. Bir də məndə xoş təəssürat doğuran məqamlardan biri Şuşanın hər binasının üstündə hər bir azərbaycanlı üçün əziz olan bu şəhərin azad olunması uğrunda canlarını, sağlamlılıqlarını fəda etmiş qəhrəman döyüşçülərimizin adları, soyadları, hansı bölgədən olduqları haqq edilib. Bizə yolu göstərən bir əsgərlə tanış oldum. 19 yaşı var. Qardaşı da, özü də Şuşa uğrunda döyüşlərdə iştirak edib. Qardaşı həlak olub. Özü isə xidmətini davam etdirir. Səfər boyu hamımız çox həyəcanlıyıq. Sevinc, fərəh, nisgil hissləri hamısı bir-birinə qarışmışdı. Şuşa gözəldir. Şuşanın möhtəşəm gözəlliyini qəsbkarların törətdiyi dağıntılar da poza bilməyib. Əsrarəngiz təbiəti, havası, aurası əbədidir. Hamı kimi mən də inanıram ki, Prezidentimizin rəhbərliyi altında, xalqımızın səyləri sayəsində Şuşa tezliklə əvvəlkindən də gözəl bir şəhərə çevriləcək.”

Azər Paşa Nemətov:

“Həmişə zəngin mədəni həyatı ilə məşhur olmuş Şuşa milli poeziya və musiqinin beşiyidir. Şuşada keçirilən möhtəşəm “Xarıbülbul” musiqi festivalı Azərbaycanın Vətən müharibəsində qazandığı Qələbənin davamı olan daha bir uğur hekayəsi kimi səciyyələndirilməlidir. Festivalda ən maraq doğuran məqamlardan biri də “Xarıbülbul”ün Azərbaycanda yaşayan müxtəlif xalqların, millətlərin, etnik qrupların nümayəndələrini əhatə etməsi idi. Bu festivalda nələr duyulmadı, hansı hisslər baş qaldırmadı. Səslənən hər bir musiqi parçasından xəyalən Vətən torpağının seyrinə daldıq, ruhumuz pərvazlandı, azərbaycanlı olmağın ən xoş anlarını yaşadıq...”

Selcan Nəsbili:

«...Heydər Əliyev Fondunun təşkilatçılığı ilə Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı Şuşada, Cıdır düzündə keçirilən «Xarıbülbul» festivalı həyatımın ən xoşbəxt günlərindən oldu. Hər bir azərbaycanlı kimi Qarabağ bizim ailəmiz üçün də çox ağır yara idi. 44 günlük Vətən müharibəsində cəbhə xəbərlərini böyük həyəcanla dinləyib qələbələrimizə, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin «Əziz Şuşa, sən azadsan!» müjdəsinə sevinməyi Allah bizə nəsib etdiyi üçün xoşbəxt xalqıq. Qarabağ Azərbaycan musiqisinin beşiyidir. Bu aksiomadır. Şuşanın Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı elan edilməsi və işğaldan azad edilmiş digər ərazilərimizin tezliklə abadlaşacağı çox sevindiricidir. Festivalın təşkili yüksək səviyyədə idi. Mən sözlə ifadə edilməsi çətin olan duyğuların hökmü altındaydım. Öz-özümə dedim: «Cənnət var və o Şuşadır...»

ŞUŞA:

TARİXİ ƏNƏNƏLƏRƏ QAYIDIŞ

Şuşa! Qürurmu, fəxrmi, sevinc, ya kədərmi?! Hisslər o qədər qarışıqdır ki... Sözlə ifadə olunacaq dərəcədə deyil. Vətən üçün neçə-neçə şair, musiqçi, rəssam, xəttat, sənət fədailəri bəxş etmiş Qarabağ torpağı daha necə hadisələrə şahidlik etmədi ki?! Hər qarışıq tarix olan, keçmişlə gələcəyi eyni zamanda bizə yaşadan dünyadayıq sanki. Bura Şuşadır! Şuşa Vətəndir! Şuşa bizimdir! Qarabağ Azərbaycandır!

Emosiyalar son həddədir. Bitmir, tükənmir. İnsan gözü ilə gördüklərini aqlı ilə dərk etməyə zaman yetirmir. Şuşanı görməyə gələn, onun ağuşuna atılan hər kəs o qədər fərqli düşüncələrə, hisslərə qərq olur ki! Göz önündə canlanan gözəllik sanki rəssam fırçasından bizə ərməğan olunub. Bir anlıq bu şahənəliyə vurulursan, elə o andaca təxəyyülündə canlanan, çəkilişlərdən yaddaşına hopan məqamlar sənə hakim olur. Axı bu torpaqlar 30 il layiqsiz insanların vəhşi tapdağı altında olub. Axı bu hava adlarını belə çəkməyi özümüzə ar bildiyimiz "kimlərsənə" nəfəsi ilə təmaslanıb. Axı gəzib ətrafdan zövq aldığımız bu zənginliklər igidlərin addım-addım irəliləyərək, bəzən yolları yarıda kəsilərək qurban verdikləri canı, qanı bahasına başa gəlib. Elə həmin məqamda ətrafa göz gəzdirmir insan. Nəzərlər Xan qızı Natəvanın yazıb-yaratdığı, ədəbi məclislər topladığı saray üzərində dayanır. Ətrafı cəngəlliyə bənzəyən dağıdılmış divarlar bir tərəfdən vahimə, digər tərəfdən qəzəb, o biri tərəfdən kövrək hisslər və yaşanmış gözəl anların yenidən bərpasına böyük ümidlər və inam hissi yaşadır. Sarayın arxa tərəfində Xaribülbül Festivalının Kiçik səhnəsinin qurulduğu məkan Xan qızının Tut bağdır. Bəs Üzeyir bəyin uşaqlığının keçdiyi ev?! Düz Xan qızının malikanəsinin arxasında, tərənin üzərində yerləşir. O tərə ki, yamacını Xankəndi və Xocalı bəzəyir. Bu evi Xan qızı öz Mirzəsi, Üzeyir bəyin atası üçün tikdirmiş və ailəlikcə onları buraya köçürmüşdü. O zaman Üzeyir bəy 6 aylıq körpə idi. Bu evin yanında Xan əminin mülkü də yerləşir. Bəs Şuşa qalasının divarları, bürcləri. Artıq bərpa olunmuş halı ilə sanki danışdığımız məkanları öz qucağına alıb. Məhz Şuşa qalasının Gəncə qapıları bu ərazidədir. Öz köhnəliyi, qədimliyi və doğmalığı ilə bu il 270 ilini qeyd edən Şuşamızın varisidir. Bir qədər irəlində dahiylərin tarixə şahidlik edən heykəlləri düzülüb. Üzeyir Hacıbəyli, Xan qızı Natəvan və Bülbül. Bu o heykəllərdir ki, düşmən hücumuna sinə gərmişlər. Məkanları dəyişilsə də, sonda yenidən bizlər kimi öz yurdlarına qayıtmışlar. Bir qədər irəlində Yuxarı Gövhər ağa məscidi diqqətimizi cəlb edir. Buludları əl çatacaq dərəcədə yaxın olan Şuşamızın səmasına doğru yüksələn minarələri insanı əsrlər öncəki Qarabağa aparır.

Bu məqamda Azərbaycan professional vokal sənətinin banisi Bülbülün evini yada salmamaq olmaz. Vandal hücumlarına məruz

qalan bu həyat özünün yeni nəfəsinə artıq qovuşmuşdur. Çiçəklə bağda yerləşən, tut ağacları ilə əhatə olunan kiçik, xoş ab-havalı ev Bülbülün böyüdüüyü, ömrünün son günlərində baş çəkdiyi məkandır.

İllərcə doğmalarının yolunu, isti nəfəsini gözləyən tarixi məkanlar elə bilin ki, artıq sakitlik tapıb. Axı onlarda keçmiş sakinlərinin ruhu dincəlik, axı divarlara onların nəfəsi hopub. Axı tarixi, düzgün və qərəzsiz yazıları heç kim silmək iqtidarında deyil.

Bu məqamda Mirzə Həsən qəbiristanlığını yada salmamaq günahdır – çünki bura bir çox dahiylərin son mənzilidir. Lakin onlardan yalnız ikisini aşkarlaya bildik. Bu, XIX əsrin görkəmli şairləri Qasım bəy Zakir və Mirzə Ələsgər Növrəsidir. Hər ikisinin qəbri yanaşı yerləşir. Sanki onlar bir-birlərinə dayaqlanaraq 30 illik əsirlikdən xilas olmuşlar. Əsərləri tarixin çətinliklərinə, qəbirləri düşmən hücumuna sinə gərmişdir. Həmin məkanın ab-havası bir başqadır. Sirlə, gizli, tarix dolu və sakit.

Şuşa – mədəniyyətdir, Qarabağ – mənəviyyətdir, Azərbaycan – öz mövcudluğu tarixində dəfələrlə intibah yaşamış bir ölkədir. Varlığı ilə qürur duyduğumuz ocaq artıq bizimdir, bizimlədir. Uzun illər Natəvanların, Mirzə Ələsgərlərin şeiriyyəti, Üzeyir bəylərin musiqisi, Sadıqcanların mizrabı, Seyidlərin və Xanların avazı bizdən incik düşmüşdü. Lakin son 2 ildə görülən işlər, aparılan quruculuq, 30 il doğmalarından ayrı düşmüş şəhərin istiliyini bərpa etməkdədir. Quruculuq təkcə maddi irsin bərpası deyil. Həm də mənəviyyətin qayıdışı, tarixin bərpasıdır.

Şuşanı gəzdikcə havasına, gözəlliyinə, tarixinə heyran qalmamaq mümkün deyil. Həqiqətən də onun hər daşında min bir sirlə anlam

gizlənilib. Dəfələrlə müxtəlif dövrlərdə siyasi qarşıdurmalar məkanına çevrilmiş qala-şəhər hazırda dağıntılar arasında boylanaraq son illərin çirkabını üzərindən atmaqdadır. Həmin prosesdə ona yardımçı olanlar nə qədər savab iş gördüklərinin yaqin ki, fərqi yoxdur. Bəlkə də fərqi yoxdur. Zaman daha aydın göstərir.

Şuşa şəhərinin mədəni, siyasi və turizm sahələri istiqamətində qorunması və inkişafı hələ XX əsrin 60-cı illərindən etibarən ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən irəli sürülmüş, hələ Prezident seçilməmişdən əvvəl Şuşadakı azərbaycanlılar və əbədi düşmənlərimiz arasında münaqişə ilə əlaqədar ora səfəri zamanından diqqət mərkəzində olmuşdur. Ölkəmizin tarixi-mədəni abidəsi Şuşa şəhərinin abadlaşdırılması və 1905-1907, 1918-1920-ci illərdə erməni təcavüzü nəticəsində dağıdılmış və yandırılmış ərazilərin, yaşayış zonalarının bərpasının vacibliyi daim ulu öndərin diqqət mərkəzində idi. Bu istiqamətdə ötən əsrin yetmişinci illərinin sonlarında Heydər Əliyevin birbaşa rəhbərliyi ilə Şuşa şəhərinin inkişafı və çiçəklənməsi, bərpası və şəhər tarixinin təbliği yolunda bir sıra vacib qərarlar verildi. Yekun olaraq Heydər Əliyevin bilavasitə səyi və uzaqgörən siyasətçi yanaşması nəticəsində, 1977-ci ildə Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin qərarı

ilə Şuşa şəhəri tarixi-memarlıq qoruğu elan edilmişdir.

“Şuşasız Qarabağ, Qarabağsız isə ümumiyyətlə Azərbaycan yoxdur” söyləyən ulu valideynin yolunun layiqli davamçısı, Qarabağın Azərbaycan mənsubiyyətini, ölkəmizin ərazi bütövlüyünü dünyaya hərbi və siyasi yolla bəyan etmiş cənab Prezident İlham Əliyevin 7 may 2021-ci il tarixli sərəncamı isə haqqında danışdığımız və-cib mədəni, tarixi-memarlıq mövqeyinin qürurlu davamıdır. Beləliklə, bu şərəfli mövqe Şuşa şəhərinin ölkənin “Mədəniyyət paytaxtı” elan edilməsi ilə bir daha təsdiqləndi. Sərəncama əsasən, Şuşa şəhərinin tarixi görkəminin bərpası, əvvəlki şöhrətinin özünə qaytarılması və ənənəvi, dolğun mədəni həyatına qovuşması, eləcə də Azərbaycanın çoxəsrlik zəngin mədəniyyətinin, memarlıq və şəhərsalma sənətinin parlaq incisi kimi beynəlxalq aləmdə təbliği nəzərdə tutulub. Bu o deməkdir ki, Şuşada keçirilən bir çox möhtəşəm ənənəvi tədbirlər, “Xaribülbül” beynəlxalq folklor festivalı, “Vaqif Poeziya günləri” də bərpa olunmuşdur.

2022-ci ilin mart ayında TÜRKSOY Daimi Şurasının Bursa şəhərində keçirilən növbədənənar iclasında elan edilib: 2023-cü ildə “Türk dünyasının mədəniyyət paytaxtı” Şuşa şəhəridir! Bununla da Şuşa şəhərinin Qarabağın və Azərbaycanın büllur incisi olması bir daha mədəni siyasət məqamında, xüsusilə dünyaya bəyan ediləcəkdir.

Xaribülbül /ophrys caucasica yalnız Qarabağda, xüsusilə, Şuşa və ətrafında geniş yayılan bitki olub, II Qarabağ müharibəsində Azərbaycan ordusunun zəfər rəmzidir.

Bu ad eyni zamanda, Azərbaycan mədəniyyəti sahəsində də xüsusi məna kəsb edir. Belə ki, 1989-cu ildən etibarən ölkəmizin mədəni təbliği sahəsində Xaribülbül musiqi festivalının keçirilməsinə başlanmış, 2022-ci ilin 12-14 may tarixlərində V Beynəlxalq folklor festivalı baş tutmuşdur.

Festivalın tarixinə nəzər salsaq, ilk keçirilmə səbəbinin Seyid Şuşinskiyin 100 illik yubileyindən irəli gəldiyini görürük. Məhz may ayı Şuşada Xaribülbülün çiçəkləndiyi dövrüdür. Bu da mədəniyyətlə təbiətin qovuşmasından yaranan növbəti xüsusiyyətdir. İlk festivalda yüze yaxın dinləyici Cıdır düzündə 7 səhnədən səslənən konsert

proqramlarını dinləmək üçün toplaşmışdı. Həmin vaxt məşhur Qarabağ atlarının nümayişi və yarışı da təşkil olunub.

Növbəti festivallar 1990 və 1991-ci illərdə izlənilir. İşğalaqədərki dövrdə keçirilməli son festival 1992-ci ilə planlaşdırılmış, 500 nəfərlik heyətlə dünyanın 40-a yaxın ölkəsinin iştirakı nəzərdə tutulmuşdu. Lakin məlum mənfur erməni hücumu və Şuşa şəhərinin 8 may tarixində işğalı reallaşdırılacaq dünya əks-sədalı tədbirin ləğvi ilə nəticələndi.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin düzgün, uzaqqörən siyasəti, ordumuzun rəşadəti və xalqımızın birliyi sayəsində 44 günlük II Qarabağ müharibəsində qazanılan qələbədən sonra Xarıbülbül Beynəlxalq Folklor Festivalı 2021-ci ildə bərpa olunaraq "Azərbaycanda multikulturalizm" siyasətinin təbliği üzərində öz proqramını qurmuş oldu. Burada əsas məqsəd Azərbaycanın tolerantlığının dünyaya nümayişi idi. 12-13 may tarixlərində keçirilən bu festival cənab İlham Əliyevin təşəbbüsü və Heydər Əliyev Fondunun təşkilatçılığı ilə Cıdır düzündə keçirildi. Festivalın hər iki konsertində Prezident İlham Əliyev, birinci xanım Mehriban Əliyeva, qızları Leyla Əliyeva və Arzu Əliyeva festival ifaçılarının çıxışlarını dinlədilər.

Bu il, 2022-ci ilin 12-14 may tarixlərində Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi, Heydər Əliyev Fondu və Şuşa şəhəri Dövlət qoruğunun birgə təşkilatçılığı ilə keçirilən V Xarıbülbül Beynəlxalq Folklor Festivalı yeni yanaşma, fərqli ab-hava, geniş iştirakçı və dinləyici kütləsinin bir araya gəlməsi ilə yadda qaldı. Festivalın açılış konsertində Prezident İlham Əliyev, Birinci vitse-prezident Mehriban xanım Əliyeva, Azərbaycanın seçilən siyasi, mədəni və ictimai xadimləri iştirak etdilər.

V Xarıbülbül Beynəlxalq Folklor Festivalının təşkili Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi tərəfindən xüsusi konsepsiya üzərində, yaradıcı yanaşmaya istinadən qurulmuşdu. Ümumiyyətlə, hər bir təşkil olunan tədbirin fəlsəfi ideya ilə bağlılığı vacib və təqdirə uyğun məsələdir ki, bu da haqqında danışdığımız Festivalda göz önünə çıxan vacib məqamlardandır. Festivalın əsas qayəsi "Xarıbülbül"-ün Beynəlxalq əhəmiyyətli tədbir kimi dünyəvi təbliği, Qarabağın Azərbaycanın əbədi və əzəli torpağı olmasının bir daha nümayişi və təsbitidir. Bu istiqamətdə aparılan işin uğuru kimi xaricdən dəvət olunmuş qonaq və jurnalistlərin tədbirdə iştirakı və yüksək fikirlərlə Vətənlərinə dönməsi idi.

Aybəniz Həşimova və "Bülbüllər" qrupu

musiqisi istiqamətini əsas götürmüşdür. Odur ki, hər bir ölkənin folklorunun müasir musiqi istiqamətləri ilə sintezi nümayiş etdirildi. Belə ki, festivalda folk-pop (Hamza Namira/ Misir, "Cəngi" Estrada Folklor Ansamblı /Azərbaycan), folk-caz (Şeyx Tidiane Sek/Mali, Yuma dueti /Tunis, Qoçaq Əsgərov (xanəndə) və Arslan Növrəslinin (tar) etno-caz qrupu / Azərbaycan), folktronika, yəni elektron alətlərdə folklor (TRIGAİDA /Bolqarstan, Etibar Əsədlinin qrupu /Azərbaycan), folk-rok (Ahmedowsky trio /Azərbaycan) janrlarının təbliğçiləri dinləyicilərə xüsusi ovqat yaşatdı. Folklor Rəqs Ansambllarına gəlincə isə Azərbaycan Dövlət Rəqs Ansamblı, Ankara Türk Dünyası Müzik və Halk Dansları Topluluğu, "Colors of Pakistan", "Baxor" Dövlət Ansamblı (Özbəkistan), "Melitassi" Folklor Rəqs Ansamblı (Gürcüstan) folklor inciləri ilə festivalın rəqs ifaçılığını bəzədi.

İfaçı qruplar arasında qardaş Türkiyənin, Özbəkistanın iştirakı türk dünyasında, Misirin iştirakı Festivalın ərəb ölkələri arasında, Mali və Tunisin olması Afrika ölkələrində, Pakistanın olması İslam aləmində təbliği demək idi. Gürcüstan, Fransa və Bolqarıstan qrupları vacib siyasi mövqeli dəvət əhəmiyyəti kəsb edirdi.

Bu baxımdan Mədəniyyət Nazirliyinin ölkə seçimlərinə diqqət yetirməsi, eyni zamanda, yaradıcı yanaşma məsələsini unutmamasını da vurğulamalıyıq. Belə ki, dəvət olunan qruplar folklor mahiyyəti etibarilə seçilmişdi. Məlumdur ki, festival folklor

Azərbaycan musiqiçilərinin V Xarıbülbül Folklor Festivalındakı iştirakı xüsusilə əlamətdar idi. Belə ki, çoxəsrlik ənənəvi və professional musiqi mədəniyyətinə malik tariximiz özəlliyi ilə bu festivalda da seçilmişlərdən oldu.

Əfsanəvi Cıdır düzündə açılışı baş tutan V Xaribülbül Beynəlxalq Folklor Festivalının ilk günü Fikrət Əmirov adına Azərbaycan Dövlət Mahnı və Rəqs Ansamblının ifasında “Vətən süitəsi” ilə başlayıb Azərbaycan Respublikasının Əməkdar artisti Aybəniz Həşimova və “Bülbüllər” qrupunun ifasında çox kövrək, ruh oxşayan “Vətəndən pay olmayır” mahnısı ilə yekunlaşdı. İlk günün seçilən musiqi nömrələrindən biri, Xaribülbül festivallarının proqramına daim daxil edilən “Qarabağ şikəstəsi” Əməkdar artistlər İlkin Əhmədov, Babək Niftəliyev və Səbinə Ərəblinin ifasında təqdim edildi.

Azərbaycan Respublikasının Xalq artisti Polad Bülbüloğlu Festivalın xüsusi iştirakçılarından idi, ifa tərzinin bənzərsizliyi və doğma yurdda çıxışı ilə könülləri oxşadı. “Cəngi” estrada folklor rəqs ansamblı, Əməkdar artist Şirzad Fətəliyev və nəfəs alətləri qrupu, Əməkdar mədəniyyət işçisi aşıq Samirə Əliyeva və aşıq Əli Tapdıqoğlu, Bakı Xoreografiya Akademiyasının “Xaribülbül” rəqs ansamblı festival proqramının müxtəlif çalarlarını özlərində birləşdirərək, tədbiri yadda qalan etdilər.

İlk günün digər tədbiri Ahmedowski trionunun Neo Funk, Jazz –rock və jazz – muğam üslublu “Qara qaşın vəsməsi”, “Dağlarda bayram”, “Soul in love” və s. kompozisiyaları ilə fərqləndi.

Festivalın ikinci günü Üzeyir bəyin heykəli qarşısında qurulan kiçik səhnə və Cıdır düzündə təşkil olunmuş konsertlərlə yadda qaldı. Onlardan ikisi Azərbaycan musiqiçilərinin layiqli çıxışlarının təqdimi idi.

Kiçik səhnədə Beynəlxalq müsabiqələr laureatı, bəstəkar, pianoçu Etibar Əsədli öz qrupu (Azərbaycan-Fransa) ilə Azərbaycan jazz -ının gənc, layiqli simalarından olmasını bir daha təsdiqlədi. Təqdim etdiyi kompozisiyalardan “Salam”, “Sarı gəlin”, “Jamming mugham” və s. Azərbaycan musiqisi ilə jazz -ın özəl sintezinin nümayişi idi.

Digər konsert Azərbaycan Respublikasının Əməkdar artisti, I Qarabağ müharibəsi qazisi, xanəndə Qoçaq Əsgərov, müasir ifa üslublu tərzən, tarda ilk dəfə harmonik jazz improvizasiyaları ifa etmiş musiqiçi Arslan Növrəsli və onların etno-jazz qrupunun ifasında özünəməxsus folk-jazz elementləri ilə zəngin olan tədbir idi. Bu konsertin özəlliyi hər iki ifaçının müasirlik ilə ənənəvililiyi fərqli ahənglə, sehrli, sakral xüsusda təqdim etməsi oldu. Belə ki, bu tandemdən yaranan “Bayatı-Kürd” və “Şur” kompozisiyası, “A night in Tunisia” jazz standartı tamaşaçılar tərəfindən böyük rəğbətlə qarşılandı. Konsertin sonunda səslənən “Yallı” Cıdır düzündən

gözel mənzərəsi, tamaşaçıların rəqsi və ifaçıların çıxışındakı jazz-muğam sintezinin mükəmməl tətbiqi ilə sevildi.

Festivalın ikinci gününün digər konserti "Cəngi" estrada Folklor Ansamblının ifasında təqdim olundu.

Festivalın üçüncü – sonuncu günü Azərbaycanın regionlarından olan folklor kollektivlərinin konserti ilə başladı. Hər bölgəyə məxsus xüsusi rəng çalarlı, Masallı, Balakən, Saatlı, İsmayilli, Zaqatala və Bakı musiqiçilərinin ifasında təqdim olunan bu konsert proqramı kollajı xatırlatdı.

Festivalın son – bağlanış konserti

Cıdır düzü seyrəngahında Azərbaycan Respublikasının Xalq artisti Rüfət Xəlilzadənin rəhbərliyi altında Azərbaycan Dövlət Rəqs Ansamblının füsunkar çıxışı ilə başladı. "Qazağı", "Qaytağı", "Bahar" rəqsi, "Mənim Azərbaycanım" kompozisiyası əsasında gözəl rəqs quruluşları ilə çıxış edən peşəkar rəqqaslar səhnəni Türkiyə və Gürcüstandan olan həmkarları ilə bölüşdülər.

Konsertin sonunda isə Azərbaycanın ən qədim rəqslərindən olan "Yallı"nın sədaları altında bütün iştirakçılarla yanaşı,

tamaşaçılar da ifaya qoşularaq xalqımızın vahid birlik ərtafında toplaşmasını, Vətənə, torpağa sadiqlik və məhəbbətini, sarsılmaz güc və sınımaz iradəsini nümayiş etdirdilər.

Beləcə, V Xarıbülbül Beynəlxalq Folklor Festivalı böyük uğur, təntənə ilə başa çatdı. Tədbirin ərsəyə gəlməsində çəkilən zəhmət sözlə ifadə ediləcək dərəcədə deyil! Yalnız şahidlik sübutçudur.

Bizlərə bu günlərin xoşbəxtliyini ürək dolusu yaşamağı nəsib edən Cənab Prezidentimizə təşəkkür edirik! Heydər Əliyev Fondu və Mədəniyyət Nazirliyinə xüsusi zövq və dramaturji konseptli konsertlər silsiləsinin təşkilinə görə alqışlarımızı ünvanlayırıq!

Və təbii ki, Qarabağ torpaqlarının qaytarılmasında qəhrəmanlıq, cəsarət nümayiş etdirən Vətən oğulları! Siz-lərin haqqınız ödənməz! Unutmadıq, unutmayacağıq! Şəhidlərimizin ruhu şad olsun! Qazilərimizin hər birinin sağlıqlarına qovuşmasına duaçıyıq. ❖

Aybəniz Növrəli

Sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru,
musiqişünas

YUBILEY FESTİVALI-V

Şuşaya çatanda, Şuşa qalasını nəhayət ki, öz gözlərimizlə görəndə qarışıq hisslər yaşadığ – sevinc, ruh yüksəkliyi, qürur, dağın başında salınmış bu qala-şəhərin 28 il əvvəl yağlara təslim edilməsinin yolverilməzliyini yolverilən edənlərə sonsuz qınaq... 2020-ci ilin noyabrında Vətən müharibəsinin, “Dəmir yumruq” əməliyyatı zamanı canı, qanı bahasına Şuşanı geri alan qəhrəmanlarımıza hədsiz minnətdarlıq...

V “Xaribülbül” Beynəlxalq Folklor Festivalı Şuşa şəhərinin 270 illiyi ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Azərbaycan Respublikasında 2022-ci ilin “Şuşa ili” elan edilməsi haqqında 5 yanvar 2022-ci il tarixli Sərəncamına və Nazirlər Kabinetinin 25 fevral 2022-ci il tarixli sərəncamına uyğun olaraq Heydər Əliyev Fondu, Mədəniyyət Nazirliyi və Şuşa Şəhəri Dövlət Qoruğu tərəfindən təşkil olunmuşdu. İlk dəfə 1989-cu ildə Seyid Şuşinskinin 100 illik

yubileyinə həsr olunmuş “Xaribülbül” festivalı (30 illik fasilədən sonra IV festival ötən ilin may ayında baş tutaraq Azərbaycanın multikultural mədəniyyətini dünyaya bəyan etmişdi) bu il ilk yubiley yaşına yetərək 5-ci dəfə Folklor Festivalı olaraq tarixə yazıldı. Beləliklə, Şuşanın yubiley ilinə “Xaribülbül” ilk kiçik yubileyi ilə gəldi. Qədim mədəniyyət beşiyi olan, Prezident İlham Əliyevin

7 may 2021-ci il tarixli Sərəncamı ilə Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı elan edilən Şuşa yenidən doğmalarını, qonaqlarını qarşıladı. 10 xarici ölkədən müxtəlif folklor üslublarında çıxış edən musiqiçilərin, rəqs kollektivlərinin, həmçinin Azərbaycanın regionlarından folklor kollektivlərinin iştirakı “Xaribülbül”ü bu dəfə də maraqla izlənən musiqi tədbirlərindən biri kimi yadda qalan etdi.

Musiqi palitrası

Prezident İlham Əliyevin və Birinci vitse-prezident Mehriban Əliyevanın da iştirak etdiyi Cıdır düzündə keçirilən açılış konsertini məhz bu cür səciyyələndirmək olar.

Konsert Fikrət Əmirov adına Azərbaycan Dövlət Mahnı və Rəqs Ansamblının ifasında "Vətən süitəsi" ilə başlayaraq davamında Əməkdar artistlər İlkin Əhmədov, Babək Niftəliyev və Səbinə Ərəblinin ifasında "Qarabağ şikəstəsi", Vətən müharibəsində Azərbaycana əsl qardaşlıq dəstəyi göstərən

Malini təmsil edən Şeyx Tidiane Sekin etno-caz qrupunun "San-qa Bo" kompozisiyası, "Pakistan rəngləri" qrupunun "Bhanqra" rəqsi, "Melitassi" Gürcü Folklor Rəqs Ansamblının "Svanuri" rəqsi, Azərbaycan Dövlət Rəqs Ansamblının ifasında avar xalq rəqsi, Tunisin "Yuma" duetinin "Smek" kompozisiyası, Özbəkistanın "Baxor" Dövlət Rəqs Ansamblının "Bayot" xalq rəqsi, Əməkdar mədəniyyət işçisi aşiq Samirə Əliyeva və aşiq Əli Tapdıqoğlu'nun ifasında "Qarabağ qaytağısı" saz havası, Polad Bülbüloğlu və Bakı Xoreoqrafiya Akademiyasının "Xarıbülül"

Avropa və Asiya ritmləri

Mayın 13-ü festivalın ikinci günündə artıq günəşli Şuşa səması altında son illər yaradıcılıq fəaliyyətini Fransada quran musiqiçi Etibar Əsədlinin qrupu folktronika tərzində olan "Salam", "Qara qaşın vəsməsi", "Jamming mugham", "Mirror", "Sarı gəlin" kompozisiyalarını təqdim etdi. Festivalın folktronika səhifəsini Bolqarıstanın "Trigaida" kollektivi davam etdirdi. Daha sonra meydan, daha doğrusu, Cıdır düzü Folk-pop/Folk-caz ifaçılarının ixtiyarına verildi – "Cəngi" estrada folklor ansamblı Cavanşir Quliyevin "Bura Vətəndir", Vasif Hüseynin "Huzur", Vaqif Mustafazadənin "Qafqaz", Eduardo di Kapuanın "O sole mia", Polad Bülbüloğlu'nun "Aman, aman ayrılıq", Oqtay Kazımının "Dağlar", Vaqif Gərayzadənin "Ya sənindir, ya mənim" əsərlərini, xalq mahnısı "Leyla"nı təqdim etdi.

Türkiyənin Türk Dünyası Musiqi və Xalq Rəqsləri Ansamblının təqdimatında "Van yöresi" xalq rəqsi, Azərbaycanın Xalq artisti Polad Bülbüloğlu'nun ifasında "Çal oyna" xalq mahnısı, "Cəngi" Estrada Folklor Rəqs Ansamblının "Tənzərə", Əməkdar artist Şirzad Fətəliyev və nəfəs alətləri qrupunun "Turacı" xalq rəqsləri,

rəqs ansamblının təqdimatında "Qarabağım", Əməkdar artist Aybəniz Həşimovanın və "Bülbüllər" qrupunun ifasında "Vətəndən pay olmayır" mahnıları festivala zövq və qulaqoxşayan start verdi. Göründüyü kimi musiqi bayramının açılış festivalın qayəsini ifadə edən musiqi palitrası olaraq gerçəkləşdi.

Hər kəsə anlaşıqlı musiqi dili

Festivalın sonuncu, üçüncü günü musiqi bayramının Kiçik və Cıdır düzündəki Böyük səhnələrində Bakını təmsil edən "Qorqud" Folklor Ansamblı Cavanşir Quliyevin "Bura Vətəndir", xanəndə Rəvan Qaçayev Süleyman Ələsgərovun "Gözel Şuşa", Masallının "Halay" talış folklor qrupu "Lolo" və "Ləli" rəqslərini, Balakənin "Nənələr" ingiloy folklor qrupu "Nonoy bay" mahnısını, "Cahan" avar folklor qrupu isə "Çərkəz" rəqsini, Saatlı rayonunun "Adıgün" Axıska türklərinin folklor qrupu "Halay" rəqsini, İsmayıl-ıdan aşiq Elman Talıstanlı "Ordubadi" və "Şirvan gözəlləməsi" aşiq havalərini, "Çəsmə" folklor

ansamblı "Ey Vətən", "Süsən gülü" aşiq mahnılarını, Zaqatalanın "Hudulki" avar rəqs qrupu avar xalq rəqsini ifa etdilər. Yeni seyid dərviş kimi qəbul edilən və müasir ərəb musiqisinin ən parlaq simalarından biri olan misirli

"Mənim Azərbaycanım" Azərbaycan Dövlət Rəqs Ansamblı

musiqiçi Hamza Namira vokal və instrumental ifaları ilə həzrinliklə dinamikliyi bir araya gətirib gözəl bir musiqi tablosu yaratdı.

Festivalın bağlanması isə möhtəşəm rəqs karnavalı idi sanki. Səhnəyə ilk olaraq Azərbaycan Dövlət Rəqs Ansamblı çıxdı. Rəqqaslarımızın peşəkar və ürəklərə yol tapan ifasında "Mənim Azərbaycanım", "Qavalla rəqs", "Şələqoy", "Toy", "Qazağı", "Bahar", "Qaytağı" milli rəqslərimiz fərqli əsrarəngizlikdə təqdim edildi.

Ardınca Türkiyənin Ankara Türk Dünyası Musiqi və Xalq Rəqsləri Ansamblının rəqqaslarının "Van yörəsi", "Zeybək solo" və "Trabzon yörəsi" rəqsləri tamaşaçılara türk musiqisinin ilkinliyinə varmaq imkanı verdi.

Nəhayət, Gürcüstanın "Melitassi" Folklor Rəqs Ansamblının doqquz rəqsdən ibarət nəfis proqramı V "Xarıbülbül" Beynəlxalq Folklor Festivalının son akkordları olacaqdı... Amma... "Həmişə Şuşada!" alqışı təsirsiz ötürmədi - hamılıqla birlik rəqsi olan "Yallı"nı oynadıq. IV "Xarıbülbül"lə bağlı təəssüratlarını məxsusi olaraq "Mədəniyyət/Culture" üçün danışan Fərhad Bədəlbəyli demişkən, "heç kim dağılışmaq istəmədi", hamı çiyin-çiyinə, əl-ələ verib "Yallı" gedirdi.

Yeni-yeni festivallaradək, Şuşa! Görüşənədək, "Xarıbülbül! "Yallı" sədası səndən əskik olmasın, "Cıdır düzü"!

Fərhad Bədəlbəyli:

"...Əfrasiyab və Şəmsi Bədəlbəylilər, Süleyman Ələsgərov, Zülfü Adigözəlov, Bülbül yığışdırlar, yaradıcılıq söhbətləri edirdilər, İsa bulağında muğamat dinləyirdilər... Bir sözlə, Şuşa sanki behişt idi. Mən keçən əsrin 90-cı illərinə qədərki Şuşanı belə xatırlayıram. Və indi 27 illik həsrətdən sonra yenidən artıq ikinci dəfə Şuşada, Cıdır düzündə "Xarıbülbül" festivalını keçirməyimizə, qalib xalq adını qazandığımıza görə hər gün ilk növbədə şəhidlərimizə və qazilərimizə minnətdar olmalıyıq, bütün tədris müəssisələrində hər gün onların ömür yolundan şagirdlərə, tələbələrə bəhs edilməlidir. Və təbii ki, ərazi bütövlüyümüzün bərpası Ali Baş Komandan, Prezident İlham Əliyevin düzgün siyasəti sayəsində mümkün oldu.

Əgər məndən soruşsanız ki, həyatınızın ən xoşbəxt anı hansıdır, düşünmədən deyərəm ki, cənab Prezident, Ali Baş Komandanın "Əziz Şuşa, sən azadsan!" xitabında Şuşa sözündən sonrakı pauza anı..."

Rəşad Məcid:

"Cənab Prezident hər dəfə Şuşada olarkən müqəddəs şəhərimiz barədə dərin mənalı, sevgi dolu fikirlər səsləndirir. Şuşada olmağın verdiyi mənəvi və fiziki güc inanılmazdır. Şuşa ovqatı, Şuşa aurası adamı Bakıda da tərk etmir, güc, enerji getdikcə artır, çoxalır."

Yalçın Adıgözəlov:

"...Şuşa qeyri-adi bir yerdi, bu torpaqda izahedilməz enerji var. Cıdır düzü kosmosa bənzəyir, burada hər şey başqa cür görünür. Mən dünyanın bir çox ölkələrində olmuşam, amma belə möhtəşəmliyi heç yerdə görməmişəm. Biz əlimizdən gələni etməliyik ki, dünya səviyyəli musiqiçilər, tanınmış elm, sənət adamları Şuşanı görsünlər."

Ramiz Quliyev:

"...Şuşa, Cıdır düzü 30 ilə qədər mənfur düşmənin işğalı altında Azərbaycan musiqisinə, muğamına, simfonik əsərlərinə həsrət qalmışdı. Nəhayət ki, o torpağın, Azərbaycan mədəniyyətinin, incəsənətinin, muğamının sahibi olaraq Şuşanı Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı elan etmişik. Və artıq ikinci ildir ki, burda birbirindən gözəl musiqi tədbirləri keçirilməkdədir. Biz buna milli birliyimiz sayəsində nail olduq. "Xarıbülbül" Beynəlxalq Musiqi Festivalı işğaldan azad edilmiş Qarabağda ilk musiqi bayramı kimi artıq beşinci dəfə keçirilir. Ömrünün 60 ilini Azərbaycan musiqisinə, incəsənətinə həsr edən sənətkar, əsgər kimi deyə bilərəm ki, bu festivalda çox möhtəşəm anlar yaşadıq. Dünyanın demək olar ki, 30-dan çox ölkəsində festivallarda iştirak etmişəm. Lakin bu cür möhtəşəmliyin şahidi olmamışdım. Bu möhtəşəmlik qalib xalqın ruhunun möhtəşəmliyinin təzahürüdür..."

Səyavuş Kərimi:

"IV" Xarıbülbül festivalında da iştirak etmişdim. Azad edilmiş Şuşada artıq ikinci dəfə belə bir festivalın keçirilməsi mədəniyyətimiz üçün tarixi hadisədir. Təbii ki, hər dəfə açılışda ölkə Prezidenti, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin və Birinci vitse-prezident Mehriban xanım Əliyevanın iştirakı tədbirə xüsusi ruh yüksəkliyi verir.

Ötən ilki festivalın proqramının Azərbaycanda yaşayan etnik xalqların incəsənət nümunələri əsasında tərtib edilməsi Şuşanın və bütövlükdə Qarabağın azadlığa qovuşmasında ölkəmizdə yaşayan bütün xalqların nümayəndələrinin iştirakına bir mədəniyyət töhfəsi idi. Azərbaycanın təbiəti də, mədəniyyəti də, milli tərkibi də çox rəngarəngdir. Builki "Xarıbülbül" isə bildiyiniz kimi folklor musiqisi mövzusunda idi, bir neçə ölkədən folklor kollektivləri Şuşaya toplaşmışdılar. Təbii ki, ildən-ilə bu festival daha da inkişaf edəcək, fərqli xassəli konsert proqramlarının meydanı kimi tarixə çevriləcək. Musiqinin bütün janr və növləri burada təmsil olunacaq.

Şuşanın Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı elan edilməkdən əlavə türk dünyasının da mədəniyyət paytaxtı elan edilməsi bu təkrarsız şəhərin bərpa-abadlıq işlərini daha da sürətləndirəcək, burda yeni-yeni konsert, teatr, kino salonları inşa ediləcək və biz mədəniyyətimizi dünyaya Şuşa platformasından yaymağımızdan, hər dəfə oranın əsrarəngiz təbiəti ilə təmasdan hədsiz xoşbəxt olacağıq. Mən sözsüz ki, hər dəfə Şuşaya səfər zamanı özümü çox xoşbəxt sanıram. Çünki mədəniyyətimizin nə qədər geniş anlama, nə qədər dərin, zəngin qatlara malik olmasını daha aydın duyuram..."

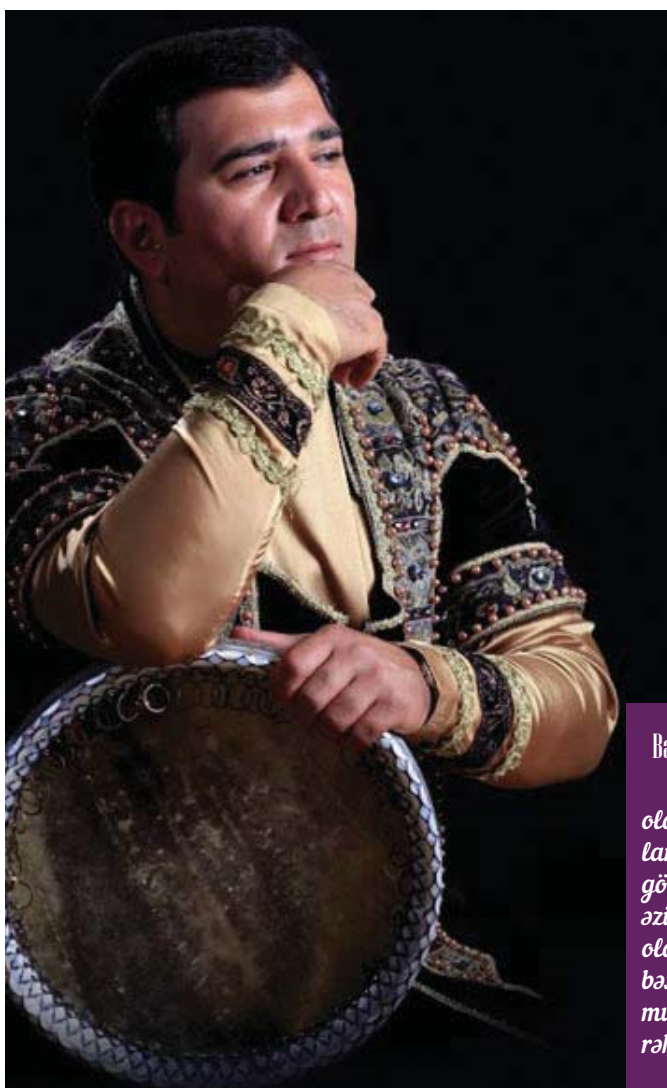

"Xaribülbül" - V İştirakçılar

Fikrət Əmirov adına Azərbaycan Dövlət Mahnı və Rəqs Ansamblının rəqs qrupu

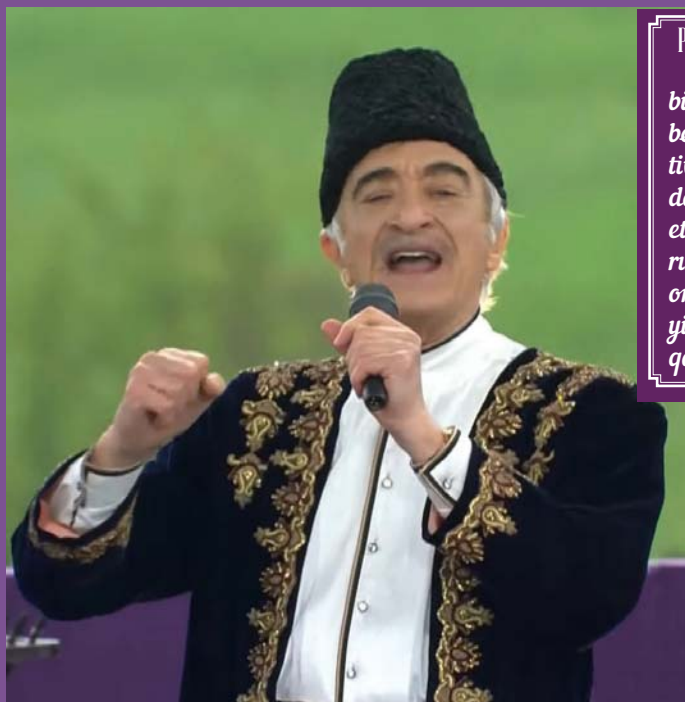
Elçin Abbasov, ansamblın direktoru, Əməkdar mədəniyyət işçisi:

"Bu ilin 12-14 may tarixində Şuşa şəhərində keçirilmiş V "Xaribülbül" Beynəlxalq Folklor festivalına etno elektronik musiqi, folk-caz, folk-rok, folk-pop və müxtəlif zəngin dünya musiqi janrlarından ifalar təqdim edən kollektivlərin dəvət olunması, festivala bir ayrı rəng qatmışdır. İl-ildən "Xaribülbül" festivalının coğrafiyası genişlənərək, dünya festivalları sırasında özünəməxsus yer tutub geniş tamaşaçı rəğbətini qazanmaqda davam edir. Dahi Üzeyir Hacıbəyli tərəfindən əsas qoyulmuş, 85 illik sərəfli yaradıcılıq yolu keçən Fikrət Əmirov adına Əməkdar Kollektiv, Azərbaycan Dövlət Mahnı və Rəqs ansamblın festivalın açılış mərasimindəki möhtəşəm çıxışı isə bəstəkarın ruhuna və doğma Şuşamıza dərin ehtiramımızın təəcəssümüdür. Var olsun azad, müstəqil Azərbaycanımız".

Babək Niftəliyev (xanəndə):

"İştirakçıları arasına qatılmaq şərəfinə nail olduğumuz bu festivalda inanılmaz gözəl anlar yaşadım. Bu sevinci xalqımız uzun zaman gözləyib, lakin ümidini itirməyib. Hamımıza əziz olan Cıdır düzündə bunun bir daha şahidi oldum. İllərlə gözlədiyimiz həmin qələbəni bizə bəxş etmiş Ali Baş Komandana və sanlı Ordumuza minnətdarlıq edir, şəhidlərimizə Allahdan rəhmət diləyirəm".

Polad Bülbüloğlu :

"Bizim musiqi mədəniyyətimizin tarixi çox zəngindir. "Xarıbülbül" festivalının bərpası bu zənginliyə yeni güc gətirdi. Festivalın beynəlxalq statusu bərpa edilib. Bundan sonra "Xarıbülbül" festivalı dünya festivalları sırasında öz yerini tutacaq. Mən çox şadam, hədsiz xoşbəxtəm ki, havaxtsa başladığımız iş uğurla davam etməkdədir. Hörmətli Prezidentimiz bu festivala böyük diqqət ayırır. Və təbii ki, Birinci vitse-prezident Mehriban xanım Əliyevanın, onun rəhbərlik etdiyi Heydər Əliyev Fondunun, Mədəniyyət Nazirliyinin, Şuşa şəhər qoruyq idarəsinin təşkilatçılıq işlərinin nəticəsi göz qarşısındadır - bu festival yaşayacaq!"

Polad Bülbüloğlu və Bakı Xoreoqrafiya Akademiyasının "Xarıbülbül" ansamblı

Şirzad Fətəliyev və nəfəs alətləri qrupu

Balaban ifaçısı, Əməkdar artist Şirzad Fətəliyev:

"Cənab Prezidentin yağışın altında diqqətlə ifaçıları dinləməsi, Azərbaycan musiqisinə, incəsənətinə dəyər verməsi bizi daha da ruhlandırırdı.

Qarabağı üzüyə bənzətsək, Şuşa onun ən qiymətli qasıdır. 30 il ərzində arzulayırdıq ki, ifamız o dağlara səs salsın. Ona görə bu səfər qədər sevincli digər səfər təsəvvür etmək mümkün deyil. Əzəli-əbədi torpaqlarımıza nəhayət ki, qədəm qoymağımızdan nə qədər sevinib qürurlansaq da, şəhidlərimizin qanı hələ qurumamış daşa-torpağa, Xursidbanu Natəvanın, Üzeyir Hacıbəylinin, Bülbülinin güllələnmiş heykəllərinə baxanda ürəyimizdən qara qanlar axır. Düşmənlərimiz anlamalıdırlar ki, bizim nə ərazi bütövlüyümüzə, nə də milli-mədəni dəyərlərimizə sahib ola bilməyəcəklər.

Mənim bir arzum da var: torpaqlarımız kimi, balaban da erməni işğalından azad edilsin. Balaban "duduk" adı ilə erməni xaqının milli aləti kimi representativ siyahıya salınanda mən bir arasdırma apardım və gördüm ki, Əli Kərimov adlı bir balaban ustanın bütün balaban ifası lent yazıları pozulub. Atam Nizam Fətəliyev də ondan öyrənib balaban sənətinin incəliklərini. Kataloqda lent yazılarının adı var, lentin özü isə yoxdur. Demək istəyirəm ki, ermənilər tərəfindən balabanı mənimsəmə əməlləri sovet dönmindən aparılıb. Amma biz Əli Kərimovun lent yazılarını Almaniyadan, Fransadan tapdıq. Moskvaya da sorğu göndərmişik, cavab gözləyirik.

Müasir dövrimizdə Azərbaycanda balaban festivalının keçirilməsi bu gözəl alətin ifaçılarına ən mötəbər konsertlərdə daha tez-tez yer ayrılmasına və ən yaxın zamanda balabanın öz adı ilə sivil dünya tərəfindən tanınmasına ümid yaradır".

Əməkdar mədəniyyət işçisi Aşıq Samirə:
“Mədəniyyət paytaxtımız Şuşa şəhərində olmaq bir çoxları kimi, mənim də arzumd idi. Hələ məktəb illərindən musiqimizi, tariximizi, ədəbiyyatımızı öyrəndikcə bu qədər görkəmli şəxsiyyətlərin ata yurdu olan Şuşanı daima möcüzələr diyarı kimi xəyalımda canlandırırdım. “Xarıbülbül” festivalında iştirak üçün Şuşaya doğru yol gedərkən bu yolda canından keçən igidlərimizi qürurla anırdıq. Bir yandan itirdiyimiz canlara görə kədərimiz, bir yandan 30 illik həsrətin bitməsi sevinci, “Dəmir yumruğa” çevrilərək zəfər qazanan xalqımızla qürur hissi və sairə duyğularımı nə qədər ifadə etsəm də azdır. Şuşaya ilk səfərimin “Xarıbülbül” festivalında iştirakımla bağlı olmağı sevincimə sevinc qatdı. Bu festivalı ancaq keçmiş zamanda xatırlamaq məni həmişə üziyirdi. Bir çox dünya ölkələrində festivalların iştirakçısı olmağıma baxmayaraq, mənim üçün ən dəyərlisi “Xarıbülbül” festivalı, ən böyük, ən əlçatmaz səhnə Şuşada qurulan səhnə, ən böyük sevinc, qürur hissi ilə ifadə məhz burada oldu. Və yalnız xəyalımda canlandırdığım Şuşanı bizə bəxş edən Allaha şükürlər olsun, şəhidlərimizin ruhu qarşısında, bütün igidlik göstərən Azərbaycan ordusu qarşısında, öz siyasəti ilə, “Qarabağ Azərbaycandır!” şüarı ilə bizi Qalib Xalq edən Ali Baş Komandanımızın varlığı qarşısında baş əyirəm. İnanıram ki, bu torpaq bundan sonra da neçə-neçə görkəmli şəxsiyyətlər yetirib dünya mədəniyyətini zənginləşdirəcək”.

Səbinə Ərəbli (xanəndə):

"Şuşaya ilk səfərim idi. Qarışıq hisslər keçirdim bura çatanda - həm sevinc və qürur, həm də şəhidlərimizə, qazilərimizə görə kədər... Nə xoş mənə ki, "Xaribülkül" festivalında iştirak etdim. Təşkilatçılara dərin təşəkkürümü bildirirəm. Şuşanın nədə bir mistik qüvvəsi var. Adamı özüinə çəkir. Ona görə əslində heç qayıtmaq istəmirdim..."

"Şuşada olmaq, buradakı məşhur Cıdır düzündə həmvətənlərimizin önündə çıxış etmək mənə çox gözəl bir yuxu kimi gəlirdi. Nə gözəl ki, bu, yuxu yox, əsrarəngiz bir həqiqət idi! Buradakı sevincli üzləri, keçirdiyim xoş hissləri heç vaxt unutmayacağam!"

İlkin Əhmədov (xanəndə):

Aybəniz Həşimova və "Bülbüllər" qrupu

Aybəniz Həşimova:

"Hələ də o gözəl təəssüratların təsiri altındayam. Həyatımda ilk dəfə idi ki, səhnəyə tamamilə həyəcənsiz çıxdım. Özümü səhnədə rahat və xoşbəxt hiss edirdim. Bu da ona görə idi ki, Vətən azaddır və mən Şuşada, Cıdır düzündə "Vətəndən pay olmayır" oxuyuram. Adama elə gəlirdi ki, Şuşanı azad edən qəhrəman, igid oğullarımız səhnədə bizimlədir. Onlar sanki yağışa çevrilmişdilər. Çox gözəl idi. Çox qürurverici idi.

Allah şəhidlərimizə rəhmət eləsin. Qazilərimizə şəfa və can sağlığı versin. Dövlətimizə daim zirvələrdə olmağı arzu edirəm".

Oğaq Əsgərov, xanənda, əməkdar artist:

"7 Qarabağ müharibəsi qazisi və musiqi mədəniyyətimizin təbliğatçısı olduğumdan bu festival mənim üçün çox önəmlidir və ölkəmizdə belə bir festivalın keçirilməsi möhtəşəmdi".

Aşıq Elman Talıstanlı (İsmayil):

"Qarabağda, xüsusilə onun beşiyi Şuşada "Xarıbülül" festivalında iştirak etmək heç yuxumuza da girməzdi. Allah şəhidlərimizin ruhunu şad eləsin, qazilərimizə can sağlığı versin, onların sayəsində bizə bu gözəl günlər nəsib oldu".

Arslan Növrəsi :

“Uşqlıq illərindən atamızın, babamızın söhbətlərindən Şuşa haqqında çox eşitmişik. Kötücəsi olduğumuz babamızın, Şuşanın sayılıb-seçilən şairlərindən olan Mirzə Ələsgər Növrəsin şeirlərini atam Növrəs toplusu halına salıb çap etdirmişdi. O kitabda Mirzə Ələsgər Növrəsin fotoportreti var və Şuşa deyəndə ilk təəssüratım, ilk anım hissim bu fotoportretlə bağlıdır. Mirzə Ələsgər Növrəsin poetik irsinə ədəbiyyat tarixçiləri Məhəmməd Füzuli irsi ilə bərabər dəyər verirlər. Seyid Əzim Şirvaninin babamıza xitabən yazdığı “salam olsun sənə Kəbəyi-əhli-səfa, Növrəs” kimi tarixi məqamlar da çoxdur. Ərəb, rus dillərini gözəl bilən, tərdaustalıqla ifa edən, şahmat oyununda bacarıqlı olan, Krilovun ilk tərcüməçisi kimi tanınan və bütünlükdə bu bacarıqlara gənc yaşlarında yiyələndiyinə görə “Növrəs” təxəllüsünü qazanan Mirzə Ələsgər Növrəs o dövrdə Xurşidbanu Natəvan, Mir Mövsüm Nəvvabla birlikdə “Məclisi-Üns”, “Məclisi-Fəramuşan” kimi ədəbi məclislərin yaradıcılarından biri olub. Hər kəsə bəllidir ki, məclislərin bütünlükdə Azərbaycanın mədəniyyət aləminə böyük təsiri olub. “Xarıbülbül” festivalına gəlincə, əvvəlki üç festival haqqında yalnız böyüklərdən eşitmişəm təbii ki... Və nəhayət 30 ilə yaxın həsrətdən sonra artıq V “Xarıbülbül”ün iştirakçısıyıq. Buxoşbəxtliyi bizə rəşadətli, cəsur ordumuz və onun başında dayanan Ali Baş Komandan cənab Prezident İlham Əliyev bəxş etdi. Bütün 44 gününü biz hər an həyəcanla yaşayırdıq. Nəhayət, həsrətimizin, həyəcanımızın bəhrəsini görərək təkcə “Xarıbülbül” festivalına deyil, bir çox tədbirlərə ev sahibliyi edirik. Bu festivalda solo proqramla çıxış etməyə layiq görülməyimdən çox qürurluyam. Cıdır düzündə, qalibiyyət meydanımızda çıxış etməyin doğurduğu hissləri sözlə çatdırmaq mümkün deyil. Qoçaq Əsgərova ilk birgə çıxışımız məhz bu festivalda baş tutdu. Kvartet daxilində etno-cazi slubunda maraqlı bir tandem alındı, mənəcə... “Xarıbülbül”dən sonra bizi Avropa və Amerikada verəcəyimiz konsertlər gözləyir. Etno-caz kvarteti ənənəvi caz üçlüyündən və tardan ibarətdir. Tarı caz üçlüyü müşayiət edir. Solo ifa təbii ki, tarə məxsus olur. Tar ifası bədahətən harmonik improvizasiyalarını edir, davamıdır. Tar alətində bu cür ifa tətbiqləri ilk dəfədir. Buna gəlib çatmaqdan ötrü mənə muğamla sıx bağlılığım və keçdiyim məktəb kömək etmişdir. Həmişə belə bir qənaətdə olmuşam: beyin, əl və ürək vaxtda çalışmalıdır ki, ideyalar gerçəkləşsin”.

Mircavad Cəfərov, "Cəngi" estrada folklor qrupunun bədii rəhbəri

"Mən o nəslin nümayəndəsiyəm ki, 30 il əvvəlın uğursuzluqları gözlərimin qarşısında baş verib, o acılar içimizdən keçib. Amma bu 30 ildə ərazi bütövlüyü-müzü nə vaxtsa bərpa edəcəyimizə ümidim azalmayıb. Və belə də oldu - Ali Baş Komandanımız, ordumuz 44 günlük müharibədə zəfər qazandı.

"Xaribülbül" festivalına gəlinca, TV, qələbədən sonra isə birinci dəfə keçirilən festivala televizorla baxanda dəvət edilməməyimə çox təəssüflənmişdim. Amma növbəti il şükürlər olsun ki, Heydər Əliyev Fondu və Mədəniyyət Nazirliyinin təşkilatçılığı ilə keçirilən V "Xaribülbül" Beynəlxalq Folklor Festivalının açılışında rəhbərlik etdiyim "Cəngi" rəqs qrupu ilə, ikinci gün isə "Cəngi" estrada-folklor ansamblı ilə çıxış etdik. Dünyanın bir çox səhnələrində çıxış etmişik. Amma Cıdır düzündə qurulmuş səhnədəki çıxışın təəssüratı bənzərsizdir. Elə bil ki, dünyanın əlçatmaz nöqtəsinə gəlib çatmışdım. Təsvirəgəlməz sevinc və qürur hissi idi. Amma bu sevinc və qürur hissələrini verdiyimiz qurbanlar səbəbindən doğan hüzn də müşayiət edir, təbii ki - şəhidlərimizin qanı tökülən yerlərə gül-çiçək dəstələri qoyaraq ruhlarını şad etdiyimizə inanırıq. Şuşanın heç bir ağır hərbi texnika olmadan, əsasən əlbəyaxa döyüşlər hesabına, əsgərlərimizin yaralanmış döyüş yoldaşlarını ciyində dağın başına kimi aparıb çatdıraraq geri alınması bildiyiniz kimi, dünya hərbi tarixinə yeni şərəfli səhifə kimi yazıldı. Bundan az müddət sonra ən müasir standartlara uyğun Zəfər yolunun salınması ruh yüksəkliyimizi daha da artırdı. Dövlətimizin düzgün siyasəti sayəsində biz sənət adamları artıq yeni bir şövqlə yaradıcılıq fəaliyyətimizi davam etdirmək əzmindəyik.

30 yaşlı "Cəngi" estrada-folklor ansamblına 20 ildən bəridir ki, rəhbərlik edirəm. Kollektivimizin ilk yubiley anonsunun məhz "Xaribülbül" festivalında verilməsi, birinci yubiley konsertimizin məhz Cıdır düzündə baş tutması bütün bu bəxtiyarlıq hissini təsvirəgəlməz həddə çatdırdı. Və sözsüz ki, "Xaribülbül" festivalındakı çıxışımız yeni kompozisiyaların yaranmasına ilham mənbəyi oldu. Şuşa səfərindən əvvəl repertuarımıza Xudayar Yusifova həsr etdiyimiz kompozisiya, "Qarabağ" şikəstəsinin motivləri üstündə sözləri müasir dünya ilə səsləşən "Azad Qarabağ", "Xaribülbül" kompozisiyaları var idi. Şuşadan qayıdandan sonra yeni instrumental kompozisiya üzərində işləyirik. Yəqin ki, adını "Zəfər" kompozisiyası qoyacağıq".

"Halay" talış folklor qrupu

Natəvan Əliyeva, Masallının "Halay" talış folklor qrupunun hədii rəhbəri:
"Dünyanın ən gözəl səhnələri, ən möhtəşəm festivalları "Xarıbülbül" festivalı ilə müqayisə oluna bilməz. Çünki bu bizim doğma səhnəmiz, doğma festivalımızdır".

Rəvan Qaçayev

Ahmedowsky trio (Azərbaycan)

"Nənələr" ingiloy folklor qrupu

Övrət Muradov, Balakən rayonunun "Nənələr" ingiloy folklor ansamblının hədi rəhbəri:

"Qələbədən sonra artıq ikinci dəfədir "Xarıbülbül" festivalında iştirak edirik. Ötən ilki "Xarıbülbül"dən sonra kollektivimiz yeni yaradıcı təkanlar alıb. Əhvalımız nikbindir. Nənələr yeni mahnılar üzərində işləyirlər, çalışırlar ki, çıxışları daha da maraqlı, daha da uğurlu olsun.

Azərbaycanda yaşayan azsaylı xalqların nümayəndələri də Vətənin müdafiəsində yaxından iştirak ediblər, Şuşa uğrunda da igidliklə döyüşüblər. Son müharibədə Balakən 100-dən çox şəhid verib. Onlar bizim yaddaşımızda daim qalacaqlar. Nənələrimiz öz fəaliyyətləri ilə həm də şəhidlərimizin ruhunu yaşadırlar".

"Adıgün" Axıska türklərinin folklor qrupu

Rüfət Xəlilzadə, Dövlət Rəqs Ansamblının bədii rəhbəri, Xalq artisti:

"Ansamblımız tam, 70 nəfərlik heyətlə 30 illik həsrətdən sonra ilk dəfə idi ki, ata yurdumuz olan Qarabağda, doğma Şuşamızda "Xarıbül" festivalında iştirak edirdi. Sözüün acığı, çox həyəcanlı idik, çünki arada 30 illik həsrət vardı və çox ciddi hazırlaşırıq, çünki bilirdik ki, bu beynəlxalq festivaldı və biz Azərbaycanın rəqs sənətini ən yüksək səviyyədə təqdim etməliydik.

Açılış mərasimində "Mənim Azərbaycanım" süitasını ifa etdik. Düzdü, hava şəraiti bir az çətinliklər yaratdı. Amma dünyaya və mənfur qonşularımıza bir daha bəyan etdik ki, necə olur-olsun biz Qarabağımızdan, Şuşamızdan ayrılmazıq. Çıxışımız həmişəki kimi, yüksək səviyyədə keçdi.

Festivalın ikinci günü isə ansamblımızın Türkiyə və Gürcüstan ansambları ilə birgə çıxışı nəzərdə tutulmuşdu. Bu proqramda yenə də "Mənim Azərbaycanım" süitasını, xanımların yaylıqlarla "Bahar", bəylərin "Qazağı", Şələqoy", Qaytağı" rəqslərini ifa etdik. Cıdır düzündə, təbiətin qoynunda bizim milli musiqimizin səslənməsi, rəqslərimizin ifası insanı başqa bir aləmə aparır - qürur və sevinc göz yaşlarını ram edə bilmirsən.

Şükürlər olsun ki, ordumuzun və Ali Baş Komandanumuzun sayəsində bu zəfəri çaldıq və nəhayət ki, 30 ildən sonra Qarabağımıza, Şuşamıza qovuşduq. Zəfər yolu ilə Şuşaya doğru yol gedərkən rəqs kollektivimizin yeni üzvü, 44 günlük Vətən müharibəsinin qəhrəmanlarından biri, dövlət başçımız tərəfindən 5 medala layiq görülmüş, Şuşanın azad edilməsində də iştirak etmiş Namaz Tağıyev məna həmin Zəfər yolu ərazisini Vətən müharibəsi günlərində necə addımladıqlarını əks etdirən videokadr göstərdi. Bu kadr Şuşanın qaytarılmasının necə çətinliklər hesabına başa gəldiyini əks etdirir. Təsirlənməmək mümkün deyil.

Allah şəhidlərimizə rəhmət eləsin, qazilərimizə can sağlığı versin, ordumuzu qorusun, Ali Baş Komandanımız qədəmlərini möhkəm etsin. İnşəAllah bundan da böyük zəfərlərimiz qarşıdadır. Biz də əlimizdən gələni etməliyik ki, milli mədəniyyətimizi qoruyaq və dünyaya çatdıraq".

"Huduki" Zaqatalanın avar rəqs qrupu

Elmurađ Cinagev, "Huduki" Zaqatalanın avar rəqs qrupunun rəhbəri:

"Otuz il idi ki, biz bura gəlib-çıxmağı arzulayırdıq. Allaha şükür ki, arzumuz ürəyimizdə qalmadı. Qəsəng də rəqs elədik, hər şey əladır. Bizə dəstəyinə görə Şəki Regional Mədəniyyət İdarəsinin rəhbərliyinə, xüsusən də Zaqatala Mədəniyyət Mərkəzinin direktoru Aybəniz Heydərovaya təşəkkürümüzü bildiririk!.

"Huduki" qrupunun adından bütün Azərbaycan xalqını salamlayırıq. Qarabağ Azərbaycandır!"

"Çəsmə" folklor ansamblı

QONAQLAR

"Xaribülbül"ü necə "dərdirər"...

Qafqazın konservatoriyası adlandırılan və bu ad-sanı ləyaqətlə qoruyub-saxlamaqda olan Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı Şuşa şəhərində mayın 12-dən 14-dək keçirilən V "Xaribülbül" Beynəlxalq Folklor Festivalında çıxış edən əcnəbi musiqiçilərdən daha öncə Azərbaycanda olub-olmamalarını, bura səfər edənə qədər ölkəmiz və musiqimiz haqqında nə kimi məlumata malik olduqlarını, musiqimizin, "Xaribülbül" festivalının, Şuşanın, Qarabağ ab-havasının onlarda hansı təəssüratlar yaratdığını, hansı yeni yaradıcılıq ovqatına köklədiyini xəbər aldığımız.

Orxan Alptekin, Ankara Türk Dünyası Musiqi və Xalq Oyunları Ansamblının bədii rəhbərinin köməkçisi (Türkiyə):

"Azərbaycanda bir neçə dəfə olmuşuq, bir neçə tədbirdə iştirak etmişik. Amma təbii ki, budəfəki səfərimiz tam fərqli idi. Həm ilk dəfə idi Qarabağ torpağına qədəm qoyduq, həm də 30 illik həsrətdən sonra Azərbaycan xalqının nəhayət ki Qarabağa qovuşmasının sevincini bölüşməyimizin qürur və fərəhini yaşadıq. Bu vaxtadək şərqilərdə dinləyib təəvvür etdiyimiz gözəllikləri, Azərin xanımın nəğmələrində ifadə etdiyi Azərbaycan bayrağının əzəli torpaqlarında yenidən dalğalanacağına nəhayət ki gerçəkləşməsini öz gözlərimizlə gördük. Bu zaman keçirdiyimiz hissləri sözlə ifadə etmək mümkün deyil. Zətən, Azərbaycanda keçirilən bütün tədbirlər yüksək səviyyədə keçirilir, "Xaribülbül" festivalı isə dediyim kimi daşdığı anlam səbəbindən daha da mükəmməl duyğular doğurdu. Uşaqlığı, gəncliyi o torpaqda keçmiş insanların sevinc göz yaşlarını görmək bizi də rıqqətə gətirdi. Çünki Azərbaycanla Türkiyə hər zaman qardaş olub və bu dünya durduqca davam edəcək. Festivalın baş tutmasında bizim də öz çıxışımızla əməyimizin olmasından son dərəcə xoşbəxtik..."

Ankara Türk Dünyası Müzik ve Halk Dansları Topluluğu (Türkiyə)

Ankara Türk Dünyası Müzik ve Halk Dansları Topluluğu türk xalq rəqslərini müasir sənət növü kimi qəbul etmək və Türkiyənin mədəni və folklor dəyərlərini tanımaq məqsədilə 1975-ci ildə yaradılmışdır.

Kollektiv ölkə xaricində və daxilində çoxlu sayda konsertlər həyata keçirmiş, bir sıra xarici radio və televiziya kanallarında uğurlu çıxışları nümayiş olunmuşdur.

Kollektiv səciyyəvi türk xalq rəqslərini özünəməxsus şəkildə təqdim edir və repertuarında ölkənin fərqli bölgələrinin xalq rəqsləri yer almaqdadır.

Sözügedən rəqs kollektivi həmçinin Türkiyə daxilində çoxsaylı çıxışlar həyata keçirmiş və ölkə xaricində isə 60 fərqli ölkədə 2000-dən çox konsertlər keçirmişdir.

Ankara Türk Dünyası Müzik ve Halk Dansları Topluluğu (Türkiye)

Aişə Xan, Lahor şəhərinin mədəniyyət üzrə direktor müavini (Pakistan):

"Azərbaycana ilk səfərim idi. Ölkənizə gələndən əvvəl etibarlı mənbələrdən Azərbaycan, azərbaycanlılar və Azərbaycan musiqisi haqqında məlumat toplayıb kiçik araşdırma apardım. Azərbaycan musiqisinin insana təsir gücü çox böyükdür. "Xaribülbul" festivalına gəlincə, düşünürəm ki, növbəti festivalda fyuji tərzini vüsət taparsa, müxtəlif ölkələrin musiqi mədəniyyətlərinin yeni bir təqdimatı baş tutmuş olar. Azərbaycandan, onun Qarabağından, Şuşasından qazandığım təəssüratı belə ifadə edərdim: dünyanın bu hissəsinə, eləcə də dünya musiqisinə musiqi gətirməyin əla yolu. Gələn il də bu festivala dəvət edilsək, yeni yaradıcı ideyalarımızın gerçəkləşməsinin şahidi olacaqsınız, inşaAllah..."

"Colors of Pakistan" (Pakistan)

"Colors of Pakistan" əsasən Pəncab, Sindh, Puştun, Bəluçistan və Gilgit xalq rəqsləri daxil olmaqla Pakistanın müxtəlif bölgələrinin mədəni rəqslərini təqdim edən ifaçılar qrupudur.

Beş çayın vətəni olan Pəncab cəsur, qonaqpərvər xalqı, coşqun bayramları və şənlikləri ilə tanınır.

Sindh sülh, sevgi, romantika, böyük mədəni və bədii dəyərlərin vətəni olmuşdur.

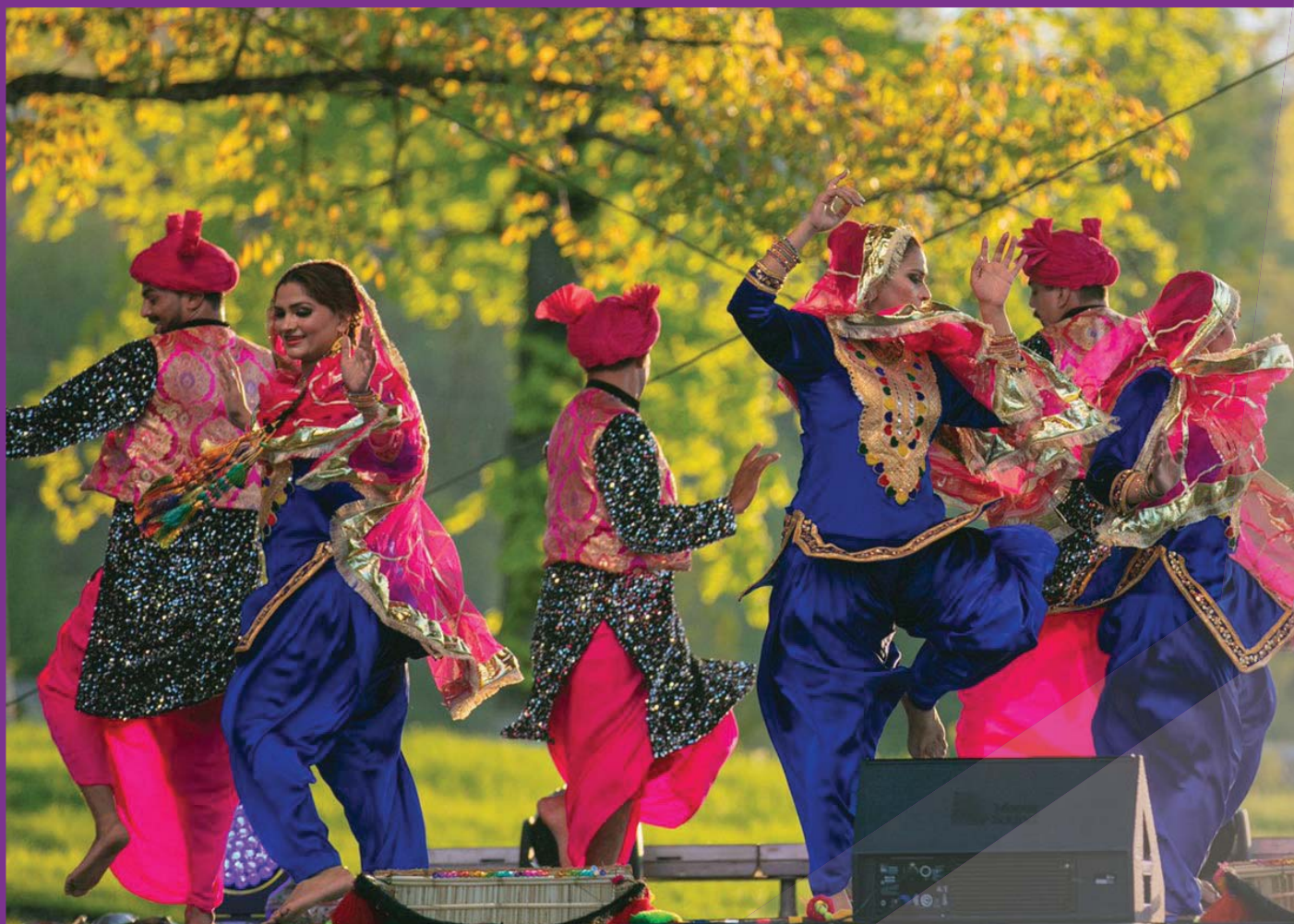
Puştun mədəniyyətinin vətəni Şimal-Qərbi Pakistan torpaqlarıdır. Puştun mədəniyyəti qədim həyat tərzini olan Puştunvaliyə əsaslanır.

Bəluçistan tayfası və bayramları ilə tanınır. Şairlər və hekayəçilər Bəluç Mədəniyyətində çox hörmətlidirlər. Bəluç xalq rəqsi Dochaap kimi tanınır, əl çalarkən dairəvi hərəkətlə ifa olunur.

Gilgit çoxşaxəli mədəniyyətə, etnik qruplara, dillərə və müxtəlif mənşələrə ev sahibliyi edir. Mədəniyyətlərin bu çoxluğu Gilgitin strateji yerləşməsi ilə əlaqədardır. Ənənəvi Gilgit rəqsi Hareep kimi tanınır.

"Colors of Pakistan" (Pakistan)

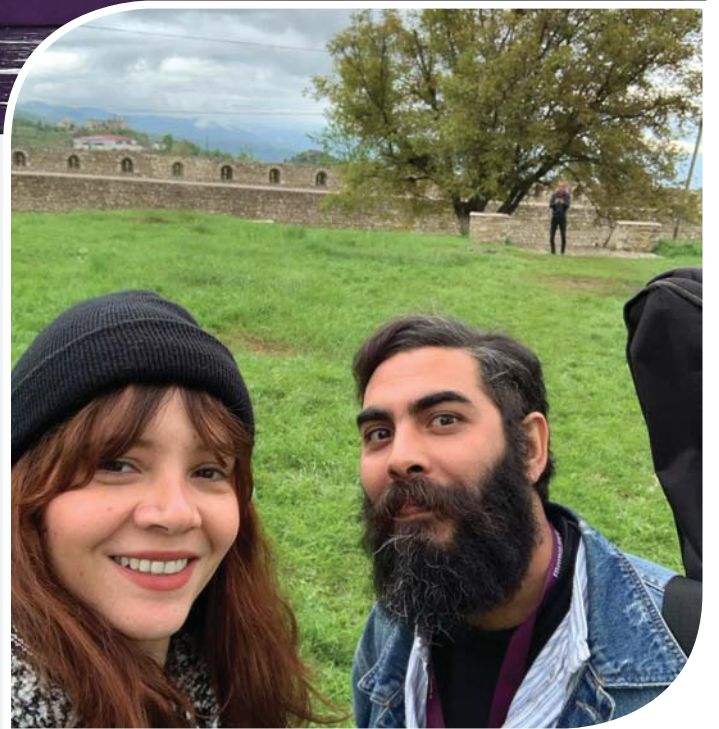
"Yuma" dueti, Sabrin və Rami (Tunis):

Azərbaycana gəlməmişdən əvvəl onun türk ölkəsi olduğunu bilsək də, Azərbaycan və onun musiqisi haqqında az məlumatımız var idi.

Bizi yerli musiqi səhnəsi, xüsusən Şuşa və Bakıda aşkar etdiyimiz yerli caz səhnəsi heyran etdi və yerli xalq musiqisi fərqli səslənsə də, Azərbaycan musiqisi (muğam) ilə Tunis xalq musiqisi, həmçinin milli geyimlərimiz arasındakı oxşarlıqların sayı bizi təəccübləndirdi. Tunis şəhərinin və Tunisin bir sıra digər şəhərlərinin əhəmiyyətli bir hissəsi türklər (əsasən Oğuz türkləri) tərəfindən qurulmuşdur və biz gələcəkdə bu ümumi cəhətin araşdırılmasını vacib sayırıq. Festivalin təşkilatçıları, şəxsən mədəniyyət naziri cənab Anar

Kərimov tərəfindən qarşılanmağımız bizi çox sevindirdi və qürurlandırdı. Eyni zamanda uzaq olduğu qədər çox müasir və inkişaf etmiş bir ölkə ilə tanış olmaqdan hədsiz məmnun olduq. Azərbaycan olaraq, bir sözlə, Qarabağın və Bakının gözəlliyinə o qədər heyran qaldıq ki, yaxın gələcəkdə sizlərlə yenidən görüşməyi səbirsizliklə gözləyirik.

"Xaribülbul" festivalında olmağımız bizi gələcəkdə Azərbaycana bir pəncərə açmağa, Azərbaycanı və hətta digər qonşu türk ölkələrini gəzmək imkanlarını araşdırmağa ruhlandırdı, Şuşaya gəlincə, şəhər və insanların festivaldakı emosiyaları bizi yeni yaradıcılıq axtarışlarına köklədi, bu yəqin ki, "Yuma"-nın ən yaddaqalan konsertlərindən biri idi".

Yuma (Tunis)

Tunis dünyası və alternativ musiqi dueti olan Yuma Chupee Do və Rami Zoghlemi tərəfindən yaradılmışdır. Onların dostluğu və eyni musiqi janrına olan həvəsi ilk albomları olan "Chura"-nın ərsəyə gəlməsinə səbəb olmuşdur. Bu albom onların ilham aldıkları folk, rock, Trip Hop və dünya musiqisi janrlarının çalarlarından ərsəyə gəlmişdir.

Duet öz albomunu şairlər və bəstəkarların təqdim etdiyi güc və zəiflik, zəriflik və kobudluq, dalgınlıq və canlılıq, parlaqlıq və tutqunluq kimi duyğuların əsrarəngiz sistezindən formalaşdırmışdır.

Yuma (Tunis)

Melita Lomadze, "Melitassy" Folklor Rəqs Ansamblı (Gürcüstan):

"Şadam ki, "Xaribül"ə dəvət olunduq, festivalın təşkilində əməyi keçən hər kəsə təşəkkür edirəm, folklor musiqisi bayramı çox yüksək səviyyədədir, bir çox ölkələr iştirak etdiyi üçün bir-birimizin mədəniyyəti ilə tanış olduq. Mən Azərbaycan xalqına, onun mədəniyyətinə, qonaqpərvərliyinə valeh olmuşam, Azərbaycanda olduğumuz müddətdə səmimi hörmət hissini duyduq. Gözəl Qarabağ, xüsusilə Şuşa təsvirəgəlməz heyranlıq doğurur. 2015-ci ildən bəri Azərbaycana dördüncü səfərimdir, hər dəfə də Gürcüstana ruh yüksəkliyi ilə qayıdıram. Qarabağa, Şuşaya isə ikinci dəfədir gəlirəm - aprel ayında Azərbaycan səfirliyinin dəvəti ilə Gürcüstan nümayəndə heyətinin tərkibində bu əfsanəvi torpaqlara qədəm qoymuşdum. Azərbaycanı və Azərbaycan xalqını çox sevirəm. Tez-tez Gürcüstandakı Azərbaycan Mədəniyyəti Mərkəzinə baş çəkirəm. Musiqinizin vurğunu yam. Bu festival şübhəsiz ki, bizi yeni layihələrə ruhlandırdı".

"Melitassy" Folklor Rəqs Ansamblı (Gürcüstan)

"Melitassy" Folklor Rəqs Ansamblı 2004-cü ilin sentyabrında yaradılıb. Studiya bu illər ərzində böyük istedadlar yetişdirdi və bu, Gürcüstanın "Melitassy" xalq rəqs ansamblının yaradılması üçün əsas oldu. Ansambl təkcə Gürcüstanda deyil, xaricdə də böyük uğur qazanmışdır. Onlar bir çox festivallarda iştirak edərək böyük nailiyyətlər əldə etmişdir. Ansamblın tərkibi 2019-cu ildən əlavə peşəkar rəqqaslar, muğənnilər və musiqiçilərlə genişləndirilmişdir.

“Melitassy” Folklor Rəqs Ansamblı (Gürcüstan)

İvan Şopov, "Trigaida" qrupu, Bolqarıstan

Biz Azərbaycana aid bəzi adət-ənənələr haqqında məlumatlı idik, lakin bu barədə daha çox öyrənmək üçün real həyatda insanlar və musiqi ilə tanış olmağı səbirsizliklə gözləyirdik. Musiqinizdə çoxlu rəngləri və fərqli baxış nöqtələrini görmək və çoxlu gözəl təəssüratları evinizə gətirmək çox gözəl idi.

Yeni və maraqlı yerləri və musiqi ənənələrini kəşf etməyi sevdiyimiz üçün festivaldan bəri musiqinizdən çox ilham almışıq. Ənənəvi alətlərinizi və bizdə də əks-səda doğuran mahnılarınızı kəşf etdikcə ürəyimiz sevinclə doldu.

Biz festival səhnəsini çoxlu böyük sənətçilərlə bölüşməkdən çox xoşbəxt idik və gələcəkdə festival musiqiçiləri ilə əməkdaşlıq etmək üçün həqiqətən ilhamlandırıq. "Xaribülbül" festivalının səhnəsi əla idi, bu təcrübəni çox bəyəndik. Şəhər, onun ətraf təbiəti və bütün Şuşaya səyahət heyranəmiz idi və biz içimizdə dərin minnətdarlıq hissi ilə Azərbaycandan ayrıldıq.

"Xaribülbül"də "Trigaida" qrupu olaraq 2021-ci ildə çıxan "Elate" adlı debüt albomumuzdan mahnıları təqdim etdik. Canlı ifanın festivalın estetikasına və konsepsiyasına uyğun gəldiyini hiss etdiyimiz programımızı sevimli parçalardan tərtib etmişdik. Alətlər qismində müğənnimiz Asya Pınçevanın səsndən, bolqar tuluq zurnasından, Georgi Marinovun ifasında Avstraliyanın didjeridu nəfəs alətindən və bədənizin ifasında elektron alətlərdən istifadə etdik.

Hazırda Azərbaycandan olan bir rəssamla bu ilin payızında Bolqarıstanda ilk dəfə təqdim olunacaq böyük bir iş birliyi üzərində işləyirik və nəhayət, nəticələri vətəninizdə də ictimaiyyətə göstərə biləcəyik. Xalq çalğı alətlərimizi, ənənəvi mahnılarımızı sizin alət və mahnılarla birləşdirib, xalqlarımızın adət-ənənələri ilə qardaşlıq və həmrəyliyə əsaslanan yeni əsərlər yaratmağa səbirsizlənirik...

TRIGAIDA (Bolqarıstan)

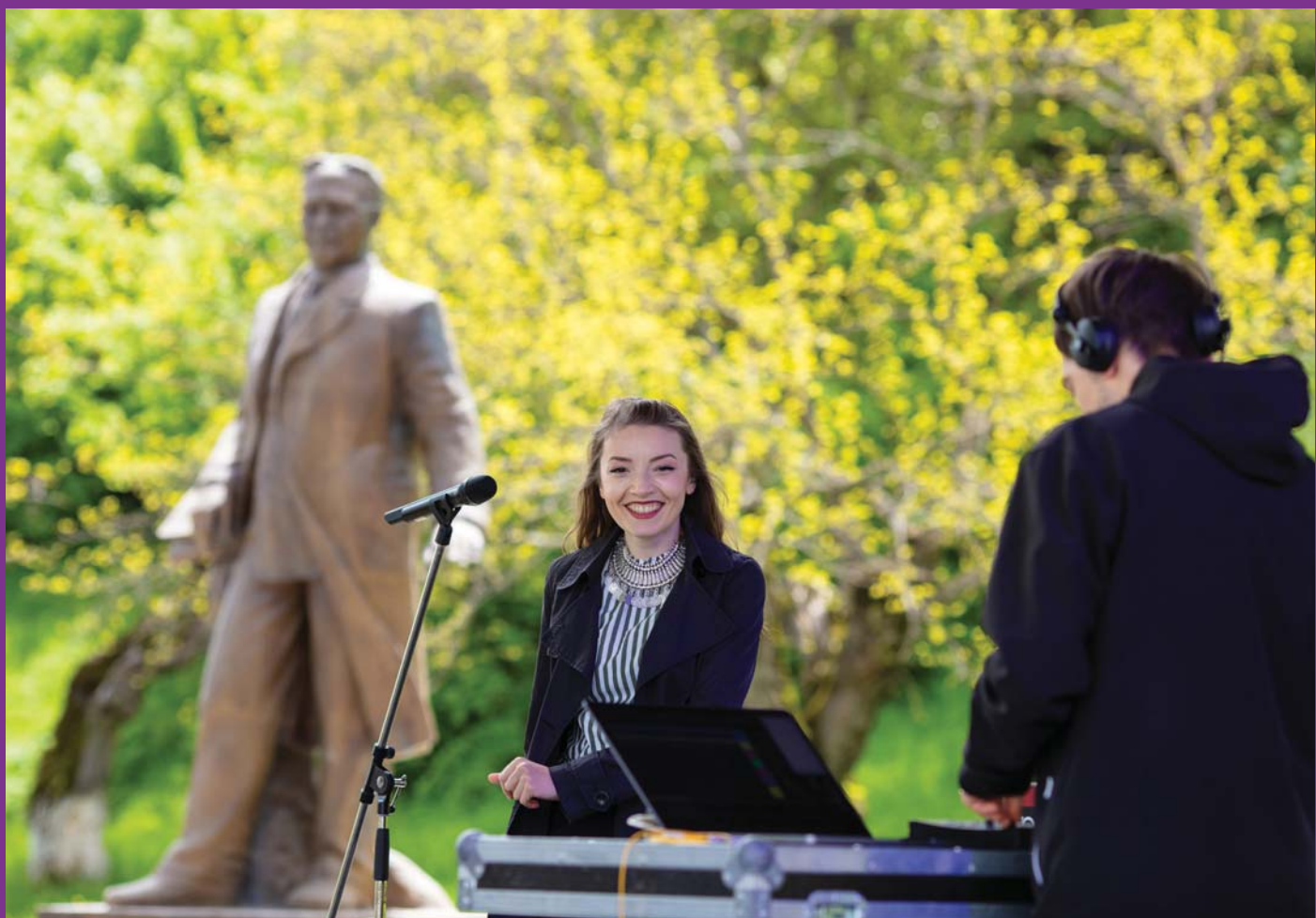
Trigaida Şərqi Avropada Bolqarıstanın kiçik və rəngarəng elektron musiqi istiqamətindən qaynaqlanan müasir musiqi layihəsidir. Sözügedən folktronika triosuna multi-alət ifaçısı Georgi Marinov, folklor müğənnisi Asya Pınçeva və elektron musiqi üzrə prodüser İvan Şopov daxildir.

Layihənin üzvlərindən biri İvan Şopov Avropa bass və zərb alətlərini 2000-ci illərin əvvəllərində yenidən təkmilləşdirib ifa edənlərdən biri hesab olunur. O öz istedadını qədim Bolqar musiqisinin köklərlə müasir elektron musiqini birləşdirərək nümayiş etdirdiyi kompozisiyalarda daha çox biruzə vermişdir. Onun tərəfdaşları Georgi Marinov və Asya Pınçeva Bolqar musiqisini dünyaya tanıdan, müasir klub musiqi üslubunu folk musiqisinə sintez edən ORATNITZA musiqi qrupunun üzvləri olmuşdurlar.

Həmçinin trio dünya musiqi istiqamətində geniş bir musiqi platforması nümayiş etdirir.

TRİGAİDA (Bolqarıstan)

Həmzə Namirə (Misir)

"İlk dəfədir Azərbaycanda, Qarabağdayam. Ecəzkar ölkəniz var. "Xaribül-bül" festivalına dəvət edilməyimdən çox məmnunam. Çıxışlar bir-birindən maraqlıdır. Təbiətin gözəlliyi isə insanı valeh edir".

Mən burada Azərbaycan musiqisi ilə yaxından tanış oldum. O mənim könlümə elə yatdı ki, bundan sonra onu daha yaxından öyrənəcəyimi deyə bilərəm.

Öz çıxışma qaldıqda isə, mən musiqim vasitəsi ilə Şuşadan bütün dünyaya sülh mesajı göndərmək istədim."

Hamza Namira (Misir)

“Yeni Seyid Derviş” kimi qəbul edilən Hamza Namira müasir ərəb musiqisinin ən məşhur simalarından biridir. Misirdən olan bəstəkar, müğənni və multi-alət ifaçısı Hamza vətəninin dözümlü-lüyünün və ambisiyasının parlaq ifadəsinə çevrildi. Əsas ictimai xadim kimi, xüsusən 2011-ci il Misir inqilabından sonra ortaya çıxan o, işindən bu günün görkəmli sosi-al məsələlərini araşdırmaq və on-larla məşğul olmaq üçün istifadə edir. Öz nəslinin üzləşdiyi bir sıra dilemmalardan yaxşı xəbərdar olan H. Namira, onlara emosio-nal və inklüziv şəkildə müraciət edərək, yol boyu Misir ənənəvi və xalq musiqisi, pop, rok və caz vasitəsilə toxunur. O, 4 albom buraxıb. Pan Arab layihəsinin 3 mövsümündə təqdim etdiyi “Re-mix” mahnısı ərəb dünyasında böyük uğur qazanmışdır. Onun “Dari Ya Alby” mahnısı Youtube-da 190 milyon baxışı keçib.

«Baxor» Dövlət Rəqs Ansamblı (Özbəkistan)

Mükərrəm Turğunbayeva adına «Baxor» Dövlət Rəqs Ansamblı 1957-ci ildə yaradılmışdır. Qurucusu, bədii rəhbəri və baş xoreografi SSRİ xalq artisti Mükərrəm Turğunbayeva olmuşdur. Mükərrəm Turğunbayeva adına «Baxor» Dövlət Rəqs Ansamblının bədii rəhbəri və baş xoreografi - Özbəkistanın Əməkdar artisti, Qaraqalpaqstanın Xalq artisti Ziyadə Mədrəximovadır. Musiqi rəhbəri - Özbəkistanın Əməkdar artisti Məhəmmədcan Şakirovdur.

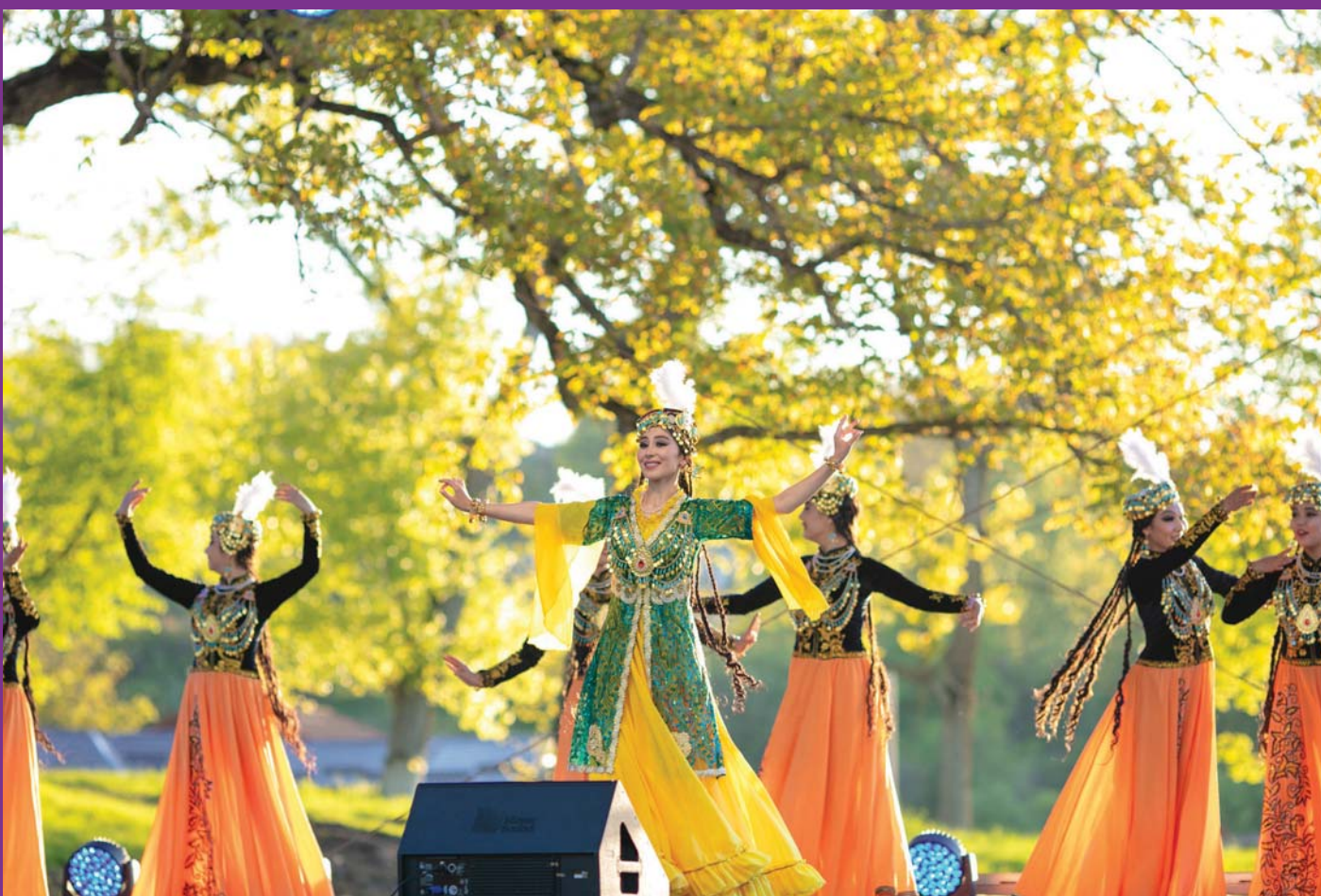
Ansamblın repertuarında 200-dən çox rəqs var. «Baxor» ansamblının repertuarı müasir özbək rəqsinin nailiyyətləri ilə özbək xalqının çoxəsrlik ənənəvi rəqs mədəniyyətini birləşdirir. Kollektiv tarixi, etnoqrafik və müasir xalq rəqsləri əsasında yeni məzmunlu səhnə rəqsləri yaradıb. «Müncot», «Katta uyın», «Fərqanə Rübaişi», «Bayot», «Pilla», «Namanqan rəqsi» kimi özbək klassik və xalq rəqsləri ilə yanaşı, dünya xalqlarının rəqsləri də ifa olunur.

Ziyadə Madrixanova, «Baxor» Dövlət Rəqs Ansamblının bədii rəhbəri:

«Ansamblın indiki tərkibi ilə ilk dəfədir ki ölkənizdə səfərdəyik. Azərbaycan haqqında çox eşitmişik. Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyinin «Xaribülül» festivalında iştirak etmək üçün dəvətnaməni məhz bizim kollektivə göndərdiyinə görə özümü zü şanslı hesab edirik. Ətiraf edirəm ki, Azərbaycana, gözəl Şuşaya çoxları gəlmək istəyirdi. Hədsiz xoşbəxtik ki, təbiətin bu təkrarsız gözəlliyini, festivalın möhtəşəmliyini öz gözlərimizlə görürük».

Cheick Tidiane Seck (Mali)

Cheick Tidiane Seck (1953) Malili musiqiçi və bəstəkardır. O, dünyaca məşhur Afrika etno-musiqiçiləri üçün kompozisiyalar yazıb və onlarla ifa edib. Onun musiqisinin əsasını Qərbi Afrika musiqisi, caz və Mali ənənəvi musiqisinin bəzi pop ritmləri təşkil edir. Peşəkarlar onun ifa etdiyi musiqini Afro-pop və ya Afro-caz adlandırırlar. Bu məşhur qrupda Afrika zərb alətləri, balafon, bas, gitara, nağara ifaçıları və vokalçılar var.

Cheick Tidiane Seck:

"Azərbaycanla ilk əlaqəm Azərbaycanın UNESCO-dakı səfiri cənab Anar Kərimov və Malinin UNESCO-dakı səfiri cənab Umar Keyt vasitəsilə olub. İlk dəfə olaraq Azərbaycanın Parisdəki iqamətgahında Caz Günündə çıxış etdik... Musiqiçilərim və sizin ölkədən olan trio ilə gözəl yaradıcı ovqat yaşadım. Bu gözəl təcrübədən sonra Azərbaycan, Venesuela və Malidən olan qrupla UNESCO-nun əsas konsert zalında caz günüündə konsert verdik. Bir neçə il əvvəl mən Bakıda çıxış etdim və biz çox istedadlı klassik caz musiqiçiləri ilə tanış olduq... Nəhayət, gözəl Susa şəhərində, möhtəşəm "Xarıbülbül" festivalında çıxış etmək şərəfi nəsimiz imiş. Qrupumla Qərbi Afrikadan, Malidən gəlib Cıdır düzündə qurulmuş təkrarsız səhnədə məmnuniyyətlə çıxış etdik. Biz bir çox ölkələrlə əməkdaşlıqdayıq. "Xarıbülbül" festivalındakı çıxışımızdan çox ruhlandığ. Cazla Afrika ənənəvi musiqisinin sintezini ifa etdik. Tamaşaçıların reaksiyası o qədər fantastik idi ki... Sizin xalq musiqinizin əsrarəngiz olduğunu duymamaq mümkün deyil. Məncə, sizin musiqinizlə Mali musiqisi arasında körpü yarada bilərik. Festivalda iştirakımız Azərbaycan xalqının, Prezident İlham Əliyevin hüsurunda məsuliyyətli və qürurverici anlar idi. Mədəniyyət naziri Anar Kərimova və Azərbaycanın bütün mədəniyyət idarələrinə dərin minnətdarlığımı bildirirəm! Arzum musiqilərimizi mükəmməl şəkildə birləşdirməkdir. Gələcəkdə sizi Malidə görmək ümidi ilə. Mən ziyarət etdiyim ölkələrə aşıq oluram və bunu etirafdan böyük zövq alıram. Hər bir azərbaycanlıya ürəkdən salamlarımı, dayaq və xeyir-duamı göndərirəm! Qarabağ Azərbaycandır!"

Etibar Əsədlinin qrupu (Azərbaycan/Fransa)

Etibar Əsədli - Beynəlxalq müsabiqələr laureatı, bəstəkar, pianoçu, musiqi prodüseridir. Bakı şəhərində anadan olub, ilk təhsilini də burada alıb.

5 yaşından musiqiyə olan həvəsindən artıq piano dərsləri almağa başlayır, 1998-ci ildə Bülbül adına Orta İxtisas Musiqi Məktəbinə daxil olur. 11 il klassik piano təhsilindən sonra Bakı Musiqi Akademiyasının Bəstəkarlıq fakültəsinə daxil olur. Bu illərdə Bakı Caz Festivallarında və Avropa Caz festivallarında uğurlu çıxışlar edir. ABŞ, İngiltərə, Fransa, Avstriya, İsveçrə, Almaniya, Portuqaliya, Rusiya, Türkiyə, Cənubi Koreya, Çin və digər ölkələrdə fərqli layihələrdə konsertlər verib. Hal-hazırda Fransanın Paris şəhərində yaşayır. Fransanın məşhur CMDL (Centre des Musique Didier Lockwood) Caz təhsil məktəbinin məzunudur. Eyni zamanda Avropanın məşhur caz ulduzları ilə müxtəlif layihələrdə iştirak edir.

"İkinci dəfədir Şuşadayam. Amma hər dəfə yeni möhtəşəm hissələr yaşayıram. Çox sevinirəm ki, "Xaribülbül" kimi festivallarımız Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı olan Şuşada keçirilir."

Rafael Nektalov, musiqişünas, "Buxarian times" jurnalının baş redaktoru:

"Mən Şuşaya gəlməyi 30 il idi gözləyirdim. Şuşa mənim üçün əfsanəvi şəhərdir. Uşaqlığımdan Bül-bülün, Xan Şuşinskiyin, Rəşid Behbudovun ifalarını dinləmişəm. Daxili dünyama, bütün hisslərimə toxunan bəstəkar isə Üzeyir Hacıbəylidir. "Xaribülbul" festivalında bu əzəmətli ab-hava hiss olunur. Şuşa torpağında belə də olmalıdır".

Samirə Behbudqızı
Elnarə

Etibarın, sədaqətin simvolu – XARIBÜLBÜL

Hələ XIX əsrin əvvəllərində Qarabağ xanı İbrahimxəlil xanın qızı Ağabəyim ağanın qürbətə özü üçün saldırdığı bağda axtarıb tapa bilmədiyi xaribülbülü 30 ilə yaxın müddət idi biz də axtarırdıq, tapa bilmirdik. Fərqimiz onda idi ki, Ağabəyim ağa onu qürbətdə, biz isə Vətənimizdə axtarırdıq. Və bu axtarışların da tək bir səbəbi vardı ki, gözəlliyi ilə hər kəsi özünə heyran edən bu nazlı çiçək yalnız özü kimi bənzərsiz gözəl olan Şuşada, Cıdır düzündə bitir. Qarabağımız, onun nazlı qızı Şuşa erməni vandalları tərəfindən işğal edildikdən sonra xaribülbül sevdalıları onu Vətənimizin digər bölgələrində yaşatmaq istəsələr də, nail ola bilmədilər. Bu üzdən nadir gözəlliyə malik çiçəyi etibarın, sədaqətin simvolu kimi də qiymətləndirmək olar.

2020-ci ilin 27 sentyabrında başlayan və 44 gün davam edən Vətən müharibəsində əldə etdiyimiz Qələbə bizi tək-cə torpaqlarımızla deyil, Şuşamızın simvolu olan xaribülbüllə də qovuşdurdu. Deyilənə görə, işğal dövründə hətta öz məkanında belə bitirmiş xaribülbül... Bəlkə də mənfur düşmənin gözüne görünmək, onların iyrənc sifətlərini görməmək üçün yerin altında qalmaq üstün tutmuş dünyanın ən gözəl möcüzələrindən biri olan bu nadir çiçək, nə bilmək olar.

İsminə mahnılar qoşulan, şeirlər yazılan xaribülbülün adına festival da təşkil olunurdu hələ 1989-cu ildən. O ağır dövrdə, ermənilərin öz işğalçı, nankor üzlərini yeni-yeni göstərməyə başladıkları bir zamanda həmin festivalın Şuşada təşkili Azərbaycan xalqının sülh, barış, əmin-amanlıq istəyən müdrik xalq olduğunun göstəricisi idi. Bu xeyirxah niyyətli tədbiri işğala qədər cəmi üç dəfə düzənləmək mümkün olsa da, elə ikinci dəfədən beynəlxalq status ala bilmişdi. 1990-cı ildə keçirilən 2-ci Xaribülbül festivalına keçmiş sovet respublikalarından başqa Türkiyə, ABŞ, Yaponiya, Hollandiya, Almaniya, İsrail, İspaniya, İtaliya, Avstriya, Əfqanıstan kimi ölkələrdən də qatılanlar olmuşdu.

*Vətən bağı al-əlvandır,
Vox içində xaribülbül.
Ömür sürməli dövrəndir,
Səsin gəlsin barı, bülbül.*

Tanınmışların festival təəssüratları

Nəhayət, 30 ilə yaxın davam edən işğala 2020-ci ildə qəhrəman əsgər və zabitlərimizin qanı, canı bahasına son qoyuldu və torpaqlarımız öz azadlığına qovuşdu. Noyabrın 8-də Ali Baş Komandan İlham Əliyev sənət məbədimiz Şuşanın da azadlığını elan etdi. Və bundan cəmi 6 ay sonra, may ayının 12-də növbəti – IV “Xarıbül-bül” festivalı doğma məkanında – Cıdır düzündə öz işinə başladı. Bu

dəfə də qonaqlı-qaralı idi möhtəşəm tədbir, həm yerli, həm də xarici ziyarətçilərin iştirakı ilə.

2022-ci ilin mayında, azadlığının ikinci ilində Şuşa artıq ikinci dəfə “Xarıbül-bül”ə ev sahibliyi etdi. Bu tədbir də möhtəşəmliyi, geniş ziyarətçi kütləsinə və iştirakçı sayına görə ürəkləri rıqqətə gətirdi.

Festivalın qonaqları arasında Azərbaycanın sayılıb-seçilən mədəniyyət, ədəbiyyat, musiqi xadimləri də yer almışdı. Onların tədbir haqqında təəssüratları çox maraqlı və zəngindir.

Azərbaycan Rəssamlar İttifaqının sədri,
Xalq rəssamı Fərhad Xəlilov:

“Xarıbül-bül” festivalı artıq əbədi azad olunmuş Qarabağın simvoluna çevrilib. Mən xoşbəxtəm ki, bu hissləri bütün xalqımızla birlikdə duyub yaşayıram. Xoşbəxtəm ki, Qarabağ torpağına bir yerdə qucaq açdıq. Birlikdə dahi Heydər Əliyevin Qarabağa qayıtmaq haqqında söylədiyi sözləri dinləyərək, bunu qəhrəmanlıqla mümkün edən şəhidlərimizin əbədi xatirəsinə Müzəffər Ali Baş Komandan, Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevlə birlikdə göz yaşlarımız

axırdı. Həmin gün müqəddəs Qarabağ torpağında – Cıdır düzündə sonsuz birlik günüdür.

Xarıbül-bül adlanan ən zərif çiçəyin rəmzi mənası da budur. “Şuşa İli”nin elan olunması da eyni mətləbdən xəbər verir. Bu, sevincimizin və qürurumuzun davamıdır. Hər bir vətəndaş üçün çox məsuliyyətlidir, çünki həm də böyük siyasətdir və ümumiyyətlə “Şuşa İli”nin möhtəşəm hadisəyə çevrilməsinə töhfə verə biləcək hər bir kəs əlindən gələni etməlidir”.

Üzeyir Hacıbəyov adına Bakı Musiqi Akademiyasının
direktoru Fərhad Bədəlbəyli:

“Xarıbül-bül” festivalını ilk dəfə 1989-cu ildə Polad Bülbüloğlu təşkil edib. O vaxt çox qarışıq dövr idi, hadisələr başlamışdı. Amma buna baxmayaraq, tədbir çox yüksək səviyyədə təşkil edilmişdi. Dünyanın əksər ölkələrindən folklor ansamblları iştirak edirdi. Sonrakı illərdə ermənilər tərəfindən Şuşa işğal edildi, 2020-ci ildə torpaqlarımız işğaldan azad olunana qədər biz bu festivalı keçirə bilmədik.

Xüsusilə qeyd edək ki, qəhrəman oğullarımızın və Ali baş Komandan İlham Əliyevin siyasəti nəticəsində əldə etdiyimiz bu qələbə bizə bir çox dəyərlərimizi qaytardı. Şəhidlərimizin adını bu Qələbə ilə bərabər hər zaman çəkməliyik, onlara və qazilərimizə minnətdar olmalıyıq.

Qələbəmizdən sonra ilk festival 2020-ci ilin may ayında baş tutdu.

Heydər Əliyev Fondunun təşkilatçılığı ilə çox yüksək səviyyədə keçirildi, bizim dəyərli musiqiçilərimiz, o cümlədən Yusif Eyvazov, Dinara Əliyeva, Elçin Əziziov, Alim Qasimov qızı Fərqanə birlikdə və digərləri orada çıxış etdilər. Vasif Adıgözalovun idarəçiliyi ilə simfonik orkestrin ifasında Qarabağ oratoriyası, Koroğlu uvertürası səsləndirildi. Bunun bir mənəvi tərəfi də vardı. Biz həmişə deyirdik ki, torpaqlarımız, Şuşa alın-sın, Cıdır düzündə konsertlər verək. Bununla bizim bütün arzularımız çin oldu. Mən çox xoşbəxt idim. Orada mən də çıxış etdim, yuxarı baxanda gördüm ki, başımın üstündə qartal uçur. Təsəvvür edin, mən bu qədər konsertlər vermişdim, belə bir halla ilk dəfə qarşılaşdım. Və beləliklə, bu festivaldakı çıxışım mənim ən sevimli konsertim oldu.

Bundan sonra bizim orada çoxsaylı beynəlxalq və yerli səviyyəli tədbirlərimiz oldu, həm musiqili, həm diplomatik, siyasi

və s. Bu tədbirlərdə xaricdən çoxlu sayda qonaqlar iştirak edirdi. Bütün bunlar Şuşanın təbliğinə xidmət edir. Şuşa indi ya-

şayır. Mən hesab edirəm ki, bu tədbirlərin, xüsusilə də beynəlxalq səviyyəli tədbirlərin sayını daha da artırmalıyıq, Şuşanı daha çox təbliğ etməliyik. Bu çox vacibdir. Şuşaya çox yüksək səviyyəli yol çəkilib. Etiraf edirəm ki, belə bir yolun çəkilişi mənim üçün xəyal kimi bir şey idi. Birinci dəfə biz Şuşaya Xankəndi yolu ilə getmişdik. Bu mənə çox pis təsir etmişdi. İndi isə yeni çəkilmiş yolla gedirik və bu çox qürurvericidir.

Bu ilki "Xarıbülbül" festivalı da daha yüksək səviyyədə təşkil olunmuşdu. Baxmayaraq ki, hava yağışlı idi, bu, heç kimin vecinə deyildi.

Qələbədən sonra mənim Avstriyada konsertim oldu. Orada bizə necə böyük hörmətlə yanaşıldığının şahidi olduq. Biz həmişə deyirdik ki, 20 faiz torpaqlarımız işğal altındadır, bir növ şikayət edirdik. Amma indi qalib xalqın nümayəndəsi kimi təbrikləri qəbul edirdik və bu çox qürurverici bir hiss idi".

Xalq yazıçısı Çingiz Abdullayev:

"1991-ci ilin yayında sonuncu dəfə Şuşaya getmişəm və bununla da Şuşanı işğaldan əvvəl görən sonuncu azərbaycanlılardan olmuşam. Mən ora tankla, BTR-lə xaricdən gələn qonaqları aparırdım. Salatın Əsgərovanı qətlə yetirən iki dustaqla görüşdük Şuşa həbsxanasında. Bundan sonra 30

ilə yaxın müddətdə bu gözəl şəhərin üzünə həsrət qaldıq. Ən böyük arzum idi Şuşanı yenidən görmək. Ona görə də 44 günlük müharibə nəticəsində digər rayonlarımızla yanaşı, azadlığına qovuşan Şuşanı ziyarət etmək böyük xoşbəxtlik idi mənim üçün. Bu ziyarətin səbəbinin "Xarıbülbül" festivalında iştirak olması isə ikiqat bayramdır.

"Yaşat" Fondunun üzvü olduğuma görə Şuşanın qəhrəman oğullarımız tərəfindən necə azad olunması ilə bağlı ətraflı məlumatım var. Onlar cənab Prezidentə, xalqımıza, biz yazıçıların qələmə aldığımızımıza inanaraq belə bir qəhrəmanlıq dastanı yazıblar. Qarabağ hadisələrində 11 yazıçının övladı şəhid olub. Bunların arasında xalq yazıçıları da var.

Qələbəmizdən cəmi bir neçə ay sonra "Xarıbülbül" festivalının yenidən Şuşada keçirilməsi hər birimizi qürurlandırdı. Həmin gün yağış yağsa da, heç kimin vecinə deyildi. Həm iştirakçılar, həm qonaqlar inanılmaz bir sevinc içərisində idilər.

Mən artıq bir neçə dəfə Şuşada olmuşam, amma hər dəfə bu ziyarətdən əvvəl eyni həyəcanı, sevinci yaşayıram".

Pianoçu Murad Adıgözəlzadə:

"Şuşa mənə, bütün Azərbaycan xalqı üçün müqəddəs yerdir. Ulu babam şuşalı olub. Mirzə Adıgözəl bəy - "Qarabağnəmə" kitabının müəllifi. Babam Əfrasiyab Adıgözəlzadə, atam Zöhrab Adıgözəlzadə məni ilk dəfə bura gətiriblər. Şuşa ilə bağlı uşaqlıq təəssüratlarım olduğuna görə ikiqat xoşbəxtlik hissləri keçirən insanlardan biriyəm. Valideynlərimlə Şuşada qonaq evində qalmışım. Bizi şəhərdə "UAZ" markalı maşınla Bilal adlı sürücü gəzdirdirdi. Bir dəfə o sürücü məni soyutma kartofa qonaq

etdi, zərvərəqin arasında duz da qoyulmuşdu, iki kartof idi, Bilal dedi ki, biri sənindi, biri mənim, duza batırıb yedik. Şuşa işğalda olduğu 30 ilə yaxın müddətdə mən hər dəfə bu şəhər üçün darıxanda qaynanmış kartofu soyuducuya qoyub, sonra götürüb yeyirdim və gözlerimi bağlayıb Şuşanı xatırlayırdım.

Şuşa işğaldan azad ediləndən sonra hər dəfə məndən təəssürat bölüşməyimi istəyəndə deyirəm ki, bir neçə dil bilirəm, amma Şuşa haqqında danışmaqdan ötrü hər hansı dil, söz, ifadə acizdir. Gərək özün gələsən Şuşaya və duyasan bu şəhəri... Bax, Şuşa belədir bizimçün... 2020-ci ilin sentyabrında Fərhad Bədəlbəyli mənə dedi ki, görəsən, İmranın uşaqları (İmran mənim oğlumdur, 7 yaşı var) Şuşaya gedə biləcəklər? Və ağladı. Üç aydan sonra Fərhad müəllim artıq işğaldan azad edilmiş Şuşada idi.

Mən həmişə deyirəm, Şuşa ilə bağlı bütün söhbətlər möcüzədir, nağıldır. Tanınmış, dəyərli şuşalılarımızdan biri Vasif müəllim Adıgözelovun "Şuşam laylay" əsərini mən Aygün Bəylərlə ifa etmişəm. Və hər dəfə o əsəri dinləyəndə Fərhad müəllimlə mütləq ağlayırdıq. 8 noyabrdan sonra dedik ki, indi dinləyək görək, yenədəmi ağlayacağıq? Hönkür-hönkür ağladıq. Şuşanı azad edib şəhid, qazi olan igidlərimiz üçün ağladıq. Bu 30 ildə ürəyimizə elə bıçaq batırılırdı. Bundan sonra elə etməliyik ki, bu təkrarsız gözəlliyi bütün dünya görsün. Şuşanın adı məndə həmişə rıqqət doğurur..."

Xalq artisti Mənsur İbrahimov:

"Zəfərimizdən cəmi 6 ay sonra Şuşamızda növbəti "Xarıbülbül" festivalı keçirildi. Mənə də bu möhtəşəm tədbirin iştirakçısı olmaq xoşbəxtliyi nəsib oldu. Şuşanın qala qapısından içəri girib orada üçrəngli bayrağımızı dalğalanan görəndə böyük bir qürur hissi keçirdim. Çünki ondan cəmi bir il qabaq mənfur qonşularımız orada yallı gedərək, əsəblərimizlə oynayırdılar. Bayrağı gördükdə bir daha əmin oldum ki, biz qələbə çalmışıq, Şuşa əbədi olaraq bizimdir.

Şuşa hər bir azərbaycanlının qürur mənbəyidir, oranı görənin də, görməyənin də. Bu, genetik təbii bir hissdır. Mən özüm Ağdamda doğulmuşam, amma yayda 2-3 ay

Şuşada olurduq. Ona görə də Şuşanın dağını, daşını, hər ciğirini əzbər bilirdim.

İşğaldan sonra 30 il bura həsrət qaldıq. Ali Baş Komandanın rəhbərliyi ilə Müzəffər Ordumuz tərəfindən torpaqlarımız azad olunduqdan sonra ilk dəfə mən Şuşaya ayaq basanda Cıdır düzündə Qaçaq Nəbi mahnısını oxudum. Bu da təsadüfi deyildi. Qaçaq Nəbi bizim xalq qəhrəmanımızdır, haqsızlığa, ədalətsizliyə, ermənilərin həmişə arxasında dayanan, onlara dəstək verən çar Rusiyasına qarşı mübarizə aparıb, mahnının ruhu da insanları qəhrəmanlığa səsləyir.

Bu il artıq işğaldan azad olunduqdan sonra doğma Şuşamızda "Xarıbülbül" festivalı ikinci dəfə təşkil olundu. Çox möhtəşəm bir tədbir idi. Ümumiyyətlə, Şuşada musiqi tədbirlərinin keçirilməsi artıq bir ənənə ha-

lını alıb. Mən bu tədbirlərin əksəriyyətinə qatılıram. Ötən ilin sentyabrında Üzeyir musiqi günlərində öz tələbəmlə dahi bəstəkarımızın heykəlinin önündə onun şah əsəri olan "Leyli və Məcnun"-dan bir parçanı ifa etdik.

Beynəlxalq və yerli tədbirlərin Şuşada keçirilməsi çox qürurvericidir. 2022-ci ilin Prezidentimiz tərəfindən "Şuşa İli" elan olunması, burada çoxsaylı tədbirlərin keçirilməsi azərbaycanlıların sülh şəraitində yaşamaq istəyinin də bir sübutudur. Digər tərəfdən, mədəniyyət tədbirlərinin də Şuşada keçirilməsi təsadüfi deyil, çünki qala-şəhərimiz Qafqazın konservatoriyası rolunu oynayır. Burada dahi sənətkarlarımız doğulub, yetişib. Şuşa həmişə çal-çağırılı bir məkan olub, insanlarla dolub-daşır. Həm turizm mərkəzi kimi, həm də qədim tarixə malik qala-şəhər olaraq hər kəsin sevimli ziyarətəhəsinə çevrilib.

Heydər Əliyev Fondunun dəstəyi ilə təşkil olunan muğam müsabiqəsinin yekun konsertləri də Şuşada baş tutdu. Bütün bunlar əlbəttə ki, bir sənət adamı, bir azərbaycanlı kimi qəlbimizə sevinc bəxş edir. Şuşa bizim şərəfimiz, qürurumuzdur. Şuşanın sanki bir qeyri-adi cazibəsi var, hər dəfə ora ayaq basanda insanı möhtəşəm hisslər bürüyür və oradan qayıdıb gəlmək istəmirsən. Şükür bu günümüzdə ki, zəfər çalmış bir xalq olaraq, alnı açıq, başı dik həmin tədbirləri Şuşamızda keçiririk.

Cənab Prezidentin dediyi kimi, biz orada əbədi yaşayacağıq, Şuşanı canlandıracağıq. Bayrağımız Şuşanın ən yüksək zirvəsində həmişə dalğalanacaq".

**Beynəlxalq Muğam
Mərkəzinin direktoru, Xalq artisti
Murad Hüseynov:**

"Şuşada V "Xarıbülbül" festivalında iştirak etdiyimizə görə hamımız çox xoşbəxtik. Çünki uzun illər idi ki, əziz Şuşamız işğal al-

tında idi və biz hər zaman, hər bayram bir-birimizə deyirdik ki, növbəti dəfə Qarabağda olaq. Şükür Allaha ki, bu gün artıq ikinci dəfədir ki, biz Şuşadayıq. "Zaqafkaziyanın Konservatoriyası" adlandırılan əsrarəngiz Şuşa şəhəri uzun fasilədən sonra yenidən "Xarıbülbül" musiqi festivalına ev sahibliyi etdi. Dövlətimizin başçısı İlham Əliyevin təşəbbüsü, Heydər Əliyev Fondunun və Mədəniyyət Nazirliyinin təşkilatçılığı ilə baş tutan festival tarixə qızıl hərflərlə yazıldı. "Xarıbülbül" musiqi festivalı Qarabağın tarixi simasının özünəqayıdışının parlaq təəcəssümüdür. Azərbaycanın alınmaz qalası, mədəniyyət məbədi olan Şuşada "Xarıbülbül" festivalında bir musiqçi kimi bu festivalda iştirak etməkdən qürur duyuram. Mənim üçün bu hissləri sözlə ifadə etmək olduqca çətindir. Şuşa bizim üçün müqəddəs şəhərdir. Bu musiqi festivalını Azərbaycanın tarixi Zəfərinin mədəniyyət sahəsində davamı kimi dəyərləndirmək olar. Zəfərimizdən sonra keçirilən ilk "Xarıbülbül" musiqi festivalının Azərbaycanda yaşayan xalqların

nümayəndələrini əhatə etməsi də təsadüfi deyildi. Azərbaycan tolerantlıq və multikulturalizm ölkəsi kimi dünya ölkələrinə nümunəsi idi.

Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı Şuşa şəhərində V "Xarıbülbül" Beynəlxalq Folklor Festivalı çərçivəsində üç gündür ki, möhtəşəm musiqi bayram keçirildi. . Builki festival beynəlxalq miqyasda keçirilməsi ilə əlamətdardır. Program isə olduqca rəngarəng və əsrarəngiz çıxışlarla zəngin idi. Dağlarda əks-səda verən çal-çağır səsi ürəkləri rıqqətə gətirir. Burada səslənən muğam, mahnı və təsniflər, musiqiçilərin ifa etdikləri əsərlər bir-birindən xoş təsir bağışlayır. Bu yurdun hər qarışı uğrunda qan tökülüb, igidlər canlarını qurban verib. Ona görə də bu torpaq bizim üçün daha da müqəddəsləşib, əziz və qiymətli olub. Şuşa Azərbaycan xalqının tarix və mədəniyyətinin ayrılmaz bir parçası olmaqla yanaşı, indi həm də qəhrəmanlıq və rəşadət tarixinin bir parçasına çevrilib. Mədəniyyət paytaxtı elan edilən şəhərdə keçirilən bu festivalda keçmiş ənənələr dirçəldilməklə bərabər ona yeni çalarlar da əlavə olunur. Özünəməxsus ənənələri olan şəhərdə belə bir festivalın keçirilməsi də onun adına layıqdır".

**Bakı Kitab Mərkəzinin direktoru, yazıçı-
publisist Günel Anarqızı:**

"2020-ci ildə İkinci Qarabağ müharibəsində əldə etdiyimiz şanlı qələbədən sonra bu il artıq ikinci dəfə Şuşada keçirilən "Xarıbülbül" festivalı mənim üçün də çox böyük önəm daşıyır. Mən ötən il bu festivalda iştirak etmişdim. Mənim bu möhtəşəm tədbirdən aldığım təəssüratlar heç zaman yadımdan çıxmıyacaq. Çünki işğaldan azad olunandan sonra ilk dəfə idi Şuşaya gəlirdim. Şuşanın ab-havası, mənzərəsi, ürəkparçalayan görüntüləri, eyni zamanda füsunkar təbiəti, Cıdır düzündün qeyri-adi havası, oradakı insanların ümumi ruh halı məndə unuda bilməyəcəyim hisslər yaratmışdı.

"Xarıbülbül" festivalı Azərbaycan Televiziyasında da canlı olaraq yayımlanırdı. Hər kəs oradakı ab-havanı, musiqinin möhtəşəmliyini hiss edib duya bilərdi. Sadəcə, orada olmaq, ifaçıları, iştirakçıları canlı-canlı görmək insanın daxilində heç

nə ilə müqayisə olunmayacaq hisslər yaradırdı. Yadıңызdadırsa, "Qarabağ" şikəstəsi ifa olunan zaman havada bir qartal pərvaz edirdi. Bax bu təəssürat heç vaxt yaddan çıxmıyacaq.

Ümumiyyətlə, mən düşünürəm ki, "Xarıbülbül" festivalının çox böyük əhəmiyyəti var, həm xalqımız, həm gələcək nəsillər üçün. Çünki bu möhtəşəm tədbir həm uşaqlarımızın, yeniyetmələrimizin zövqünü, həm patriotik ruhu formalaşdırır, həm də bizim ruhumuzu oxşayır. Çünki Şuşanın havası musiqidir, Şuşanın özü musiqidir,

sənətdir. Bu sənətin də bu cür festivallar vasitəsilə Şuşada, Qarabağda heç zaman olmayan insanlara ötürülməsi, mənə, çox əhəmiyyətlidir. Düşünürəm ki, bu festivallar axarını olacaq, hər il daha da maraqlı, rəngarəng keçəcək, bu tədbirlərə qatılan iştirakçıların sayı hər il bir az da artacaq".

Bu gün azad edilmiş torpaqlarımıza görə ilk növbədə Prezident İlham Əliyevə minnətdarlıq etmək lazımdır. Şuşa bizim üçün müqəddəs şəhərdir. Həmçinin güclü ordumuza minnətdarlıq etmək istəyirəm, çünki onlar bu müqəddəs şəhəri düşməndən azad etdilər. Bu, bir xoşbəxtlikdir, biz çox fərlənirik.

Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı Şuşada V "Xarıbülbül" Beynəlxalq Folklor Festivalı çərçivəsində üç gün möhtəşəm musiqi bayramı keçirildi. Budəfəki festival beynəlxalq miqyası ilə əlamətdardır. Proqram olduqca rəngarəng və əsrarəngiz çıxışlarla zəngin idi. Dağlarda əks-səda verən çal-çağır səsi ürəkləri rıqqətə gətirirdi. Burada səslənən muğam, mahnı və təsniflər,

müxtəlif musiqi nömrələri bir-birindən xoş təsir bağışlayırdı. Bu yurdun hər qarışı uğrunda qan tökülüb, igidlər canlarını qurban veriblər. Ona görə də Vətən torpağı bizim üçün daha da müqəddəsləşib, əziz və qiymətli olub. Şuşa Azərbaycan xalqının tarix və mədəniyyətinin ayrılmaz bir parçası olmaqla yanaşı, indi həm də qəhrəmanlıq və rəşadət tarixinin bir parçasına çevrilib. Mədəniyyət paytaxtı elan edilən şəhərdə keçirilən bu festivalda keçmiş ənənələr dirçəldilməklə yanaşı, yeni çalarlar da əlavə olunur. Özünəməxsus ənənələri olan şəhərdə belə bir festivalın keçirilməsi də onun adına layiqdir". ♦

“Xaribülbül” festivalı Cıdır düzündən dünyaya bir mesaj idi ki, biz sülhsevər xalqıq” – Bəyimxanım Verdiyeva

işğal altında olan torpaqlarımızın cəmi 44 gün davam edən Vətən müharibəsi nəticəsində işğalçılardan azad olunması bu bölgənin insanlarına ikiqat sevinc bəxş etdi. Bir tərəfdən qalib xalqın nümayəndəsi kimi sevindilər, digər tərəfdən, 30 ildə həsrət qaldıqları doğma torpaqlarına, erməni quldurları tərəfindən viran edilmiş yurdlarına qovuşdular. Bu Qələbə onlara sanki uşaqlıqlarını, artıq dünyada olmayan valideynlərini, qohumlarını, adət-ənənələrini qaytardı.

Möhtəşəm Qələbəmizin fonunda sənət məbədimiz olan Şuşada keçirilən tədbirlər, xüsusilə qaldığı yerdən davam edən “Xaribülbül” festivalı da başqa bir tərəfdən insanlarımızın sevinc, qürur mənbəyinə çevrildi.

Azərbaycan muğam tarixində özünəməxsus yeri və rolu olan tanınmış xanəndəimiz Xan Şuşinski-nin (İsfəndiyar Cavanşirov) qızı, atasının adını daşıyan fondun rəhbəri Bəyimxanım Verdiyeva ilə söhbətimizdə də Şuşanın musiqi tarixinə, işğaldan əvvəlki Şuşalı günlərinə kiçik bir ekskurs etdik, bu il azadlıqdan sonra artıq ikinci dəfə keçirilən “Xaribülbül” festivalı haqqında təəssüratlarını bölüşdük.

“ŞUŞADA ELƏ BİR EV YOX İDİ Kİ, ORADAN MUSIQİ SƏSİ GƏLMƏSİN...”

– Mənim atam Xan Şuşinski Pənahəli xan Cavanşirin kötücəsidir. Pənah xan Şuşa qalasını tikdirib şəhəri Qarabağın paytaxtı elan edərkən burada bir növ seçilmiş insanları – o dövrün tanınmış ədiblərini, yazarlarını, söz, sənət adamlarını, rəssamlarını, nəqqaşlarını, elm və musiqi xadimlərini məskunlaşdırmışdı. Sonradan Şuşada yaşamaq istəyən insanlar çöl qala deyilən ərazidə yerləşmişdi. Mənə həmişə maraqlı gəlirdi ki, bir balaca şəhərdə bu qədər dahi şəxsiyyətlər necə yetişib? Deməli, bu şəxsiyyətlər o insanların övladları, nəvələridir.

Şuşa şəhəri əvvəllər Pənahabad adlanıb, sonralar şəhər şiş qayaların üzərində yerləşdiyi və havası da şişə kimi saf, təmiz olduğuna görə Şuşa adlandırılıb. Şəhər o qədər inkişaf etmişdi ki, bura “Kiçik Paris” deyilirdi. Pənahəli xan qonşu dövlətlər olan Rusiya, İranla yaxşı ticarət əlaqələri qurmuşdu. Bundan başqa, şəhər hər baxımdan o dövrün tələblərinə cavab verirdi. Burada fəaliyyət göstərən “Realniy” məktəbdə digər dünyəvi elmlərlə yanaşı, müxtəlif xarici dillər də tədris olunurdu. Yusif Vəzir Cəmənzəminli, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev, atam İsfəndiyar Cavanşir bu məktəbin məzunları idi.

Şuşa şəhərinə “Qafqazın konservatoriyası” da deyilirdi. Amma mən deyərdim ki, bura Şərqi konservatoriyası idi. Şəhərdə elə bir ev yox idi ki, oradan musiqi səsi gəlməsin. Eyni zamanda Şuşa şəhəri xarici görünüşcə o qədər gözəl idi ki, elə bil istedadlı bir rəssamın kefinin yuxarı vaxtında çəkdiyi gözəl bir tabluya baxırdın. Burada əsasən ziyalılar – elm, mədəniyyət, musiqi, ədəbiyyat adamları toplaşdığına görə elə o vaxtdan Şuşa şəhəri mədəniyyət paytaxtı idi. Məhz elə bu səbəbdən də Azərbaycan mədəniyyətinə, hətta mən deyərdim Şərq

dünyasına onlarla dahi şəxsiyyət bəxş etmişdi: "Tarın atası" adlandırılan Sadıqcan, 1000-dən çox mahnının müəllifi, məşhur xanəndə Cabbar Qaryağdıoğlu, Azərbaycan vokal sənətinin banisi dahi Bülbül, tarixin 500 ildən bir yetişdirə bildiyi, Azərbaycanın himninin müəllifi möcüzəli istedad sahibi Üzeyir bəy Hacıbəyov, Məşədi Məmməd Fərzəliyev, Keçəcioğlu Məhəmməd, atam Xan Şuşinski və daha yüzlərlə tanınmış sənətkar məhz bu şəhərdə doğulub.

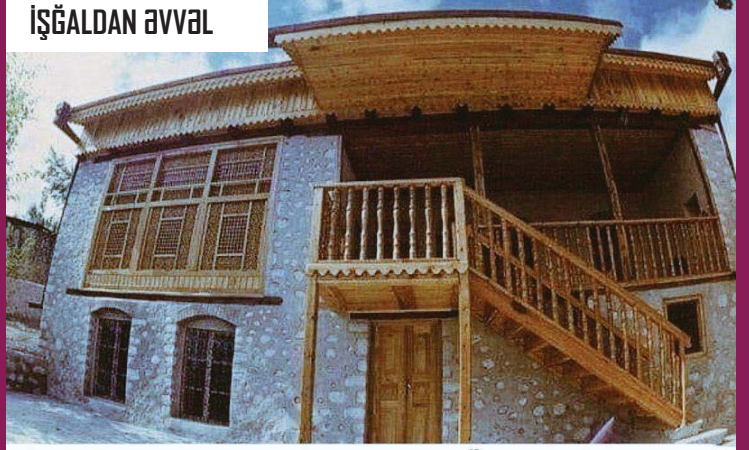
"ÜZEYİR BƏYİN EVİNİN PİLLƏKƏNLƏRİNİ QALXANDA AYAQLARIM TUTULDU"

- Özüniüz Bakıda doğulsanız da yaqin ki, Şuşaya tez-tez gedirdiniz. O Şuşa ilə 30 illik işğaldan sonrakı Şuşanı necə müqayisə edərdiniz? Evinizə getdinizmi?

– Şuşada bizim ev Üzeyir Hacıbəyovun evi ilə qonşu idi. Hər il yayda Şuşaya gedərdik. Yolumuz Xankəndindən keçərdi. Atamdan soruşardım ki, nəyə görə burada yolun kənarında adlar erməni dilində yazılıb, hər tərəfdə ermənilərin heykəlləri qoyulub, axı bura bizim şəhərimizdir. Atam həmişə susurdu. O dövr çox təhlükəli idi.

Xanın Şuşaya gəlişi isə həmişə toya-bayrama çevrilərdi. Şəhərin mərkəzində Güllü bağ deyilən bir yer vardı. Burada o qədər gül vardı ki, bağa daxil olduqda güllərin ətrindən insan az qala bihuş olurdu. Şəhərin təbiəti çox gözəl idi. Təsəvvür edin ki, bir neçə dəqiqənin içində yağış yağırdı, gün şırıxdı, yaranan göy qurşağı insanı valeh edirdi.

İŞĞALDAN ƏVVƏL

Xan Şuşinskiyin evi

İŞĞALDAN SONRA

ŞƏHƏRİN MƏRKƏZİNDƏ GÜLLÜ BAĞ DEYİLƏN BİR YER VARDI. BURADA O QƏDƏR GÜL VARDI Kİ, BAĞA DAXİL OLDUQDA GÜLLƏRİN ƏTRİNDƏN İNSAN AZ QALA BİHUŞ OLURDU. ŞƏHƏRİN TƏBİƏTİ ÇOX GÖZƏL İDİ

Evimizin yanından bulaq axırdı. Qarpızı, yemişi həmin bulağa qoyurduq, buz kimi olurdu.

İşğal dövründə bu gözəlliklərin hamısı məhv olub gedib. Şəhərə birinci gəlişimdə mənə öz evimizi ziyarət etməyə şərait yaratdılar. Evimiz deyəndə, orada ancaq daş divarlar qalıb. Ermənilər hamısını dağıdıb talan ediblər. Üzeyir bəyin evinin pilləkənlərini qalxanda mənim ayaqlarım tutuldu. Belə bir dahi şəxsiyyətin evini bu cür dağıtmaq olardımı? Evimizin yanından axan bulağı qurudublar, ağacları kəsiblər. Evlərimizdən əsər-əlamət belə qalmayıb. Yalnız dörd divarı qalıb. Şəhər elə bil indi-indi özünə gəlir.

Mən Ali Baş Komandan başda olmaqla, müzəffər ordumuza, qazilərimize can sağlığı, şəhidlərimizə Allahdan rəhmət diləyirəm. O gözəllikləri bizə yenidən qaytardılar. Məhz onların qanı, canı bahasına alınan torpaqlarda, Şuşada biz yenidən "Xarıbülbül" festivalını keçirə bilirik. Dövlətimizin apardığı uğurlu siyasət nəticəsində gənclərimiz onlarda aşılana vətənpərvərlik duyğusu ilə Prezidentin ətrafında bir yumruq kimi birləşdi və ömründə görmədikləri Qarabağ, Şuşa uğrunda şəhid oldular.

"TELEFONU KƏNARA QOYUB ŞUŞAMA LAYLAY DEYİB AĞLADIM..."

- Qələbədən sonra Şuşaya bir neçə dəfə səfər etmisiz. Necə hisslər idi uzun ayrılıqdan sonra ata yurdunuzla qovuşmaq?..

– İşğaldan sonra Şuşada birinci dəfə keçirilən "Xarıbülbül" festivalına Xan Şuşinskiyin ailə üzvləri olaraq biz də dəvət edilmişdik. Sevincimin həddi-hüdudu yox idi. Bilmirdim ağlayım, yoxsa gülüm. Uşaq kimi kövrək olmuşdum. Yola çıxacağımız gün gecəni yatmadım. Ümumiyyətlə, 44 günlük müharibə dövründə mən yata bilmədim, elə bilirdim səngərdə, igidlərimizin yanındayam. Şuşaya bələd olan biri kimi, narahat olurdum ki, qayalar üzərində yerləşən şəhəri qəhrəmanlarımız necə azad edəcək. Evdə deyirdim ki, Şuşanın azad olunması xəbərini mənə qəfildən söyləməyin, sevincdən ürəyim dayana bilər. Ali Baş Komandan Şuşanın azad olunması xəbərini elan edəndə bir neçə dəqiqənin içində telefonuma 600-dən çox zəng gəlmişdi. Heç kimin zənginə cavab vermədim, telefonu kənara qoyub Şuşama laylay deyib ağladım.

TƏKCƏ ŞUŞANIN MUSIQİ TARİXİNƏ NƏZƏR SALMAQ KİFAYƏTDİR Kİ, TORPAQLARIN ERMƏNİLƏRƏ MƏXSUS OLMADIĞI AYDINLAŞSIN. "QARABAĞ" ŞİKƏSTƏSİNİN 200 İLƏ YAXIN TARİXİ VAR. MƏNFUR QONŞULARIMIZ BU QƏDƏR QƏDİM TARİXİ OLAN BİR DƏNƏ MAHNI ORTAYA ÇIXARA BİLƏRMİ?

"TORPAQ İŞĞALÇI, XƏYANƏTKAR İNSANLARI SEVMİR"

- Şuşa azad olunandan qısa bir zaman sonra işğaldan əvvəl orada keçirilən bütün musiqili-ədəbi tədbirlər bərpa edildi. Bu sırada təbii ki, başda "Xarıbülbül" festivalı gəlir. Festivalın qonağı kimi təəssüratlarınız necədir?

– “Xarıbülbül” festivalı Şuşada ilk dəfə 1989-cu ildə keçirilib. İkinci-sonuncu festival 1990-cı ildə baş tutub. O dövr çox ağır, qarışıq, erməni həyasızlığının, barbarlığının təzə alovlanan dövrü idi. Azərbaycan həmin festivalları təşkil etməklə bir növ bu vəhşi toplumu sanki sülhə, əmin-amanlığa, dinc yaşamağa dəvət edirdi. Bu da bir mübarizədir.

Təkcə Şuşanın musiqi tarixinə nəzər salmaq kifayətdir ki, torpaqların ermənilərə məxsus olmadığı aydınlaşsın. “Qarabağ” şikəstəsinin 200 ilə yaxın tarixi var. Mənfur qonşularımız bu qədər qədim tarixi olan bir dənə mahnı ortaya çıxara bilərlərmi? Əlbəttə yox. Hələ əvvəlki tarixi demirəm, 30 illik işğal dövründə necə oldu ki, Şuşadan dünya səviyyəsinə çıxara biləcəkləri bir sənət sahibi çıxmadı? Çünki bu torpaq onların deyil. Torpaq işğalçı, xəyanətkar insanları sevmir.

Festivala gedəndə mən bir daha öz xalqımla fəxr etdim. Nə qədər gözəl ziyalılarımız var bizim. Hər xalqda bu qədər ziyalı olmur. Hər kəs sevinirdi. Festivalın birinci günü Azərbaycanda yaşayan müxtəlif

millətlərin nümayəndələri çıxış etdi. Bu faktın özü Azərbaycan xalqının nə qədər tolerant olmasının, dövlətimizin ölkəmizdə yaşayan digər millətlərə necə hörmətlə yanaşdığının sübutudur. Festivalın təşkilatçılığı Heydər Əliyev Fondu tərəfindən o qədər yüksək səviyyədə həyata keçirilirdi ki, elə bilirdim haradasa xaricdə tədbirdə iştirak edirəm. “Xarıbülbül” festivalı Cıdır düzündən dünyaya bir mesaj idi ki, biz sülhsevər xalqıq. Necə ki, ölkəmizdə yaşayan millətlərin oğulları 44 günlük müharibədə birləşib torpaqlarımızı işğaldan azad etdi, eləcə də Şuşada təşkil edilən bu tədbirdə onların mədəniyyəti, musiqisi birlikdə təqdim olunur.

“FESTİVAL XALQLARIN ÖZ MUSİQİLƏRİNİ MÜBADİLƏ ETMƏSİ ÜÇÜN GENİŞ BİR MEYDANDIR”

– Xan Şuşinski Fondu olaraq “Şuşa İli” ilə bağlı hər hansı layihəniz varmı?

– Mən Xan Şuşinski Fondunu 2012-ci ildə yaratmışam. Bu il Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Agentliyinin elan etdiyi grant müsabiqəsində qalib olduq. “Şuşa İli” çərçivəsində bir sıra tədbirlər reallaşdırmağı planlaşdırmışıq. “Qarabağ Azərbaycandır” adlı layihə həyata keçirəcəyik. Qələbəmizə qədər də Qarabağla, musiqimizlə bağlı müxtəlif ölkələrdə tədbirlər reallaşdırırdıq. Hər zaman Qarabağ həqiqətlərini özündə əks etdirən reklam-çap məhsullarını tədbir iştirakçılarına paylayırdıq, Qarabağ haqqında məlumatları onlara şifahi olaraq da çatdırırdıq. Milli musiqi alətlərimiz və muğam ifaçılarımızın iştirakı ilə musiqili gecələr təşkil edirdik. Bu layihələrin davamı olaraq, bu il də iki ölkədə konsert proqramları təşkil edəcəyik.

Musiqi xalqlar arasında dostluq körpüsüdür. “Xarıbülbül” festivalında eyni zamanda müxtəlif ölkələrin ifaçıları da iştirak edir, təmsil etdikləri ölkələrin musiqilərini təqdim edirlər. Festival xalqların öz musiqilərini mübadilə etməsi üçün geniş bir meydandır. Bu baxımdan, hesab edirəm ki, bu festival çox vacib, gərəkli bir layihədir. ❖

Fəxriyyə Abdullayeva

РАФАЭЛЬ НЕКТАЛОВ:

*В сердце каждого бухарского еврея
есть место для Азербайджана*

Дружба между азербайджанским и еврейским народами имеет древние исторические корни, являясь примером всему Ближнему Востоку о том, что еврейское и мусульманское государства могут жить в мире и дружбе.

Наши отношения с Израилем – это отношения между двумя дружественными народами, не нацеленные против третьей стороны.

Особое отношение к Азербайджану сформировалось и у бухарских евреев – этнической группы евреев, традиционно проживающих в Средней Азии. Казалось бы, какая связь может быть между азербайджанцами и евреями Бухары или Самарканды? А ведь именно они стали активными носителями и популяризаторами азербайджанской музыки сначала в Средней Азии, а после распада СССР – в США, Канаде и Израиле.

Чтобы поговорить об этом удивительном феномене, Media. Az встретила с координатором Конгресса бухарских евреев США и Канады Рафаэлем Некталовым во время его визита в Азербайджан.

Будучи главным редактором нью-йоркской газеты The Bukharian Times, известным музыковедом, журналистом и общественным деятелем, он еще является большим другом Азербайджана и поклонником азербайджанской музыки.

- Вы частый гость в Азербайджане?

- Для меня всегда было мечтой побывать в Азербайджане. В первый раз я приехал сюда в 2007 году в качестве международного наблюдателя на парламентских выборах. В целом, прилетал сюда уже раз шесть.

- Что вас связывает с Азербайджаном?

- Я бухарский еврей, родом из Самарканды, проживаю в Нью-Йорке. На первый взгляд, я не имею никакого отношения к Азербайджану. Меня часто спрашивают: а сколько всего бухарских евреев жило в Азербайджане? Может 20-40 человек. Но для меня азербайджанская культура, музыка, искусство очень много значат, причем с самого детства. Дело в том, что носителями и пропагандистами музыкальной азербайджанской культуры в Средней Азии были именно бухарские евреи.

- Как так получилось?

- В западной части Самарканда проживали так называемые «эрони», которые были на самом деле тюрками из Южного Азербайджана. Многие из нас, бухарских евреев, тоже из Мешхеда, Тебриза... Мы с ними почти в одно время поселились в Самарканде. Они говорили на своем языке и пели родные им азербайджанские песни. Мы, бухарские евреи, все это впитывали, так как у нас с ними очень много общего по части некоторых обрядов, включая проведение свадеб, а в некоторых аспектах и музыкальной культуры. Не с узбеками, не с таджиками, а именно с ними. Кроме того, живя в Узбекистане, мы понимали тюркские слова из-за схожести языков.

Самарканд – полиэтнический город, как Нью-Йорк или Баку. Одно время там почти вообще никто не жил. Однако во второй половине XVIII века туда начали съезжаться из разных городов западной и центральной Азии, заселяться целыми кварталами. Так образовались еврейский, арабский, крымско-татарский, туркменский, цыганский (люли) кварталы. И, если знаменитый музыковед В.Виноградов, занимающийся изучением истории музыки азербайджанского народа, назвал Шушу «Консерваторией Кавказа», то известный узбекский, бухарско-еврейский музыкант – тарист, поэт, драматург композитор Ильяс Малаев в начале 30-х годов прошлого века назвал еврейский квартал Самарканда «Шарк» («Восток») – консерваторией Средней Азии.

Представьте себе, что из этого небольшого места, где проживало всего 10 тысяч человек, вышли все наши музыкальные гении, которые, в свою очередь, воспитывались и вдохновлялись не только узбекской, таджикской, но и азербайджанской культурой. Здесь жили, творили великие музыканты, певцы-макомисты XIX-XX веков Борухи Калхот, Левича Хофиз Бобоханов, братья Михоэль, Исроэль и Гарвиэль Толмасовы, братья Михаэль, Нисим, Гавриэль Муллокандовы, Мурдахаи Танбури (Бараев), Нерье Аминов, Дони Толмасов, Нисон Муллокандов, Яков Завулунов, а также Йосефи Торчи (Ильясов). Все они оставили яркий след в музыкальной истории не только Бухары, но и всего Узбекистана, Таджикистана, Израиля.

24 17 - 23 АВГУСТА 2012 №549

The Bukha

9 сентября
2012 года
воскресенье
7:30 вечера

Конгресс бухарских евреев США и Канады
Газета The Bukharian Times

БУХАРСКО-ЕВРЕЙСКИЙ ТЕАТР
СЕМЁНА АУЛОВА «ВОЗРОЖДЕНИЕ»

По многочисленным просьбам зрителей
представляют премьеру
азербайджанскую классику, жемчужину востока,
музыкальную комедию Узеира Гаджибекова

Режиссер-постановщик
Семен АУЛОВ, засл. арт. Узбекистана
Художник постановщик
Иооф Джинджихашвили, засл. худ. Грузии
Музыкальный руководитель
Эфраим ГАВРИЗЛОВ
Концертмейстер
Мара МУШЕЕВА

В спектакле заняты ведущие актеры театра:
Роза БАБЕКОВА, Тамара КАТАЕВА,
Любовь ИСАКОВА, Шушана АБРАМОВА,
Лазарь ИСАКБАЕВ, Эфраим ГАВРИЗЛОВ,
Рафаэль КАЙКОВ, Михаил МУЛЛАДЖАНОВ

АРШИН МАЛ АЛАН

ПРЕМЬЕРА СПЕКТАКЛЯ
состоится в школе № 157
по адресу:
corner of 64th Ave. & 102nd St.
Rego Park, NY 11374
9 сентября 2012 года
в воскресенье в 7:30 вечера

Спонсоры спектакля: Э. Б. Неклянов, Светлана Пулатова, Светлана Халимова-Аветикян, Славя Аветис, Агнеса и Борис Аранбазян, Елена Бенофф, Майкл Юсупов, Сиги Азизов, Бенджамин Катков, Ассела Борухова, Нина и Алик Нормантовы, Люба Ибрагимовна
Информационные спонсоры: The Bukharian Times, Шат Девиде, Женский мир, Надежда, Keykon Media, Keykon TV

БИЛЕТЫ: Галина - 718-297-0593, Тамара - 718-516-0794, Рива - 718-459-6008, Дора - 718-897-0102, Boris Production - 718-99782

- Как именно бухарские евреи популяризировали азербайджанскую культуру?

- Музыкальная комедия «Аршин мал алан» была особенно почитаема в среде бухарских евреев, ставших одними из самых важных популяризаторов музыкальной комедии Узеира Гаджибеяли за пределами его родины: в Узбекистане, Таджикистане, Израиле и США. Бухарские евреи впервые осуществили ее постановку в Самарканде еще до революции, а затем - в Бухарско-еврейском театре при Наркомпросе Узбекской ССР в 1932 году. Объездили с

гастролями Узбекистан и Таджикистан, пели все арии на родном бухарско-еврейском языке.

То есть музыкальная комедия Гаджибеяли «Аршин мал алан» стала одной из первых постановок театра. А ведь Самарканд тогда был столицей Узбекистана... До этого также ставили «Мешади Ибад».

Первые постановки «Аршин мал алан» в Израиле и США также были осуществлены бухарско-еврейскими артистами. Усилиями бухарско-еврейских певцов и музыкантов, режиссеров и дирижеров была осуществлена по-

становка «Аршин мал алан» в Израиле в 1996 году, и показана в Нью-Йорке во время гастролей израильского театра им. Михаила Толмасова и Гавриэля Муллокандова.

У нас также очень популярно наследие великого поэта Физули, автора стихов-песни «Курбон улам», которая звучит по сей день не только в Узбекистане и Таджикистане, но и в Израиле, США, Австрии в исполнении бухарских евреев, замечательных макомистов Эзро Малакова, Аврома Толмасова, Рошеля (Ротшелда) Аминова, Рошеля (Ротшелда) Рубинова.

Я, кстати, учился в школе имени Низами Гяджеви...

Бухарские евреи постоянно исполняли азербайджанские песни не только на свадьбах, но и в домашнем музицировании. Азербайджанская музыка звучала из окон еврейских кварталов Самарканда, Коканда, Бухары и Ташкента.

- Какие песни обычно звучали за домашним столом?

- Мы пели песни из музыкальных комедий Узеира Гаджибейли, культового Рашида Бейбутова. Среди бухарских евреев были поэты, которые писали стихи на азербайджанском языке. Один из них — Ильяс Малаев, большой знаток и популяризатор азербайджанского искусства в Узбекистане и США. Его супруга Мухаббат Шамаева, народная артистка Узбекиста-

на, имела в своем репертуаре десяток азербайджанских песен. В моем детстве мне казалось, что композиция «Чал, чал, чал» - это одна из бухарско-еврейских песен.

Ильяс Малаев наизусть знал оперу «Аршин мал алан». Более того, он одним из первых в Узбекистане стал играть на таре так, как играют именно азербайджанцы, виртуозно, с особым блеском!

Таким образом, именно мы, переняв и адаптировав азербайджанскую музыкальную культуру, популяризировали ее, довели до широких слоев узбекского и таджикского слушателей.

Несмотря на так называемую «аршин-малаланизацию» бухарских евреев и большую тягу к азербайджанской культуре, наша музыкальная культура очень богатая. Мы являемся одними из первых и лучших макомистов в Узбекистане и Таджикистане.

- Знаю, что вы сами сделали немало для популяризации азербайджанской культуры в Соединенных Штатах...

- Перед вами человек, который возродил в Америке праздник Новруз. В 1996 году я организовал первое, приуроченное этому празднику мероприятие. Пригласил послов стран-членов ООН,

празднующих Новруз – Азербайджана, Казахстана, Кыргызстана, Туркменистана, Таджикистана. Теперь каждый год мы масштабно празднуем Новруз. Неоднократно получал благодарность от посла Азербайджана в США за свою деятельность в этом направлении.

У нас в Нью-Йорке театр «Возрождение» тоже поставил «Аршин мал алан». Постпред Азербайджана при ООН Агшин Мехтиев однажды поинтересовался числом азербайджанцев в коллективе. И был поражен, узнав, что ни одного!

Тарист и поэт Ильяс Маллаев, Рафаэль Некталов и президент Туркистано-Американской Ассоциации Нумон Окуен, Нью-Йорк, 1996 год

- В этом году вам, наконец, посчастливилось посетить Шушу.

- Это было моей давней мечтой. Я к этому визиту готовился всю жизнь. Сколько раз я представлял, как захожу в дом-музей

композитора Узеира Гаджибейли, великого и неповторимого соловья Востока Бюльбюля, реформатора тара Садыхджана Мирзы, неподражаемого Хана Шушинского... Мне когда-то предлагали поехать в Шушу через территорию Армении. Но я ждал именно того момента, когда отправлюсь туда напрямую из аэропорта Гейдар Алиев.

Вы знаете, у культуролога Александра Гениса есть такое понятие, как память места. Приведу вам пример. Сегодня в еврейском квартале Самарканда нас почти не осталось. В свое время там был небольшой базар, где каждый день готовили шашлыки. Недавно, будучи в Самарканде, я пошел в родной квартал. Была суббота. Меня поразила тишина. Обычно здесь базарчик и жарят шашлыки. Спросил у одного таджика, почему теперь нет ни запаха, ни дыма, ни шума? Вы знаете, что он мне ответил? «Не положено! Сегодня суббота, Шаббат! Евреи не готовили сотни лет и мы не будем!». Я не мог скрыть удивления. «Какое отношение к этому имеют таджики? Мусульмане?!», – спросил я. «Прямое. Это место такое. Нельзя нарушать!», – ответил он.

- Интересные факты.

- То же самое и с Шушой... Уверен, эта земля талантливых музыкантов подарит миру нового Узеира Гаджибейли, Бюльбюля и Садыхджана. Вернутся потомки и вернется с ними музыка, традиции великого народа. Поэтому я очень хотел приехать в Шушу, проникнуться памятью этого места.

- В таком случае поделитесь своими впечатлениями.

- С чего начать?! Когда я стоял напротив памятника человеку, который для меня является образцом великой музыкальной культуры XX века, моему любимому композитору Узеиру Гаджи-

бейли, я был так счастлив! Фотографировался с коллегами и музыкантами. Если бы он мог меня слышать, я бы тихо сказал ему, наклонив низко голову и приложив руку к сердцу: «Хорошо, что вы были, творили, столь широко мыслили...».

Затем я намеревался зайти в его дом, который знал по истории азербайджанской музыки. До этого я был в музее композитора в Баку. Так вот в этот момент ко мне подошел министр культуры Азербайджана Анар Керимов, по приглашению которого я находился в Шуше на фестивале. Уроженец Карабаха, города Физули, он прекрасно знает историю родного края, гордится его культурой. Но я не видел особой радости в его глазах. Господин министр почему-то горько вздохнул. У дома Узеира Гаджибейли, который находился всего в полусотне метров от памятника, стояли чудом уцелевшие руины некогда великолепного дома...

Мне немало лет, и я много чего повидал в этой жизни... Но увиденное так сильно потрясло меня, что не было сил говорить, дышать. В этом доме создавались великие творения классика азербайджанской музыки! Каждый кирпич – это история!

Я мечтал открыть калитку дома любимого композитора, но наткнулся на реальность жестокой войны, которая была

навязана Азербайджану 30 лет назад. Меня поразило, что жертвами этой войны стали не только воины, женщины и дети, миллионы беженцев, но и памятники культуры, музеи.

- Это просто вандализм! – сказал ему я.

Господин Керимов рассказал, что в Карабахе бомбили не только музеи, но и памятники материальной культуры: разрушены осквернены городская мечеть, а местное кладбище полностью уничтоже-

но. «Я приехал в родной Физули через 30 лет, после освобождения Карабаха от оккупантов, чтобы навестить могилу отца. Но на месте кладбища не осталось ничего!», – сказал мне министр.

- Вы посетили другие музеи города?

- Да. Мне показали дом-музей всеми нами любимого певца, народного артиста СССР Бюльбюля. Он был особенно популярен в Узбекистане. Я обратил внимание на то, что в центре двора находятся два схожих бюста музыканта: первый, в который стреляли, и второй – заново созданный. Первый является свидетельством армянского вандализма, второй – возрождения новой жизни в освобожденной Шуше, культурной столице Азербайджана. Стреляя в памятник, агрессоры будто стреляли во всю азербайджанскую культуру. Это фашизм!

Побывав в Шуше, я начал понимать феномен, почему столько талантливых людей породила эта красивая и плодородная земля! Шуша во всех смыслах находится на высоте. Там красивый ландшафт, удивительные горы, пение птиц! Только здесь могли развить свой талант великие Хан Шушинский, Бюльбюль, Узеир Гаджибейли, Садыхджан Мирза...

- Расскажите о вашей дружбе с Рустамом Ибрагимбековым.

- Моя первая встреча с великим писателем, драматургом и режиссером Рустамом Мамедовичем Ибрагимбековым произошла в апреле 2007 года в салоне самолета, когда мы летели из Москвы в Нью-Йорк. Я искал человека, с которым можно поиграть в нарды. Подошел к мужчине с кавказскими чертами лица, который сидел один в целом ряду. Я подошел к нему. Он с удовольствием согласился сыграть. Разговор плавно перешел на тему кино. Я сам являюсь большим киноманом, разбираюсь в кино, ставил полулюбительские фильмы. Общась с Маэстро, я вдруг понял, что передо мной человек, гораздо подкованнее меня, который детально разбирается в мировом

кинематографе, лично знает звезд французского, русского, американского киноискусства.

Мне стало интересно, кто же это? Мы обменялись визитками. На его карточке было написано «кинодраматург Рустам Ибрагимбеков». Кстати, он был членом Американской киноакадемии, которая голосует в конкурсе на «Оскар»!

Я был в шоке! И не скрывал этого.

В течение всего полета мы не могли наговориться, договорились непременно встретиться в Нью-Йорке. По прилету я показал ему Центр бухарско-еврейской общины Америки, повел в Музей наследия бухарских евреев. Он очень заинтересовался бухарскими евреями. Рассказывал о своих друзьях - ашкеназах, горских и грузинских евреях. Одним словом, мы с ним подружились.

Позже, когда я приехал в Баку, он меня тепло встретил. Мы ужинали в его доме с видом на Каспий. Потом неоднократно пересекались. Наша последняя встреча должна была состояться 8 ноября в Баку, куда я приезжал на празднование первой годовщины Дня победы. Со мной должен был приехать мой артековский товарищ Аббас Кязимов – выдающийся азербайджанский художник мирового уровня. Первым, кому я сообщил о своей поездке в Азербайджан, был Рустам муаллим, потому что общение с ним для меня всегда было чем-то особенным и важным! Он надеялся, что мы проведем вечер втроем.

Но встреча не состоялась, так как Ибрагимбеков отсутствовал в городе, был в Москве.

Сообщили, что он болен... Через несколько дней умер Кязимов. Через полгода, 11 марта 2022 года, не стало Рустама Мамедовича. Горько...

- Какими словами вы бы хотели завершить наше интервью?

- Пусть азербайджанский народ знает, что есть бухарские евреи в Израиле, США, Австралии, Германии, России, Франции, Канаде, Узбекистане и Таджикистане. Нас всех объединяет доброе, братское отношение к культуре, музыке, живописи Азербайджана – стране, в которой они никогда не жили, не были ее гражданами. Уже 30 лет как мы живем в разных независимых государствах ближнего и дальнего зарубежья. Но в сердце каждого бухарского еврея есть место для Азербайджана.

Будучи президентом Международного фестиваля Shashmaqam Forever, я договорился с директором Центра мугама Мурадом Гусейновым, талантливым музыкантом и блестящим организатором, чтобы мы пригласили азербайджанских мугамистов и инструменталистов на этот фестиваль в 2023 году. Общался с детьми, внуками певца Хана Шушинского, которых специально пригласил господин Гусейнов на встречу. К сожалению, мы не пересеклись в Шуше. Но, тем не менее, есть немало проектов, которые ждут своего часа.

Отдельно хотелось бы выразить благодарность председателю общественного объединения «Поддержка деятельности диаспоры журналистами» Фуаду Гусейнзаде. ♦

Наталья Гулиева

Yulduz Usmanova:

“ŞUŞANI GÖRMƏK, “XARIBÜLBÜL”Ə QATILMAQ ÇOX GÖZƏL OLAR”

12 dekabr 1963-cü ildə Özbəkistanın Fərqanə vilayətindəki məşhur Margilan şəhərində dünyaya gəlir. Valideynləri Uraimohun və Rəhimə Usmanovlar çətinlikdən qorxmayan sadə əməkçi insanlar olsalar da, səkkiz övladı - 4 oğlanı, 4 qızı rifah içində böyütmüşdülər. Sonradan Özbəkistan Respublikasının xalq artisti, özbək estradasının primadonnası olacaq müğənni-bəstəkar, kino aktrisası, siyasətçi Yulduz ailənin altıncı uşağı idi.

Hələ uşaqlıqdan incəsənətə, xüsusən də musiqiyə böyük həvəs göstərən yetənəkli gənc qız 1991-ci ildən peşəkar ifaçılıq fəaliyyətinə başlayır, öz vətəninə geniş populyarlıq qazanır, siyasi görüşlərinə görə bir müddət Avropada, Türkiyədə yaşamalı olur. Lakin Yulduz Usmanova orada da özünü istedadlı sənətçi kimi göstərə bilir, çox geniş tamaşaçı auditoriyasında populyar olur, sevilir. Albomları Türkiyə, Avropa və Amerikanın bir sıra nüfuzlu səs yazma şirkətləri tərəfindən çox yüksək tirajlarla yayımlanır.

Özbəkistan estradasının primadonnası hazırda doğma vətəninə paytaxtında yaşayır və fəal çalışır. Bu il iyul ayının son günlərində Bakıya qısamüddətli səfərə gəlmiş ünlü sənətinin “Mədəniyyət/Culture” jurnalına eksklüziv müsahibəsini diqqətinizə yetiririk:

- Bakıya ilk dəfədirmi gəlirsiniz?

- Bəli. Amma Bakını, Azərbaycanı biz həmişə sevmişik. Daim burada olmağı arzulamışam. Polad Bülbüloğludan başlayaraq bütün populyar Azərbaycan ifaçılarını sevirik. Müslüm Maqomayevi, Rəşid Behbudovu kim tanımır, kim sevmir ki!.. Biz həm də Zeynəb Xanlarovanın musiqisi ilə böyümüşük. Azərbaycandan danışanda xatirəmizə ilk gələn ismlərdən biri onun ad-soyadıdır.

Sovet dönəmində Azərbaycan musiqisi öndə idi və biz bu musiqini sevməyə bilmərik. Çox istərdik ki, həmin ənənə bu gün də davam etsin. Azərbaycanda xalq çox musiqisəvərdir. Burada demək olar ki, hər kəs musiqini sevir, onu özünə yaxın bilir. Oxumayan, hər hansı musiqi alətində ifa etməyən də ən azından yaxşı musiqi dinləyicisidir.

- Müasir sənətçi meyarı Sizin üçün nədir, onu öz sənət yolunuzun timsalında necə səciyyələndirə bilərsiniz?

- Bu gün hər məmləkətdə çox sənətçilər var, bunların hər biri öz xalqının sənətini yaşadır. Amma əsas məsələ dünya miqyasına çıxma bilməkdir. Sən öz ölkəndə ulduz ola bilərsən, amma dünya səni tanımırsa, demək ki, öz-özünə qapılmışsan. Mən Yulduz Usmanova olaraq öz ölkəmdə çox populyar idim, stadionlar dolusu tamaşaçılar üçün konsertlər verirdim. İş elə gətirdi ki, on il Avropada yaşayış oldum və orada sənətimi sıfırdan başladım. Çünki Avropaya getdiyimdə, dediyim kimi, adi fəhlə işləyəcəyimi düşünürdüm, çünki kimsəni tanımırdım, elə məni də oralarda tanıyan yox idi. Amma Allahın işinə bax ki, bir zaman Qazaxıstanda keçirilən beynəlxalq musiqi festi-

valına qatıldığım zaman tanış olduğum xarici musiqi menecerləri məni Avropada tapdılar və əməkdaşlıq təklif etdilər. Onlarla çalışmağa başladım.

İlk çıxışlarımı iyirmi beş tamaşaçı üçün edirdim. Çünki nə dil bilirdim, nə də çoxsaylı Avropa auditoriyası ilə ünsiyyət təcrübəm vardı. Bununla belə milyonlarla avro dəyəri olan layihələrə imza atdım, çoxsaylı özbək mahnılarını öz doğma dilimdə oxudum, çoxsaylı albomlarım yayıldı. Bütün bu fəaliyyətimə görə heç peşman deyiləm, bəlkə daha çox pul qazanmadım, amma xalqımın mədəniyyətini və incəsənətini geniş auditoriyaya yaya bildim. Əvəzində indi populyarlıq da var, yetərinəcə əvəzi də. Lakin burada bir incə məqam mövcuddur: biz başqa məmləkətdən çox şey gözləyə bilmərik – axı oranı biz qurmamışıq, onların öz mentaliteti var, dünya baxışı başqadır, amma əsl sənətə böyük qiymət verirlər. Bu işdə ruhdan düşmək olmaz. Xalq üçün, onun mədəniyyəti, sənətinin yaşaması üçün bu işləri görmək çox mühümdür. Sənətçilərin vəzifəsi mənəcə budur, başqa yol yoxdur. Bütün bunlar gözləməklə, öz-özünə düzəlmə bilməz. Bu, suyun üzünə baxıb dərinlikdə nə qədər balığın olmasını öyrənməyə bənzəyir.

Hər şərin arxasında bir xeyir gizlənməmiş. Hollandiyaya maddəli işçi kimi çalışmağa getmişdim, amma sənətimlə geniş tanındım, nəhayətində kraliçə Beatrisin sevimli ifaçısı oldum. Bu, təkcə şans, bəxtigətirmə deyil. Təqdirə inanıram, amma onu da bilirəm ki, gərək zəhmətkeş olasan, utanmayasan, qorxmayasan. Türkiyəyə getdim, çoxsaylı dostlarım vardı, amma kimsənin qapısını döymədim, yenə öz əməyimin gücünə sənətimi tanıtmaya başladım. “Niyə bizə müraciət etmədin” deyər so-

ruşduqlarında “mənə nə verəcəkdiniz ki” deyə suala sualla cavab verirdim. Orada sənət sahəsi başqa cür fəaliyyət göstərir – əsas rolu prodüserlər oynayır. Avropa və Amerikada da elədir. Düşünürəm ki, bizim

çox lazımdır, gəncləri ilk növbədə bunlar cəlb edir. Biz gərək cavanların dilini anlayaq, onlarla lazımı səviyyədə işləyə bilsək, milli incəsənətə, musiqiyə bağlanmalarına nail ola bilərik.

MUĞAM-MƏQAM DƏRİN KÖKLƏRƏ MALİKDİR, BUNLAR ÖZÜ-ÖZLÜYÜNDƏ YAŞAYACAQ, BU GÜN BİZƏ YENİ XALQ MAHNILARI, LİRİK NƏĞMƏLƏR DƏ ÇOX LAZIMDIR, GƏNCLƏRİ DƏ İLK NÖVBƏDƏ BUNLAR CƏLB EDİR. BİZ GƏRƏK CAVANLARIN DİLİNİ ANLAYAQ, ONLARLA LAZİMİ SƏVİYYƏDƏ İŞLƏYƏ BİLSƏK, MİLLİ İNCƏSƏNƏTƏ, MUSIQİYƏ BAĞLANMALARINA NAİL OLA BİLƏRİK. ƏGƏR ƏSAS, BÜNÖVRƏ MİLLİ OLSA, SƏNƏTÇİLƏR BUNUN ÜZƏRİNDƏ MÜASİR SƏNƏTİ İNKİŞAF ETDİRƏ BİLƏRLƏR

də həmin sistem üzrə çalışmamız gərəkdir. Əvvəlcə türkcəni öyrəndim ki, oradakı xalqın düşüncələrini anlayım. Bundan sonra üç il ərzində ifaçılıq etdim, albomlar çıxarmağa başladım. Tezliklə populyarlaşdım, ilk beşliyə çıxı bildim. Orxan Gəncəbay və digər sənətçi dostlarım mənə heç vaxt unutmayacağım dəstəyi göstərdilər. Hər buludluluğun arxasında bir günəş varmış!

- Çağdaş Azərbaycan musiqiçilərindən kimləri tanıyırsınız?

- Allah vergisinə güvənməklə çalışmaq, əlavə informasiyalara çox uymamaq səmərəli işlərə yol açır. Digər mədəniyyətlərlə dərinləndirən maraqlananda istər-istəməz əvvəlcə təsirlənmə, sonra da plagiat başlanır. Azərbaycan çağdaş incəsənətində çox adamı tanıyıram deyib, yalan söyləmək istəmirəm. Amma artıq belə tanışlıqlar başlayıb. Düşünürəm ki, gələcəkdə bu əlaqələr daha da genişlənəcək.

Muğam-məqam dərin köklərə malikdir, bunlar özü-özlüyündə yaşayacaq, bu gün bizə yeni xalq mahnıları, lirik nəğmələr də

Əgər əsas, bünövrə milli olsa, sənətçilər bunun üzərində müasir sənəti inkişaf etdirə bilirlər. Belədə yeni Zeynəb Xanlarovalar yaranar. Musiqi üçün başlıca olan ürəkdir. Mən qardaş Azərbaycan sənətçiləri ilə bir araya gəlməyimizi çox istəyirəm.

- Siz mənsub olduğunuz özbək xalqının musiqisinin yorulmaz təbliğatçısıdır, bunu uzun illər Avropada da uğurla həyata keçirmisiniz. Milli musiqinin müasir Qərbi dünyasında uğurla tanıtılması ilə bağlı nə deyə bilərsiniz?

- Qərbi musiqisinin təqdimatı çox vaxt onun özündən güclü olur. Onlar musiqini gözəl bir şəkildə tamaşaçıya təqdim etməyi yaxşı mənimsəmişlər. Bizdə də bunu öyrənməlidirlər. Özü də yubanmadan. Mən həmişə istəmişəm ki, ölkələrimizin mədəniyyət nazirlikləri bu sahədə birlikdə çalışsınlar. Bu həm qeyddir, həm xahişdir və hətta qoy həm də tənqid olsun. Biz, əlbəttə ki, hər yerdən – Rusiyadan, ABŞ-dan və digər

ölkələrdən musiqiçiləri dəvət edə bilərik. Amma bu, bizimki sayılmayacaq. Ənənəvi olaraq həm muğamın, həm də məqamın auditoriyası məhduddur. Lakin o da var ki, bu musiqi bizim kökümüzdür, hər şey oradan gəlir. Bu dərin köklərimizin üzərində öz müasir musiqimizi qurmalıyıq. Axı nəyə görə biz türk xalqları musiqisi festivalını keçirə bilmərik? Nə üçün indiyədək belə bir festival yoxdur? Türk xalqları festivalı təşkil edin, qoy türk dünyasının hər yerindən gənc ifaçılar gəlib öz sənətlərini təqdim etsinlər.

- Lap ürəyimdən xəbər verdiniz. Çünki çoxdan belə bir festival təklifi irəli sürmüşəm – növbə ilə bütün türk məmləkətlərində baş tutacaq “Türk baharı” ədəbiyyat,

musiqi və teatr bayram-festivalı. Çox ünvanlara yazılı müraciətlər etmiş, Bakıda nəşr olunan “Businessman” analitik-informasiya jurnalının oktyabr-dekabr 2007-ci il tarixli sayında həmin dərgidə əməkdaşlıq etdiyim ədəbi imza ilə bu barədə “Türk baharı”nın yeri görünür” adlı məqalə ilə də çıxış eləmişəm. Amma təəssüf ki, həmin təklif yetərli diqqətlə qarşılanmadı. Balkə də bununla bağlı TÜRKSÖY-a müraciət olunmalı idi...

- Çox gözəl təşəbbüsdür. Onu indi də ictimaiyyətə çatdırmaq lazımdır. Ad şərtidir: türk baharı da olar, payızı da, əsas məsələ belə bir müntəzəm tədbirin baş tutmasıdır. Heç kimin tanımadığı gənc istedadlı ifaçılar üçün bu çox parlaq imkana çevrilir və onlar təkcə öz ölkələrində deyil, bütün dünyada tanınmağa bilirlər.

- Təklif olunan festivalın bu cür adlandırılması bütün türk xalqlarında ənənəvi Novruz bayramının keçirilməsi ilə bağlıdır. Nəzərdə tutulur ki, bununla onsuz da keçirilən bahar bayramlarının büdcəsinə cüzi əlavə edilməklə bayrama bayram qatmaq mümkündür.

- Elə indi də gec deyil. Bu cür festivalın gerçəkləşdirilməsi – demək olar ki, bütün suallara cavab tapılması deməkdir. Həmin tədbir bu il burada, gələn il Özbəkistanda, sonrakı il Türkiyədə və i. a. keçirilə bilər. Qoy, deyək ki, qırğızlar da, türkmənlər də sıraları çatdıqca bu festivalın keçirilməsi ilə məşğul olsunlar. Axı hər bir ölkənin incəsənətlə bağlı büdcəsi mövcuddur. Yəqin ki, bunu da həmin büdcə çərçivəsində həyata keçirmək mümkündür. Yəqin ki, bu festivalın təşəbbüscülərinin adı tezliklə unudulacaq, amma faydalı ənənə qalacaq, yaşayacaq...

- Bəs Siz özünüz yüksək nüfuzunuzdan istifadə edib belə festivalların təşkili ilə məşğul ola bil-məzsinizmi?

- Mən təkcə müğənni yox, həm də bir çox mahnıların bəstəçisiyəm. İndiyədək mindən çox mahnı oxumuşam, elə hazırda da repertuarım üzərində dayanmadan çalışıram. Doğrusu, nə müəllimlik etməyə, nə də tədbirlər təşkil etməyə vaxtım qalmır. Yalnız hərdən ustad dərsləri verirəm. Amma, bayaq da dediyim ki, ölkələrimizin mədəniyyət nazirlikləri əlaqəli şəkildə bu işlərlə məşğul ola bilərlər və bəlkə də hətta bir qədər ləngiyirlər...

Bu cür festivalları elə təşkil etmək, ifaçıları elə toplamaq lazımdır ki, biz kökümüzdən qopmayaq, əksinə, öz köklərimizə dayanaraq milli musiqimizin bütün dünyanın valeh olacağı çoxsaylı müasir nümunələrini yarada bilək. Unutmaq lazım deyil ki, artist həm də strateqdir. O, öz xalqına lazım olanı edir, milli məniyyətini tanıda və təbliğ edə biləcək mahnıları oxuyur, öz xalqını sevdilir. Çünki bizim sənətimiz də, özümüz də mənsub olduğumuz xalqa məxsusdur. Odur ki, xalqın sizin sənətinizi sayması, ona etibar etməsi incəsənətdə çox mühümdür.

- Buna bənzər bir tədbirimiz var – “Xarıbülbul” Beynəlxalq Folklor Festivalı. Hələ sovet dönməindən Azərbaycanın mədəniyyət şəhəri Şuşada keçirilib. Artıq ikinci ildir ki, festival azad edilmiş Şuşada yenidən bərpa olunub. Builki V festivala bir çox ölkələrdən tanınmış ifaçılar qatılmışdı...

- Şuşa haqqında da, “Xarıbülbul” festivalı barəsində də eşitmişəm. O da çox mühüm tədbirdir. Gələcəkdə qardaş Azərbaycan xalqının mədəniyyət mərkəzlərindən biri olan Şuşada olmağı, bu məşhur festivala qatılmağı çox istəyirəm.

- Dünya çapında tanınmağın böyük əhəmiyyətə malik olduğunu dediniz. Siz özünüz, qarşıya qoduğunuz arzuza nə qədər çatmışsınız?

- Buna arzu deməyə, düşünürəm ki, harada olursan ol, hər yerdə özünü, vətəni qürurla təqdim və təmsil etməlisən. Məsələn, Avropaya getdim, orada mənə ingiliscə mahnı oxuduğum üçün pul ödəmədilər ki, heç həmin dili bilmirdim də. Sənin özünəməxsusluğun, milli

sənətin orada qiymətsiz bir dəyər rolunu oynayır. Doğma özbək mahnılarını oxuduqca populyarlaşdım, bəzi avropalı sənətcilər bunların sözlərini ingiliscəyə çevirib bizim melodiyalarımız üstündə oxumağa başladılar. Mən avropalı, ingilis olmaq istəmədim, olduğum kimi qalmağa üstünlük verdim. Düzdür, oradan öyrəndiklərim də çox idi, lakin qəti bildim ki, əsas gücüm özüm olmağımdır: özbəkliyim, yerdə aylaşmayım, yemək, içmək tərzim, bir sözlə, bütün adət-ənənələrim, mədəniyyətimlə özüməm. Bənzəmək istəyirsən, mənə bənzə, mən kimsəyə bənzəmək istəmirəm – biz öz davranışlarımız, sənətimizlə bunları deməliyik, mənəcə.

- Azərbaycanda belə təcrübə sovet vaxtı da vardı, məsələn, Rəşid Behbudovun təcrübəsi, sizin dediyiniz Zeynab Xanlarovanın təcrübəsi...

- Polad Bülbüloğlu, Müslüm Maqomayev...

- Bəli. Son dövrlərdə Alim Qasımovun təcrübəsi də maraqlı oldu. Əvvəlcə tək, sonra isə qızı Fərqanə Qasımova ilə böyük bir yol açdı Avropaya. Ona da özəlliyinə, yüksək sənətkarlığına, təqdim etdiyi milli mədəniyyətin Avropadan fərqli, özəl olmasına görə qərbli tamaşaçılar, o cümlədən də musiqisevər gənclər çox dəyər verirlər.

- Elədir. Bir məsələ mənə həmişə narahat edir. Necə edə bilərik ki, gənclərimiz də arxamızca gəlsinlər? Amma biz öz gənclərimizi əsla milli musiqidən uzaqlaşmaqda təqsirləndirə bilmərik. Günahkar olan böyüklərdir, çünki hər şey buyruqla, kağızla olmaz. Əvvəlki dövrlərdə, sovet vaxtında xaricə gedənlərə mütləq DTK nəzarət edirdi. Amma indi vəziyyət dəyişib, sərbəstlik, azadlıq var. Nazirlik, müvafiq mədəniyyət qurumları artıq başqa üsullarla çalışmalıdırlar. Sənətcilərlə ürəkdən, səmimi danışmaq lazımdır: xaricə çıxırsan, bəs sən öz xalqını, onun mədəniyyətini,

incəsənətini layiqincə təmsil etməyə hazırsanmı? Qarşıda duran və cavab verilməli, özü də mütləq müsbət cavablandırılmalı sual budur.

- Özünü tanımaq, tamaşaçılara sevdirmək məsələsi də var...

- Təkcə bu deyil. Hər bir sənətinin cavabdehliyi çox böyükdür, çünki arxasında bütöv bir xalq var. Sənin birçə xətan mənsub olduğun millətə, xalqa bu və ya digər qiymətin verilməsi ilə nəticələnə bilər. Və həmin qiymətin mənfə olması səndən əvvəl, təmsil etdiyin insanların adına yazılacaq, bunu əsla unutmamalısan. Sənin əməllərini müşahidə edib "bu millət belədir" deyəcəklər, bunu heç yaddan çıxarmamalısan. Sən Avropaya gedirsən, Allah köməyin olsun, sağ get, salamat gəl, amma unutma: arxanda xalq var. Bilməlisən ki, oraya gedərkən öz şəxsi sənətini deyil, xalqın mədəniyyətini, incəsənətini özünə aparırsan. İstedad sənindir, mədəniyyət də millətidir! Zənnimcə, xaricə gedən hər bir gəncə əlaqədar nazirliklər bu cür izahedicə, səmimi söhbətlər aparmalıdırlar. Bizim gəncləri içdən, könüldən yetiştirməyimiz lazımdır, yalnız zahirdən deyil.

- Dünyaca ünlü cazmen və bəstəkar azərbaycanlı Vaqif Mustafazadənin qızı...

- Bəli. Görün o, dünyada necə məşhurdur, nə qədər də sevilir. Amma təkcə Əzizə ilə kifayətlənmək olmaz ki! Əzizə ilk çıxarlardan oldu. Yaxud Yulduz Usmanova da o zaman oradaydı, bir tək Yulduzmu? Millətin sənətini kənara daşıya bilən sənətçilərimiz var, amma onların çoxu dünyaya çıxmaq üçün xüsusi kömək, dəstək gözləyir. Sən özün hərəkət elə, dünyaya açıl, işini gör. Və əgər vəzifəni gözəl icra edərsənsə, xalqın da səni şərəfli bir mərtəbəyə yüksəldər.

- Üstəlik dünya sənətini tanıyır, sənin şəxsinə xalqını da yüksək qiymətləndirər...

- Bəli. Bunun üçün qabaqcıl ölkələrdə olduğu kimi prodüser mərkəzləri daim fəal işləməlidir. İfaçıların mahnılarından ibarət albomlar festival menecerlərinə göndərilməlidir ki, onlar da iştirakını məsləhət bildikləri sənətçiləri seçsinlər. Qonorarın məbləğini də onlar özləri təyin edirlər və adətən bu rəqəm yüksək olmur. Toy şənliklərindən çox gəlir götürən yerli populyar müğənniyə bu məbləğ

ARTİST HƏM DƏ STRATEQDİR. O, ÖZ XALQINA LAZIM OLANI EDİR, MİLLİ MƏNLIYINI TANIDA VƏ TƏBLİĞ EDƏ BİLƏCƏK MAHNILARI OXUYUR, ÖZ XALQINI SEVDİRİR. ÇÜNKİ BİZİM SƏNƏTİMİZ DƏ, ÖZÜMÜZ DƏ MƏNSUB OLDUĞUMUZ XALQA MƏXSUSUQ. ODUR Kİ, XALQIN SİZİN SƏNƏTİNİZİ SAYMASI, ONA ETİBAR ETMƏSİ İNCƏSƏNƏTDƏ ÇOX MÜHÜMDÜR.

- Yulduz xanım, Siz birlik haqqında danışırırsınız və dərhal türk dünyası yada düşür. Bu mənada digər türk cümhuriyyətləri sənətçilərinin dünyaya açılması üçün perspektivlər necədir? Bu böyük dünyanın dünyaya açılması üçün nələr etmək lazımdır?

- Avropada yaşayarkən mən bir məqamı sezdim: onlar bizimlə çox maraqlanırlar. Şərq, türk musiqisinə isə hətta düşkündürlər, çox sevirilər. Musiqimizi dinləmək üçün pul qızırqanmırlar, bizim musiqi alətlərimizdə ifa etməyi öyrənməyə həvəslidirlər. Bunu hamımızın bilməməsi və öz fəaliyyətimizdə bu kimi amilləri nəzərə almağımız çox mühümdür. Bütün Avropa üzrə mütəmadi olaraq çoxsaylı festivallar keçirilir. Biz bunu bilirikmi və ən əsası da fəaliyyətimizdə nəzərə alırıqmı? İlk növbədə ona görə ki, bizdə inkişaf etmiş, oturuşmuş, dünya ilə daimi təmasda olan prodüser mərkəzləri yoxdur. Bir daha deyirəm: orada bu işlərin sistemi başqadır, festivallar hər sənətçini dəvət etmirlər, bunun üçün əvvəlcə həmin sənətçinin lazımı səviyyədə təqdimatının təşkil edilməsi lazımdır. Prodüser mərkəzlərinin Avropada, yaxud Amerikada yerləşməsindən asılı olmayaraq həmin festivalların təşkilatı qurumları ilə əlaqə yaradıb, sənətçiləri yeni və daha geniş auditoriyalara çıxarmaq üçün çalışmaları lazımdır. Və bu zaman dil, mədəniyyət fərqi işə heç bir maneəsi olmur, əksinə, əvvəl də söylədiyim kimi, fərqli incəsənəti təmsil etməyiniz gələcək uğurlarınızın möhkəm təməli kimi çıxış edir. Misal üçün, sizin gözəl bir pianoçunuz var – Əzizə Mustafazadə...

yeterli görünməyə bilər. Amma, qoy olsun. Əsası iştirak etmək, tanınmaqdır, əgər Avropa, Amerika miqyasında yetərinə geniş tanına bilsən, tezliklə yüksək məbləğlər sənin üçün problem olmayacaq. İştirak edəcək, tarix yazacaqsan və səndən sonra gələnlər də deyəcək ki, ilk yolu bu adam açdı. Yenə təkrar edirəm: əsası dözmək və ruhdan düşməməkdir...

- Maraqlı və çox faydalı söhbətə görə sağ olun. ❖

Söhbət etdi:
jurnalist Şövkət Səlimov

XƏYALLARIMDAKI ŞƏHƏR SƏNMIŞSƏN, ŞUŞAM!

Hər bir insanın həyatında unudulmaz anlar vardır. Sevincli, qürurverici, kədərli, nisgilli, heyranlıq dolu, təəccüblü. Bu duyğular palitrasını o qədər uzatmaq olar ki... Amma bütün bu hissləri eyni zamanda yaşamaq mümkünmü?.. Eyni anda sevinib, gördüklərindən eyni anda heyranlənəmək olarmı?.. Nisgil dolu qəlbimizdə bir anda qürur, fəxrət baş qaldıra bilərmə? Yaşaran gözümüzə ümid işığı parlağa bilərmə? Demək ki, olarmış. Həyatımda iki yadda qalan gün mənə bu hissləri yaşatdı. 28 ildir yolumuzu gözləyən Şuşaya iki səfərim həyatımın ən unudulmaz günlərinə çevrildi. Təəssüratlarım o qədər çoxdur ki, təfərrüatları ilə yazmaq qərarına gəldim, amma bir qədər əvvəldən başlayım.

Şanlı Qələbədən nə az, nə çox, cəmi 10 ay keçmiş Azərbaycan mədəniyyətinin paytaxtı olan Şuşaya ilk səfərim baş tutdu. Dahi bəstəkar Üzeyir bəyin doğma şəhəri musiqi bayramını qeyd etmək üçün səbirsizliklə yolumuzu gözləyirdi. Azərbaycan Mədəniyyət Nazirliyinin xətti ilə baş tutan səfərə həmkarlarımla birlikdə yola düşdük. İlk dəfə idi ki, Şuşada olacaqdım. Bəlkə də yuxu idi, ancaq reallaşan bir yuxu... 44 günlük Vətən müharibəsində müzəffər ordumuzun rəşadəti,

Festival çərçivəsində daha bir sevincli hadisə, əsası 1830-cu ildə qoyulmuş, Azərbaycanda, eləcə də, Cənubi Qafqazda ilk dünyəvi məktəbin cənab Prezidentin sərəncamı ilə yenidən qurulması, təməlinin qoyulması idi. Ulu öndər H.Əliyevin təşəbbüsü ilə 1980-ci ildə 150 illik yubileyi keçirilən məktəbin bu gün 192 yaşı var və ümid edirəm ki, tezliklə öz qapılarını şagirdlərin üzünə açacaq

Ali Baş Komandanın məqsədyönlü siyasəti və xalqımızın əzmkarlığı, bir yumruq altında birləşməsinin nəticəsi olan reallaşmış həqiqət idi. Şuşaya getmək, şəhidlərimizin canını fəda vermiş o müqəddəs torpağa ayaq basmaq məni həyəcanlandırır, rıqqətə gətirirdi. Şuşa haqqında təsəvvürümün əsasını oxuduğum kitablar, səfər edənlərin xatirələrindən ibarət söhbətlər, izlədiyim sənədli filmlər təşkil edirdi. Xəyalımda 30 il əvvəlki Şuşa canlanırdı...

Yola düşürük. Yol boyu xatirə olaraq video çəkilişlər aparıram, keçdiyimiz hər bir şəhərdə, kənddə quruculuq işləri, rahat yollar, zəhmətkeş insanların əllərinin bəhrəsi olan əkin sahələri, bar verən ağaclar... İnsanın ruhunu dincəldən qərribə bir harmoniya vardı. Təəssüflər olsun ki, Füzulinin Əhmədbəyli kəndindən sonra qarşımızdakı mənzərə bir andaca dəyişdi. Gördüklərim məni çox təsirləndirmişdi. Uçulmuş evlər, yandırılmış meşə massivi, kökündən çıxarılmış meynə bağları, kəsilmiş, yalnız kötökləri qalmış ölü ağaclar... Lakin bu dağıntıların arasında bir canlanma görünürdü. Yaşaran gözlərdəki ümid işığı kimi. Zəfər yolu, hava limanının inşa edilməsi, həyat üçün zəruri olan müasir infrastrukturun yaradılmasını gördükcə qəlbimə sevinc dolu rahatlıq çökürdü. Bu torpaqların qanuni və əzəli sahiblərinin tezliklə qayıtması üçün sürətli işlər gedirdi. Bəli, əziz Şuşa, biz qayıdırdıq!..

Tezliklə gözlərimiz önündə füsunkar mənzərə açıldı. Həzin külək, təmiz dağ havası bizi xəyalımda canlanan şəhərə aparır, yol yoldaşlığı edirdi. Şəhərə daxil oluruq. Bizi əzəmətli Gəncə qapısı üstündə qırmızı hərflərlə yazılmış alov kimi şölə saçan "Şuşa" sözü qarşılayır. Qala divarları boyu gəzdikcə sanki hər bir daş bizə Şuşanın qədim keçmişindən və əzəmətli qayıdışından danışdı.

Əvvəldən tərtib olunmuş plan əsasında mədəniyyət xadimləri ilə birlikdə ilk olaraq Bülbülün ev muzeyini ziyarət etdik. Bu, qələbədən sonra bərpa olunan ilk muzeydir. Bülbülün şəxsi əşyalarının bəziləri, o cümlədən qavalı, elmi-pedaqoji fəaliyyətini əks etdirən sənədlər, fotoşəkillər sərgilənirdi.

Sonra Şuşanın mərkəzi meydanında açıq səma altında nümayiş etdirilən Üzeyir bəyin, Xurşidbanu Natəvanın güllələnmiş heykəllərinin önünə gül dəstələri qoyduq. Səfər zamanı

Ü.Hacıbəylinin dağıdılmış, Xan qızının sökülmüş, Sadıqcanın, S.Ələsgərovun tamamilə viran olmuş evlərinin şahidi olduq. Üzeyir bəyin evinin qarşısındakı vəhşilik və barbarlıq səhnəsi məni dəhşətə gətirdi. Muzey yerlə yeksan edilmiş, daş üstündə daş qalmamışdı. Yalnız çay daşlarından tikilmiş arka bu evin keçmiş əzəmətini yada salırdı. Gördüklərim erməni vandalizminin, düşmənin incəsənətə barbar yanaşmasının nümunəsi idi. Təəssüf, kədər hissi məni bürümüşdü. Yalnız ümid qığılcımı yenə parlayırdı. İşğaldan, əsarətdən qurtulmuş Şuşamız tezliklə dirçələcəkdir.

Bütün mədəniyyət xadimləri və şuşalılar Üzeyir bəyin heykəli qarşısına toplaşmışdı. 2021-ci il avqustun 29-da cənab Prezident tərəfindən Şuşada Xan qızı Natəvanın malikanəsi ərazisində Üzeyir Hacıbəylinin heykəlinin açılışı oldu. Tamamilə dağıdılmış abidə Heydər Əliyev Fondu tərəfindən yenidən hazırlanmış və əzəli yerində ucaldılmışdır. Üzeyir bəyin simasındakı sanki qərribə bir məmnunluq ifadəsini mənimlə bərabər sənət yoldaşlarım da duyurudular. Həyəcan dolu dəqiqələr bir-birini əvəz edir və nəhayət ki, "Üzeyir Hacıbəyli adına XIII Beynəlxalq musiqi festivalı"na start verildi. Aydın, buludsuz səma altında Üzeyir bəyin füsunkar musiqisi səsləndi. Dirijor A.Paşayevin rəhbərliyi altında Azərbaycan Dövlət Xalq Çalğı Alətləri orkestri, mahnı və rəqs ansambli, Xalq artisti M.İbrahimov, Əməkdar artistlər Q.Əsgərov, A.Şuşalı, N.Kərimova, A.Əliyeva və

digər sənətçilər musiqi klassiklərinin əsərlərini ifa edirdilər. Bu konsert nəinki musiqiçilərə, o cümlədən Şuşanın dirçəlməsində əməyi olan hər bir kəsə, xüsusən də şuşalılara bir töhfə idi. Əsrarəngiz təbiətin qoynunda səslənən hər bir musiqi həm öz müəllifinin ruhunu, həm də bu torpağın ruhunu ifadə edirdi. Musiqinin ahəngində sanki külək də rəqs edirdi. Gah günəş parlayır, gah da buludlar aydın səmanı "qucaqlayaraq" yağış müjdələyirdi. Elə bil bizim yaşadığımız müxtəlif hisslər havaya da sirayət eləmişdi. Bu möhtəşəm konsertin son akkordları isə Şuşanın dumanlı dağlarından havalanan "Qarabağ şikəstəsi" ritmik muğamı idi.

Səfər zamanı Natəvan bulağında, Qarabağ otelində, Yuxarı Gövhər Ağa məscidində, Molla Pənah Vaqifin muzey-məqbarə kompleksində olduq. Diqqətimi çəkən məqamlardan bir də qaldığımız hostelin daxili divarlarını bəzəyən rəssam, Əməkdar incəsənət xadimi, professor E.Avalovun Şuşanın memarlıq abidələrinə həsr olunmuş "Şuşa" adlı qrafik silsiləsinə aid rəsm əsərləri idi. Rəsmlərin ağ-qara cizgiləri tamaşa edənləri sanki ovsunlayır, şəhərin tarixi keçmişini nəql edirdi.

Yolumuzu gözləyən Şuşaya əliboş getmək düzgün olmazdı. Bakı şəhər F.Əmirov adına 6 sayılı onbirlik incəsənət məktəbinin direktoru kimi mən də hədiyyə ilə getmişdim doğma Vətən torpağına. Məktəbin rəssamlıq şöbəsinin ikinci sinif şagirdi Ziyad Qasımlının Şuşaya həsr etdiyi rəsm əsərini Şuşa qalereyasına bağışladım. Əsər kiçik olsa da böyük sevgi ilə işlənmişdi. Rəsmdə Şuşa səmasında pərvaz edən azad quşlar təsvir edilmişdi. Bu o demək idi ki, artıq xoşbəxtlik, sevinc bu torpaqda bərqərar olmuşdu, artıq dirçəlirdi Şuşa.

Geri dönəndə də əliboş deyildim. Əlbəttə, unudulmaz təəssüratlar və ətrindən doymadığımız isti çörək gətirmişdim. Qaribə idi, ətrindən payızın, dadından isə torpağın tərəvəti hiss olunurdu. Yol boyu fikrimdə illər öncə yazdığım "Xəyallarımdakı şəhər" adlı əsərim səslənirdi. Bəlkə də xəyallarımdakı şəhər elə Şuşa imiş.

İkinci səfərim isə 12 may V Beynəlxalq "Xarıbülbul" folklor festivalına təsadüf etdi. Xatirimdə qalan qızılı payız allı-güllü, çiçəkli yazla əvəzlənmişdi. Bu dəfə igidlər oylağı Cıdır düzü bizi gözləyirdi. Ecəzkar Qarabağ torpağında həmkarlarım və ən əsası bizə xoşbəxt günləri yaşadan müharibə iştirakçıları ilə birgə bu bayramı qeyd etmək məni incəsənət

xadimi kimi yeni yaradıcılıq uğurlarına ilhamlandırırdı. Azərbaycan, Özbəkistan, Gürcüstan, Tunis və Türkiyədən təşrif buyurmuş ifaçıların təqdim etdiyi rəngarəng melodiya və ritmlər, kostyumlardan ibarət koleydoskopun şahidi oldum. Hətta yaz havasının şıltaqlığı da bu zövqü almağıma mane ola bilmirdi.

Festival çərçivəsində daha bir sevincli hadisə, əsası 1830-cu ildə qoyulmuş, Azərbaycanda, eləcə də Cənubi Qafqazda ilk dünyəvi məktəbin cənab Prezidentin sərəncamı ilə yenidən qurulması, təməlinin qoyulması idi. Sözügedən təhsil ocağının ulu öndər H.Əliyevin təşəbbüsü ilə 1980-ci ildə 150 illik yubileyi keçirilmişdi. Bu gün məktəbin 192 yaşı var və ümid edirəm ki, tezliklə məktəb öz qapılarını şagirdlərin üzünə açacaq. Bəli, çox az vaxt qalıb. Qısa müddətdən sonra şagirdlərimiz, tələbələrimiz müxtəlif konsert proqramları ilə doğma Qarabağ torpağında iştirak edəcəklər.

*Yolumuzu gözləyən Şuşaya
alıboş getmədim. Məktəbimizin
rəssamlıq şöbəsinin 2-ci si-
nif şagirdi Ziyad Qasımlının
qala-şəhərə həsr etdiyi rəsmi
Şuşa qalereyasına bağışladım.
Əsər kiçik olsa da böyük sevgi
ilə işlənib, Şuşanın səmasında
pərvaz edən azad quşlar təsvir
olunub. O deməkdir ki, artıq
xoşbəxtlik, sevinc bu torpaq-
da bərqərar olub, artıq dirçəlir
Şuşa...*

Yenə Şuşadan böyük şövq və fərəhlə qayıdırdım. Yolboyu gözlərim qırmızı, sarı, yaşılı rəngarəng peyzaja baxmaqdan doymurdu. Yenicə əkilib-becərilmiş Vətən torpağının ətri gəlirdi. Gözlərim bu gözəlliyin seyrində, fikirlərimdə isə yenə bir əsər səslənirdi. Şanlı Zəfərimizə həsr olunmuş simfonik orkestr, böyük xor, uşaq xoru və xanəndə üçün yazdığım "Azərbaycan bayrağı" kantatam. Arzum isə bu əsərimin tezliklə Qarabağ torpağında səslənməsidir.

Müdrilər "yol onu gedəndir" demişlər. Bu gün biz Qarabağı dirçəltmək yolunda addımlayırıq. Günbəgün mədəniyyət məbədi olan qədim diyarın dirçəlməsi, burada həyatın yenidən canlanması cənab prezidentin qayğı və diqqətinin, Heydər Əliyev Fondunun səmərəli fəaliyyətinin nəticəsidir.

Yeni həyatın başlanğıcına atılan ən başlıca addım isə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin 2022-ci ilin "Şuşa ili" elan edilməsi haqqında 5 yanvar 2022-ci il tarixli 3069 sayılı sərəncamıdır. Beləliklə, Şuşa özünün müasir intibah dövrünə qədəm qoyur. Bu, ənənələr üzərində qurulan yeni renessans dövrüdür...

Əlbəttə ki, "Şuşa ili" incəsənətdən, biz bəstəkarların yaradıcılığından da yan keçə bilməzdi. Rəhbəri olduğum F.Əmirov adına 6 saylı onbirlik İncəsənət Məktəbinin 22 aprel 2022-ci ildə hazırladığı möhtəşəm hesabat konsertini məhz "Şuşa ili"nə həsr etdik. Bayram bayrama qarışmışdı. Bu il həm də görkəmli bəstəkar F.Əmirovun anadan olmasının 100, adını daşıdığı məktəbin isə təsis edilməsinin 60 illik yubileyidir. Bu münasibətlə Azərbaycan Dövlət Akademik Filarmoniyasında dirijor M.Mehmandarovun rəhbərliyi ilə Azərbaycan Dövlət Simfonik Orkestri ilə birlikdə böyük konsert proqramı ilə çıxış etdik.

"Şuşa ili"nə töhfəmiz isə foyədə xoreografiya şöbəsinin və nəğaraçılar ansamblının ifasında müəllimlərin müşayiətində səslənən "Xarıbülül" xalq mahnısının sədaları altında şagirdlərin təqdim etdiyi kompozisiya idi. Kompozisiyada viran edilmiş torpaqlarımızı yağı düşməndən azad edən igid, mərd oğullarımız, illərdir əsarətdə, tənhalıqda qalan, rəşadətli ordumuzun "Dəmir yumruğu" ilə azadlığına qovuşmuş xarıbülül təsvir olunmuşdur. Göz

oxşayan kostyum və dekorasiyalar səhnənin təsir gücünü daha da artırır.

Bu tarixi, əlamətdar hadisə məni, bir incəsənət xadimi, bəstəkar, yaradıcı insan kimi yazmağa, yaratmağa sövq edirdi və Şanlı Zəfərimizə həsr olunmuş, sözləri Rəna Mirzəyevaya aid simfonik orkestr, xor, uşaq xoru və xanəndə üçün yazılmış "Azərbaycan bayrağı" kantatamı dirijor Mehmandarovun rəhbərliyi ilə simfonik orkestr və G.İmanovanın rəhbərliyi ilə xor kapellasının və şagirdlərimizin ifasında təqdim etdim. Əsərdə igidlərimizin mübarizəsi, şəhidlərimizin qanı bahasına əldə olunmuş qələbə və azadlığa qovuşmuş torpaqlarımızda dalğalanan üçrəngli bayrağın əzəməti əks olunub. Kantatada Azərbaycan bayrağının nəsillərdən nəsillərə ötürülməsi, qürurla qorunması və ərazi bütövlüyü tam təmin olunmuş Azərbaycan torpaqlarında əbədi dalğalanması ideyasını ifadə etməyə çalışmışam.

Arzular gerçəkləşir. Arzum budur ki, Şuşada yeni nəsil böyüsün, evlərdən uşaq gülüşləri, ağbirçək, ağsaqqal xeyir-duası eşidilsin. Bayram tonqalları qalansın, toy havaları səslənsin. Yeni təlim-tədris ocaqları açılsın, musiqi məktəblərinin təməli qoyulsun. Dirçəlsin, əvvəlki əzəmətinə qovuşsun Şuşam... Arzum gerçəkləşəcək inşallah, buna əminəm!.. ❖

Adilə Yusifova

Əməkdar müəllim, bəstəkar, professor, F.Əmirov adına 6 saylı onbirlik incəsənət məktəbinin direktoru

Böyük Azərbaycan bəstəkarı Qara Qarayevin qeydlərindən birində deyilir: “Sənətkarın yaratdığı əsər təkcə öz dövrünün reallıqları ilə deyil, gələcək zamanla da səsleşməlidir.”

2021-ci il noyabrın 6-da Heydər Əliyev adına sarayda “Zəfər günü” ilə əlaqədar musiqisi Vasif Adıgözəlova, sözləri Teymur Elçinə məxsus “Qarabağ şikəstəsi” oratoriyası adlı musiqili-xoreoqrafik kompozisiyaya tamaşa edərkən dahi Ustadın fikrinin bir daha təsdiqini tapdığını gördük.

Haqqında söhbət açmaq istədiyim “Qarabağ şikəstəsi” oratoriyasının yaranması və sonrakı həyatı əzəli torpaqlarımızı zəbt etmək üçün mənfur düşmənin həyata keçirdiyi faciəvi gərəkliliklərdən tutmuş, xalqımızın möhtəşəm qələbəsi ilə yekunlaşan zamana qədərki müddətlə yaşıddır.

XARIBÜLBÜL ƏTİRLİ “QARABAĞ ŞİKƏSTƏSİ”

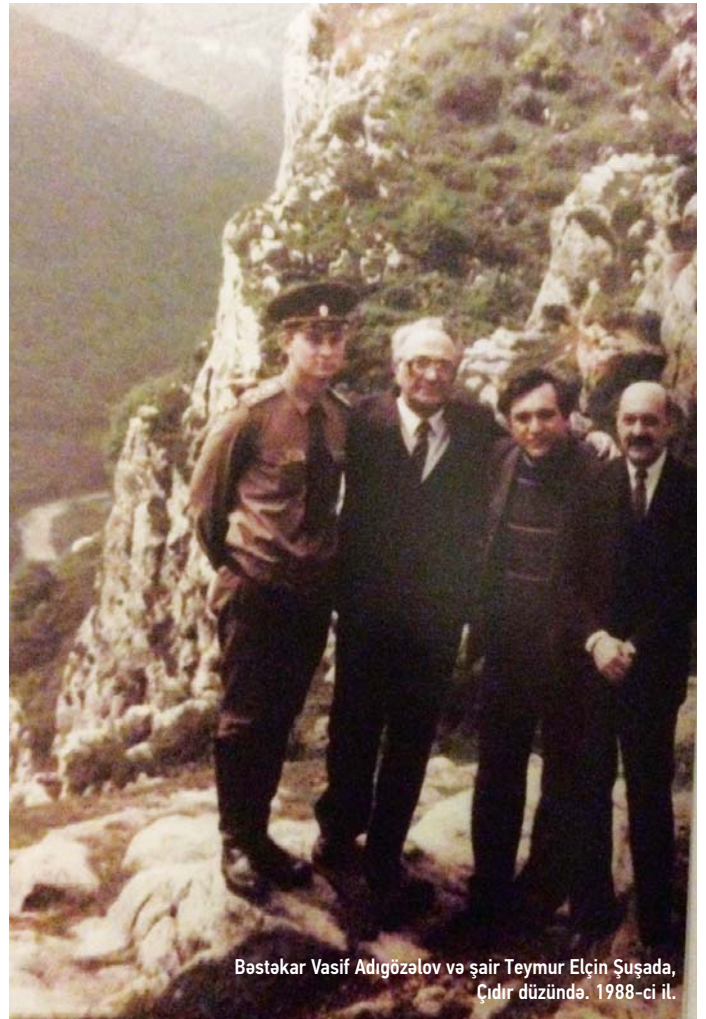
Faciədən doğulan

Bəşər mədəniyyəti tarixində yaranan bir çox yadda qalan sənət əsərləri dəhşətli müharibə və ya münaqişələrdən milli tarix yaddaşa əbədi hopan hadisələrlə bağlıdır. Rus boyakarı V.Vereşaqinin “Müharibənin apofeozu” tablosu, yaxud A.Şönberqin “Varşavalı şahid” kantatası, D.Şostakoviçin 8-ci simfoniyası və daha nələr, nələr... Bəstəkar Vasif Adıgözəlovun “Qarabağ şikəstəsi” oratoriyasının taleyi də bu qəbildəndir.

1988-ci ilin fevralından başlayaraq erməni millətçilərinin Azərbaycanın tarixi torpaqlarına qarşı açıq formada əsassız ərazi iddialarına etiraz etmək üçün fevralın 21-də minlərlə azərbaycanlı Ağdamın mərkəzində toplaşır, ertəsi gün səhər kütlə halında Əsgərana doğru hərəkət edirlər. Lakin dinc yürüşün xaincəsinə atəşə tutulması nəticəsində Əli Hacıyev və Bəxtiyar Quliyev şəhid oldu. Ağdama, mərhumların dəfn mərasiminə Mərkəzi Komitənin göstərişi ilə bəstəkar Vasif Adıgözəlov və şair Teymur Elçin göndərilir.

Xalq artisti, dirijor Yalçın Adıgözəlov: “*Atam həmin səfərdən bərk sarsıntı keçirərək qayıtdı. Qətlə yetirilən gənclərin dəfnində gördüklərindən dəhşətə gəlmişdi. Dedi ki, əgər indi sət, qabaqlayıcı tədbirlər görülməsə, həmin gənclərin tökülən qanı daha böyük faciələrin başlanğıcına çevriləcək*”.

Səfərdən sonra Vasif müəllim Teymur Elçinlə həmin dövrün ab-havasını əks edən “Qarabağ şikəstəsi” adlı oratoriya yaratmaq qərarına gəlirlər. Oratoriya janrının böyük həcmli vokal-simfonik məziyyətli olması, partituranın solistlər, xor və böyük simfonik orkestrinin iştirakı ilə zənginliyi müəlliflər qarşısında bədii vəzifənin həyata keçirilməsində böyük imkanlar açır. Nəticədə, bir tərəfdən poetik lirikalı, digər tərəfdən isə qəhrəmani məzmunlu dramaturgiyadan ibarət əsər meydana gəlir.

Bəstəkar Vasif Adıgözəlov və şair Teymur Elçin Şuşada, Cıdır düzündə. 1988-ci il.

Müqəddimə

Səhnədə Xalq artisti Nurəddin Mehdi-xanlının:

*“Qarabağ - qədim baba yurdumuz,
Odumuz, ocağımız
Yer ver, gəlir, deyənə
Açıqlar qucağıımız...”*

misraları ilə başlayan bədii qiraətinin davamına orkestrin lirik müqəddiməsi qoşulur.

Görkəmli şairəmiz Xursudbanu Natəvan

Orta planda ağ paltarlı, Xan qızı Natəvanın obrazında çıxış edən balerina zərif rəqsi ilə “Məclisi üns” şeir-sənət məclisinin simvolik açılışını edir. Səhnədə bardaş qurub oturan məclis üzvlərinin qarşısında dövr edərək, sanki onlarla ünsiyyət qurur.

Canlanmış ilmlər

*“...Evimizin ən gözəl
Yaraşıqlı xalçası – Qarabağ...”*

Qarabağ xalçaları qrupuna daxil olan sənət əsərlərindən bir də, “Xanlıq xalçası” adlanır. Həmin toxuma sənət əsərinin belə adlanmasının bir səbəbi Azərbaycanın qədim xalçaçılıq məntəqələrindən olan Qubadlının Xanlıq kəndi ilə bağlıdır. Digər səbəb isə XIX əsrin sonlarında Xurşidbanu Natəvana ithaf olunan xalçaya verilən ismdir. Yeri gəlmişdən, həmin xalça müxtəlif bədii məzmunlu variantda toxunulur. Onlar-

Xanlıq xalçası — Qarabağ tipinin Cəbrayıl qrupuna daxil olan xovlu xalça

dan birində orta hissədə simmetrik formada dörd ağ ləçək, kənarlarda isə ağ çiçəklərdən ibarət fon vardır. Xoreoqrafik kompozisiyada Natəvanın ağ rəngli geyimi ilə haqqında söhbət açdığımız xalçanın bədii məzmunu arasında əlaqəni sezmək mümkündür.

Şuşaya bağlı iki varlıq

“Qarabağ şikəstəsi” bir zərb muğamı kimi “Segah” üstündə oxunur. Bu baxımdan bəstəkar oratoriyanın intonasiya konstruksiyasının əsas dayağını müvafiq şəkildə “Segah” məqamına və onun növlərinə kökləyir.

Giriş hissənin melodiyasının özəyi bir qədər təzadlı, lakin vahid fikir ətrafında birləşən iki epizoddan ibarətdir. Birinci parça “Zabul Segah” dərəmədi üzərində gəzişməklə işıqlı intonasiyaya malikdir. Bəstəkar melodiyanın hər təkrarını yeni orkestr laylarının alavəsi ilə paralel həyata keçirir. Müxtəlif tembr xassəli alətlərin partiturasına daxil olması ilə zənginləşən musiqinin məzmununda İsa bulağı, Cıdır düzü, Topxana meşəsi və digər təbiət gözəlliklərinin təsviri öz əksini tapır. Digər tərəfdən, melodiyanın tərkibində “Sarı bülbül” xalq mahnısının elementlərini duymaq olar.

Haşiyə. “Qarabağı işğal etmək istəyən Ağə Mahəmməd şah Qacarın Şuşada qətlindən sonra İbrahim Xəlil xan İranla diplomatik münasibətləri tarazlamaq üçün qızı Ağabəyim ağanı Fətəli şahə ara verir.

Milli peşəkar musiqi sənətinin banisi
Üzeyir Hacıbəyli

Qürbətə daima vətən həsrəti ilə yaşayan Ağabəyim ağanın könlünü almaq üçün Fətəli şah Qarabağdan torpaq, müxtəlif gül-çiçək kolları, meyvə ağacları və şuşalı bağban gətirərək “Vətən bağı” adlı böyük yaşıllıq saldırır. Həmin bağda bütün bitkilərlə yanaşı, xaribülbülün yoxluğundan məyus olan Ağabəyim aşağıdakı misraları dilə gətirir:

Şairə Ağabəyim ağa Cavanşir

*Vətən bağı al-əlvandır,
Yox üstündə xaribülkül.
Nədən hər yerin əlvandır,
Köksün altı sarı, bülkül..”*

Oratoriyanın müqəddiməsində ikinci epizod “Xaric Segah” üzərində qurularaq bir qədər həyəcanlı ruhludur. Belə təzadın səbəbi müəllifin əvvəldə vəsf edilən gözəlliyin, sabit əmin-amanlığın pozulmasından baş verəcək kədərli anlara bir işarədir. Başqa tərəfdən həmin epizod-da Üzeyir Hacıbəylinin “Arşın mal alan”ından Əsgərin partiyasının bir ibarəsi də hiss olunur. Bununla da Vasif müəllim müqəddimədə Şuşa tarixi ilə bağlı iki şəxsin - Ağabəyim ağa və Üzeyir bəyin ruhlarını simvolik tərzdə yad edir.

Oratoriyanın dramaturgiyasında daha, ən vacib məqam II hissənin sonunda müşahidə edilir. Xorun əvvəlcə “ahı” tipli ifası getdikcə intonasiya qəlibi gərginləşən möhtəşəm xorala çevrilir. Məhz bu zaman səhnəyə daxil olan gənc xanəndə Kamilə Nəbiyeva Ağabəyim ağa obrazında, milli geyimdə:

*Əziziyəm, Qarabağ,
Şəki, Şirvan, Qarabağ,
Aləm cənnətə dönsə,
Yaddan çıxmaz Qarabağ!*

bayatısı ilə “Qarabağ şikəstəsi”nin ilk iki hissəsini məntiqi yekunlaşdırır.

Şair, publisist Teymur Elçin

Gülüstanım Qarabağ

Qarabağ sözü “qara” və “bağ” sözlərinin birləşməsindən yaranıb. Başqa türk dilləri kimi, Azərbaycan dilində “qara” rəng və digər mənalarla yanaşı “böyük” anlayışı kimi də istifadə edilir. Bu baxımdan, tarixi mənbələrdə “Qarabağ” sözünün “böyük bağ” kimi açıqlanması söylenebilir. Belə halda, Ağabəyim ağanın məlum bayatısı, Teymur Elçinin misraları ilə tarixi məkanın adı arasında mənə yükü bağlılığı müşahidə olunur.

Şair Teymur Elçin oratoriyanın poetik mətni üzərində işləyərkən ənənəvi formalarla yanaşı, sifahi xalq yaradıcılığı janrı olan bayatıya da müraciət edib. Misraların musiqi ilə həmahənglik tapması baxımından Qarabağ bayatıları üçün xarakterik axarlıq prinsipinə diqqət yetirilib. Bu baxımdan aşiq yaradıcılığı üçün ənənəvi cinas sənətinin bayatı poetikasına tətbiqi ilə Teymur Elçin tərəfindən oratoriyanın üçüncü hissəsinin mətnində mövqeyi xüsusi vurğulanmalıdır.

Cinas - şeirdə qafiyələnən sözlərin yazılışca eyni, lakin oxunuşu zamanı müxtəlif mənə verən növüdür. Yeri gəlmişkən, klassik ədəbiyyatımızda cinas bayatıların ustadı, XVII əsrdə yaşayıb-yaradan, Qarabağın Zəngəzur mahalından olan Sarı Aşıqdən bir sitat:

*Aşıqəm Gülübirdə,
Şeh qonub gülə bir də.
Bir quş olub uçaydım
Düşəydim Gülübirdə.*

Misaldan göründüyü kimi, birinci sətirdə son söz məkan yerinin adı ilə bağlı olduğu halda, ikinci halda bitki mənasında verilir.

Teymur Elçində isə cinas qafiyələri xorun ifasındakı parçada müşahidə edirik:

*Əziziyəm güllü bağlar,
Gül bağlar, güllü bağlar.
Bağban bizə bizim bağdan
Dəstə tutar, gül bağlar.*

Yaxud,

*...Gül üstündə o qara bax,
Gülüstanım Qarabağ.*

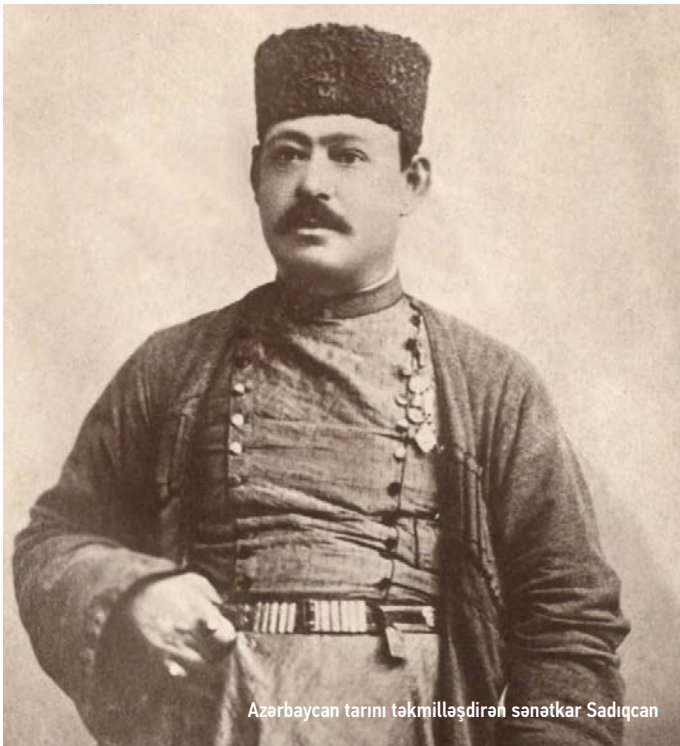
Burada isə müvafiq olaraq “güllü bağ” və “gül bağlamaq”, növbəti misralarda təbiət hadisəsi olan “qar” ilə məkan adı arasında eyni yazılışlı, fərqli mənə özəlliyinin şahidi olur.

***

“...Boz qayaya söykənmiş Pənah xan birdən uzadan çoban bayatısını eşidib dikəldi... Onun tütəyindən süzülən bu bakirə nəğmədə ana laylasından da avaz vardı. Çoban çalır, çalır, hey çalırdı... Pənah xan gözlərini yumub dinləyirdi. Çoban “Segah”a keçmişdi...”
(Mustafa Çamənlinin “Xallı gürzə” romanından)

***

Azərbaycan tarını təkmilləşdirən sənətkar Sadıqcan

Sadıqcanın tar sevgisi

...Sinən üstə Sadıqcanın tarıdır,
Sönməz sənət ocağısan, Qarabağ!

Oratorianın üçüncü hissəsini şeypurun çıxışı ilə başlayan nəfəs alətləri qrupunun girişi Çıdır düzündə ənənəvi seir-sənət şənliklərinə köklənir. Aşıq musiqisi üçün xarakterik ritm və intonasional hissənin fakturası yallı rəqsi çizgiləri ilə də zəngindir. Burada oratorianın giriş hissəsində simvolik "Məclisi üns" ədəbi-musiqi əhvalı ilə bağlantı da vardır:

*"Qarabağın dağlarında qar gərək olsun,
Bağlarında heyvə olsun, nar gərək olsun.
Ürəkləri sərirlətsin sır-sır bulaqlar,
Məclisində kaman olsun, tar gərək olsun!"*

Xorun ifasında səslənən bu misraların ardınca səhnəyə daxil olan tarzənin (Əməkdar artist Əliağa Sədiyev) ifasında "Xaric Segah" melodiyasında bir nisgil var. Dramaturji məzmunu həmin epizodun daxil olması bir tarixi məqama istinad kimi dəyərləndirilə bilər.

Haşiyyə. "XIX əsrin ikinci yarısında Şuşada yaşayan tarzən Sadıqcan alətin çalğı üslubunu təkmilləşdirmək üçün çanaq hissəsini kiçildərək diz üstündən sinəyə qaldırır. Sımlarının sayın on birə çatdıraraq pərdələrin yerini dəyişməklə 17 ton müəyyənləşdirir. Nəticədə yeni tar zəngin ifa imkanlarına məxsus milli alət statusu alaraq Sadıqcana "tarın atası" adını qazandırır."

"Xaric Segah" gəzişmələrindən sonra xorun vokaliz müşayiətində səhnəyə daxil olan Əməkdar artist Ramil Qasimovun həzin tenorla səsləndirdiyi:

*"Qarabağda - ocağım var,
közüüm var mənim,*

*Şikəstəm var, bayatım var,
sözüüm var mənim.
Ömrüm boyu bir gözəldə
gözüüm var mənim,
Yar deyəndə, onun kimi
yar gərək olsun!*

misraları hissənin əvvəlində lirik əhval-ruhiyyəyə qaydır.

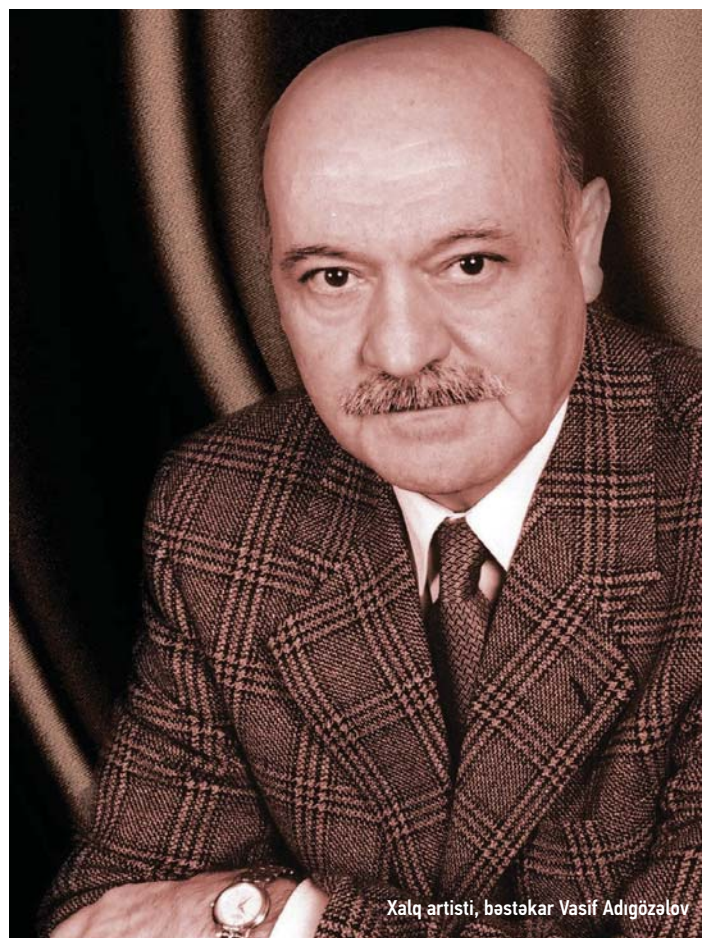
Çadır budaqlı Tut ağacı

Tut ağacı bir çoxumuzun uşaqlıq illərinin yadigarıdır. Onun bol tutlu budaqlarından əllərimizlə tutduğumuz çadırın üzərinə tökülən bal dadlı barı kim dadmayıb ki?.. Qədim zamanlardan dəyirmanın unluğundan tutmuş, mətbəxdəki su qabına qədər bir çox əşyalar tut ağağından hazırlanırdı. Tar, saz, kamança kimi milli musiqi alətlərinin hazırlanmasında da o yeganə əvəzsiz materialdır.

Oratorianın "Tut ağacı" adlandırılan hissəsində əvvəlki bölmələrlə müqayisədə "Cahargah"a bağlı dramatik çizgili musiqi materialı təqdim olunur. Xorun çıxışında:

*Xan bağında taxta çıxdı,
Verdi fərman tut ağacı.
Xəstələrə təbib oldu,
Dərdə dərman - tut ağacı...*

misralarında bir qətiyyət ruhu açıq hiss olunur. Eyni zamanda, səhnədəki, Xurşidbanu başda olmaqla balet truppasının yığ-

Xalq artisti, bəstəkar Vasif Adigözəlov

cam sinxronluğu musiqi və mətnin ortaq məzmunu ilə səsləşir. Ümumi planda mübariz əhval-ruhiyyə diqqəti cəlb edir.

Haşiya. “Xanbağı — Azərbaycanın Şuşa şəhəri yaxınlığında hazırda Xankəndi şəhərinin cənub ərazisi və tərkibi sayılan məkandır. Həmin yer Qarabağ taxində faciəvi hadisə ilə yadda qalır. Məhz burada 12 iyun 1806-cı ildə Qarabağ xanı ailəsi ilə birlikdə rus mayoru Lisaneviçin dəstəsi tərəfindən qətlə yetirilib”.

Həmin ağac bütün yaşam zamanı boyu köklərini torpağın dərinliklərinə salaraq sağlam mənbə axtarır. Digər tərəfdən bizim xalqın mənəvi əxlaqi vəhdətindən yaranan qəhrəmanlıq keyfiyyətləri də qədim türk ulusun yüksək dəyərlərindən vüsət alıb. Bu baxımdan Tut ağacı rəmzi olaraq bolluq, birlik mənası daşıyır.

Düşməne göz dağı - Dağlar gözəli!..

...İgid, mərd övladları
Şahin gözlü Qarabağ!

Doğma vətənimizin çoxəsrlik hərbi tarixinin şahidləri olan Qız qalası, yaxud on dörd il əzmkar müqaviməti ilə hətta Əmir Teymur ru heyrləndirən Əlinca, düşməne aman verməyən Babəkin arxalandığı Bəzz və daha necə-necə yadigarlar vardır.

Milli tarixin gözəl bilicisi Pənahəli xan da Qarabağı yadelli işğalçılardan və yerli düşmənlərdən qorumaq üçün, əvvəlcə Boyat, bir qədər sonra Şahbulaq qalalarını tikdirir. Lakin ölkəsinin möhkəmlənməsi və şöhrətinin artmasına rəğmən, bədxahların təpkiyə qarşısında daha möhkəm, strateji cəhətdən əlverişli qala-istehkam tikdirmək qaçılmaz zərurətə çevrilir.

Yeni inşa oluncaq qalanın əlverişli mövqeyi üçün apardığı çoxsaylı axtarışlardan sonra Qarqarla Vəlvələ çayın arasında yerləşən və təbiətdən keçilməz sədlərlə zəngin dağ yaylası məkan olaraq müəyyənləşir. Əvvəlcə Pənahabad adlanan qala, sonradan Şuşa ismi ilə bu günə qədər tanınır.

***

...“1795-ci ilin yayında Ağaməmməd şah Şuşaya tərəf hərəkət etdi...”

...Qala müntəzər bir halda durub, düşməni gözləyirdi. On beş min əsgər şəhərin içində və qismən də qərb tərəfindəki dağlıqlarda yerləşmişdi. Hamıda bir ruh yüksəkliyi du-

Qarabağ xanlığının qurucusu Pənahəli xan Cavanşir

yulurdu, çünki şəhərin təbii mövqeyi o qədər əlverişli idi ki, onun altına biləcəyini heç nəzərə də gətirmirdilər...

...Ağaməmməd şah, otuz üç günlük bir mühasirədən sonra Şuşanı ala bilməyib, Ağdama tərəf, Qaratəpəyə çəkildi...”

(Yusif Vəzir Cəmənzəminlinin “Qan içində” romanından)

***

Şuşanın təzadlı taleyinin əks olunduğu “Şuşam” adlı hissənin oratoriyasının sonuna yaxın yerləşdirilməsi əsərin dramatik mənə yükündə əsas rol oynayır. Burada solist və xorun bir-birilə ünsiyyəti arazbarı ritminə uyğun, nurlu, nikbin intonasionalarla zəngindir. Amma ilk andan belə görünən fakturada mətnin mənə çalarından aşılı olaraq kiçik harmonik dəyişikliklərin tətbiqi təzad yaradır. İlk belə məqam solistin ifasında:

“Sənin torpağına, daşına qurban,
Hərdən o çətilən qaşına qurban,
Qara gözlərinin yaşına qurban,
Xəyanət əlindən yaralı Şuşam!”

misraların musiqi səciyyəsində özünü büruzə verir.

Digər tərəfdən müəlliflər hissəni bədbin yox, əksinə əzmkar, nikbin çağırışla yekunlaşdırırlar:

“Nəfəsim tutulsa, mənə nəfəs ver,
Ümidim qırılsa, ümid, həvəs ver.
Şikəstəm susmasın, səsimə səs ver,
Uca dağların maralı Şuşam”

misraları ilə bərabər musiqinin ruhuna tədricən daxil olan qətiyyət, final hissənin,

o cümlədən bütün oratoriyanın əsas fəlsəfi əqidəsinin açımını hazırlayır.

Haşiya. “Qarabağ şikəstəsi” oratoriyasının ilk ifası 1991-ci il, yanvar ayının 20-də - qanlı faciənin birinci ildönümündə P.İ.Çaykovski adına Moskva Dövlət Konservatoriyasının böyük zalında baş tutur. Konsert o zamanlar Azərbaycanın Moskvadakı daimi nümayəndəliyində keçirilən 20 yanvar hadisəsinin ildönümü ilə bağlı mətəm mitinqinin davamı kimi həyata keçirilir. Yeri gəlmişkən, məhz həmin hadisədən bir il qabaq ümummilli lider Heydər Əliyev cənabları həmin məkanda sovet qoşunlarının Bakıda törətdikləri vəhsiliyi pisləyən bəyanatla çıxış etmişdi.

Yalçın Adıgözəlov: “Qarabağ şikəstəsi” oratoriyasının premyerasının Moskvada, 20 yanvar faciəsinin ildönümünə təsadüf etməsi ulu Tanrının xeyir duası ilə baş tutan bir möcüzə idi. SSRİ Bəstəkarlar İttifaqının növbəti, əslində sonuncu plenumu keçirilirdi. Adətən bütün plenumların bədii hissəsində Moskvanın musiqi kollektivləri iştirak edirdilər. Bu dəfə isə təklif edildi ki, konserti öz musiqi kollektivlərimiz vasitəsilə həyata keçirdək. Beləliklə, solistlər, simfonik orkestr və xor kapellasından ibarət 150 nəfərdən çox heyətlə Moskvaya yola düşdük.

Digər tərəfdən, konsert öncəsi uzun illər istər Moskva Konservatoriyasının Böyük zalında, istərsə də, digər məkanlarda akademik musiqi tədbirlərinin aparıcısı Anna Dimitriyevna Çexova ilə proqramı nəzərdən keçirdərkən əsərin adından “Qarabağ” sözünün götürülərək ancaq “Şikəstə” kəlməsinin saxlanıldığını gördüm. Səbəbini soruşduqda A.Çexova oratoriyanın adının Mərkəzi Komitənin göstərişi əsasında konsert zalının rəhbərliyinin tapşırığına uyğun məhz belə təqdim olunacağını bildirdi. Nəticədə “Qarabağ şikəstəsi”nin ilk ifası axşamı əsərin adı təhrif olunmuş vəziyyətdə elan edildi.”

Oratoriyanın Moskvada ifa edilməsində həmçinin Xalq artistləri tarzən Ramiz Quliyev, xanəndələr Alim Qasımov, Səkinə İsmaylova, Əməkdar incəsənət xadimi Rauf Adıgözəlov və Xalq artisti Nodar Şaşıqoğlu iştirak edirlər. Bədii qiraəti rus dilinə xüsusi olaraq şair, tərcüməçi Səyavuş Məmmədşadadə çevirmişdi. (Təəssüf ki mövcud yazı capa hazırlankən şair, tərcüməçi Səyavuş Məmmədşadadə dünyasını dəyişdi.

2021-ci il. Cıdır düzü. Xarıbülbül festivalında "Qarabağ şikəstəsi"nin ifasından sonra

Xan Şuşinski Xarıbülbülü seyr edərkən

Tanrıdan ona rəhmət diləyirik.) Həmin konsert Mərkəzi Televiziya tərəfindən çəkilərək sonradan Azərbaycan Televiziyasına verildi və indi qızıl fondada saxlanılır.

*Oxu, zildən Qarabağ!
Oxu, pəsdən Qarabağ!
Qoy, yayılsın aləmə
Bu şikəstə, Qarabağ!!*

Ata vəsiyyətinə sadıq

Ulu öndər Heydər Əliyevin 1996-cı il mayın 6-da Şuşa və Laçın rayonları sakinlərinin bir qrupu ilə görüşündəki çıxışında: **"Şuşasız Qarabağ, Qarabağsız isə, ümumiyyətlə, Azərbaycan yoxdur"** fikri dövlətimizin heç zaman işğal olunan torpaqlarımızın düşmən tapdağı altında qalması ilə barışmayacağına bir çağırış idi.

8 noyabr 2020-ci il əlamətdar tarixində Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyev cənablarının Şəhidlər xiyabanında: **"İyirmi səkkiz il yarım işğal altında olan Şuşa azad edildi! Şuşa indi azaddır! Biz Şuşaya qayıtmışıq!"** sözləri ilə başlayan çıxışı dünyanın bütün məkanlarında yaşayan azərbaycanlıların miqyasa sığmaz sevincinə səbəb oldu. Nəhayət illərdi düşmən tapdağı altında qalan Qarabağ və onun gözü Şuşa azad edildi.

Dərhal işğaldan azad olunan torpaqlarda quruculuq və bərpa işlərinin başlanması ilə yanaşı, mədəni həyatın dirçəldilməsi əsas hədəflərdən birinə çevrilir. Dövlət başçısının 7 may 2021-ci il tarixli sərəncamı ilə **"Şuşa şəhərinin tarixi görkəminin bərpası,**

avvalki şöhrətinin özünə qaytarılması və ənənəvi dolğun mədəni həyatına qovuşması, eləcə də Azərbaycanın çoxəsrlik zəngin mədəniyyətinin, memarlıq və şəhərsalma sənətinin parlaq incisi kimi beynəlxalq aləmdə təbliği məqsədilə..." mədəniyyət paytaxtı elan edilməsi şəhərin mənəvi ruhunun özünə qayıtmasından ötrü həyata keçiriləcək layihələr üçün böyük təkan oldu.

Uzun sürən fasilədən sonra 2021-ci ilin mayında "Xarıbülbül" beynəlxalq musiqi festivalı yenidən keçirildi. Təntənəli tədbirin son akkordu kimi oratorianın "Qarabağ şikəstəsi" adlı hissəsi Alim və Fərqanə Qasımovların ifasında möhtəşəm səsləndi. Həmin an konsertdə iştirak edən bir çoxlarının sevincdən gözləri yaşarmışdı. Şuşa, Cıdır düzü, Topxana meşəsi, Qarabağın simvolu Xarıbülbül həmin musiqi cələngini eşitməyi çoxdan gözləyirdi. Pənəhəli xanın, Ağabəyim ağanın, Üzeyirin, Natəvanın timsalında Qarabağın necə-necə haqq dünyasına qovuşmuş şəxsiyyətlərinin ruhu sevinirdi o gün...

Yalçın Adıgözalov: "Qarabağ şikəstəsi"nin finalını mən müxtəlif məkanlarda çox ifa etmişəm. Amma Şuşada, Cıdır düzündə çıxışım zamanı keçirdiyim hissləri, həyəcanı izah edə bilmərəm. Təəssüf ki, nə Vasif müəllim, nə də Teymur Elçin bu günü görə bilmədi. Atam dünyadan köçərkən son nəfəsində Şuşa azad olunanda əsərini mütləq orada səsləndirməyi mənə vəsiyyət elədi. Xoşbəxtəm ki, onun son arzusunu həyata keçirdə bildim".

Heydər Əliyev Sarayında nümayiş olunan "Qarabağ şikəstəsi" oratoriyasının finalında Mirələm Mirələmovun və Kamilə Nəbiyevanın duetinin son akkordunda səhnəyə enən Azərbaycan bayrağını görərkən 2010-cu ildə Bakıda Dövlət Bayrağı Meydanının açılış mərasimində Prezident İlham Əliyevin: **"Bu gün Azərbaycanın hər bir yerində dövlət bayrağı dalğalanır. Azərbaycan ərazi bütövlüyünü bərpa edəndən sonra milli dövlət bayrağımız bu gün hələ də işğal altında olan torpaqlarda qaldırılacaqdır. Bizim bayrağımız Dağlıq Qarabağda, Xankəndidə, Şuşada dalğalanacaqdır. O günü biz hər an öz işimizlə yaxınlaşdırmalıyıq və yaxınlaşdırırıq. Eşq olsun Azərbaycan bayrağına!"** sözlərini xatırladım. Həqiqətən 44 günlük müharibədə ordumuzun rəşadəti, xalqımızın həmrəyliyi bütün dünyaya göstərdi ki, Qarabağ bizimdir, Qarabağ Azərbaycandır! Onun səması üzərində ucalan bayraq bir daha enməyəcək.

**"Könlüm keçir Qarabağdan,
Gah o dağdan, gah bu dağdan,
Axsamüstü qoy uzaqdan
Havalansın Xanın səsi,
Qarabağın şikəstəsi.**

Yavər Neymətli

Azərbaycan Milli Kitabxanasının əməkdaşı,
Sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru

UOT: 785.

UNUDULMUŞ “XARIBÜLBÜL” YENİDƏN SƏSLƏNƏCƏK

Rauf Bəhmənli

Sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, Ü.Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının böyük elmi işçisi

E-mail: behmenli67@mail.ru**Səh.:** 110-113**Açar sözlər:** Şuşa, xaribülbül, əfsanə, musiqi, rəqs

2020 -ci ildə 44 günlük Vətən müharibəsində 30 ilə yaxın erməni işğalı altında qalmış torpaqlarımızın azad olunmasında, ölkəmizin ərazi bütövlüyünün təmin edilməsində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Ali Baş Komandanımız İlham Əliyev başda olmaqla böyük şücaət göstərən müzəffər ordumuzun qazandığı şanlı qələbə xalqımızın qəhrəmanlıq dastanına yeni bir səhifə yazdı. Üstündən iki il ötməsinə baxmayaraq Azərbaycan xalqı hər gün bu tarixi qələbənin sevincini yaşamaqdadır. Qədim tarixi ərazimiz olan Qarabağ uzun həsrətdən sonra öz qucağını bu torpağın əsil sakinlərinə açdı, ana balasına qovuşduğu kimi qoynuna aldı.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 7 may 2021-ci ildə imzaladığı sərəncama əsasən Qarabağımızın gözü sayılan Şuşa şəhəri Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı elan edildi. Mədəniyyətimizin, eləcə də Şuşamızın simvolu olan xaribülbül çiçəyi bu gün Şuşaya pənah gətirən hər bir azərbaycanlıni öz ətri ilə valeh edərək salamlayır. Biz də onun görüşünə əliboş getməmək üçün, tədqiqatlar zamanı əldə etdiyimiz, uzun illər ifa olunmadığından hafizələrdən silinmiş “Xaribülbül” rəqs havasını hədiyyə etmək istədik. Rəqsin adı, melodik məzmunu, xarakteri xaribülbül çiçəyi haqqındakı rəvayətin mövzusu ilə demək olar ki, həmahəngdir. Hər ikisi məhəbbətdən

qaynaqlanmışdır.

Əfsanəyə görə bir gün bülbül öz sevgilisi gülün görüşünə gedərkən bərk külək əsirmiş. Nəhəng çinarlar, uca sərvlər, salxım söyüdlər onun qarşısında əylərkən, zərif, gözəl, ətirli gül küləyə ram olmur. Külək bundan heyratə gələrək gülün bu məğrurluğunun, cəsarətinin səbəbini soruşur. Gül yenilməzliyinin səbəbini məhəbbətin güclü olması, bülbülə olan sevgisi ilə izah edir. Külək öz gücünün məhəbbətdən üstün olduğunu sübut etmək üçün daha sərt əsməyə başlayır. Bülbül özünü gülün harayına çatdırır. O, sinəsini gülün köksünə söykəyib, onun qamətini əylməyə qoymur. Bu vaxt gülün tikanı (xarı) bülbülün sinəsinə sancılır və o, öz sevgili-

Allegretto

sinin qoynunda məhv olur. Gül həmin vaxtdan bülbul obrazında çiçəklər açmağa başlayır.

“Xarıbülbul”ün melodiyasını dinləyərkən, insana elə gəlir ki, rəqs rəvayətdə söylənən bülbullə gülün saf məhəbbətini musiqinin dili ilə nəql edirlər.

Bu rəqs havasını 1960-cı illərdə Azərbaycanın çox istedadlı qarmon ifaçılarından biri olmuş Həmid Əbdürrəhman oğlu Haqverdiyev (1947-1980) yaratmışdır. Bəstəkar qəlbli Həmidin müəllifi olduğu “Gül dəstəsi”, “Qarabağ” (onu “Hop-stop” kimi də adlandırırlar), “Təbəssüm”, “Şən rəqs”, “Güləri” və s. rəqlər bu gün də toy-düün məclislərində səslənir, musiqiçilərin repertuarını bəzəyir. Cəmi 33 il ömür sürən Həmidin son bəstələrindən olan “Xarıbülbul” rəqsini onun yoxluğunda ifa edilmədiyindən unudulmuşdur. Müəllifin nakam həyatı “Xarıbülbul” əfsanəsindəki bülbulün taleyi ilə də oxşardır. Gənc qəlbinin sevgi odu ilə yoğurduğu, saf məhəbbətlə yaratdığı “Xarıbülbul” artıq Həmidin ifa ediləcəkdir. Lakin bundan sonra hər səsləndiyində onun ruhu da sevinəcəkdir.

Şuşamızı, onun simvolu olan xarıbülbulü təmsil edən bu rəqs havası axıdılan qanların hədəf olmadığını, şəhidlərimizin canı bahasına qazandığımız qələbəni, eləcə də Azərbaycan xalqının birliyi, gücü və qəhrəmanlığını tərənnüm edəcəkdir.

Xülasə

Məqalədə ilk öncə Azərbaycanın müzəffər ordusunun 44 günlük Vətən müharibəsində qazandığı qələbədən, Qarabağ torpağının erməni işğalından azad edilməsindən, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin sərəncamı ilə Şuşa şəhərinin Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı elan olunmasından danışılır.

Daha sonra müəllifin tədqiqatlar zamanı əldə etdiyi “Xarıbülbul” rəqs havasının mövzu baxımından Şuşanın simvolu sayılan xarıbülbul çiçəyi haqqındakı əfsanənin oxşarlığı qeyd olunmuş və rəqsin not yazısı təqdim edilmişdir.

Sonda isə rəqsin müəllifi haqqında, “Xarıbülbul” havasının yaranma tarixi barədə məlumat açıqlanmış, onun gələcəkdə Azərbaycanın birlik və qəhrəmanlıq rəmzi kimi səsləndiriləcəyi qeyd olunmuşdur.

Резюме

ЗАБЫТЫЙ «ХАРЫБЮЛЬБЮЛЬ» ВНОВЬ ЗАЗВУЧИТ

В статье сначала рассказывается о победе победоносной армии Азербайджана в 44-дневной Отечественной войне, освобождении Карабахской земли от армянской оккупации, объявлении города Шуши культурной столицей Азербайджана по приказу Президента Азербайджанской Республики Ильхама Алиева.

Далее было отмечено сходство темы танцевальной мелодии «Харыбюльбюль», полученной в ходе исследования, с легендой о цветке харыбюльбюль, который считается символом Шуши, и представлена нотация танца.

В конце была озвучена информация об авторе танца, истории создания мелодии «Харыбюльбюль», а также отмечено, что в будущем она будет исполняться как символ единства и героизма Азербайджана.

Ключевые слова: Шуса, харыбюльбюль, легенда, музыка, танец.

Summary

THE FORGOTTEN "KHARYBULBUL" WILL SOUND AGAIN

The article first tells about the victory of the victorious army of Azerbaijan in the 44-day Patriotic War, the liberation of the Karabakh land from the Armenian occupation, the announcement of the city of Shusha as the cultural capital of Azerbaijan by order of the President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev.

Further, the similarity of the theme of the dance melody "Kharybulbul", obtained during the study, with the legend of the flower kharybulbul, which is considered the symbol of Shusha, was noted, and the notation of the dance was presented.

At the end, information about the author of the dance, the history of the creation of the melody "Kharybulbul" was announced, and it was also noted that in the future it will be performed as a symbol of the unity and heroism of Azerbaijan.

Key words: Shusha, Kharybulbul, legend, music, dance.

“VƏTƏN BAĞI”NIN BAŞ YARAŞIĞI

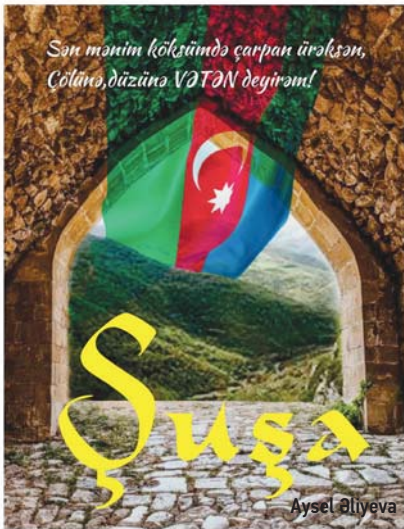
Azərbaycan incəsənətində Xaribülbülün tərənnümü

Xaribülbülü xalqımızın Vətən müharibəsindəki qələbəsinin rəmzinə çevrilən şəhərin bu il 270 illik yubileyinin qeyd olunmasına hazırlıqların geniş vüsət alması, sözün əsl mənasında, böyük Zəfərin işığı daha da şölələndirməklə, onu bütün türk dünyasının sevinc qaynağına çevirmişdir.

Şuşa şəhərinin təbiəti və insanları ilə qovşaqla uzaqdan-yaxından bura üz tutan gözəllik aşiqlərinin ilham mənbəyinə çevrilməsinin tarixi kifayət qədər uzaqlara gedib çıxır. Zaman distansiyasından həm xarici, həm də yerli rəssamların yaratdıqları və Şuşa sevgisi hifz olunan belə sənət əsərlərində şəhərin uzaq-yaxın keçmişə öz əksini tapdığından, zamansızlığa qovuşduqları birmənalı bəlli nümunələr həm də tarixi əhəmiyyət daşıyırlar. Həmin yaradıcılıq nümunələrində çox vaxt Şuşa təbiətinin yaraşığı sayılan Xaribülbülün bir qayda olaraq dominanta çevrilməsi də səbəbsiz deyil, qeyri-adi incəliyi və zərifliyi ilə başqalarını ovsunlaması ilə bağlıdır. Əlavə edək ki, Xaribülbül ünvanlı əsərlərin bir qismi ötən yüzillikdə, daha çox hissəsi isə Şuşa həsrətli illərdə və 44 günlük Vətən müharibəsindən sonra yaradılmışdır.

Bu gülün nə vaxtdan Şuşa torpağının “tanınma nişanı”na çevrilməsi dəqiq məlum olmasa da, onun məşhurluğunun xanlıqlar dövründən başlaması danılmazdır. Fətəli şahın Şuşa üçün qəribsəyən həyat yoldaşı, Qarabağ xanı İbrahimxəlil xanın qızı Ağabəyim ağanın (1780-1832) şərəfinə saldırdığı “Vətən bağı”nda əkilən bütün ağaclar və güllər bitirdiyi halda, Şuşadan gətirilmiş Xaribülbülün bitməməsi əhvalatı, bu zərif varlığın elə belə əvvəlcə şuşalılardan və qarabağlıların, 44 günlük Vətən müharibəsindən sonra isə bütün Azərbaycanın və Türk dünyasının dilinin əzbərinə çevrilməsinin səbəbsiz olmadığından xəbər verir. Şuşalı şairənin xiffətinin bu gün də nəğmələrimizdə səslənməsi xalqımızın “Xaribülbül sevgisi”nin zamansızlığa qovuşduğundan xəbər verir:

**Vətən bağı al-əlvandır,
Yox üstündə Xaribülbül.
Ömür sürməli dövrəndir,
Səsin gəlsin barı, bülbül...**

Aysel Əliyeva

Coşqun İsmayilov. "Qayıdış"

Ləmpə xalçası

Xaribülbülün gözəllik aşiqi olan rəssamların ilham mənbəyinə çevrilməsinin tarixçəsini təsviri və dekorativ-təbiiq sənətimizin uzaq-yaxın tarixindən izləmək mümkündür. Bu yaxınlarda respublikamızın ilk ombudsmanı olmuş professor Elmira Süleymanovanın Milli Xalça Muzeyinin Şuşa filialına etdiyi hədiyyə göstərir ki, el sənətkarları ürəklərində gəzdirdikləri “Xaribülbül sevgisi”ni 90 il əvvəl toxuduqları “Ləmpə” (1930) xalçasında ifadə ediblər. Qarabağda toxunan dəst xəli-gəbənin kənarəsi olan bu xalçanın naxış örtüyündə onun yaradıcıları Xaribülbülə dekorativ biçim verməklə, ondan gözoşayan ornament kimi istifadə etmişlər. Uzunsov formanın mərkəzi boyu sıralanmış “göl”lərin ətrafını əhatələyən nikbin rəngli Xaribülbüllərin xalçanın ümumi görkəminə xüsusi cəlbedicilik bəxş etməsi birmənalıdır. Bu yerdə deyək ki, zamanında şuşalı xalçaçılar həmin ornamenti “Şükufə gülü” adlandırıblar. Qənaətimizcə, bu, Xaribülbül gözoşayan xalça naxışına çevirməyi bacaran toxucunun adı ola bilərdi...

Xaribülbülə böyük məhəbbətin nəticəsidir ki, şəhərin hələ işğalda qaldığı vaxtlarda qardaş Türkiyə torpağında Azərbaycan tərəfinin də iştirakı ilə bu zərif varlığa heykəl ucaldılmışdır. 2017-ci ildə Bolu şəhərindəki Qarabağ

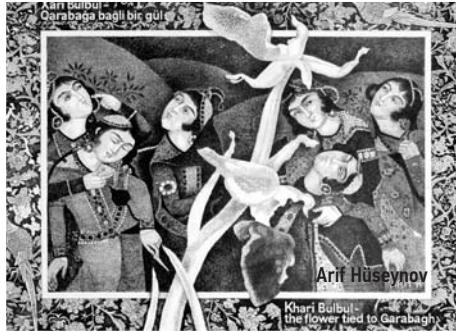
Akif Əsgərov. Boluda abidə (Türkiyə)

parkında yer almış bu sənət nümunəsinin müəllifi Azərbaycanın Xalq rəssamı Akif Əsgərovdur. "Şuşa gözəli"ni tərən-nüm edən bu ilk heykəl-təraşlıq nümunəsi plastikasının incə-liyi, forma-biçim cəlbediciliyi ilə diq-qət çəkir. Heykəlin kürsüsündə yer almış müxtəlif qabartmaların (M.P.Vaqif və Xurşidbanu Natəvanın portretləri, Yuxarı Gövhər ağa məscidinin və muğam üçlüyünün təsviri, eləcə də Xocalı faciəsinin ifadəsi) Qarabağla bağlılığı isə abidənin qürurverici və düşündürücü məzmun almasını şərtləndirmişdir.

Xarıbülbülün təsvirinə daha çox rəngkarlıq və qrafika sahəsində fəaliyyət göstərən rəssamların əsərlərində rast gəlmək mümkündür. Xalq rəssamı Arif Hüseynovun işğal dövründə ərsəyə gətirdiyi "Qarabağnamə - tarixin səhifələri" (2019) silsiləsinin bütünlükdə Qarabağ probleminin yaranma və davam tarixinə "bədi güz-

Xarıbülbül böyük məhəbbətin nəticəsidir ki, şəhərin hələ işğalda qaldığı vaxtlarda qardaş Türkiyə torpağında Azərbaycan tərəfinin də iştirakı ilə bu zərif varlığa heykəl ucaldılmışdır

gü" tutmasının qarşılığında, onun çoxsaylı məzmun tutumunda Şuşa ilə bağlı əsərlərin mövcudluğu təbii qarşılmalıdır. Müəllifin "Xarıbülbül – Qarabağa bağlı bir gül", "Güllələnmiş heykəllər – Üzeyir Hacıbəyli, Xurşidbanu Natəvan və Bülbül", eləcə də Şuşa musiqiçilərinə həsr olunmuş bir neçə qrafik lövhəsində şəhərin işğala məruz qaldığı dövrə və yerli əhəlinin əhatələndiyi memarlıq tikililərinə və yurdun əsrarəngiz təbiətinə bədii münasibət bildirilmişdir.

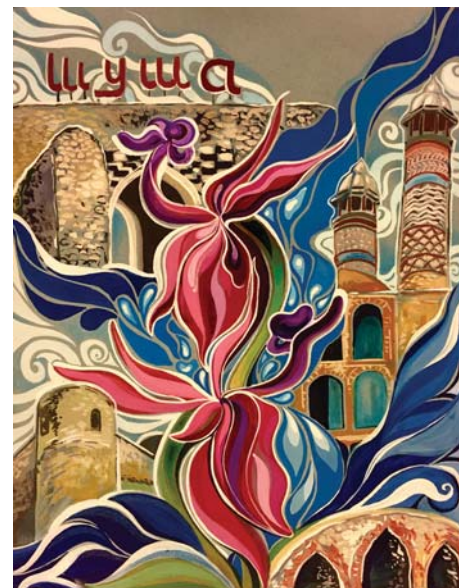
Bu əsərlərin hər birində zamanlar arasında mənəvi körpü salmağa xidmət edən duyğulandırıcı məqamlar kifayət qədərdir. Xarıbülbülün doğma ocaqlarını itirmiş altı Şuşalı gözəllə əlaqəli təqdim olunmuş görüntüsündə bir vaxtlar sələfləri – İbrahim xanın qızı şairə Ağabəyimnin dilindən səslənmiş yanğı və həsrət dolu "Vətən bağı" al-əlvandır, Yox içində Xarıbülbül... ifadəsinin xatırlanacağı birmənəlidir...

Rəssam təxəyyülünün nəticəsi olan hər bir əsər yalnız görünənlərin "quru"- real təsviri çərçivəsinə sığmayanda, tamaşaçısını cəlb etməklə yanaşı, alt qatında daşdığı, mənə-məzmun yükündə hiyf etdiyi hikmətin çoxmənalı tutumu ilə, onu cavabı o qədər də asan olmayan suallar məcmusuna bələyəndə zamansızlığa və məkansızlığa qovuşur. Bu mənada respublikanın Əməkdar müəllimi Yaşar Səmədovun nəhayətsiz təxəyyülünün nəticəsi olan əsərlərini sadə-laya bilərik.

"Hər bir sənətkar öz dövrünün aynası olmalıdır" deyimini xatırlasaq, deyə bilərik

ki, milli, o cümlədən Qarabağla bağlı mövzuların Yaşar Səmədovun yaradıcılığının leytmotivini təşkil etməsi həm də onun vətəndaş-rəssam mövqeyini əks etdirir və bu fırça ustasını əksər həmkarlarından fərqləndirir. Onun müxtəlif illərdə yaratdığı "Qarabağ simfoniyası", "Şuşa harayı", "Xarı bülbül sizi səsləyir!", "Çinarlar yol gözləyir...", "El bilir ki, sən mənimsən...", "Gövhər ağa məscidi" və s. əsərlərində ifadə edilən rəssam düşüncələrində görünənlərin mənalandırılması ilə yanaşı, təsvirin gözlənilməz - obrazlı tutum alması da heyranedicidir...

Həmin əsərlərin birində haqlı olaraq xalqımızın mənəviyyət beşiyinə çevrilən Şuşanın məşhur sənətkarlarını şəhərin Gövhər ağa məscidi ilə qovuşuqda təqdim edən Yaşar Səmədov, əslində bu lövhənin bədii çağırış kimi qəbulunu şərtləndirməyi bacarmışdır. XIX əsrin məşhur yaradıcıları – Mir Möhsün Nəvvab, Usta Qəmbər Qarabaği və Xurşidbanu Natəvanın portretlərini molbert üzərində təqdim edən müəllif, kompozisiyanı irili-xırdalı ayrıntılarla qoşalaşdırmaqla, onların həm də bənzərsiz sənət dünyalarını əyaniləşdirə bilib. Qənaətimizcə, bu əsərlə

Füzuli Şafiyev. "44 gündən sonra"

Səyyar Əliyev. "Xarıbülbül"

bağlı ən maraqlı məqam onun II Qarabağ müharibəsindən xeyli əvvəl çəkilməsi və "Xarıbülbül sizi səsləyir!" adlandırılmasıdır. Əslində, əsər Azərbaycan cəmiyyətinə ünvanlanan çağırış da hesab edilə bilər. Belə ki, Şuşa torpağının rəmzinə çevrilən Xarıbülbülün mənfur düşmən tapdağında qalmasından ruhları narahat qarabağlı sənətkarların bu xəyali çağırışı, doğrudan da, olduqca təsirli idi. Çox qısa zaman kəsiyində həm müəllif istəyinə, həm də narahat qəlbli sələflərimizin harayına verilən layiqli cavab və Şuşanın bədxahlardan qurtuluşu – onun əvvəlki mənəvi yüksəkliyə ucılması bu bədii vasitənin gerçəkləşməsi oldu, desək, yanlış deyil.

İstedadlı qrafika ustası Zaur Mirzəyev də göz açdığı Şuşaya silsilə əsərlər həsr edən rəssamlarımızdandır. Onun da ərsəyə gətirdiyi rəsmlər bizi digər əsərlərdə qarşılaşdığımız motivlərlə görüşdürür, amma onlardan çox fərqli bir icra texnikası və

Sirus Mirzəzadə. "Mələklər də deyir, Qarabağ Azərbaycandır"

estetik tutumla... Tuş-pero texnikasında yerinə yetirilmiş bu lövhələrdə yüksək qrafik mədəniyyət nümayişinə şəhidlik etmək mümkündür. Bu səbəbdən də onun ağ-qara cizgilərlə bədiiləşdirdiyi Şuşa motivləri, Cıdır düzünün yaraşığı Xarıbülbülün təsvirləri ovqatyaşadıcı görünürlər. Onun yağlı boya ilə çəkdiyi "Xarıbülbül"ində (2021) isə Zəfər rəmzinə çevrilmiş zərif varlığın xüsusi ritmə köklənmiş görkəmində tamaşaçısına qürurvericilik bəxş edən estetik dəyər görünməkdədir. Əsərin yaşıl rəngin müxtəlif çalarlarından yaradılmış ümumi koloritində də gözoxşayan nikbinlik duyulmaqdadır.

Görkəmli qrafika ustası, Xalq rəssamı Altay Hacıyevin Şuşa ünvanlı rəngkarlıq əsərlərində də şəhərin uzaq-yaxın keçmişinə "bədii güzgü" tutmaq istəyi qabarıq duyulur. Həm ayrı-ayrı illərdə ərsəyə gətirdiyi müxtəlif janrlı əsərləri, həm də 1991-ci ildə ayrıca sərgi formasında nümayiş etdirdiyi "Natəvan – Şuşa" sərgisində yer almış ürəkəşən şəhər mənzərələri və görkəmli şəxsiyyətlərin obrazları inandırıcı tarixiliyinə görə sənət xiridarlarının böyük marağına səbəb olmuşdu. "Şuşa", "Ağa Bəyim ağa", "Xarıbülbül", "Xurşidbanu Natəvan", "Şuşaya su kəmərinin çəkilməsi" və s. tablolarla zənginliyi ilə seçilən rəng çalarlarının yurd və onun insanların bələndiyi gözəlliyi və torpaq sevgisini duymaq mümkündür...

Bütün yaradıcılığı vətənpərvərlik duyğuları ilə "nəfəs" alan Səyyar Əliyevin əsərlərində də Şuşa və Xarıbülbül sevgisi nəhayətsizdir, desək, yanlış deyil. "İsa bulağı meşəsi" (2010), "Ağa körpüsü" (2012), "Xarıbülbül" (2012), "Şuşa qalası" (2012) və s. tabloları bu qəbildəndir. Bu əsərlərindəki nisbi realıq çox vaxt fəlsəfi məna-məzmunla bələndiyindən kompozisiyalar xeyli düşündürücü görünür. 44 günlük savaştan sonra qalibiyyətli

II Qarabağ müharibəsinin rəmzinə çevrilən Xarıbülbül rəssamlarımızın, o cümlədən də Səyyar Əliyevin bədii münasibəti də yaddaqalardır. Bununla belə demək lazımdır ki, onun işğaldan sonra Vətəndən perik düşən Xarıbülbüllərə münasibəti başqalarına bənzəmir. Belə ki, həmin əsərlərin birində səmada pərvazlanan bu zərif güllərin bədii tutumuna daha çox ayrılıqdan qaynaqlanan sonsuz xiffət və həsrət xasdır...

Yeri gəlmişkən deyək ki, qələbəsonrası Xarıbülbül neçə-neçə rəssamın ilham mənbəyinə çevrilmişdir. Artıq rəmləşdiyi danışılmaz olan bu gülə bədii münasibətin kifayət qədər müxtəlifliyi, onların yenidən formalaşan "Bədii Şuşanama"ya layiqli töhfə olduğunu qeyd etməliyik. Qənaətimizcə, tanınmış fırça ustası, Xalq rəssamı Arif Əzizin (1943) ərsəyə gətirdiyi "Qələbə rəmzi" (2021) bu mənada xüsusilə diqqətə layiqdir. Şaquli format daxilində ona bənzər daha bir forma əlavə etməklə, kompozisiyanın dominantını yaradan rəssam, həmin səthi milli bayrağı-

Natiq Fərəcullazadə

Qasim Qasimov

Arif Əziz, "Xarıbülbül"

Rəşad Cabarov, "Xarıbülbül"

Arif Əziz, "Xarıbülbül"

mızın rənglərinə müvafiq üç yerə bölməklə, onun üzərini bir-birinə qovuşmuş Xarıbülbül təsvirləri ilə örtmüşdür. Mərkəzi təsviri dörd tərəfdən göy rəngli Xarıbülbüllərlə əhatələyən müəllifin, bununla, ümumi kompozisiyanın cəlbediciliyinə nail olması kifayət qədər görünəndir.

Əməkdar rəssam Rəşad Cabarovun (1977) ərsəyə gətirdiyi "Xarıbülbül" (2021) kompozisiyasında da qeyri-adi gözəlliyə malik bu zərif gülün mavi-çəhrayı çalarlı qurama ilə qovşaqla təqdimatı cəlbedici və gözoxşayandır.

Sayalı Quliyevanın çəkdiyi "Xarıbülbül" (2021) əsəri isə bədii yozumuna görə yuxarıda şərh etdiyimiz eyni məzmunlu rəngkarlıq işlərindən fərqlənir. Belə ki, onlardakı ifadə aydınlığından uzaq müəllif, yaxıların mozaik düşülmüşü ilə yaratdığı axıcı

ritmin estetikasını zərifliyi və gözəlliyi ilə hər kəsi heyrtləndirmək gücündə olan Xarıbülbülün qabarlılığına yönəldə bilməklə, son nəticədə, kompozisiyanın arzulanan bütövlüyünü əldə edə bilmişdir...

Xatirə Hüseynovanın "Zəfər günəşi" (2021) lövhəsindəki üç Xarıbülbülün nəhayətsiz işıq selinə bələnmiş tutumunda isə müəllifin xalqımızın 8 Noyabr sevincinə obrazlı "bədi güzgü" tutduğunu görmək mümkündür. Günəşin ilıq şəfəqlərindən "dirçəlmiş" güllərin inamlı durumlarında da bu nikbin ruh duyulmaqdadır...

Təbriz Soltanlının "Xarıbülbüllərin oyanışı" (2021) kompozisiyasını sənətlərin sintezi kimi qəbul etsək, burada rəngkarlığın və plastikanın üzvi şəkildə bir-birini tamamladığını söyləyə bilərik. Kürsünü andıran səthin üzərində qərarlaşan bir neçə əsgər çəkməsinin qonşuluğundan günəşə doğru yüksələn Xarıbülbüllərin rəngkarlıq nümunələri fonunda çox cəlbedici və təsirli görünməsində onların düşmən

üzərində qələbənin doğurduğu sevinc hissələrinə bələnməsinin duyulması təsiri vardır.

Çağdaş rəngkarlığımızda gerçəkliyə özünəməxsus münasibəti ilə fərqlənən Natiq Fərəcullazadənin "Xarıbülbülün arzusu" (2016) lövhəsi mövzunun obrazlı həlli ilə diqqət çəkir. Əsər Şuşa hələ işğalda olan zaman ərsəyə gətirilmişdir. Odur ki, həm də şəhərin rəmzi kimi qəbul edilən və onsuz mövcudluğu təsəvvür olunmayan Xarıbülbülə bu bədii münasibət arzu-istək xarakterlidir.

İki gül balanın səmaya uçan Xarıbülbüllərə sevgi dolu baxışlarından həm də nəhayətsiz arzular "boylanmaqdadır". Əsərin nikbin ruhlu ümumi görüntüsü arzuları artıq çin olmuş və çöhrələri qurub-yaratmaq əzminə bələnmiş bu balaların bundan sonra azadlıqdan quruculuğa qədəm qoymuş doğma şəhərin bərpasında böyük həvəslə iştirak edəcəklərinə tamaşaçısında böyük inam yaratmaqdadır...

Coşqun İsmayılovun qələbə ünvanlı "Qayıdış" (2021), Füzuli Səfiyevin "44 gündən sonra" (2020) və Təranə Seyidin "Xurşidbanu Natəvan" (2020) adlı tablolarında Xarıbülbülün yadda qalan tutumda mənalandırılmasının adıçakılən sənət nümunələrini zamansızlığa qovuşdurduğu birmənalıdır.

Fərman Hüseynovun "Qələbə sevinci" (2021), Nərimin Abdullayevanın "Şuşa" (2021), "Elşən Hacızadənin "Əbədi qardaşlıq" (2022), Sirus Mirzəzadənin "Mələklər də deyir: Qarabağ Azərbaycandır!" (2020), Əzizə Bəhrəzulun "Musiqili Şuşa" (2021) və Qasım Qasimovun "Zəfərimizin rəmzi" (2022) əsərlərində də Xarıbülbül mənə-məzmun daşıyıcısı kimi kompozisiyalara daxil edilmişdir.

Yuxarıda haqqında söz açdığımız əsərlər göstərir ki, Vətən müharibəsindən sonra Şuşa həsrətinə son qoyan və cahanşümul uğurumuzun rəminə çevrilən Xarıbülbül xalqımızın qan yaddaşında möhkəm iz salmaqla, bütün Türk dünyasının qürurverici varlığına çevrilmişdir. Ona görə bundan sonra da Xarıbülbülün neçə-neçə rəssamın ilham mənbəyinə çevriləcəyinə inamlıyıq...❖

Ziyadxan Əliyev

Əməkdar incəsənət xadimi, professor

AZƏRBAYCAN MUSIQISININ MƏBƏDİ ŞUŞANIN MUSIQİ ƏNƏNƏLƏRİ VƏ "XARIBÜLBÜL" BEYNƏLXALQ FOLKLOR FESTİVALI

Gülnaz İsmayılova

Ü.Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının "Solo oxuma və opera hazırlığı"

və "İxtisas fortepiano" kafedralarının professoru, Xalq artisti

E-mail: ismailova.gulnaz60@mail.ru

Səh.: 118-121

İtaliya vokal məktəbi Avropa musiqi tarixində hansı mövqeyi tutursa, Şuşa vokal məktəbi də Şərq musiqi tarixində eyni mövqeyi tutur. [18, s. 59]

Xalqımızın dünyanın ən qədim və mədəni xalqlarından biri kimi, minilliklərlə yaşdığı zəngin və bənzərsiz tarixi vardır. Bu tarix müxtəlif şəxsiyyətlərdən, bu və ya digər mədəni və tarixi hadisələrdən, coğrafi məkanlardan hörlmüşdür. Belə ki, zəngin maddi-mənəvi abidələrimiz, ədəbiyyat və incəsənətimiz dünya mədəni irsinin ayrılmaz parçası sayılır. Dünya musiqi xəzinəsinə sonsuz sayda incilər bəxş edən Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafında, şan-şöhrətinin artmasında Bakının, Naxçıvanın, Qubanın, Şuşanın və digər şəhərlərin, eləcə də bu şəhərlərdə yaşayan musiqiçilərin və onların formalaşdırdığı müxtəlif musiqi ənənələrinin mühüm rolu olmuşdur. Bu nöqtəyi-nəzərdən xalqımızın çoxəsrlik tarixində, eləcə də mənəvi xəzinəsində Şuşa, şuşalı musiqi xadimləri və onların musiqi ənənələri önəmli yerə malikdir [1, s. 3].

Şuşa hər bir azərbaycanlı üçün əziz və müqəddəs yerdir. Hörmətli akademikimiz Zemfira Səfərovanın da çox gözəl vurğuladığı kimi, əgər

Avropanın musiqi mərkəzləri kimi İtaliya, burada fəaliyyət göstərən musiqiçilər, eləcə də Avstriyanın paytaxtı Vyana şəhəri məşhurdursa, Azərbaycan üçün də bu Şuşa və şuşalı musiqiçilərdir [23, s.3]. Şuşanın torpağı, daşı belə sanki musiqi ilə yoğrulmuşdur. "Şuşada dünyaya göz açan körpələrin muğam üstündə ağlaması" məşhur kəlamı da əbəs yerə yaranmayıb [15, s.21]. Şuşanın Azərbaycanın musiqi konservatoriyası namında məşhurlaşması təsadüfi deyildir və müxtəlif səbəbləri vardır. Burada öncə Qarabağ tacının füsunkar və unikal təbiətini, dağlar ilə əhatələnməsini, heyratamiz gözəlliyini qeyd etmək lazımdır: "Şuşanın musiqi mərkəzi kimi məşhurluğunun səbəblərindən biri şübhəsiz ki, onun məsum uşaq qəlbi kimi pak havası, sərin bulaqları, səfalı meşələri, təkrarolunmaz seyrəngahları, bir sözlə, füsunkar təbiətidir" – yazırdı tanınmış tədqiqatçı Fəridun Şuşinski... [19, s.18] Məhz unikal təbiəti, dağlar qoynunda yerləşməsi sakinlərin ruhuna da öz təsirini göstərmiş, Azərbaycan musiqi mədəniyyətinə görkəmli və əvəzolunmaz şəxsiyyətlər bəxş etmişdir. Onlardan Şahsənəm oğlu Yusif, Mirzə Hüseyn, Qaraçı Əsəd, Bülbülcan, Cabbar Qaryağdıoğlu, Məşədi Məmməd Fərzəliyev, Məşədi İsi, Keçəçi oğlu Məhəmməd, Seyid Şuşinski, Əbdülbəyli Zülalov, Zəbul Qasım, Hacı Hüsü, Sadıqcan, Xan Şuşinski kimi xalq musiqiçiləri ilə yanaşı, Ü.Hacıbəyli, C.Hacıbəyli, Ə.Abbasov, Z.Bağırov, S.Hacıbəyov, Z.Hacıbəyov, S.Ələsgərov, Ə.Bədəlbəyli, Z.Adıgözəlov, V.Adıgözəlov və başqa digər görkəmli bəstəkarları, Natəvan, Q.Zakir, Ə.Haqverdiyev, Y.V.Çəmənəziminli, N.Vəzirov, N.Nərimanov, S.Mehmandarov, S.S.Axundov, Ə.Ağaoğlu, Ş.Bədəlbəyli məqamlı teatr, kino, ədəbiyyat, siyasət xadimlərini göstərmək mümkündür. Bu şəxsiyyətlər Şuşanın musiqi həyatı ilə birbaşa bağlı olmuş və ya onun inkişafına töhfələr vermişlər. "Şuşa konservatoriyasının parlaq nümayəndələri dünyanın bütün qitələrində Azərbaycan musiqisini təmsil edərək ona şöhrət gətirmişlər" [11, s.11]. Şuşanın məşhur musiqiçiləri, burada yaranan ənənələr, yüksək mədəni mühit şəhərin şöhrətinin əsas carçısı idi. Azərbaycan musiqi mədəniyyətində yaranan ənənələri qoruyub saxlamaqla yanaşı, həm də inkişaf etdirirdilər.

Şuşanın musiqi ənənələri ilə seçilməsi kimi fikirlərə azərbaycanlı araşdırmaçılarla yanaşı, rus və Avropalı tədqiqatçıların da əsərlərində rast gəlmək mümkündür. Həmin tədqiqatlarda Şuşalı musiqiçilərin

məşhurluğu, onların formalaşdırdığı tendensiyalar, eləcə də Şərq və Azərbaycan musiqisində oynadığı rol müxtəlif aspektlərdən vurğulanır. Rusiyalı tədqiqatçı V.Vinoqradov "Üzeyir Hacıbəyov və Azərbaycan musiqisi" adlı kitabında Şuşa şəhərinin, musiqiçilərinin Azərbaycan musiqi tarixindəki rolunu yüksək qiymətləndirərək, ön plana çəkir: "Şuşa musiqi istedadlarının beşiyi idi. Bu füsunkar təbiətli yerin xoşavazlı xanəndələri Zaqafqaziyadan kənarlarda da şöhrət qazanmışdı. Şuşa musiqiçiləri Azərbaycan musiqisinin tarixini yaratmış və onu yalnız öz vətənlərində deyil, həm də Şərqin başqa ölkələrində təmsil etmişlər" [21, s.9]. Şuşanın musiqi məbədi səviyyəsində dəyərləndirilməsini görkəmli rus şairi Serqey Yesenin məkətlərində da görmək mümkündür. Həyatının mühüm hissəsini Azərbaycan, Bakı ilə bağlayan şairin məkətlərində "əgər kimsə oxumağı bacarmırsa, deməli o, şuşalı deyildir" deməsi artıq Azərbaycanda hələ XX əsrin əvvəllərindən bu fikrin formalaşdığını vurğulamağa imkan verir. 1865-ci ildə Şuşaya gələn məşhur rəssam V.Vereşaqin də şəhərin gözəlliyinə heyran olmuş və öz əsərlərində canlandırmışdır.

Şuşanın musiqi ənənələrini burada yaşayan məşhur musiqi xadimləri, təşkil olunan musiqi məclisləri, festivallar və s. formalaşdırmışdır. Əlbəttə, Şuşa musiqiçilərindən danışarkən ilk növbədə Mir Möhsün Nəvvab Qarabağının (1833-1918) adı qeyd olunmalıdır. Ensiklopedik biliyə malik M.M.Nəvvab irsi ilə Azərbaycan musiqi elmini zənginləşdirmişdir. Onun fəaliyyəti S.Urməvi, Ə.Marağayi, eləcə də XV-XIX əsr musiqi alimlərindən sonra yeni mərhələni özündə əks etdirir. Məhz M.M.Nəvvabdan sonrakı mərhələ Ü.Hacıbəylinin elmi fəaliyyəti ilə bağlıdır [14, s.264].

Rus və bəzi Şərq xalqlarının dillərini bilməsi, çoxcəhətli istedadı məşhurlaşan M.M.Nəvvab bütün ömrünü Şuşada keçirtmişdir. "Orada kitabxana, qıraətxana, mətbəə açmış, "Böyük məscid" minarələrinə divar naxışları tökülməsində iştirak etmiş, Qarabağ şairlərinin "Təzkireyi Nəvvab" adlı antologiyasını toplamış, kitablara ornament və şəkillərlə illüstrasiyalar vermiş, muğam-dəstgahları, orta əsrlər və müasir Azərbaycan şairlərinin yaradıcılığını təbliğ edən "Məclisi-fəramuşan" musiqili ədəbi məclis yaratmışdır" [10, s.53]. Alimin "Vüzuhül ərqam" ("Rəqəmlərin izahı") adlı məşhur risaləsi mahiyyətə Azərbaycan muğamlarının ifası üzrə praktiki rəhbərlikdir. Alimin digər elmi əsəri isə not yazı sistemi haqqındadır və fars dilindədir. "Avropa ibtidai musiqi savadı dərsləri" adlanan əsərdə Azərbaycan və Qərbi Avropa musiqi elmi müqayisəli şəkildə öz əksini tapmışdır [10].

Əlbəttə, Qarabağ, xüsusilə Şuşanın musiqi mədəniyyəti haqqında danışarkən istər-istəməz muğam, xalq ifaçılığı sənəti düşüncələrə gəlir. Məhz muğam ifaçılığı, xalq sənətkarlığı Şuşanın vizit kartına çevrilmiş və Qarabağ muğam ustaları həmişə sayılıb-seçilmişlər. "Qarabağ muğam məktəbinin nümayəndələrinin ömür yolu və yaradıcılığı əsasən Şuşa şəhəri ilə bağlıdır" [7, s.17]. Təsədüfi deyildir ki, səsi qrammofon lentinə alınan ilk muğam ifaçılarından biri Cabbar Qaryağdıoğludur. Belə ki, o, Kiyev, Moskva və Varşava şəhərlərinə dəvət alaraq, orada səsi qrammofon valına yazılıb. C.Qaryağdıoğlu Azərbaycan akademik vokal ifaçılıq sənətinin banisi Bülbülün müəllimi olmuşdur. Eyni zamanda, Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının təşkilində, burada xanəndəlik sinfinin açılmasında mühüm rol oynamışdır. C.Qaryağdıoğlunun müəllimi isə Məşədi Zeynal idi. Məhz 1897-ci ildə Ə.Haqqverdiyevin Şuşada hazırladığı "Məcnun Leylinin

qəbri üstündə" səhnəsi C.Qaryağdıoğlu tərəfindən canlandırılıb. Həmin səhnə Azərbaycan professional musiqisinin banisi Ü.Hacıbəylinə böyük təəssürat yaratmış və 1905-ci ildə Şərqdə ilk operanın yaranmasına gətirib çıxarmışdır. Göründüyü kimi, böyük xanəndənin fəaliyyəti müxtəlif sahələrdə hərtərəfli yeniliklərlə müşayiət edilib.

Azərbaycanda ilk musiqili səhnəciklər də ilk dəfə Şuşada, Ə.Haqqverdiyevin təşəbbüsü ilə yaranıb. F.Şuşinskiyin də qeyd etdiyi kimi, Ə.Haqqverdiyev xalq xanəndələrini və musiqiçilərini səhnəyə çıxaran ilk mədəniyyət xadimidir [19, s.25]. Əlbəttə, bu, həm də XIX əsrdə Azərbaycan musiqi tarixində yaranan ənənələrlə bağlı idi. Belə ki, həmin dövrdən başlayaraq Azərbaycan xanəndələri artıq konsert salonlarında da çıxış etməyə başlayırlar ki, ölkəmizdə teatr tamaşalarının yaranmasında təkan rolunu oynamışdır. Eyni zamanda qeyd etmək istərdik ki, Azərbaycanda ilk musiqi ocaqlarından biri də Şuşada yaranmışdır.

Azərbaycanda "Şərq konsertləri"nin də yaranması Şuşa ilə bağlıdır. Belə ki, birinci "Şərq konsertləri" 1901-ci ildə Şuşada, daha sonra Bakı və digər şəhərlərdə təşkil olunmuşdur [19, s.26]. "Şərq konsertləri" öz rəngarəng repertuari ilə seçilirdi. Burada muğam, xalq mahnı və rəqsləri, aşiq havaları səslənirdi. XIX əsrin əvvəllərində fəaliyyət göstərən "Şərq konsertləri"ni, eləcə də bir sıra musiqi məclislərini müasir dövrdə keçirilən musiqi festivalları ilə də əlaqələndirmək olar. Əlbəttə, ənənələr daha sonralar da davam etdirilirdi. Bu baxımdan XX əsrin 80-ci illərinin sonlarından başlayaraq keçirilən "Xarı bülbül" həmin ənənələri yaşadan, Şuşanın, eləcə də xalqımızın musiqi irsini özündə əks etdirən və dünyada tanıtıran dövrdə Azərbaycanda keçirilən yeganə beynəlxalq əhəmiyyətli festival kimi musiqi tariximizə düşmüşdür.

1989-cu ildən başlayaraq keçirilən folklor festivalı "Xarıbülbül" Şuşa ilə yanaşı, Azərbaycanın da mədəni həyatında mühüm əhəmiyyətə malikdir. Belə ki, musiqi mədəniyyətimizdə "Xarıbülbül" festivalının əhəmiyyəti çox böyükdür. Hələ həmin illərdə Şuşa dünyanın bir çox ölkələrindən gələn yüzlərlə musiqiçini öz ətrafına toplamağa nail olmuşdu. I "Xarıbülbül" musiqi festivalı III Ümumittifaq festivalı çərçivəsində o vaxtkı Azərbaycan SSR Mədəniyyət Nazirliyinin təşəbbüsü və rəhbərliyi, Azərbaycan Həmkarlar İttifaqı Şurası və Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının iştirakı ilə Qarabağda təşkil edilmişdir [12].

"Xarıbülbül" festivalı beş dəfə keçirilib - ilk üç festival 1989, 1990 və 1991-ci, dördüncü və sonuncu festival isə 2021 və 2022-ci illərdə... Birinci festival Şuşada, ikinci və üçüncü festival isə Mingəçevir və digər şəhərlərimizdə, 2021 və 2022-ci illərdə isə yenidən öz doğma məkanında əziz və müqəddəs Şuşa torpağında keçirilib. 1990 və 1991-ci illərdə "Xarıbülbül"ün Şuşada deyil, digər şəhərlərdə təşkilı həmin dövrlərdə baş qaldıran erməni vandalizmi və ölkəmizə gələn qonaqların təhlükəsizliyi ilə bağlı idi. 1992-ci il may ayının 8-dən isə Şuşanın işğala məruz qalması tədbirdə 28 illik fasilə ilə nəticələndi.

I "Xarıbülbül" festivalı görkəmli sənətkar Seyid Şuşinskiyin 100 illik yubileyinə həsr olunmuşdur. "Mədəniyyət" jurnalının 1991-ci il, may sayında dərc olunan "Dünyanı bizə, bizi dünyaya tanıtdıran "Xarıbülbül" adlı məqalədə mədəni hadisə yüksək qiymətləndirilib: "Tarixi tədbiri incəsənətimizin yeni renessansı adlandırmaq olar. O həm də dünya mədəniyyəti ilə Azərbaycan mədəniyyəti arasında canlı körpüdür. Bu körpü dünyanı bizə, bizi dünyaya tanıtdırır. Dünya festivalları, o cümlədən "Xarıbülbül" xalqları bir-birindən görüb-götürməyə, öyrənməyə, misilsiz imkan yaradır" [2, s.1]. Festivalın loqosu dünyada tayı-bənzəri olmayan, yalnız Şuşada yetişən incə, zərif xarıbülbül çiçəyi idi.

"Vətən bağı əl-əlvandır, yox içində Xarıbülbül" iki əsr bundan qabaq yaşamış Qarabağ xanının kiçik qızı Ağabəyim ağa Cavanşirə (1780-1832) məxsus şeir parçası Xarıbülbülün hələ qədim zamanlardan qarabağlılara məlum olmasından, gözəllik və incəlik simvolu kimi şöhrət tapmasından xəbər verir. "Xalqın dilində, yaddaşında uzaq keçmişdən bəri Xarıbülbül haqqında müxtəlif rəvayətlər, əfsanələr dolaşmasının özü bu çiçəyə qarşı istəyin, məhəbbətin təzahürüdür. Elə muğam festivalının "Xarıbülbül" adı ilə təqdimatı da məhz xalqın təbiətin bu əsrarəngsiz möcüzəsinə məhəbbətinin nişanəsi idi" [4, s.3-4].

Birinci dəfə keçirilməsinə baxmayaraq, tədbirdə Azərbaycanın bir çox bölgələri ilə yanaşı, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Başqırdıstan, Türkmənistan və Özbəkistandan gəlmiş folklor və muğam ustaları çıxış etmişlər [8, s.4]. Tədqiqatçı Binnət Hümətoğlu 31 il bundan əvvəl I "Xarıbülbül" festivalından danışarkən belə qeyd edirdi: "Cıdır düzü o

gün qaynar bir həyatı əks etdirirdi ☐ musiqi ilə çəlgənlənmiş həyatı. Şuşa şəhər mədəni-maarif müəssisələrinin musiqi kollektivləri, Qırğızıstan, Türkmənistan, Başqırdıstan respublikalarından, Volqaboyundan gələn muğam ifaçıları, Ağdam rayonunun incəsənət ustaları, Naxçıvanın, Ağcabədi, Cəlilabad, Goranboy, Şəki, Şamaxı, Cəbrayıl, Dəvəçi (indiki Şabran), Salyan rayonlarının, Bakı, Gəncə şəhərlərinin muğam və musiqi ifaçıları, Şuşa pəhləvanları, Ağdaş rayonun kəndirbazları bu ecəzkar həyatı öz ifaları, təqdimatları ilə bəzəyirdilər.." [9]. I "Xarıbülbül" festivalında həmçinin elmi-nəzəri müzakirələr də keçirildi. Burada muğam, xanəndəlik sənəti müzakirə mövzusunda çevrilmişdi.

İkinci festival isə 1990-cı ildə baş tutdu. 300-dən çox musiqiçi, dünyanın dörd tərəfindən gələn folklor ansambları qatılmışdılar. Burada ABŞ, Niderland, Meksika, İsrail, Türkiyə, İran, Ukrayna, Belarusiya, Gürcüstan, Litva, Tacikistan, Dağıstan, Başqırdıstan və digər ölkələrdən qonaqlar iştirak edirdilər. Xüsusilə, Latviyanın Kaunass Rəssamlıq Akademiyasının 7 nəfərlik "Qadula" folklor ansamblı, Almaniyanın "Violetta para", Gürcüstanın "Xornabuci" ansamblı, Avropada keçirilən bir çox festivallarda dəfələrlə laureat adını qazanmış Türkiyənin məşhur "İstanbul folklor-turizm ansamblı", Belarusiyanın "Lyavoni" xor kollektivlərinin çıxışı böyük maraqla qarşılandı [22, s.1]. Qeyd edək ki, məhz II "Xarıbülbül" festivalı artıq beynəlxalq status qazanmışdı [20, s.1]. II "Xarıbülbül" festivalı 10 gün davam etmiş və tədbirin bağlanış mərasimi 26 may tarixində Bakı şəhərində indiki Heydər Əliyev

adına Sarayda keçirilmişdir. Burada bütün tədbir iştirakçılarının sonda çıxışı festivalın birlik və bərabərlik mahiyyətini göstərdi. Birinci festivalda olduğu kimi, ikincidə də bir çox elmi müzakirələrə yer verilmişdir. Belə ki, bir çox musiqi kollektivləri ilə yanaşı, etnomusiqişünaslar, sənətsünaslar, folklor araşdırmaçıları da iştirak edirdilər. Bunun isə əsas məqsədi dünyanın bir sıra ölkələrindən musiqiçiləri toplamaqla folklor tədqiqatlarına töhfə verməkdən ibarət idi. 1989-cu ildən başlayaraq işğala qədər keçirilən festivalları fərqləndirsək, ildən-ilə marağın artmasını müşahidə etmək mümkündür. Əgər ikinci "Xarıbülbül" festivalında 300 nəfər iştirak edirdisə, üçüncüdə artıq 600 nəfərə yaxın iştirakçı vardı [3]. Eyni zamanda festival janr baxımından da zənginləşmişdi. Folklor janrları ilə yanaşı, estrada, pop, rok istiqamətində fəaliyyət göstərən kollektivlər qatılmışdılar [16, s.6]. Tədbirdə Yaponiya, Almaniya, İtaliya, İspaniya, İsrail, ABŞ, Avstriya, Əfqanıstan, Türkiyə və keçmiş Sovetlər Birliyindən 7 respublika və 4 muxtar vilayətin təmsilçiləri iştirak etirdilər. III "Xarıbülbül" beynəlxalq festivalı 18-25 may tarixlərində keçirilmişdir. Almaniyanın "Biq bolls" rok qrupu, Avstriyanın "Geyerlander", Ukraynanın "Jvitsa" folklor üçlüyü, Yaponiyanın "Şokti və Basantamala" kimi rəqs kollektivlərinin iştirakı 1991-ci ildə bu festivalın əhəmiyyətindən və ona maraqdan xəbər verir. Qeyd edək ki, 1991-ci ildə Almaniya'dan üç kollektiv dəvət olunmuşdu. Burada "Biq bolls" ilə yanaşı, rəqs asnamblı və pkteatr iştirak edirdi. "Şokti və Basantamala" həmin illərdə dünyanın ən məşhur folklor qruplarından biri kimi məşhurdur və bir çox ölkələrdə keçirilən festivalların iştirakçıları idi [6]. Almaniyanın (o vaxtkı AFR) "Biq bolls" qrupunun rəhbəri M.Veber, eləcə də 1985-ci ildə yaradılan Avstriyanın üç nəfərdən ibarət "Geyerlander" folklor qrupunun üzvü Zinqfrid Ziller xalqımızın yüksək mədəniyyətə sahibliyini və onların bu mədəniyyətə vurulmalarını müsahibələrində qeyd edirdilər [13, s.1]. Qeyd edək ki, "Geyerlander" folklor qrupunun repertuarı qədim mahnılardan ibarətdir. Festivalda ABŞ-ın Florida ştatından gəlmiş 10 nəfərdən ibarət "Kripl-kriq-klaqers" qrupu, Amerikadan Rozi Törner, Dona Kaptarest, Bob Barlski kimi musiqiçilər onun yüksək səviyyəsindən xəbər verir. Qeyd edək ki, "Mədəniyyət" jurnalının iyun 1991-ci

il sayında festivalin artıq YUNESKO tərəfindən rəsmi qeydə alınması göstərilmişdir [17].

“Xarıbülbül” beynəlxalq festivalının tarixində önəmli mərhələni Şuşa şəhərinin işğaldan azad edilməsindən sonrakı dövr təşkil edir. “Xarıbülbül” festivalı musiqi tariximizdə böyük mədəni hadisə olmaqla yanaşı, hər bir azərbaycanlı üçün mühüm ideoloji əhəmiyyət daşıyan və əziz musiqi tədbiridir. Belə ki, Şuşanın 1992-ci ildə düşmənlərimiz tərəfindən işğalı, ağır Şuşa hadisələri hər bir azərbaycanlının qəlbində ağır iz buraxdı. 28 il Vətən həsrəti, Şuşa misgili həm də “Xarıbülbül” festivalının yenidən müqəddəs Şuşa torpağında keçilməsini arzuya, amala çevirdi.

Nəhayət, 2020-ci il sentyabrın 27-dən başlayan və 44 gün davam edən şanlı Vətən müharibəsi, Ali Baş Komandan və rəşadətli ordumuzun səyi nəticəsində 8 noyabr tarixində ruhumuzun əbədi ünvanı olan Şuşanın, eləcə digər şəhərlərimizin azadlığa qovuşması və Cıdır düzündə yenidən “Xarıbülbül” festivalının reallaşması sanki yenidən bu zəfəri bizə yaşatdı. “Xarıbülbül” bizə həm tarixi və mənəvi qələbəni hiss etdirdi. 2021-ci ildə mayın 12-13-ündə Heydər Əliyev Fondunun dəstəyi ilə keçirilən IV “Xarıbülbül” festivalı xoş günlərin müjdəçisi kimi yaddaşlara həkk olundu. Dövlət başçısının “Uzun fasilədən sonra bu il birinci dəfə keçirilən “Xarıbülbül” musiqi festivalı şəhidlərimizin əziz xatirəsinə həsr olunub. Biz bu günü qəhrəman hərbiçilərimizə borcluyuq, Azərbaycan xalqına borcluyuq. Xalq birləşdi, xalq həmrəylik göstərdi, bir yumruğa döndü və bu Qələbəni

Azərbaycan xalqı qazandı. Bu, bizim hamımızın qələbəsidir” – fikirləri “Xarıbülbül” festivalının xalqımızın birlik və qəhrəmanlıq rəmzinə ifadə etdiyini deməyə imkan verir [5]. Artıq Qarabağ şikəstəsi, Xan Şuşinski “Şuşanın dağları – başı dumanlı” mahnısı azad və xoşbəxt Şuşada ucalırdı. Bu dəfə isə Şuşanın dağlarının başı dumanlı deyildi, aydın və mavi səma göz oxşayırdı...

2022-ci ildə təşkil edilən hələlik sonuncu festivalda da ənənələrə sadıq qalaraq dünyanın bir çox ölkələrindən kollektivlər dəvət olunmuşdu. Ankara Türk Dünyası Musiqisi və Xalq Rəqsləri Ansamblı, Gürcüstanın “Melitassy” Folklor Rəqs Ansamblı və Azərbaycan Dövlət Rəqs Ansamblı, misirli multiinstrumentalist Həmzə Namirə və digər musiqiçilərin çıxışı “Xarıbülbül”ün mötəbərliyindən xəbər verir.

Artıq Şuşa yaddələrin işğalından azad olunmuşdur. Bilirməm nədən, Şuşa adı çəkilən kimi ürəklərdə müqəddəs hisslər baş qaldırır. Bu zaman gözlərimizin qarşısında sıldırım qayaları fəth edən igidlərimiz canlanır! Şuşanın azad olunduğu gün möhtərəm Prezidentimizin aşağıdakı ifadələri ürəklərimizi doldurdu, qəlblərimiz sanki gül-çiçək açdı. Bu ifadələr dillər əzbəri olmuş bir and kimi bizim tariximizdə əbədi yaşayacaqdır! [18, s.15]

“Əziz Şuşa, sən azadsan!

Əziz Şuşa, biz qayıtmışıq!

Əziz Şuşa, biz səni dirçəldəcəyik!

Şuşa bizimdir! Qarabağ bizimdir! Qarabağ Azərbaycandır!” ❖

Ədəbiyyat:

1. Bülbüloğlu P. Giriş sözü // Şuşa şəhərinə həsr olunmuş elmi konfransın materialları, Bakı: 22 dekabr, – 2000, s. 3-6
2. Dünyanı biza, bizi dünyaya tanıtdıran “Xarıbülbül” // “Mədəniyyət”. 1991, 24 may. s. 1
3. Əkbərzadə Ş. Polad Bülbüloğlu: qazanan mədəniyyətmizdir // “Kommunist”. 1991, 16 may
4. Əliyev B. “Xarı bülbül” muğam festivalı // Bakı: “Mədəni-maarif işi”, 1989. № 3
5. Fərəcova Z. “Xarıbülbül” xoş günlərin müjdəçisidir // “Azərbaycan”. 2021, 18 may. URL: <https://www.azerbaijan-news.az/posts/detail/xaribulbul-festivali-xos-gunlerin-mujdesidir-1621283937>
6. Kərimova A. Yaponlara heyran olduq // “Mədəniyyət”. 1991, 6 iyun
7. Məmmədov F. Qarabağ muğam məktəbinin ifaçılıq ənənələri // Bakı: Konservatoriya, 2017. № 4 (38), s. 16-21
8. Muğam və mahnı bayramı // “Kommunist”. 1991, 13 may. s.4
9. Mükərrəmoğlu, M. Ənənələr bərpa edilir // “Xalq qəzeti”. 2021, 27 yanvar. URL: <https://xalqgazeti.com/mobile/az/news/68969>
10. Nəvvab M.M. Azərbaycan ibtidai musiqi savadı dərsləri (Azərbaycanda Avropa musiqi nəzəriyyəsinin inkişafına dair) / M.M.Nəvvab. Bakı: “Azərbaycan”, 1995. 96 s.
11. Nəzakət. Şuşa – Qafqazın konservatoriyası // “Səs”. 2009, 8 may. s.16
12. Səriyeva İ. 1989-cu ildə Şuşada son “Xarıbülbül” festivalında nələ baş verib – canlı şahid 31 ildən sonra danışır... // “Bakı xəbər”. 2020, 3 dekabr. URL: <https://www.baki-xeber.com/medeniyyet/112739.html>

www.baki-xeber.com/medeniyyet/112739.html

13. Savalan Y. Odlar yurdu qonaqların gözü ilə // “Mədəniyyət”. 1991, 6 iyun. s.1
14. Səfərova Z.Y. Azərbaycanın musiqi elmi: XIII-XX əsrlər / Z.Y.Səfərova. Bakı: “Azərnaşır” 2006. 544 s.
15. Səfərova Z.Y. Şuşa Azərbaycan musiqisinin məbədidir // – Bakı: “Musiqi dünyası”, 2001. № 1-2/27, s.21-25
16. Şeyxzadə K. “Xarıbülbül” xalqlar arasına ünsiyyət yaratdı // Bakı: “Mədəni-maarif işi”, 1991. № 1, s.5-7
17. Şeyxzadə K. Festival başa çatdı, festival davam edir // “Mədəniyyət”. 1991, 1 iyun
18. Şuşa – Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı: bibliografiya / Tərt. ed. X.Abbasova; elmi red. K.M.Təhərov; red. E.R.Nəziyev. Bakı: Azərbaycan Milli Kitabxanası, – 2021. 600 s.
19. Şuşinski, F. Azərbaycan xalq musiqiçiləri / F.Şuşinski. Bakı: “Yazıçı”, 1985. 389 s.
20. Азербайджан. Праздник искусств // “Вышка”. 1990, 16 май.с.1
21. Виноградов В. Узеир Гаджибеков / В.Виноградов. Москва; Ленинград: Государственное Музыкальное Издательство, 1947. 46 с.
22. Краснова С. Маршрутами «Харыбюль-Буля» очарованный соловей // “Вышка”. 1990, 24 май.с.1
23. Сафарова, З.Ю. Шуша - цитадель азербайджанской музыки / З.Ю.Сафарова. – Баку: “Элм”, – 2020. – 234 с.

Резюме

Гюльnaz Исмаилова

МУЗЫКАЛЬНЫЕ ТРАДИЦИИ ШУШИ, ХРАМА АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ МУЗЫКИ И МЕЖДУНАРОДНЫЙ ФОЛКЛОРНЫЙ ФЕСТИВАЛЬ “ХАРИБУЛЬБЮЛЬ”

В представленной статье были рассмотрены некоторые музыкальные традиции древнего города Шуши, его место в музыкальной культуре Азербайджана, а также история и значение международного фольклорного фестиваля «Харибюльбюль» в Азербайджанской музыкальной культуре.

Ключевые слова: Азербайджан, город Шуша, музыкальная культура, международный фольклорный фестиваль «Харибюльбюль», армянский вандализм

Summary

Gulnaz Ismailova

MUSICAL TRADITIONS OF SHUSA, THE TEMPLE OF AZERBAIJANIAN MUSIC AND THE INTERNATIONAL FOLKLORE FESTIVAL “KHARIBULBYUL”

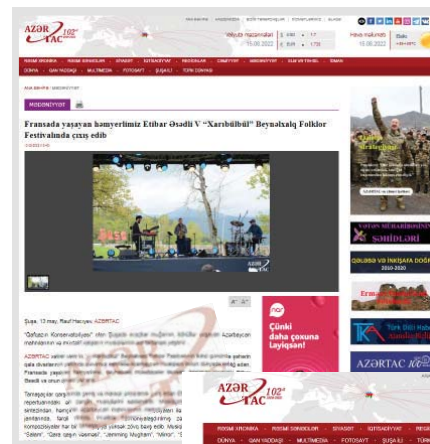
In the presented article, some musical traditions of the ancient city of Shusha, its place in the musical culture of Azerbaijan were considered, as well as the history and importance of the international folklore festival “Kharibulbul” in Azerbaijan musical culture.

Keywords: Azerbaijan, Shusha city, music culture, “Kharibulbul” international folklore festival, Armenian vandalism

"XARİBÜLBÜL"ÜN VİRTUAL MƏNZƏRƏSİ RUHUMUZA.ŞUŞAMIZA.XARİBÜLBÜLÜMÜZƏ QAYIDIŞ

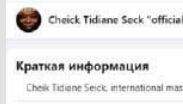
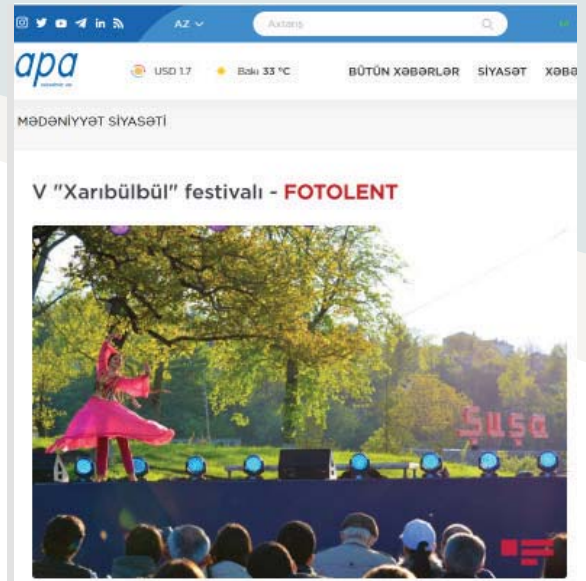
"Xaribülbül festivalı" bütün dünyaya səs salıb
Prezident İlham Əliyevin tapşırığına uyğun olaraq Heydər Əliyev Fondunun təşkil etdiyi möhtəşəm "Xaribülbül" musiqi festivalının keçirilməsi Qarabağın tarixi

"Qayıdış" sözü təkcə əhalinin yenidən məskunlaşması, doğma torpaqlarına qayıtması və qovuşması kimi mənalıdır. Bu, həm də özünə qayıtmağı, ruhunla vücutuna qayıdışı ehtiva edir.

Şuşanın ruhu 30 ilə yaxın idi ki, cismindən çıxarılaraq yağı düşmənin əsirliyində qalmışdı. Şuşanın ruhu onun əsrarəngiz təbiəti, mehriban insanlarında yox, musiqisində, muğamında, sənətindədir. Şuşanın ruhu bədənə qəhrəman əsgərlərimiz onu azad edəndə və "Xaribülbul" festivalında "Qarabağ şikəstəsi" səslənən zaman qayıtdı.

2021-ci il, 7 may tarixində cənab Prezident İlham Əliyevin sərəncamı ilə Şuşa Mədəniyyət Paytaxtı elan edildi. Məhz bu sərəncamla da "Xaribülbul" musiqi festivalı bərpa olundu. Ata vəsiyyətini yerinə yetirən Ali Baş Komandanın duyğulu anları, fərah hissi ilə dolub-daşan Cıdır düzü, qonaqların üzündəki fəxarət hissi, Bülbülün, Seyid Şuşinskinin, Xan əminin, Rəşid Behbudovun, Şövkət Ələkbərovanın vətən dağlarına yayılan nəğmələrinin sədaları bütün dünyaya "biz qayıtmışıq, biz Şuşadayıq, Şuşa Azərbaycandır, Qarabağ Azərbaycandır!" deyə hayqırtımızın təcəssümü idi.

Bizim səsimiz bütün dünyanın da diqqətini məhz mədəniyyətimizin beşiği olan Şuşaya çəkdi. Dünyanın ən məşhur media portallarından sayılan "Euronews", festivalı canlı olaraq yayımlamışdı. Festival haqqında bütün sosial şəbəkələrdə, KİV-lərdə postlar, məqalələr və xəbərlər paylaşılması bunun əyani sübutudur. Təkcə AZƏRTAC-ın hazırladığı materialların 7 ölkənin 9 fərqli informasiya resursunda, bir sıra ərəb ölkələrinin KİV-lərində yayılması bunun təzahürüdür. Türkiyə Cümhuriyyətinin yalnız Vətən savaşında deyil, postmüharibə zamanında da ölkəmizin yanında olması diqqətdən kənar qalmamalıdır. Qardaş ölkənin həm dövlət, həm də özəl saytları, televiziya kanallarında bu festivalın tarixi, Şuşanın azad edilməsinin detalları, festival haqda xeyli sayda mətnlərin, kontentlərin paylaşılması savaşsonrası dövrdə, quruculuq proseslərində də dəstəyini bir daha vurğulayır.

Rasim

Azərbaycan Respublikasında dissertasiyaların əsas nəticələrinin dərc olunması tövsiyə edilən dövrü elmi nəşrlər qarşısında qoyulan tələblərdən çıxarış

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyası Rayasət Heyətinin 30 aprel 2010-cu il tarixli iclasında (protokol №10-R) «Azərbaycan Respublikasında dissertasiyaların əsas nəticələrinin dərc olunması tövsiyə edilən dövrü elmi nəşrlər qarşısında qoyulan tələblər» təsdiq edilmiş və bu məsələ ilə bağlı dövrü elmi nəşrlərin baş redaktorlarının iştirakı ilə keçirilmiş elmi-praktik seminarda qeyd olunan faydalı tövsiyələr nəzərə alınmışdır.

* Dövrü elmi nəşr Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyində dövlət qeydiyyatından keçməlidir.

* Dövrü elmi nəşr Beynəlxalq Standart Seriya Nömrəsi (ISSN) almalıdır. Əgər dövrü elmi nəşrin elektron variantı varsa, onda o da qeydiyyatdan keçərək E-ISSN kodu almalı və internetdə yerləşdirilməlidir.

* Dövrü elmi nəşrin internetdə saytı olmalı və onun «online» olaraq məqalə qəbul etmək imkanı olmalıdır.

* Dövrü elmi nəşrin təsisçisi və ya təsisçiləri aydın şəkildə qeyd olunmalıdır.

Dövrü elmi nəşrin redaksiya heyəti olmalıdır. Müxtəlif elm sahələri üzrə məqalələr dərc edən dövrü elmi nəşrdə hər bir elm sahəsinin ayrıca redaktoru, redaksiya heyəti, uyğun elm sahələri üzrə mütəxəssislərdən ibarət anonim rəyçiləri olmalı və bu rəyçilər siyahısının anonimliyi dövrü elmi nəşrin redaksiya heyəti tərəfindən qorunmalıdır. Redaksiya heyətinin üzvləri dövrü elmi nəşrin profilinə uyğun görkəmli mütəxəssislərdən ibarət olmalı və onların redaksiya heyətinə daxil edilməsi üçün yazılı razılığı olmalıdır. Dövrü elmi nəşrdə redaksiya heyəti üzvlərinin hər birinin adı (tam şəkildə), elmi titulu, elmi dərəcəsi və elmi adı qeyd olunmalıdır.

* Ali məktəb və ya elmi müəssisə tərəfindən nəşr olunan dövrü elmi nəşr müəssisənin elmi fəaliyyət istiqamətlərinə, yüksək ixtisaslı elmi kadr potensialına, mövcud elmi infrastrukturuna, elmi tədqiqat və mütəxəssis hazırlığı istiqamətinə və s. uyğun olmalıdır.

* Dövrü elmi nəşrin redaksiyasının poçt ünvanı, telefon nömrəsi, elektron poçt ünvanı göstərilməlidir.

* Dövrü elmi nəşrin formatı jurnal formatında olmalı və 250x180 mm-dən kiçik olmamalıdır.

* Dövrü elmi nəşr, elm sahələrinə uyğun olaraq, aşağıdakı beynəlxalq xülasələndirmə və indeksləndirmə sistemlərindən ən azı birinə daxil olmalıdır: Web of Science, Chemical Abstracts, Current Abstracts, CAB Abstracts, Computer and Control Abstracts, Physics Abstracts, BIOSIS/Biological Abstracts, Historical Abstracts, Sociological Abstracts, Geological Abstracts, SCOPUS, Web of Knowledge, Astrophysics, Pub Med, Mathematics, Springer, Agris, Index Copernicus, AGRICOLA, GEOBASE, EBSCOhost, Mathematical Reviews, Zentralblatt Math, Index Veterinarius, ABI/Inform, ANBAR, COREJ, Business Periodical Index, Philosopher's Index, Science Citation Index Expanded, Arts and Humanities Citation Index, Social Sciences Citation Index, INSPEC, EMBASE, SPIN, Electrical and Electronics Index, Energy Research Abstracts, Current Physics Index, GeoRef və s.

* Dövrü elmi nəşr hansı dillərdə məqalə dərc edirsə, həmin dillərin hər birində məqalə müəllifləri üçün qaydalar verilməlidir.

* Dövrü elmi nəşrdə baxılan elm və ya texnologiya sahəsində qabaqcıl olan dünya ölkələrindən daxil olan məqalələrin çapına yer verilməlidir.

* Məqalələrin mətnləri Times New Roman-12 şrifti ilə (məsələn, Azərbaycan dilində latın əlifbası, rus dilində kiril əlifbası, ingilis dilində ingilis əlifbası ilə) 1 intervalla çap olunmalıdır.

* Hər bir məqalə yeni səhifədə verilməli və səhifənin yuxarisında dövrü elmi nəşrin adını, ilini, cildini, sayını, məqalənin başlanğıc və son səhifələrini bildirən başlıq (zastavka) olmalıdır.

* Məqalədə müəllif(lər)in işlədiyi müəssisə(lər) və həmin müəssisənin (müəssisələrin) ünvan(lar)ı, müəllif(lər)in elektron poçt ünvan(lar)ı göstərilməlidir.

* Elmi məqalənin sonunda elm sahəsinin və məqalənin xarakterinə uyğun olaraq, müəllif(lər)in gəldiyi elmi nəticə, işin elmi yeniliyi, tətbiqi əhəmiyyəti, iqtisadi səmərəsi və s. aydın şəkildə verilməlidir.

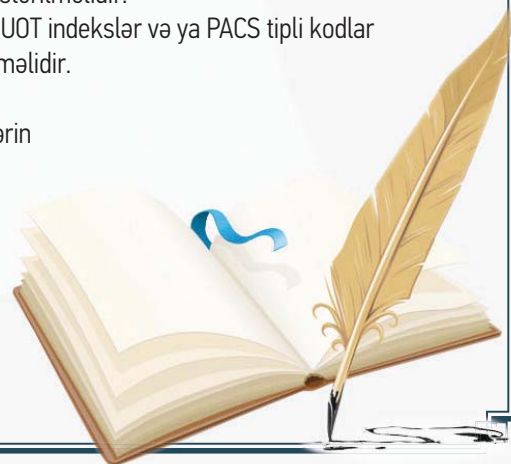
* Məqalənin mövzusu ilə bağlı elmi mənbələrə istinadlar olmalıdır. Məqalənin sonunda verilən ədəbiyyat siyahısı ya istinad olunan ədəbiyyatların mətnində rast gəlinədiyi ardıcılıqla (məsələn, [1] və ya [1, s.119] kimi işarə olunmalı) ya da əlifba ardıcılığı ilə nömrələnməlidir. Eyni ədəbiyyata mətnində başqa bir yerdə təkrar istinad olunarsa, onda istinad olunan həmin ədəbiyyat əvvəlki nömrə ilə göstərilməlidir.

* Məqalənin sonundakı ədəbiyyat siyahısında son 5-10 ilin elmi məqalələrinə, monoqrafiyalarına və digər etibarlı mənbələrinə üstünlük verilməlidir.

* Dərc olunduğu dildən əlavə başqa iki dildə məqalənin xülasəsi verilməlidir. Məqalələrin müxtəlif dillərdə olan xülasələri bir-birinin eyni olmalı və məqalənin məzmununa uyğun olmalıdır. Məqalədə müəllifin və ya müəlliflərin gəldiyi elmi nəticə, işin elmi yeniliyi, tətbiqi əhəmiyyəti və s. xülasədə yığcam şəkildə öz əksini tapmalıdır. Xülasələr elmi və qrammatik baxımdan ciddi redaktə olunmalıdır. Hər bir xülasədə məqalənin adı, müəllifin və ya müəlliflərin tam adı göstərilməlidir.

* Hər bir məqalədə UOT indekslər və ya PACS tipli kodlar və açar sözlər göstərilməlidir.

Açar sözlər üç dildə (məqalənin və xülasələrin yazıldığı dillərdə) verilməlidir.

**Azərbaycan Respublikası
Mədəniyyət Nazirliyi**

- ▶ president.az
- ▶ heydar-aliyev-foundation.org
- ▶ mehriban-aliyeva.az
- ▶ justiceforkhojaly.org
- ▶ virtualkarabakh.az
- ▶ qdf.gov.az
- ▶ karabakh.center
- ▶ irs.gov.az
- ▶ heritage.gov.az
- ▶ intangible.az

HEYDƏR ƏLİYEV FONDU

AZƏRBAYCAN MİLLİ İNCƏSƏNƏT MUZEYİ

- medeniyyet.az ◀
- millikitabxana.az ◀
- azerbaijanfilm.az ◀
- nizamicinema.az ◀
- azgallery.az ◀
- museum.az ◀
- museumcenter.az ◀
- bakubookfair.az ◀
- creative.az ◀
- iticket.az ◀

Mədəniyyət Nazirliyi

Rəsmi sayt: culture.gov.az

E-mail: info@culture.gov.az

Facebook: <http://bit.ly/medeniyyet-fb>

Instagram: <http://bit.ly/medeniyyet-ig>

Twitter: <http://bit.ly/medeniyyet-tw>

YouTube: <http://bit.ly/medeniyyet-yb>

LinkedIn: bit.ly/medeniyyet-ln

www.medeniyyetculture.com

▶ facebook.com/medeniyyetculture ◀

Email: medeniyyetculturee@gmail.com

www.medeniyyetculture.com
medeniyyetculturee@gmail.com